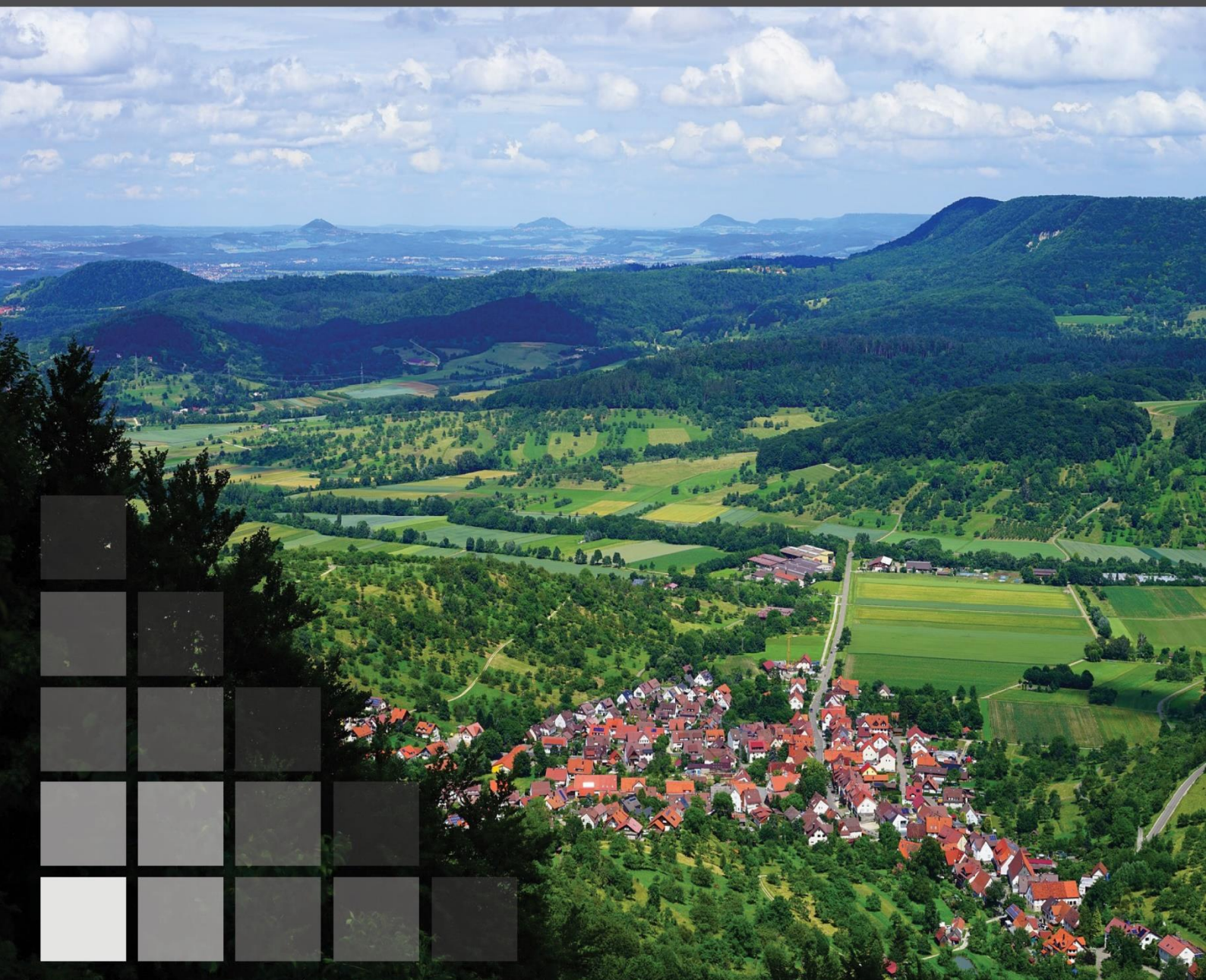

RAPORT O STANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO I ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZYM WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

opracowanie

Instytut Rozwoju Terytorialnego
ul. J. Wł. Dawida 1A
50-527 Wrocław
www.irt.wroc.pl

dyrektor

Maciej Zathey

zastępcy dyrektora

Magdalena Belof
Agnieszka Wałęga

koordynator opracowania

Karolina Drewnicka

zespół autorski

Katarzyna Acedońska
Justyna Bartczak
Magdalena Belof
Jan Blachowski
Piotr Chmiel
Renata Cieślak
Karolina Drewnicka
Anna Dudzik-Dudziuk
Karolina Gmur
Marzenna Halicka-Borucka
Magdalena Kasprzak
Marta Kukuła
Sławomir Książek
Radosław Lesisz
Kamila Lesiw-Głowacka
Katarzyna Lisiewicz

Wojciech Maleszka
Katarzyna Mańkowska-Bigus
Bogusław Mołeczki
Małgorzata Mongiałło
Olena Mykhailovska
Maciej Nickarz
Marta Oleszczuk
Magdalena Pietrukiewicz
Joanna Samulewicz
Aleksandra Sieradzka-Stasiak
Ilona Szarapo
Jakub Rosowski
Agnieszka Wałęga
Marta Wołowicz
Dariusz Zięba

opracowania kartograficzne i elektroniczne przetwarzanie danych

Marta Kukuła
Marta Oleszczuk
Ewa Skoczeń
Małgorzata Wolańska

skład tekstu i redakcja

Karolina Drewnicka
Karolina Gmur
Magdalena Pietrukiewicz

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE	3
Cel opracowania	3
Podstawa prawna opracowania	3
Zakres opracowania	3
Wykaz użytych skrótów	4
II. SYNTEZA OPRACOWANIA	5
III. STAN I ZMIANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO	16
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA	16
2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	21
2.1. Przyrodnicze obszary chronione	21
2.2. Lasy	23
2.3. Gleby	27
2.4. Wody	30
2.5. Surowce mineralne	39
2.6. Jakość powietrza	42
2.7. Klimat akustyczny	45
2.8. Ocena mocnych i słabych stron	46
3. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA	47
3.1. Sieć osadnicza	47
3.2. Obszary funkcjonalne	51
3.3. Struktura użytkowania gruntów	52
3.4. Strefy funkcjonalno-przestrzenne	54
3.5. Ocena mocnych i słabych stron	55
4. DEMOGRAFIA I MIESZKALNICTWO	56
4.1. Stan ludności	56
4.2. Struktura ludności	57
4.3. Przyrost naturalny i migracje	59
4.4. Mieszkalnictwo	61
4.5. Ocena mocnych i słabych stron	63
5. ŚRODOWISKO KULTUROWE I TURYSTYKA	64
5.1. Zasoby kulturowe	64
5.2. Uzdrowiska	67
5.3. Turystyka	68
5.4. Mocne i słabe strony	73
6. GOSPODARKA	74
6.1. Rachunki regionalne	74
6.2. Rynek pracy	75
6.3. Przedsiębiorczość	81
6.4. Rolnictwo	83
6.5. Przemysł i budownictwo	86
6.6. Usługi	87
6.7. Górnictwo i wydobywanie	88
6.8. Instytucje otoczenia biznesu	95
6.9. Działalność badawczo-rozwojowa	99
6.10. Specjalne strefy ekonomiczne	101
6.11. Handel zagraniczny i inwestorzy zagraniczni	102
6.12. Ocena mocnych i słabych stron	105

7. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	106
7.1. Edukacja i wychowanie przedszkolne	106
7.2. Edukacja	108
7.3. Szkolnictwo wyższe	109
7.4. Ochrona zdrowia	110
7.5. Opieka społeczna	111
7.6. Kultura	112
7.7. Sport	116
7.8. Ocena mocnych i słabych stron	116
8. SYSTEM KOMUNIKACJI	117
8.1. Transport kolejowy	117
8.2. Transport drogowy	118
8.3. Transport zbiorowy	122
8.4. Transport lotniczy	124
8.5. Transport wodny	125
8.6. Mobilność rowerowa	126
8.7. Miejsca przekraczania granicy	128
8.8. Ocena mocnych i słabych stron	128
9. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	129
9.1. Elektroenergetyka	129
9.2. Odnawialne źródła energii	130
9.3. Sieć gazowa	131
9.4. Sieć ciepłownicza	132
9.5. Sieć wodociągowa	134
9.6. Sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków	136
9.7. Gospodarka odpadami	138
9.8. Przesyłanie paliw płynnych	140
9.9. Telekomunikacja	140
9.10. Zagrożenia naturalne	142
9.11. Ocena mocnych i słabych stron	148
10. STAN PLANISTYCZNY	149
10.1. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin	149
10.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	149
10.3. Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu	152
10.4. Ocena mocnych i słabych stron	152
11. FINANSE PUBLICZNE	153
11.1. Budżet województwa	153
11.2. Budżety powiatów	153
11.3. Budżety gmin	154
11.4. Ocena mocnych i słabych stron	156
12. INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO	157
IV. OCENA AKTUALNOŚCI PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO	159
Źródła	161
Spis map	162
Spis tabel	164
Spis wykresów	164

I. WPROWADZENIE

Cel opracowania

Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego w syntetycznym ujęciu prezentuje charakterystykę stanu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Wskazuje on główne tendencje i podstawowe uwarunkowania przestrzenne w regionie. Zakres tematyczny obejmuje między innymi opis procesów zachodzących w gospodarce narodowej na terenie województwa z uwzględnieniem zjawisk istotnych z punktu widzenia rozwoju: procesów demograficznych, tendencji na rynku pracy i gospodarczych. Monitoring sytuacji społeczno-gospodarczej i zagospodarowania przestrzennego oparty na statystyce, analizach i badaniach umożliwi uchwycenie zachodzących zmian oraz lepszą ocenę szans i zagrożeń, co pozwala na wsparcie procesów decyzyjno-strategicznym. Kompleksowa wiedza o przestrzeni i gospodarce jest natomiast fundamentem optymalnego zarządzania, w tym dystrybucji środków, zwłaszcza pochodzących z Unii Europejskiej. Raport będzie przydatny przy kształtowaniu polityk rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego województwa oraz przy opracowywaniu innych dokumentów analitycznych dla potrzeb władz samorządowych. Analiza istniejącego stanu zagospodarowania przestrzennego i jego zmian pozwala również na formułowanie niezbędnych planistycznych działań.

Podstawa prawna opracowania

Podstawę prawną opracowania Raportu o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego stanowi ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741, 784, 922). Zgodnie z art. 45 ustawy, „Zarząd województwa, co najmniej raz w kadencji sejmiku, dokonuje przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, opracowuje raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz sporządza ocenę realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, które zostały ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa, zgodnie z właściwością”.

Zakres opracowania

Na samorządzie województwa spoczywa ustawowy obowiązek kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej. Istotą tej polityki jest ustalenie kierunków zmian w strukturze przestrzennej regionu, w tym zmian podstawowych elementów sieci osadniczej i ich powiązań komunikacyjnych oraz infrastrukturalnych wraz powiązaniem transgranicznymi, ponadto ustalenie zasad ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego. Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa stanowi element budowanego przez służby planistyczne Samorządu Województwa Dolnośląskiego stałego monitoringu zmian w zagospodarowaniu i w rozwoju regionu. W 12 rozdziałach, prezentuje on informacje o stanie zagospodarowania, trendach rozwojowych oraz zróżnicowanie regionalne.

Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego został opracowany przy wykorzystaniu najbardziej aktualnych danych pochodzących ze statystyki publicznej (GUS, BDL) oraz informacji uzyskanych od podmiotów zewnętrznych. Ocenę zmian zagospodarowania dokonano poprzez porównanie stanu wyjściowego (rok 2015) ze stanem obecnym, tj. głównie rokiem 2019, co pozwoliło na przedstawienie informacji o istniejącym stanie zagospodarowania oraz wskazanie najistotniejszych tendencji w jego zmianach w latach 2015-2019. Raport uzupełnia dokument pn.: Ocena realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, w której, zgodnie z art. 39 ust. 5 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, wzięto pod uwagę zadania umieszczone w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD) uchwalonym w 2020 roku. Niniejszy Raport jest piątą z rzędu edycją tego typu opracowania (VI. kadencja Sejmiku Województwa Dolnośląskiego, lata 2018-2023).

Wykaz użytych skrótów

BDL	Bank Danych Lokalnych	PZPWD	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego ¹
CODGiK	Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej	RDOŚ	Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
DPR	Dolnośląska Polityka Rowerowa	RPOWD	Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego
DWKZ	Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	RWD	Ramowa Dyrektywa Wodna
GUS	Główny Urząd Statystyczny	SRWD	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030
IRT	Instytut Rozwoju Terytorialnego	UE	Unia Europejska
ITC	Technologie informacyjno-komunikacyjne	UMWD	Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
IUNG	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach	WIOŚ	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
JCWP	Jednolite Części Wód Powierzchniowych	WrOF	Wrocławski Obszar Funkcjonalny
LGOF	Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny	WrOM	Wrocławski Obszar Metropolitalny
LGOM	Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy	ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
PIG-PIB	Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy	ZWD	Zarząd Województwa Dolnośląskiego

¹ Przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

II. SYNTEZA OPRACOWANIA

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej części Polski i posiada korzystną lokalizację w skali Europy Środkowej – pozostaje w oddziaływaniu trzech stolic europejskich (Warszawy, Berlina i Pragi) i sąsiaduje z Wolnym Państwem Saksonia w Republice Federalnej Niemiec oraz z Republiką Czeską. Przez region przebiega korytarz Bałtyk – Adriatyk sieci bazowej TEN-T. Krzyżuje się tu on, i częściowo pokrywa, z korytarzem transportowym biegnącym z Niemiec na Ukrainę (dawny III Paneuropejski Korytarz Transportowy biegnący autostradą A4 i linią kolejową E-30). System TEN-T uzupełniają drogi i linie kolejowe sieci bazowej i kompleksowej. Ponadto planowana jest budowa kolei dużych prędkości łącząca Wrocław z Warszawą, Łodzią, Poznaniem i Pragą. Wrocław stanowi przy tym ważny terminal drogowo-kolejowy i dysponuje portem lotniczym.

W 2019 roku w skład województwa wchodziło 30 powiatów, w tym 4 miasta na prawach powiatu: Wrocław, Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych oraz 169 gmin – 78 gmin wiejskich, 56 miejsko-wiejskich i 35 miejskich. Dolny Śląsk był piątym pod względem liczby mieszkańców (2,9 mln) i siódmym pod względem wielkości obszaru (19 947 km²) województwem w Polsce. Stanowił czwartą pod względem PKB siłę gospodarczą (ok. 189,1 mld zł, czyli 8,3% PKB w kraju), z najwyższym po województwie mazowieckim wskaźnikiem PKB na mieszkańca.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej zróżnicowanych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym regionów Polski. W 2019 roku **obszary chronione** obejmowały tu: 2 parki narodowe, 67 rezerwatów przyrody, 101 obszarów sieci NATURA 2000, 12 parków krajobrazowych, 18 obszarów chronionego krajobrazu, 190 użytków ekologicznych i 17 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. W latach 2015-2019 w województwie utworzono 2 użytki ekologiczne, 1 zespół przyrodniczo-krajobrazowy i 3 stanowiska dokumentacyjne, o powierzchni ogółem ok. 400 ha. Ogółem formy ochrony przyrody zajmowały w 2019 roku obszar 371,5 tys. ha, tj. 18,6% ogólnej powierzchni województwa, co plasowało region na ostatnim miejscu w Polsce². Obszary cenne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym są narażone na wiele zagrożeń, przede wszystkim o charakterze antropogenicznym, o wiele rzadziej – naturalnym. W obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego zawarto szereg zapisów umożliwiających bardziej skuteczną ochronę walorów przyrodniczych województwa, w tym korytarzy ekologicznych, nie objętych dotychczas żadnymi formami ochrony. Ponadto Samorząd Województwa Dolnośląskiego w 2019 roku przystąpił do opracowania audytu krajobrazowego dla województwa dolnośląskiego, którego ustalenia pozwolą na ochronę walorów krajobrazowych regionu.

W 2019 roku pod względem **lesistości** województwo dolnośląskie znajdowało się na 8. miejscu w kraju. Powierzchnia lasów w latach 2015-2019 zwiększyła się o 1615 ha, a tym samym lesistość wzrosła o 0,1% do poziomu 29,8%, nieznacznie powyżej średniej w kraju (29,6%). Dolny Śląsk na tle innych regionów wyróżnia się dużym udziałem lasów pełniących funkcje ochronne w ogólnej powierzchni lasów. W 2019 roku odsetek ten wynosił 65,3% i w porównaniu z 2015 rokiem zmniejszył się o 1,4%, jednak nadal był on wyraźnie wyższy od średniej w kraju (42,3%). W latach 2015-2019 na terenie województwa zalesiono 388,8 ha gruntów (5,2% zalesień w całej Polsce), z czego 206,9 ha stanowiły grunty publiczne, a 181,9 ha prywatne. Z kolei na cele nieleśne w tym samym okresie wyłączono 756,37 ha (22,9% wyłączeń w kraju), z czego większość, bo aż 587,16 ha w 2017 roku. Głównymi kierunkami wyłączania gruntów było przeznaczenie ich na użytki kopalne oraz tereny przemysłowe. Według danych za rok 2019, zasoby grubizny w regionie wynosiły 161,0 mln m³ brutto, czyli 7,8% zasobów leśnych w Polsce, a pozyskanie drewna z dolnośląskich lasów z roku na rok sukcesywnie wzrasta.

Gleby województwa wykazują znaczne zróżnicowanie typologiczne. Pod względem klas bonitacyjnych, wśród gruntów ornych dominują klasy III i IV (odpowiednio 37% i 35,9%). W latach 2015-2019 z użytkowania rolnego wyłączono 1813 ha gruntów, z czego 52,7% przeznaczono pod tereny osiedlowe, czyli zabudowę mieszkaniową. Grunty zdegradowane i zdewastowane w 2019 roku obejmowały 6319 ha, tj. 10,2% tego typu gruntów w kraju, a w porównaniu z 2015 rokiem ich powierzchnia zmniejszyła się o 1627 ha. W analizowanym okresie rekultywacji poddano w sumie 486 ha, z czego na cele rolnicze 201 ha i cele leśne 60 ha.

² Dane GUS dot. powierzchni ogółem nie uwzględniają obszarów NATURA 2000.

System wodny województwa składa się z rzek o charakterze nizinnym oraz górskim z główną osią hydrograficzną – rzeką Odrą. Ponadto tworzy go 12 dużych wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, stawy (ponad 1,7 tys. obiektów) i zbiorniki małej retencji (około 200 zbiorników o powierzchni zalewu ponad 1 ha i wielu mniejszych). Łącznie pod wodami w 2019 roku znajdowało się 32,6 tys. ha, co stanowiło 1,63% obszaru regionu. W 2015 roku odsetek ten wynosił 1,5%. Podczas badań mających na celu klasyfikację stanu oraz potencjału ekologicznego jednolitych części **wód powierzchniowych** (JCWP), żadna jednostka nie została przyporządkowana do kategorii o bardzo dobrym stanie/potencjale, a liczba JCWP o dobrym stanie/potencjale ekologicznym zmniejszyła się w porównaniu do badań przeprowadzanych w poprzednich latach. Główną przyczyną tego zjawiska jest najprawdopodobniej zmiana sposobu oceny stanu, niż faktyczne zwiększenie zanieczyszczenia wód. Badania stanu chemicznego w 72 jednolitych częściach wód powierzchniowych we wszystkich przypadkach jednoznacznie wskazały na stan chemiczny określany jako „poniżej dobrego”. Zasoby eksploatacyjne zwykłych **wód podziemnych** w województwie dolnośląskim na koniec 2019 roku wynosiły blisko 93,3 tys. m³/h przy module zasobów wynoszącym 4,68 m³/h/km². W stosunku do roku 2015 wielkość zasobów eksploatacyjnych zwiększyła się o 1718 m³/h, a moduł zasobów o 0,09 m³/h/km². Jednocześnie zasoby eksploatacyjne dolnośląskich wód podziemnych stanowiły jedynie 4,5% zasobów krajowych, a województwo zajmowało 11. miejsce w Polsce pod względem ich wielkości oraz 14. pod względem modułu zasobów (średnia to 6,66 m³/h/km²). Oznacza to, że Dolny Śląsk jest jednym z mniej zasobnych w zwykłe wody podziemne regionów kraju. W 2019 roku 94% badanych wód charakteryzowało się dobrym stanem chemicznym.

Województwo dolnośląskie należy do obszarów o stosunkowo dużym zagrożeniu **powodziowym**, którego najgroźniejszy przebieg występuje w kilku rejonach zlewni Odry, tj. w dorzeczach: Nysy Kłodzkiej, Bystrzycy, Kwisy, Ślęzy i Nysy Szalonej oraz o znacznym bądź wysokim stopniu zagrożenia wystąpieniem **suszy**.

Według stanu na koniec 2019 roku na terenie województwa udokumentowano ponad 1000 **złóż kopalin** użytecznych, w tym: 49 złóż surowców energetycznych (28 złóż gazu ziemnego – 7 z nich częściowo na terenie województw lubuskiego i wielkopolskiego, 14 złóż węgla brunatnego i 7 złóż węgla kamiennego), 23 złoża surowców metalicznych (w tym jedynych w kraju złóż rud miedzi i srebra oraz pierwiastków w nich współwystępujących, takich jak: cynk, kobalt, molibden, nikiel, ołów, wanad, złoto – 13), 258 złóż kamieni łamanych i blocznych z jedynymi lub najważniejszymi w kraju zasobami skał magmowych i metamorficznych, 476 złóż piasków i żwirów. Ważnym bogactwem województwa są również wody lecznicze i termalne. W regionie na koniec 2019 roku udokumentowano 20 ze 142 krajowych złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin (wód leczniczych i wód termalnych), w tym 15 objętych jest koncesją na eksploatację.

Wieloletnie badania potwierdzają niekorzystną **jakość powietrza** w województwie dolnośląskim. Głównymi źródłami emisji zanieczyszczeń w województwie jest emisja komunalno-bytowa (emisja niska), emisja przemysłowa oraz emisja komunikacyjna (pochodząca z transportu drogowego). Za dominujące w województwie zanieczyszczenie pyłami zawieszonymi oraz benzo(a)pirenem odpowiada emisja niska, czyli emisja z sektora komunalno-bytowego. W konsekwencji, przekroczenia norm jakości powietrza notuje się w głównej mierze w sezonie grzewczym. Szczególnie dotkliwie odczuwalne jest to w miejscowościach górskich (w tym także w wybranych uzdrowiskach), gdzie rzeźba terenu utrudnia rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń oraz w centrach miast – o gęstej zabudowie i dużym ruchu zmotoryzowanym. W regionie wskazuje się także na postępującą degradację **klimatu akustycznego**, zwłaszcza wzdłuż ważniejszych tras komunikacyjnych.

STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA

Pomimo spadku wskaźnika urbanizacji, województwo dolnośląskie w dalszym ciągu pozostaje jednym z najbardziej zurbanizowanych województw w Polsce. W 2019 roku jego sieć osadniczą tworzyło 91 **miast** (z przewagą ośrodków małych i bardzo małych), w tym cztery na prawach powiatu (Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz Wałbrzych) oraz 2359 wsi i 169 pozostałych miejscowości. Ludność miejska stanowiła 68,4% ogółu populacji, co było wartością wyższą od średniej dla Polski (60,0%), ale niższą w odniesieniu do roku 2015 (69,2%).

W odniesieniu do terenów niezurbanizowanych, w województwie wskazać można było cztery główne strefy **struktury funkcjonalno-przestrzennej**: rolną w obrębie Niziny Środkowopolskiej, leśno-rolną w obrębie Niziny Sasko-Łużyckiej i Środkowopolskiej, rolną w obrębie Przedgórze Sudetów i Niziny Środkowopolskiej i leśno-rolną w obrębie Sudetów i Przedgórze Sudeckiego. Rejonem **koncentracji terenów przemysłu** nadal pozostawał Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy, Wrocław wraz z sąsiednimi gminami, Wałbrzych ze Świdnicą i Bolesławiec

z Wartą Bolesławiecką. Największa koncentracja **terenów mieszkaniowych** występowała we Wrocławiu wraz z otaczającymi go gminami, w drugiej kolejności (choć znacząco mniejsza) w Jeleniej Górze wraz z gminami sąsiadującymi oraz w Wałbrzychu wraz z pobliskimi miastami. W obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD) w przestrzeni województwa dolnośląskiego wyznaczono obszary funkcjonalne charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju. Należą do nich: miejskie obszary funkcjonalne (Wrocławski Obszar Funkcjonalny, Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny, Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny, Wałbrzyski Obszar Funkcjonalny), przygraniczny obszar funkcjonalny, obszar funkcjonalny cenny przyrodniczo, Sudecki Obszar Funkcjonalny oraz strefa górską w Sudeckim Obszarze Funkcjonalnym.

DEMOGRAFIA I MIESZKALNICTWO

Województwo dolnośląskie zamieszkiwało w 2019 roku 2,9 mln osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski, klasyfikując region pod względem zaludnienia na 5. miejscu w kraju. Większość mieszkańców stanowiły kobiety – 51,9% ogółu ludności (w Polsce 51,6%). **Gęstość zaludnienia** na Dolnym Śląsku wynosiła 145 osób na 1 km² i była wyższa od średniej dla Polski (123), plasując region na 4. miejscu. W latach 2015-2019 w województwie następował sukcesywny coroczny spadek liczby mieszkańców – łącznie przez okres 4 lat ubyło 4 tys. osób, co stanowiło 0,1% ogółu populacji (w Polsce spadek o 0,1%). **Wskaźnik urbanizacji** wynosił 68,4% (w Polsce 60,0%) i plasował region na 3. miejscu w Polsce (za województwami: śląskim i zachodniopomorskim). W stosunku do 2015 roku, w 2019 roku na Dolnym Śląsku odnotowano jednak spadek udziału ludności miejskiej o 0,8%. W 2019 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 17,1% ogółu mieszkańców (w Polsce 18,1%) – była to jedna z najniższych wartości spośród polskich regionów, klasyfikująca region na 12. miejscu w kraju. **Ludność w wieku produkcyjnym** stanowiła 59,8% populacji – 13. miejsce w kraju (60,0%), a ludność w wieku poprodukcyjnym obejmowała aż 23,1% mieszkańców, 4. miejsce w kraju (21,9%). Wskaźniki te wskazują na niekorzystną strukturę wieku ludności Dolnego Śląska w porównaniu do innych polskich województw. Również **współczynnik przyrostu naturalnego** (średnioroczny) w województwie dolnośląskim w latach 2015-2019 osiągnął jedną z najniższych wartości wśród polskich regionów wynosząc -1,5‰ (w Polsce -0,4‰). Ponadto w badanym okresie zarysowały się silne dysproporcje w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy obszarami miejskimi (-2,1‰) a obszarami wiejskimi (-0,3‰). W układzie wewnątrzregionalnym niekorzystna sytuacja demograficzna w zakresie przyrostu naturalnego zaznaczyła się w szczególności w gminach miejskich położonych w południowej części województwa, zaś korzystna w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich usytuowanych wokół Wrocławia. **Saldo migracji** na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie osiągnęło wartość dodatnią wynoszącą 1,2‰ (w Polsce 0,1‰) i była to jedna z najwyższych wartości wśród polskich regionów. Ponadto zjawisko odznaczało się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich zanotowano ujemne saldo migracji wynoszące -0,6‰, natomiast na obszarach wiejskich, w tym zwłaszcza w gminach podmiejskich Wrocławia, zarejestrowano relatywnie duże dodatnie saldo migracji o wartości 5,2‰.

W 2019 roku na 1000 mieszkańców Dolnego Śląska przypadało 416,6 **mieszkania**, co było wynikiem wyższym od średniej krajowej (385,9) i pozwalało zająć regionowi 3. miejsce wśród województw. Ogółem w województwie dolnośląskim dysponowano 8% zasobów mieszkaniowych kraju (1,2 mln mieszkań). Od 2015 roku sytuacja w tym zakresie z roku na rok poprawiała się, co było również charakterystycznym trendem dla całego kraju. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania pozostającego do dyspozycji jednej osoby wynosiła w 2019 roku na Dolnym Śląsku 30,3 m² i była wyższa niż średnio w kraju (28,7 m²), a od 2015 roku nieznacznie wzrosła (28,3 m²). Sytuację tę należy wiązać z jednej strony ze spadkiem liczby ludności, a z drugiej ze wzrostem liczby mieszkań. Wyposażenie w instalacje techniczno-sanitarne mieszkań znajdujących się w województwie dolnośląskim kształtowało się w 2019 roku przeciętnie na wyższym poziomie niż ogółem w Polsce. Dostęp do wodociągów miało 98,7% mieszkań (w Polsce 96,9%), ustęp splukiwany dostępny był w 95,1% mieszkań (w Polsce 93,9%), łazienką dysponowało 93,0% mieszkań (w Polsce 91,7%), natomiast w gaz sieciowy wyposażonych było 64,7% mieszkań (w Polsce 56,0%). Wyjątek stanowiło centralne ogrzewanie, w które wyposażonych było w regionie 82,2% mieszkań, natomiast w kraju 82,8%. Warto również podkreślić, że pod względem odsetka mieszkań wyposażonych w wodociąg, łazienkę i centralne ogrzewanie sytuacja na terenach wiejskich i w miastach regionu nie różniła się znacząco. Większe zróżnicowanie przestrzenne zjawiska zauważalne było jednak w podziale gminnym.

ŚRODOWISKO KULTUROWE I TURYSTYKA

Województwo dolnośląskie cechuje różnorodność form krajobrazu i bogactwo dziedzictwa kultury materialnej. Większość miast Dolnego Śląska posiada **historycznie wykształcony układ przestrzenny** z obiektami zabytkowej zabudowy. Występują tu także miejscowości uzdrowskie z obiektami zdrojowymi oraz charakterystyczną zabudową sanatoryjno-pensjonatową. Cechą odróżniającą Dolny Śląsk od pozostałych regionów Polski jest występowanie kościołów obu wyznań – katolickich i protestanckich. Ogólna liczba **obiektów zabytkowych** wpisanych do rejestru zabytków, na koniec 2020 roku, wynosiła ponad 46 tysięcy. Wśród zabytków wpisanych do rejestru figurowało 8,1 tysiąca zabytków nieruchomości, blisko 1,5 tysiąca stanowisk archeologicznych i ponad 36,4 tysiąca zabytków ruchomych. Województwo dolnośląskie zajmowało pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczby zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. Takie samo miejsce zajmowało również w odniesieniu do zabytków archeologicznych. W **strukturze zabytków nieruchomości** wpisanych do rejestru zabytków największe ilościowo grupy stanowiły obiekty mieszkalne, mieszkalno-gospodarcze i użyteczności publicznej (łącznie ponad 2,9 tys.), obiekty sakralne i towarzyszące im zabudowania (razem 1,8 tys.) oraz pałace, dwory i zamki z obiektami towarzyszącymi (razem 1,6 tys.). Wymienione rodzaje zabytków obejmowały około 80% ogólnej liczby zabytków nieruchomości. Pozostałą część stanowiły: historycznie ukształtowane założenia przestrzenne miejscowości (145), obiekty architektury przemysłowej i gospodarcze (407), założenia zabytkowej zieleni – parki pałacowe (833) oraz cmentarze (354). Województwo dolnośląskie cechuje różnorodność form krajobrazu i dziedzictwa kultury materialnej. W celu ich ochrony, a także zachowania zabytków nieruchomości charakterystycznych dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej powoływane zostały **parki kulturowe** (6). W 2019 roku na terenie województwa zlokalizowanych było 12 zespołów zabytkowych wpisanych na krajową listę **Pomników Historii**. Na **Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO** figurowały 3 zespoły zabytkowe z obszaru Dolnego Śląska: Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy, Hala Stulecia we Wrocławiu. W województwie dolnośląskim została opracowana również lista **dóbr kultury współczesnej** dla miasta Wrocławia, obejmująca ponad 40 obiektów i zespołów powstałych w latach 1945-1989.

Ważnym elementem dziedzictwa kultury na Dolnym Śląsku są **miejscowości uzdrowskie**. W 2019 roku w regionie funkcjonowało 11 uzdrowisk statutowych co, przy 45 działających w całej Polsce, plasowało region na pierwszym miejscu w kraju. Ze szpitali i sanatoriów uzdrowskich w 2019 roku na Dolnym Śląsku skorzystało 104,2 tys. kuracjuszy stacjonarnych, z czego 14,3 tys. (13,8%) stanowili kuracjusze zagraniczni. Województwo dolnośląskie zajęło 3. miejsce w kraju pod względem liczby leczonych kuracjuszy stacjonarnych oraz 2. miejsce (za województwem zachodniopomorskim) pod względem liczby cudzoziemców leczonych w uzdrowiskach. W latach 2015-2019 liczba kuracjuszy stacjonarnych leczonych w szpitalach i sanatoriach uzdrowskich na Dolnym Śląsku wzrosła o 3,5%, w tym liczba cudzoziemców o 65,4%.

Dla rozwoju **turystyki i rekreacji** w regionie wiodące znaczenie mają zasoby przyrodniczo-krajobrazowe, w szczególności najcenniejsze zasoby tj.: parki narodowe, rezerваты, obszary Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu oraz walory uzdrowskie związane z surowcami leczniczymi i klimatem. Regionalny potencjał turystyczny posiadają Odra i jej dopływy oraz kompleksy Borów Dolnośląskich, Lasów Milicko-Ostrzeszowskich i lasów sudeckich. O atrakcyjności turystycznej województwa decydują również bogate zasoby środowiska kulturowego, w szczególności dolnośląskie zabytki ujęte na liście światowego dziedzictwa UNESCO, obiekty i zespoły zabytkowe uznane za pomniki historii oraz parki kulturowe, a także liczne obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków. Zauważalnym w ostatnich latach trendem jest powstawanie wież – punktów widokowych w najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo miejscach regionu.

W 2019 roku w województwie dolnośląskim najliczniejszą grupą obiektów noclegowych były hotele. W latach 2015-2019 ich liczba w województwie zwiększyła się z 232 do 268. Średnia liczba hotelowych miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców w województwie dolnośląskim wynosiła w 2019 roku 14,24, co przy średniej krajowej 9,61 dawało regionowi 3. miejsce w kraju. W 2019 roku z bazy noclegowej województwa dolnośląskiego skorzystało 3,9 mln **turystów**, co stanowiło 11% liczby krajowych turystów, a ich liczba od 2015 roku wzrosła o 1,3 mln osób. Średnia liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w 2015 roku wyniosła 902, a w 2019 roku wzrosła do wartości ponad 1,3 tysiąca, co przy średniej krajowej 929 zapewniło regionowi 3. miejsce w Polsce. W 2019 roku **sieć szlaków turystycznych** wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów PTTK na terenie Dolnego Śląska liczyła ponad 6,8 tys. km długości, co stanowiło 8,9% zasobów krajowych (3. miejsce w Polsce), a w latach 2015-2019 sieć ta zwiększyła się o 187,6 km (2,8%).

GOSPODARKA

Wstępne szacunki **produktu krajowego brutto** w 2019 roku wskazują, że PKB na Dolnym Śląsku wyniósł 189,1 mld zł, czyli 8,3% PKB wytworzonego w kraju, co plasowało region na 4. miejscu wśród regionów. Wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku kształtowała się na poziomie 65,2 tys. zł i klasyfikowała region na wysokim 2. miejscu w kraju (109,5% średniej krajowej), po regionie warszawskim stołecznym. W porównaniu do pozostałych regionów w Unii Europejskiej (UE-27), produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku wynosił 49% średniej europejskiej (UE-27), a wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) 80% tej średniej. W 2019 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziło ponad 382,9 tys. **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych w rejestrze REGON, czyli 8,5% przedsiębiorstw w kraju, co dawało regionowi 5. miejsce wśród województw. Ich liczba zwiększa się z roku na rok, a od 2015 roku wzrosła o ponad 25,7 tys. podmiotów, czyli 7,2%. **Poziom przedsiębiorczości**, mierzony liczbą podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności, na poziomie 1320 w 2019 roku, plasował Dolny Śląsk powyżej średniej krajowej wynoszącej 1175, na 3. miejscu wśród regionów w kraju. Około 78,4% przedsiębiorstw na Dolnym Śląsku prowadziło działalność usługową (298,8 tys.), 20,4% związaną z przemysłem i budownictwem (77,8 tys. przedsiębiorstw), a około 1,2% z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (4,4 tys. przedsiębiorstw), co było strukturą zbliżoną do krajowej (odpowiednio: 76,3%, 22,1% i 1,6%). Liczba **pracujących** w województwie dolnośląskim w 2019 roku wynosiła około 875,3 tys. osób. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców w województwie pracowało 276 osób, przy średniej w kraju na poziomie 255 osób. Analiza pracujących w podziale na grupy sekcji PKD wskazuje, że, podobnie jak w latach wcześniejszych, na Dolnym Śląsku ludność pracowała głównie w tzw. pozostałych usługach (32,5%) oraz w przemyśle i budownictwie (32%). Analiza **stopy bezrobocia** w krajach Unii Europejskiej wskazała, że w 2019 roku spośród 239 regionów UE, 66 miało stopę bezrobocia poniżej 3,4%, czyli połowę średniej UE (6,7%). Wśród krajów z wartością wskaźnika poniżej średniej UE znalazła się Polska, a w 11 regionach kraju stopa bezrobocia wyniosła poniżej 3,4%, w tym w województwie dolnośląskim (3,3%). Średnio w województwie osoby **długotrwale bezrobotne**, tj. pozostające bezrobotnymi ponad 12 miesięcy (w wieku powyżej 25 lat) lub 6 miesięcy (poniżej 25 lat), stanowiły 36,7% ogółu bezrobotnych (w Polsce było to 38%).

Dużą część obszaru województwa dolnośląskiego posiada korzystne i bardzo korzystne warunki dla prowadzenia intensywnej **produkcji rolniczej**. Syntetyczny **wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej** określony przez IUNiG dla województwa dolnośląskiego wynosi 74,5 pkt, przy średnim wskaźniku dla Polski 66,6 pkt. W ogólnej powierzchni województwa dolnośląskiego przeważają użytki rolne – w 2019 roku było to 60,1% (1198,5 ha), a w porównaniu do stanu z 2014 roku ich powierzchnia zwiększyła się o 9387 ha. Największy odsetek użytków rolnych stanowiły grunty orne – ponad 72%, natomiast najmniejszy sady – 0,5% użytków rolnych. W **strukturze obszarowej gospodarstw** na Dolnym Śląsku dominowały gospodarstwa w grupach obszarowych: powyżej 1 ha do mniej niż 2 ha (21,3%), powyżej 2 ha do mniej niż 5 ha (25,8%), powyżej 5 do mniej niż 10 ha (21,9%). Grupami najmniej licznymi były gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych nie przekraczającej 1 ha oraz wielkoobszarowe posiadające ponad 100 ha użytków rolnych. Powierzchnia **ekologicznych użytków rolnych** w 2019 roku wynosiła blisko 28,9 tys. ha, czyli o 8,18% (2363 ha) mniej niż w 2015 roku, a ich udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie 2,47%, co klasyfikowało region na 5. miejscu w kraju. W latach 2015-2019 nastąpiło zmniejszenie zainteresowania prowadzeniem produkcji ekologicznej, co spowodowało spadek liczby gospodarstw ekologicznych do 690 liczba ogółem. **Produkcja roślinna** jest jedną z dominujących funkcji obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. **Zbiory zbóż** w województwie dolnośląskim w 2019 roku stanowiły 8,3% zbiorów krajowych (5. miejsce wśród województw), w tym: rzepaku 13,6% (1. miejsce), buraków cukrowych 8,4% (4. miejsce) i ziemniaków 5,4% (8. miejsce). Pod względem wysokości uzyskiwanych **plonów zbóż** Dolny Śląsk niemal co roku znajduje się w czołówce krajowej. W 2019 roku uzyskane w województwie plony zbóż z 1 ha wyniosły 44,6 dt z 1 ha powierzchni i dały regionowi 2. pozycję w kraju po województwie opolskim (51,7dt/ha). **Produkcja zwierzęca** na Dolnym Śląsku od lat jest zdecydowanie słabiej rozwinięta niż przeciętnie kraju, a niski poziom obsady inwentarza przekłada się na wysokość udziału w produkcji krajowej **żywności rzeźnego** (1,9% produkcji krajowej) oraz **mleka** (1,3% produkcji krajowej). W 2019 roku udział województwa dolnośląskiego w **globalnej produkcji rolniczej** wyniósł 4,1% (9. miejsce w kraju). W 2019 roku skup ziarna zbóż podstawowych łącznie z mieszkankami zbożowymi w województwie dolnośląskim stanowił 12,8% skupu ogólnokrajowego (1. miejsce w kraju), a udział skupu ziemniaków jadalnych w krajowym skupie tego surowca 11,9% (4. miejsce w kraju). Analizując dane GUS dotyczące produkcji ważniejszych produktów rolnych wraz z przeciętnym miesięcznym spożyciem wybranych artykułów żywnościowych na 1 osobę w roku 2019 można stwierdzić, że Dolny Śląsk byłby w stanie **zapewnić potrzeby**

żywniowe, takie jak zboża, pieczywo, produkty zbożowe, ziemniaki oraz jaja i świeże mleko, wszystkim mieszkańcom na Dolnym Śląsku. W przypadku produkcji owoców, warzyw oraz mięsa surowego jest ona niewystarczająca dla zapewnienia minimalnych potrzeb mieszkańców.

Przemysł i budownictwo. W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 27 tys. podmiotów przetwórstwa przemysłowego oraz 48,4 tys. związanych z budownictwem, stanowiących odpowiednio 7% i 8% tego typu przedsiębiorstw w kraju. Wzrost liczby podmiotów z dwóch wskazanych sekcji w stosunku do 2015 roku wykazuje o wiele większą dynamikę w budownictwie (7,1 tys. podmiotów) niż w grupie podmiotów przetwórstwa przemysłowego (608 jednostek). **Produkcja sprzedana przemysłu** w 2019 roku kształtowała się na Dolnym Śląsku na poziomie 140,4 mld zł, co w przeliczeniu na mieszkańca dawało 48,4 tys. zł. Wartość ta stanowiła 8,7% całości produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce. Per capita produkcja sprzedana przemysłu regionu wyróżniała się na tle przeciętnej krajowej, osiągając 115% jej wartości. (4. miejsce w Polsce). **Wydobycie i przetwórstwo** surowców mineralnych stanowi ważną gałąź gospodarki województwa. Najważniejsze, w skali kraju, są rudy miedzi i srebra (100% krajowej produkcji), węgiel brunatny oraz różnorodne kopaliny skalne, przede wszystkim magmowe i metamorficzne kamienie łamane i bloczne (odpowiednio 89,9% i 99,0% krajowego wydobycia).

Instytucje otoczenia biznesu (IOB) są ważnym elementem wspierania przedsiębiorczości na poziomie regionalnym. Na Dolnym Śląsku działalność prowadzi kilkadziesiąt instytucji i firm otoczenia biznesu, które stanowią wsparcie dla przedsiębiorców m.in. w procesie tworzenia, prowadzenia i rozwoju firmy, w zakresie szkoleń, doradztwa, wdrażania projektów opartych na nowoczesnych technologiach, usług B+R itp. W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowały 494 **jednostki aktywne badawczo**, czyli prowadzące działalność B+R bądź zlecające innym podmiotom wykonywanie pracy związanej z tą działalnością, w tym 451 z sektora przedsiębiorstw, a od 2015 roku ogólna ich liczba wzrosła o 63%. W 2016 roku udział osób pracujących w B+R w liczbie osób pracujących ogółem wynosił 1,04% (przy wskaźniku dla Polski 1,05%) i systematycznie wzrastał, zwiększając się do 1,44% w 2019 roku (przy wskaźniku dla Polski 1,31%). Na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku, podobnie jak w latach poprzednich, działały 4 specjalne strefy ekonomiczne (SSE). Przedsiębiorstwa zlokalizowane w SSE miały zapewnione ulgi, zwolnienia podatkowe oraz oferowały atrakcyjne, uzbrojone tereny. Od 2018 roku na obszarze kraju i Dolnego Śląska funkcjonuje ponadto **Polska Strefa Inwestycji** (PSI) instrument wsparcia nowych inwestycji realizowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jego głównym założeniem jest rozszerzenie na całe terytorium Polski ulg podatkowych dostępnych dotąd wyłącznie na terenach specjalnych stref ekonomicznych.

Eksport towarów i usług stanowi ważny element wzrostu gospodarczego Dolnego Śląska. Jego wartość w 2019 roku wyniosła w regionie 20,7 mld euro, co klasyfikowało go do czołówki liderów eksportowych, z udziałem 8,8% w kraju. Na Dolnym Śląsku osiągnięta została również najwyższa średnia wartość eksportu na 1 mieszkańca wśród województw w kraju – 7,1 tys. euro, czyli 172,6% średniej w Polsce wynoszącej 4,1 tys. euro. W 2019 roku w regionie działalność gospodarczą prowadziło ponad 2,1 tys. **podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego**, czyli 8,7% tego typu przedsiębiorstw w Polsce. Ich liczba klasyfikowała region na 3. miejscu w kraju, a przedsiębiorstwa te ulokowały na Dolnym Śląsku w 2019 roku 10,2% kapitału zainwestowanego w Polsce, czyli 22,4 mld zł. W przeliczeniu na 1 mieszkańca jego wartość na poziomie 12,9 tys. zł była wyższa niż średnio w kraju (9,5 tys. zł) i plasowała region na 2. miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (30,7 tys. zł).

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Między 2015 a 2018 rokiem, w województwie dolnośląskim, liczba dostępnych miejsc w **placówkach wychowania przedszkolnego** zwiększyła się o blisko 18%. W 2019 roku na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat przypadało 892 dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (6. pozycja w kraju). Opieką w **żłobkach** objętych było 19,2% dzieci do lat 3, co przekładało się na najwyższy udział w kraju (udział ten w 2015 roku wynosił 11,3%).

W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało: 881 **szkół podstawowych**, 237 **liceów ogólnokształcących**, 142 **technika** i 175 **zasadniczych szkół zawodowych, szkół branżowych I stopnia i przysposabiających do pracy zawodowej**. W większości typów szkół (oprócz zasadniczych szkół zawodowych i policealnych) wskaźnik skolaryzacji netto wzrósł w stosunku do 2015 roku. Zdawalność egzaminu maturalnego w województwie dolnośląskim w 2019 roku sięgała 78,7% (względem 73% w 2015 roku). Była to wartość poniżej średniej dla Polski, która wynosiła 80,5%. Na Dolnym Śląsku w 2019 roku działalność prowadziły 33 **szkoły wyższe** (o 3 mniej niż w 2015 roku), co dawało regionowi 2. miejsce w kraju. W 2019 roku na 10 000 mieszkańców województwa przypadało 405

studentów (3. miejsce wśród regionów) i względem 2015 roku wskaźnik ten zmniejszył się o ponad 11%. Wzrost odnotowano w zakresie liczby słuchaczy studiów podyplomowych, zmniejszyła się natomiast liczba studentów wybierających studia trzeciego stopnia (doktoranckie).

W 2019 działało w regionie 1611 **przychodni lekarskich** (6. miejsce w Polsce). W **szpitalach ogólnych** na 10 000 mieszkańców regionu dostępnych było 45 łóżek (o 6 mniej niż w 2015 roku). W regionie funkcjonowały 4 **stacjonarne zakłady rehabilitacyjne** (z 421 dostępnymi łózkami), 47 **szpitali i sanatoriów uzdrowiskowe** (z 6053 łózkami) oraz 10 **uzdrowiskowych zakładów przyrodoleczniczych** (przychodni uzdrowiskowych). Między 2015 a 2019 rokiem liczba kuracjuszy w stacjonarnych zakładach rehabilitacyjnych wzrosła o 42,5%, a w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych o 3,5%.

W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 125 **placówek stacjonarnej pomocy społecznej**. Od 2015 roku do 2019 roku ich liczba wzrosła o 12, tym samym zwiększając o blisko 2% liczbę dostępnych miejsc z 8302 do 8447. W 2019 roku świadczenia pomocy społecznej przyznano 68 640 osobom (spadek o 34% od 2015 roku) na kwotę 238,1 mln zł (7. miejsce w kraju).

W regionie w 2019 roku działało 589 **bibliotek** i ich filii, co stanowiło 7,5% ogólnej liczby tego typu placówek w kraju (w 2015 roku było ich o 10 więcej). Między 2015 a 2019 rokiem zmniejszyła się także liczba **galerii i salonów sztuki** w województwie (z 22 do 21). Sukcesywnie wzrastała natomiast liczba **domów i ośrodków kultury** oraz **klubów i świetlic** (do 342 w 2019 r.). Trend rosnący wykazuje także ilość imprez organizowanych w domach kultury na terenie Dolnego Śląska. W województwie dolnośląskim funkcjonowały 73 **muzea** wraz z oddziałami i było to o 6 placówek więcej niż w 2015 roku (ok. 8% liczby takich instytucji w Polsce). Prawie połowa z nich znajdowała się w gestii samorządów gmin, powiatów i miast na prawach powiatu (34 obiekty). Na tle pozostałych województw Dolny Śląsk plasował się na 6. pozycji pod względem liczby muzeów, a na 4. pod względem liczby zwiedzających. W regionie działalność prowadziło również 17 **teatrów i instytucji muzycznych** (4. miejsce w kraju). Instytucje te dysponowały ponad 9 tysiącami miejsc na widowniach w salach stałych i w 2019 roku zorganizowano w nich ponad 6 tysięcy przedstawień i koncertów. W 2018 roku w województwie były zarejestrowane 1272 **kluby sportowe** (6. miejsce w kraju), a względem 2014 roku ich liczba zwiększyła się o 26 klubów. W 2018 roku wykazano około 85,2 tys. członków klubów, co oznaczało ponad 13% wzrost ich liczby względem 2014 roku i 5. miejsce w kraju.

SYSTEM KOMUNIKACJI

W województwie dolnośląskim występuje bardzo gęsta **sieć kolejowa**, na którą w 2019 roku składało się 1718 km linii eksploatowanych, co stanowiło 8,9% łącznej długości wszystkich eksploatowanych w kraju szlaków kolejowych. Długość zelektryfikowanych linii kolejowych w ostatnich latach zwiększyła się z 1064 km w 2015 roku do 1086 km w 2019 roku. Natomiast długość eksploatowanych linii kolejowych o dwóch i więcej torach zwiększyła się z 770 km w 2015 roku do 775 km w 2019 roku. Prowadzone w ostatnich latach, przy wsparciu funduszy europejskich, prace modernizacyjne na liniach kolejowych przyniosły znaczną poprawę warunków ruchu na wielu ciągach komunikacyjnych, czyniąc transport kolejowy dużo bardziej konkurencyjnym. Najważniejszymi liniami kolejowymi, przebiegającymi przez Dony Śląsk, zmodernizowanymi w latach 2015-2020 były: odcinki linii kolejowej 273 pomiędzy Wrocławiem a Bytomiem Odrzańskim, odcinki linii kolejowej 274 pomiędzy Wrocławiem a Jelenią Górą, odcinek linii kolejowej 281 relacji Grabowo Wielkie – Milicz – Krotoszyn oraz linia 289 z Legnicy do Rudnej Gwizdanowa. Duże znaczenie miało również sfinalizowanie modernizacji linii E30 (elektryfikacja odcinka Zgorzelec – Węglińiec) oraz E59 (zakończenie prac pomiędzy Wrocławiem i Rawiczem).

Łączna długość **dróg publicznych** (krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych) o nawierzchni twardej wynosiła z końcem 2019 roku ok. 20,6 tys. km długości i w latach 2015-2019 zwiększyła się o 1150 km. Podstawową sieć komunikacyjną na terenie Dolnego Śląska tworzy sieć dróg krajowych, których łączna długość z końcem 2019 roku wynosiła 1416 km, z czego 425 km stanowiły autostrady i drogi ekspresowe. Podstawowy układ drogowy województwa dolnośląskiego uzupełnia sieć dróg wojewódzkich, stanowiących istotne powiązania ośrodków miejskich będących znaczącymi generatorami ruchu w regionie. W ostatnich latach Samorząd Województwa Dolnośląskiego przeprowadził szereg inwestycji poprawiających wewnętrzną dostępność drogową, głównie z zakresu przebudów istotnych ciągów drogowych, budowy obwodnic miejscowości oraz budowy nowych przepraw mostowych na rzece Odrze. W 2019 roku przez obszar województwa dolnośląskiego przebiegało blisko 2,5 tys. km dróg wojewódzkich, co lokowało region dolnośląski na 3. miejscu w kraju. Od 2015 roku na terenie województwa dolnośląskiego zrealizowano szereg inwestycji drogowych znacząco wpływających na poprawę

dostępności transportowej regionu. Do najistotniejszych na poziomie krajowym realizowanych przez GDDKiA O/Wrocław zaliczyć należy budowę dróg ekspresowych S3 i S5 oraz obwodnic Kłodzka w ciągu DK 33/46 i Bolkowa w ciągu DK 3/5. Na poziomie wojewódzkim do najistotniejszych inwestycji drogowych zrealizowanych przez DSDiK we Wrocławiu zaliczyć należy budowę południowo wschodniego obejścia Bolesławca, budowę obwodnicy Dzierżonowa w ciągu DW 382 (od skrzyżowania z DW nr 383 ul. Jana Kilińskiego wraz z rondem do włączenia w DW 382 ul. Świdnicka), przebudowę ciągów drogowych stanowiących drogi dojazdowe do mostów na Odrze w miejscowościach Brzeg Dolny (w tym obwodnice Brzegu Dolnego i Miękini) i Ciechanów (w tym obwodnice miejscowości Osetno, Nieszczyce, Brodowice, Luboszyce i Irządze), przebudowę drogi wojewódzkiej nr 297 na odcinku Bolesławiec – Lwówek Śląski oraz ulic Świdnickiej i Piłsudskiego w Nowej Rudzie będących łącznikiem pomiędzy Drogą Sudecką a centrum miasta oraz noworudzką podstrefą WSSE INVEST Park i drogą 385 do przejścia granicznego w Tłumaczkowie. Ponadto w ramach programów Interreg Polska-Saksonia oraz Polska – Republika Czeska zmodernizowane zostały odcinki dróg wojewódzkich: nr 354 na odcinku Turoszów – Sieniawka, nr 352 na odcinku Zatonie – Bogatynia, nr 351 Pieńsk – Jędrzychowice wraz z ul. Bolesławiecką, nr 353 Pieńsk – Strzelno, ciąg dróg nr 385, 386 i 387 w ramach *Poprawy dostępności transportowej ziemi braumowskiej i regionu kłodzko – wałbrzyskiego*, ciąg dróg nr 358, 360 i 361 w ramach zadania *Od Zamku Frydland do Zamku Czocho*, nr 389 w ramach *Poprawy dostępności atrakcji turystycznych w południowej części Gór Bystrzyckich i Orlickich* oraz nr 392 w ramach *Poprawy dostępności do atrakcji turystycznych w obszarze Masywu Śnieżnika*. Znaczna część obszaru województwa dolnośląskiego znajduje się w strefie dobrej i bardzo dobrej dostępności czasowej do węzłów autostradowych i dróg ekspresowych. W ramach przeprowadzonej symulacji oszacowano, także liczbę mieszkańców w dostępności do 30 min od węzłów autostradowych i dróg ekspresowych, w 2021 roku w dostępności do 30 min. znajdowało się ok. 2,15 mln mieszkańców co stanowiło 77% ogólnej ich liczby.

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowany jest **Port lotniczy** Wrocław-Strachowice im. Mikołaja Kopernika będący jedynym międzynarodowym portem lotniczym w regionie. Obecnie wrocławskie lotnisko oferuje podróż w ponad 50 różnych kierunkach, do 21 krajów Europy. W 2019 roku, port lotniczy we Wrocławiu plasował się na 5. pozycji w Polsce, pod względem liczby obsługiwanych pasażerów, ustępując jedynie lotniskom w Warszawie, Krakowie, Gdańsku i Katowicach.

Przez teren województwa dolnośląskiego przebiega Odrzańska Droga Wodna E30 będąca szlakiem **żeglugi śródlądowej** o znaczeniu międzynarodowym. Otwarcie w 2018 roku stopnia wodnego Malczyce, nieznacznie poprawiło zagospodarowanie szlaków żeglownych pod względem parametrów technicznych, jednakże wieloletnie zaniedbania oraz fakt zamknięcia Portu Miejskiego we Wrocławiu – będącego dotychczas jedynym funkcjonującym portem śródlądowym na Dolnym Śląsku, wpływają negatywnie na znaczenie żeglugi śródlądowej jako faktycznej alternatywy transportowej w kraju czy regionie.

Transport zbiorowy jest formą mobilności szczególnie preferowaną ze względu na małą presję wywieraną na środowisko, niski globalny koszt transportu, dużą wydajność, małą terenochłonność oraz zapobieganie zjawisku wykluczenia transportowego. Porównując ofertę połączeń kolejowych dostępnych dla mieszkańców województwa w 2015 i w 2021 roku dostrzega się wyraźną rozbudowę systemu. Działania rewitalizacyjne na sieci kolejowej umożliwiły poprawę jakości połączeń transportu zbiorowego poprzez skrócenie czasu podróży. Powyższe działania wpływające na wzrost atrakcyjności podróży kolejowych w sposób istotny przyczyniły się do zwiększenia liczby podróżnych w regionalnym ruchu pasażerskim. Liczba pasażerów odprawionych w 2019 roku przez Koleje Dolnośląskie oraz Przewozy Regionalne wyniosła ok. 29,3 mln i była wyższa względem 2015 roku o ponad 13 mln, czyli ponad 80%.

Województwo dolnośląskie posiada doskonałe warunki dla rozwoju wszystkich możliwych form **ruchu rowerowego**. Na potencjał rowerowy regionu składają się zróżnicowane ukształtowanie terenu z przewagą obszarów nizinnych, gęsta sieć osadnicza silnie powiązana z siecią kolejową, walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe oraz łagodny klimat skutecznie wydłużający sezon rowerowy, a także położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza. Samorząd Województwa Dolnośląskiego w 2014 roku podjął prace analityczne, planistyczne i narzędziowe nad Dolnośląską Polityką Rowerową (DPR), która obejmuje cztery produkty: Dolnośląską Politykę Rowerową, Standardy projektowe i wykonawcze dla infrastruktury rowerowej województwa dolnośląskiego, Koncepcję sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego oraz Strategię edukacji i promocji rowerowej dla województwa dolnośląskiego.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Podstawowym źródłem energii elektrycznej na terenie województwa dolnośląskiego jest konwencjonalna elektrownia systemowa PGE GiEK S.A. Oddział Elektrownia Turów, w gminie Bogatynia. W 2019 roku **produkcja energii elektrycznej** na Dolnym Śląsku wynosiła 8,5 TWh (7. miejsce w kraju), co stanowiło 5,2% krajowej produkcji, i była o 21% niższa od poziomu produkcji energii elektrycznej w 2015 roku. **Zużycie energii elektrycznej** ogółem na 1 mieszkańca na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku wynosiło 4937,31 kWh i od 2015 roku wzrosło o 6,9%. W latach 2015-2019 było ono stale wyższe od ogólnego zużycia energii elektrycznej w kraju, a w 2019 roku przekroczyło średnią dla Polski o 14,4%, plasując region na 5. miejscu w Polsce. **Liczba odbiorców** energii elektrycznej w województwie dolnośląskim od 2015 roku również wyraźnie wzrosła i w 2019 roku wynosiła 1274,6 tys., co stanowiło 8,2% ogólnej liczby odbiorców w kraju.

W województwie funkcjonuje 158 elektrowni opartych o **odnawialne źródła energii** o łącznej mocy 423,381 MW. W latach 2015-2019 najdynamiczniej rozwinął się rynek energetyki fotowoltaicznej, a liczba **farm fotowoltaicznych** wzrosła w tym czasie z kilku o mocy zainstalowanej 0,525 MW do 81 instalacji o łącznej mocy 48,979 MW. W 2019 roku w województwie dolnośląskim **udział energii odnawialnej** w produkcji energii elektrycznej ogółem wyniósł 9,0% i nie przekraczał średniej dla Polski wynoszącej 15,5%.

W latach 2015-2019 nastąpił wzrost długości **sieci gazowej** o ok. 10% i w 2019 roku wynosiła ona ponad 10,0 tys. km, co klasyfikowało województwo na 6. miejscu w kraju. Z gazu ziemnego doprowadzanego sieciowo korzystało 61,1% mieszkańców regionu przy utrzymującej się dużej dysproporcji pomiędzy miastami (80,9% przy 71,4% średnio w kraju) a obszarami wiejskimi (18,1% przy 25,2% średnio w kraju). Natomiast poziom **zużycia gazu** w 2019 roku na Dolnym Śląsku wyniósł 4,3 mln MWh i był wyższy o 31% niż średnie zużycie gazu w Polsce.

System ciepłowniczy na terenie województwa rozwija się w oparciu o potencjał źródeł wytwarzania ciepła oraz sieci ciepłowniczych. W rozwinięte systemy zaopatrywania ciepła scentralizowanego wyposażonych jest 30 miast w regionie. Pomimo braku dynamicznego rozwoju systemów ciepłowniczych dane statystyczne wskazują, że w latach 2015-2019 **sprzedaż energii cieplnej** wzrosła o 10%, co jest tendencją charakterystyczną dla całej Polski.

W analizowanym okresie czasu w województwie dolnośląskim nastąpił rozwój **sieci wodociągowej**. Całkowita długość rozdzielczej sieci wodociągowej wzrosła o 776 km (tj. o ok. 5%), a z sieci wodociągowej korzystało 95% ogółu ludności województwa. Wszystkie miasta w województwie posiadały wodociągi komunalne, z których korzystało 97,6% ludności. W latach 2015-2019 obserwowano pozytywną spadkową tendencję w **zużyciu wody na mieszkańca** województwa – o 7,3 m³, co stanowi spadek o 5,4%, lecz jest zdecydowanie mniejsze niż spadek zużycia wody w Polsce w tym okresie, który wyniósł 12,2%. Należy jednak podkreślić, że zużycie wody na jednego mieszkańca w województwie dolnośląskim jest prawie dwukrotnie niższe niż w kraju.

W porównaniu do bardzo wysokiego stopnia zwodociągowania regionu, **stan gospodarki ściekowej** ocenić należy jako wyraźnie gorszy. Różnica pomiędzy odsetkiem ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji w województwie dolnośląskim od 2015 roku sukcesywnie spada i w 2019 roku wynosiła 18,1%, przy czym w miastach wartość ta wynosi 6,9%, natomiast na terenach wiejskich aż 42,2%. Dane dla Dolnego Śląska są zbliżone do danych dla Polski. W latach 2015-2019 długość **sieci kanalizacyjnej** w regionie wzrosła od 2015 roku o 10,4% i w 2019 roku wynosiła 12 051,5 km. Średni **odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej** w województwie dolnośląskim wyniósł 76,9%, (w miastach 90,7%, natomiast na wsi zaledwie 47,0%). W latach 2015-2019 liczba ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej wzrosła jedynie o 1,6%, głównie na terenach wiejskich. W 2019 roku na terenie województwa działało 227 **oczyszczalni komunalnych ścieków**, w tym 164 biologicznych i 63 z podwyższonym usuwaniem biogenów. Od 2013 roku we wszystkich miastach Dolnego Śląska ścieki odprowadzane są do komunalnych oczyszczalni ścieków. Niezależnie od oczyszczalni komunalnych na terenie Dolnego Śląska działa dodatkowo 66 oczyszczalni przemysłowych, w tym 10 mechanicznych, 17 chemicznych, 37 biologicznych i 2 biogenne. Z oczyszczalni korzystało 81,9% mieszkańców (3. miejsce w kraju), z czego 96,4% w miastach i 50,5% na wsi.

W związku ze zmianami wprowadzonymi ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1579), które weszły w życie 6 września 2019 roku zlikwidowano podział na regiony gospodarki odpadami komunalnymi określonymi w wojewódzkich planach gospodarki odpadami. Regionalne instalacje przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) zostały zastąpione instalacjami komunalnymi oraz usunięto instalacje zastępcze. Z interpretacji danych statystycznych publikowanych

przez GUS wynika, że prowadzony **system gospodarki odpadami** nie ma wpływu na ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów komunalnych, natomiast przyniósł oczekiwany efekt w zakresie wzrostu ich zagospodarowania. **Ilość zmieszanych odpadów** zebranych w ciągu roku na jednego mieszkańca na terenie Dolnego Śląska od 2015 roku wykazuje tendencję wzrostową (8,2% wobec 5,6% średnio w kraju). W województwie dolnośląskim od 2015 roku systematycznie wzrasta natomiast **ilość odpadów zebranych selektywnie**, co jest spójne z tendencją dla całego kraju. W latach 2015-2019 nastąpił wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów, z poziomu 20,2% do 27,5%, osiągając wartość zbliżoną do średniej dla Polski wynoszącej 31,2%.

STAN PLANISTYCZNY

Wszystkie gminy na terenie województwa dolnośląskiego posiadają opracowany **dokument studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego**, a około 64,8% powierzchni województwa objęte jest **miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego** (3. miejsce w kraju). W regionie notuje się relatywnie niski poziom wykorzystania **decyzji o warunkach zabudowy** jako narzędzia zarządzania rozwojem przestrzennym i utrzymującą się tendencję do sporządzania mpzp o stosunkowo małych powierzchniach.

FINANSE PUBLICZNE

Łączne **dochody ogółem** jednostek samorządu terytorialnego na Dolnym Śląsku wyniosły w 2019 roku 20 867,6 mln zł i były wyższe w stosunku do 2015 roku o 37,2%. W strukturze dochodów budżetowych największy udział miały gminy 82,8% (17 283,9 mln zł), powiaty 11,5% (2403,4 mln zł), a budżet województwa stanowił 5,7% (1180,3 mln zł). O 35,1% wzrosły również łączne **wydatki ogółem** jednostek samorządu terytorialnego w województwie dolnośląskim – z poziomu 15,34 mld zł w 2015 roku do 20,73 mld zł w 2019 roku. W zakresie finansów publicznych zwiększają się dochody i wydatki w gminach i powiatach, a w porównaniu do 2015 roku zmniejszyły się natomiast dochody i wydatki z budżetu województwa.

INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego – 2020 (PZPWD), zawartych zostało łącznie 410 inwestycji – 358 (87,3%) miało status projektowanych, 52 (12,7%) było w trakcie realizacji. Najwięcej inwestycji 223 (54,4%) dotyczyło infrastruktury technicznej, 103 (25,1%) ochrony przeciwpowodziowej, małej retencji i bezpieczeństwa, 62 (15,1%) dotyczyły transportu, 17 (4,1%) ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, najmniej inwestycji pochodziło z dziedziny infrastruktury społecznej, zaledwie 5 (1,2%). W dokumentach krajowych przeważały inwestycje związane z infrastrukturą techniczną, wynikających głównie z Aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczalnia Ścieków Komunalnych, oraz ochroną przeciwpowodziową, małą retencją i bezpieczeństwem. W dokumentach wojewódzkich dominowała infrastruktura techniczna, a inwestycje ustalone zostały w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami. W trakcie przeprowadzania Oceny realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zawartych w PZPWD, 256 inwestycji (62,4%) pozostawało na etapie planowania, 97 inwestycji (23,7%) było w trakcie realizacji, 52 (12,7%) inwestycje zrealizowano. Największa liczba zrealizowanych inwestycji dotyczyła infrastruktury technicznej (40 spośród 223 ogółem w infrastrukturze technicznej), najwięcej inwestycji w trakcie realizacji również obejmowało tę dziedzinę (43). W dziedzinie ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu nie zrealizowano ani jednej inwestycji spośród 17 zawartych w PZPWD, a 4 były w trakcie realizacji.

OCENA MOCNYCH I SŁABYCH STRON

Mocne strony

- duże zróżnicowanie przyrodnicze i krajobrazowe regionu, wyróżniające go na tle kraju, występowanie w województwie wszystkich form ochrony tworzących krajowy system ochrony przyrody oraz porozumień i form ochrony międzynarodowej,
- bogate zasoby różnorodnych kopaliny użytecznych (o znaczeniu krajowym i regionalnym) oraz złóż wód leczniczych i termalnych,
- Wrocław – rozwijający się ośrodek metropolitalny, dynamiczny rozwój demograficzny Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego,

Słabe strony

- brak kompleksowej waloryzacji złóż surowców skalnych i potencjału energii geotermalnej w województwie,
- mniejsze zasoby zwykłych wód podziemnych niż w większości regionów Polski oraz niewystarczająca jakość wód powierzchniowych,
- zanieczyszczenie powietrza pyłem PM10 i PM2,5, benzo(a)pirenem oraz tlenkami azotu, w tym występowanie stężeń ponadnormatywnych,
- pogłębiająca się dysproporcja rozwoju Wrocławia w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi będąca skutkiem postępującego procesu metropolizacji w regionie,

Mocne strony

- duże ośrodki regionalne i subregionalne oraz znacząca liczba mniejszych miast, równoważących procesy rozwojowe województwa, wysoki wskaźnik urbanizacji.
- rosnąca wartość PKB i WDB ogółem oraz per capita regionu,
- wysoka atrakcyjność inwestycyjna,
- relatywnie duża koncentracja inwestycji zagranicznych,
- proeksportowa orientacja przedsiębiorstw, wysoki stopień otwartości gospodarki na współpracę i wymianę handlową,
- rozwinięte rolnictwo i wysokość uzyskiwanych plonów zbóż,
- istotna rola w eksploatacji jedynych w kraju i jednych z ważniejszych w świecie złóż rud miedzi i srebra oraz w produkcji węgla brunatnego, metamorficznych i magmowych kamieni łamanych i blocznych oraz wielu innych kopaliny użytecznych,
- najwyższy w kraju udział dzieci objętych opieką w żłobkach,
- wzrost liczby dostępnych łóżek w szpitalnych oddziałach ratunkowych oraz liczby przychodni lekarskich,
- spadek liczby osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej,
- duża liczba instytucji muzealnych, scenicznych z atrakcyjnymi dla widzów ekspozycjami,
- wzrastająca liczba klubów sportowych oraz korzystających z nich osób,
- jedna z najdłuższych i najgęstszych sieci autostrad i dróg ekspresowych w kraju i bardzo dobra dostępność dużych ośrodków miejskich do ich węzłów,
- jedna z najgęstszych w Polsce sieć linii kolejowych, nowoczesny tabor kolejowy, wysoki standard kolejowych przewozów pasażerskich oraz postępujące prace modernizacyjne na sieci,
- dobrze rozwinięta siatka połączeń oraz stały wzrost liczby pasażerów korzystających z Międzynarodowego Portu Lotniczego we Wrocławiu,
- duży potencjał rowerowy regionu,
- sukcesywnie wzrastająca ilość energii produkowanej w instalacjach wykorzystujących odnawialne źródła energii od 2016 r.,
- wzrastająca długość sieci gazowej i ludności korzystającej z sieci gazowej na terenach wiejskich
- postępujący rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz przyrost ludności korzystającej z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej,
- wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów,
- przeprowadzone inwestycje przeciwpowodziowe, w tym modernizacja Wrocławskiego Węzła Wodnego,
- znaczna powierzchnia województwa objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- wzrastające dochody ogółem gmin i powiatów.

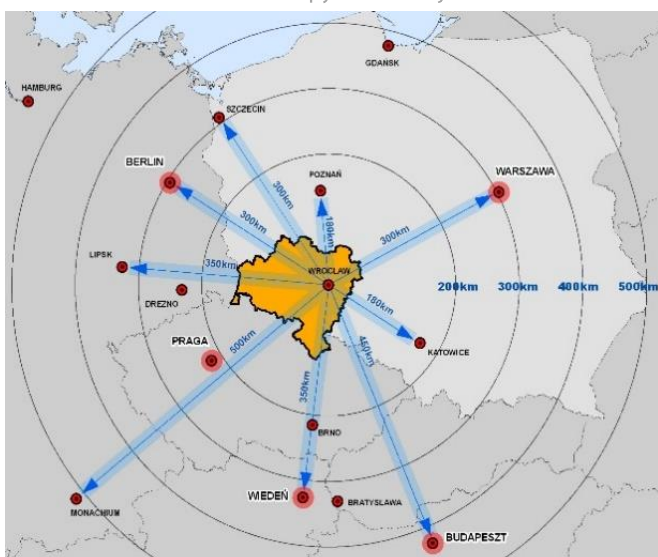
Słabe strony

- liczne w skali Polski średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze -17 miast (wg SOR) oraz 9 miast kryzysowych (wg Dolnośląskiego Ładu) jest położonych na Dolnym Śląsku,
- spadek liczby mieszkańców w miastach i tym samym spadek poziomu urbanizacji regionu,
- procesy chaotycznej i nieracjonalnej suburbanizacji, zwłaszcza w obszarze metropolitalnym Wrocławia i obszarach innych większych miast regionu (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha),
- pogłębiający się proces depopulacji województwa oraz niekorzystne przekształcenia struktury ludności według wieku,
- duże dysproporcje wewnętrzne w tworzeniu PKB i WDB regionu,
- znaczny udział długotrwale bezrobotnych,
- brak dostępu do instytucji otoczenia biznesu w części województwa dolnośląskiego,
- spadek wewnętrznych nakładów inwestycyjnych na środki trwale związane z działalnością B+R,
- niski poziom produkcji zwierzęcej, w tym żywca rzeźnego i mleka oraz spadek zainteresowania prowadzeniem produkcji ekologicznej, wysokie zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych (NPK) w przeliczeniu na czysty składnik na jednostkę powierzchni użytków rolnych,
- ograniczona możliwość zagospodarowania części udokumentowanych złóż kopaliny ze względu na ich występowanie na obszarach o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.
- spadek liczby szkół zasadniczych zawodowych, LO i policealnych, niższa niż dla kraju zdawalność egzaminu maturalnego, spadek liczby szkół wyższych i studentów, w tym studiów trzeciego stopnia,
- nierównomierny dostęp do służby zdrowia w regionie (miastowieś), spadek liczby łóżek dostępnych w szpitalach ogólnych,
- słaba dostępność do węzłów autostrad i dróg ekspresowych obszarów górskich,
- brak obwodnic wielu miejscowości,
- zagrożenie wyczerpania przepustowości na wielu odcinkach autostrady A4,
- niewystarczająca ilość przepraw mostowych przez rzekę Odrę,
- niezadowalająca długość zelektryfikowanych linii kolejowych, zagrożenie wyczerpania przepustowości Wrocławskiego Węzła Kolejowego (niewystarczająca liczba torów, wzrastający ruch),
- dezintegracja transportu regionalnego i komunikacji miejskiej we Wrocławiu,
- niedostateczne zagospodarowanie drogi żeglownej Odry powodujące marginalizację roli żeglugi w systemie transportowym, brak w regionie funkcjonującego portu rzeczno-na Odrze,
- niższa od średniej dla województw w kraju produkcja energii elektrycznej, utrzymujący się niski udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w stosunku do innych województw,
- utrzymujący się niski stopień wyposażenia w sieć wodociągową terenów wiejskich położonych na terenach podgórskich i górskich,
- wzrost ilości zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku,
- duże zagrożenie występowania ekstremalnych zjawisk naturalnych (powódź, susza) ze względu na zachodzące zmiany klimatyczne,
- zmienny poziom dochodów ogółem budżetu województwa, zmniejszający się poziom wydatków majątkowych inwestycyjnych z budżetu województwa.

III. STAN I ZMIANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ORAZ ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA

MAPA 1. Położenie na tle Europy Środkowej.

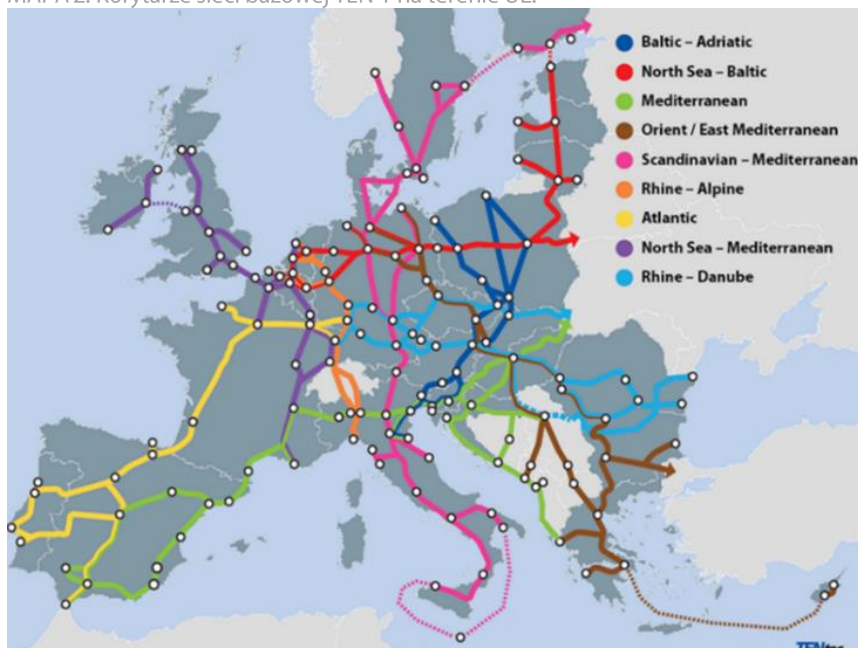

Źródło: opracowanie własne.

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej części Polski. Pomimo peryferyjnego położenia w kraju, region i jego stolica – miasto Wrocław – mają korzystne położenie w skali Europy Środkowej. W stosunkowo niewielkiej odległości znajdują się trzy europejskie stolice: Praga, Berlin i Warszawa. Powiązania z siecią miast europejskich są potencjałem rozwoju regionu.

Przez region przebiega korytarz Bałtyk – Adriatyk sieci bazowej TEN-T. Krzyżuje się tu, i częściowo pokrywa, z korytarzem transportowym biegnącym z Niemiec na Ukrainę (dawny III Paneuropejski Korytarz Transportowy biegnący autostradą A4 i linią kolejową E-30). System TEN-T uzupełniają drogi i linie kolejowe sieci bazowej i kompleksowej. Ponadto planowana jest budowa kolei dużych prędkości łącząca Wrocław z Warszawą, Łodzią, Poznaniem i Pragą. Wrocław stanowi przy tym ważny terminal drogowo-kolejowy i dysponuje portem lotniczym.

MAPA 2. Korytarze sieci bazowej TEN-T na terenie UE.

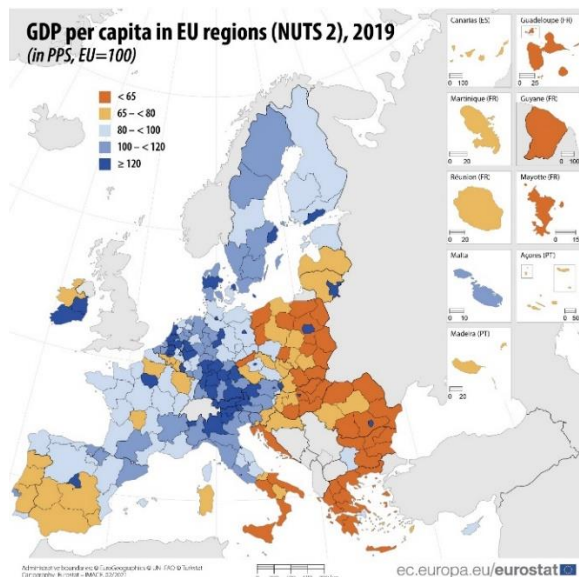
Źródło: https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/ten-t_en

Województwo dolnośląskie sąsiaduje z województwem opolskim, wielkopolskim i lubuskim. Od zachodu graniczy z Wolnym Państwem Saksonia w Republice Federalnej Niemiec (powiat Görlitz), a od południa z Republiką Czeską (kraje: liberecki, hradecki, pardubicki i ołomuniecki). Granice te przebiegają wzdłuż naturalnych barier w postaci Nisy Łużyckiej i Sudetów. Największą barierę przestrzenną wewnątrz województwa stanowi rzeka Odra.

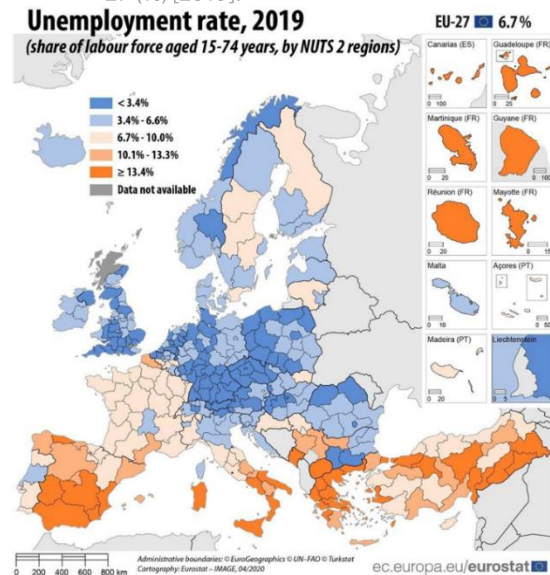
W skład województwa wchodzi 30 powiatów, w tym 4 miasta na prawach powiatu: Wrocław – stolica województwa, Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych. Wśród 169 gmin wyróżnia się 78 gmin wiejskich, 56 miejsko-wiejskich i 35 miejskich. Od 1 stycznia 2016 roku gmina Pieszyce zmieniła rodzaj gminy z miejskiej na miejsko-wiejską. Poza administrację miasta Pieszyce wyłączono obszary miejscowości Bratoszów, Kamionki, Piskorzów i Rościszów, które obecnie tworzą obszar wiejski gminy miejsko-wiejskiej Pieszyce. Do celów statystycznych stosuje się podział obszaru województwa na 5 podregionów: miasto Wrocław, wrocławski, wałbrzyski, jeleniogórski i legnicko-głogowski.

Dolny Śląsk to siódme pod względem wielkości obszaru (19 947 km²) województwo w Polsce i piąte pod względem liczby mieszkańców (2,9 mln). Od 2015 roku liczba mieszkańców zmniejszyła się o 0,1%, tj. 4 tys. osób, czyli podobnie jak średnio w kraju. Wstępne szacunki produktu krajowego brutto w 2019 roku wskazują, że na Dolnym Śląsku wyniósł on 189,1 mld zł, czyli 8,3% PKB wytworzonego w kraju, co plasowało region na 4. miejscu w kraju³. Województwo dolnośląskie było jednym z 5 w kraju⁴, w których wytworzona została ponad połowa (56%) krajowej wartości produktu krajowego brutto. Wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku kształtowała się na poziomie 65,2 tys. zł i klasyfikowała region na wysokim 2. miejscu w kraju (109,5% średniej krajowej), po regionie warszawskim stołecznym, gdzie uzyskany wynik był dwukrotnie wyższy (130,9 tys. zł).⁵ W porównaniu do pozostałych regionów w Unii Europejskiej (UE-27), produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku wynosił 49% średniej europejskiej (UE-27), a wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) 80% tej średniej. Analiza stopy bezrobocia w krajach Unii Europejskiej wskazała, że w 2019 roku spośród 239 regionów UE, 66 miało stopę bezrobocia poniżej 3,4%, czyli połowę średniej UE (6,7%). Wśród krajów z wartością wskaźnika poniżej średniej UE znalazła się Polska, a w 11 regionach kraju stopa bezrobocia wyniosła poniżej 3,4%, w tym w województwie dolnośląskim (3,3%).

MAPA 3. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w PPS w regionach UE-27 (NUTS 2) [2019].

MAPA 4. Wskaźnik stopy bezrobocia w regionach UE-27 (%) [2019].

Źródło: Eurostat.

³ Po: warszawskim stołecznym 402 075 mln zł, śląskim 275 804 mln zł i wielkopolskim 225 951 mln zł.

⁴ Wraz z regionami: warszawskim stołecznym, śląskim, wielkopolskim i małopolskim.

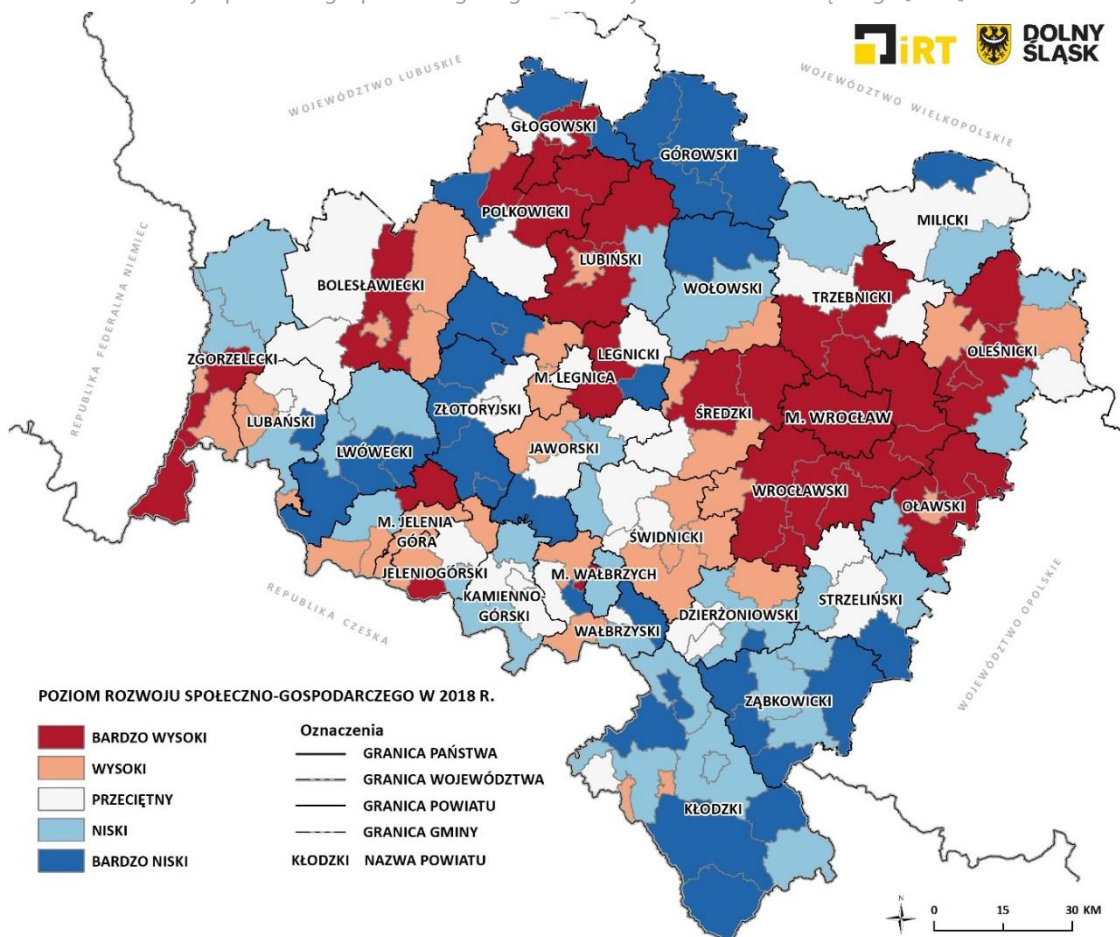
⁵ Dane dotyczące regionalnego PKB zawarte w niniejszym opracowaniu mają charakter wstępny i będą przedmiotem rewizji, zgodnie z polityką rewizji stosowaną w rachunkach narodowych i regionalnych. Dane ostateczne za 2019 r. będą dostępne w październiku 2021 r.

Do określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego wykorzystano wskaźnik syntetyczny⁶, który skonstruowano uwzględniając następujące zmienne cząstkowe⁷:

- 1) Udział ludności w wieku poprodukcyjnym,
- 2) Saldo zameldowań i wymeldowań na pobyt stały na 100 mieszkańców,
- 3) Średnie wyniki egzaminu ósmoklasisty (język polski, matematyka, język obcy),
- 4) Udział ludności korzystającej z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego,
- 5) Frekwencja w wyborach samorządowych (I tura),
- 6) Liczba podmiotów gospodarczych w usługach wyższego rzędu na 1000 mieszkańców,
- 7) Dochody własne budżetu gmin na 1 mieszkańca,
- 8) Liczba bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Po obliczeniu wartości wskaźnika, wydzielono 5 klas prezentujących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin w województwie dolnośląskim: bardzo wysoki, wysoki, przeciętny, niski i bardzo niski. W rozkładzie przestrzennym badanego wskaźnika wyraźnie rysują się obszary koncentracji bardzo wysokiego i wysokiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Tworzy je przede wszystkim Wrocław wraz z pasmem otaczających gmin powiatu wrocławskiego, trzebnickiego, oleśnickiego, oławskiego i średzkiego. Ponadto korzystną sytuacją społeczno-gospodarczą wyróżniają się gminy położone w pasie między Głogowem a Legnicą, obszar wokół Jeleniej Góry oraz obszar wokół Bolesławca. Natomiast bardzo niski i niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obserwuje się szczególnie w powiecie kłodzkim, ząbkowickim, strzelińskim, górowskim, wołowskim, lubańskim, lwóweckim, i złotoryjskim (Mapa 5).

MAPA 5. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

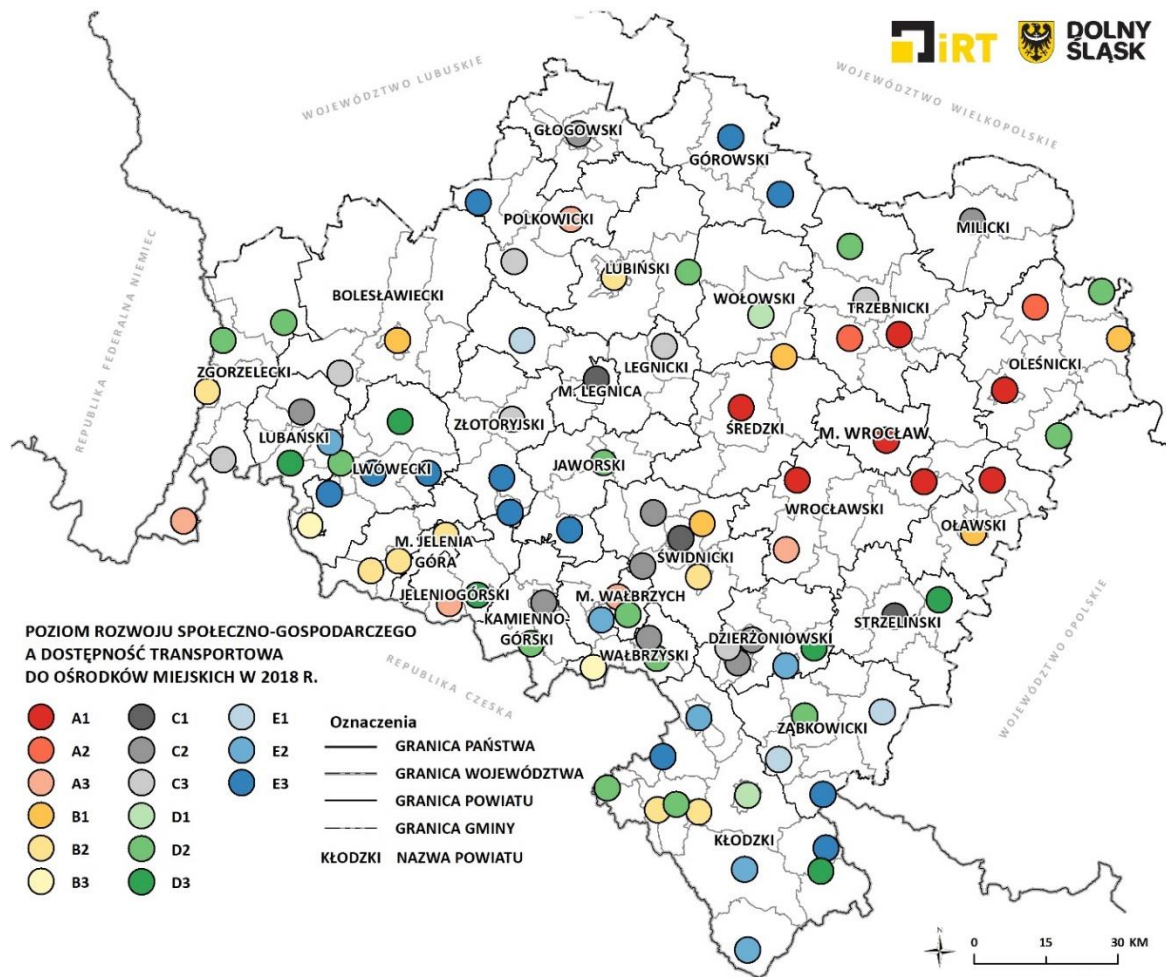
⁶ Wskaźnik syntetyczny został skontrowany w oparciu o metodykę oceny rozwoju społeczno-gospodarczego zastosowaną w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

⁷ W nawiasach podano zakres czasowych wykorzystanych danych.

W układzie lokalnym najwyższą wartością obliczonego wskaźnika syntetycznego charakteryzuje się gmina Kobierzyce (2,24). Warto nadmienić, że w pierwszej 10 najbardziej rozwiniętych gmin województwa dolnośląskiego znalazło się aż 5 gmin z powiatu wrocławskiego: Kobierzyce (2,24), Siechnice (1,96), Czernica (1,93), Długołęka (1,85) i Kąty Wrocławskie (1,46), a także gminy: Jerzmanowa (1,66), Karpacz (1,61), Wrocław (1,30), gmina wiejska Lubin (1,23) i Miękinia (1,20). Natomiast najsłabszym poziomem rozwoju cechowały się gminy: Pęcław (wartość analizowanego wskaźnika wynosiła -1,29), Jemielno (-1,22), Góra (-0,93), Mirsk (-0,86), Pielgrzymka (-0,84), Świerzawa (-0,80), Niechlów (-0,79), Wojcieszów (-0,78), Boguszów-Gorce (-0,75) i Bolków (-0,74).

Na słabą bądź wysoką pozycję danej jednostki administracyjnej mogły mieć wpływ różne czynniki. Pozytywne zjawiska skoncentrowane wokół większych jednostek miejskich mogą mieć związek z wykorzystywaniem przez przedsiębiorców i mieszkańców korzyści aglomeracji. Na obszarach, w których w przeszłości doszło do negatywnych zjawisk w postaci upadku dominującej funkcji gospodarczej, negatywne zjawiska się pogłębiają. Niebagatelne znaczenie w kształtowaniu się powyższego układu ma także kilka innych istotnych czynników rozwojowych, m.in. sieć komunikacyjna, zasoby naturalne, a także ukształtowanie terenu.

MAPA 6. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego a dostępność transportowa do ośrodków miejskich w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Oznaczenia: typologia miast według poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i dostępności transportowej: A1 – miasto o bardzo wysokim poziomie rozwoju i dobrej dostępności transportowej, A2 – miasto o bardzo wysokim poziomie rozwoju i przeciętnej dostępności transportowej; A3 – miasto o bardzo wysokim poziomie rozwoju i złej dostępności transportowej; B1 – miasto o wysokim poziomie rozwoju i dobrej dostępności transportowej, B2 – miasto o wysokim poziomie rozwoju i przeciętnej dostępności transportowej; B3 – miasto o wysokim poziomie rozwoju i złej dostępności transportowej; C1 – miasto o przeciętnym poziomie rozwoju i dobrej dostępności transportowej, C2 – miasto o przeciętnym poziomie rozwoju i przeciętnej dostępności transportowej; C3 – miasto o przeciętnym poziomie rozwoju i złej dostępności transportowej; D1 – miasto o niskim poziomie rozwoju i dobrej dostępności transportowej, D2 – miasto o niskim poziomie rozwoju i przeciętnej dostępności transportowej; D3 – miasto o niskim poziomie rozwoju i złej dostępności transportowej; E1 – miasto o bardzo niskim poziomie rozwoju i dobrej dostępności transportowej, E2 – miasto o bardzo niskim poziomie rozwoju i przeciętnej dostępności transportowej; E3 – miasto o bardzo niskim poziomie rozwoju i złej dostępności transportowej.

Szereg badań realizowanych zarówno na gruncie polskim, jak i zagranicznym wskazuje na wyraźny związek pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, a jakością infrastruktury transportowej i działalnością transportową w każdej skali przestrzennej (Banister, Berechman 2000). Podkreśla się, że jest to związek dwustronny – obszary o dobrej dostępności i rozwiniętej infrastrukturze transportowej odznaczają się wysokim rozwojem gospodarczym, który sprzyja dalszym inwestycjom służącym poprawie tej infrastruktury (Hoyle, Smith 1998). Dostępność transportowa, poprzez wpływ na szereg sfer społecznych i ekonomicznych, jest istotnym elementem organizacji przestrzeni znajdującym odzwierciedlenie w zróżnicowaniu atrakcyjności poszczególnych miejsc (Komornicki i in. 2010; Guzik i in. 2012).

Grupę ośrodków miejskich, które w 2018 roku odznaczały się bardzo wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego i dobrą dostępnością transportową, tworzyły miasta położone wokół stolicy województwa: Środa Śląska, Jelcz-Laskowice, Kąty Wrocławskie, Oleśnica, Siechnice i Trzebnica, a także miasto Wrocław. W regionie uwidoczniły się także miasta cechujące się wprawdzie bardzo wysokim poziomem rozwoju, ale jednocześnie posiadające złą dostępność transportową – w szczególności były to ośrodki miejskie usytuowane w peryferyjnych obszarach Dolnego Śląska: Bogatynia, Karpacz i Szczawno-Zdrój, a także : Polkowice i Sobótka.

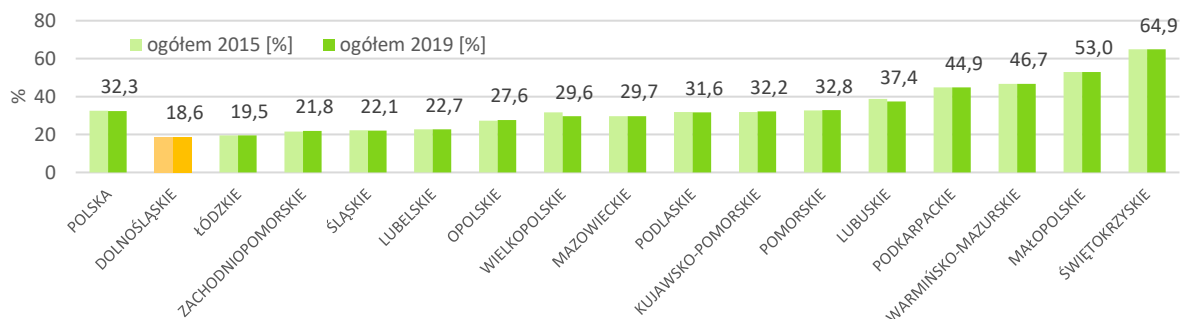
Najbardziej niekorzystną sytuację – zarówno bardzo niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również złą dostępność transportowa – posiadały miasta położone głównie na południu regionu: Bolków, Łądek-Zdrój, Lubomierz, Mirsk, Radków, Wleń, Wojcieszów, Świerzawa i Złoty Stok, a także kilka ośrodków usytuowanych w północnej części województwa: Góra, Wąsosz i Przemków. Warto zaznaczyć, że w przestrzeni regionu zaznaczyły się także miasta o bardzo niskim poziomie rozwoju, ale o dobrej dostępności transportowej: Bardo, Chojnów i Ziębice (Mapa 6).

2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

2.1. Przyrodnicze obszary chronione

Województwo dolnośląskie położone jest w obrębie kilku jednostek fizjograficznych i charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem ukształtowania terenu, a co za tym idzie - dużym zróżnicowaniem przyrodniczym i klimatycznym. Dla ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń najcenniejszych walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, w województwie dolnośląskim zostały powołane wszystkie formy ochrony przyrody wchodzące w skład krajowego systemu ochrony przyrody, obejmujące zarówno twory przyrody ożywionej jak i nieożywionej, o bardzo zróżnicowanych powierzchniach oraz reżimach ochronnych. W 2019 roku⁸ ochroną prawną były objęte następujące obszary chronione: 2 parki narodowe, 67 rezerwatów przyrody, 12 parków krajobrazowych, 18 obszarów chronionego krajobrazu, 190 użytków ekologicznych, 17 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 4 stanowiska dokumentacyjne i 101 obszarów europejskiej sieci NATURA 2000. Ochroną prawną (indywidualną) objęto także pomniki przyrody (2649 obiektów) oraz, w ramach ochrony gatunkowej, najcenniejsze gatunki roślin, zwierząt i grzybów. Na krajowy system obszarów chronionych nałożona jest europejska sieć ekologiczna NATURA 2000, która w 2019 roku w województwie dolnośląskim obejmowała 90 obszarów specjalnej ochrony ptaków (tzw. OSO oznaczane jako PLB) oraz 11 specjalnych obszarów ochrony siedlisk (tzw. SOO oznaczane jako PLH). Obszary sieci NATURA 2000 pokrywają się z niektórymi obszarami sieci krajowej. Na terenie województwa ochronie podlegają ponadto obszary objęte porozumieniami i konwencjami o charakterze międzynarodowym. Do międzynarodowej sieci obszarów wodno-błotnych objętych tzw. Konwencją Ramsarską należą: Torfowiska Doliny Izery, subalpejskie Torfowiska w Karkonoszach, Stawy Rybne Przemków oraz obszary w granicach rezerwatu przyrody Stawy Milickie, natomiast Karkonoski Park Narodowy oraz położony na terenie Republiki Czeskiej Krkonoski Narodni Park objęte są wspólną ochroną w ramach bilateralnego rezerwatu biosfery MaB (Man and Biosphere). Pod względem powierzchni obszarów chronionych w 2019 roku województwo dolnośląskie zajmowało ostatnie miejsce w Polsce (18,6% pow. ogółem województwa) przy średniej dla kraju wynoszącej 32,3%.

WYKRES 1. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem Polski i województw [2015, 2019].

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Należy podkreślić, że dane GUS nie obejmują niewielkich obszarów chronionych zawierających się w obrębie innych – wielkopowierzchniowych jednostek objętych ochroną, jak również obszarów sieci NATURA 2000, dla których prowadzi się odrębną statystykę. Po uwzględnieniu powyższych uwarunkowań – łączna powierzchnia obszarów chronionych na terenie województwa dolnośląskiego (bez części wspólnych) – obejmuje ok. 626 387 ha, co stanowi w przybliżeniu 31,5% powierzchni województwa.⁹

W latach 2015-2019 w województwie dolnośląskim utworzono 2 użytki ekologiczne, 1 zespół przyrodniczo-krajobrazowy i 3 stanowiska dokumentacyjne, jednak ze względu na niewielką łączną powierzchnię nowych obszarów (ok. 400 ha) nie odnotowano istotnych statystycznych zmian w udziale obszarów chronionych w powierzchni ogólnej województwa. W przypadku całego kraju odnotowano nawet nieznaczny spadek tej wartości (- 0,2%), co oznacza, że w Polsce w zasadzie nie powołuje się nowych wielkoobszarowych obszarów chronionych (jedynie pojedyncze przypadki w ostatnich kilku latach), a ich powierzchnia ogółem ulega zmniejszeniu, głównie w wyniku korekt granic lub utraty wartości przyrodniczych istniejących obszarów.

⁸ Dane na podstawie Rejestru form ochrony przyrody, RDOŚ Wrocław 2021 r.

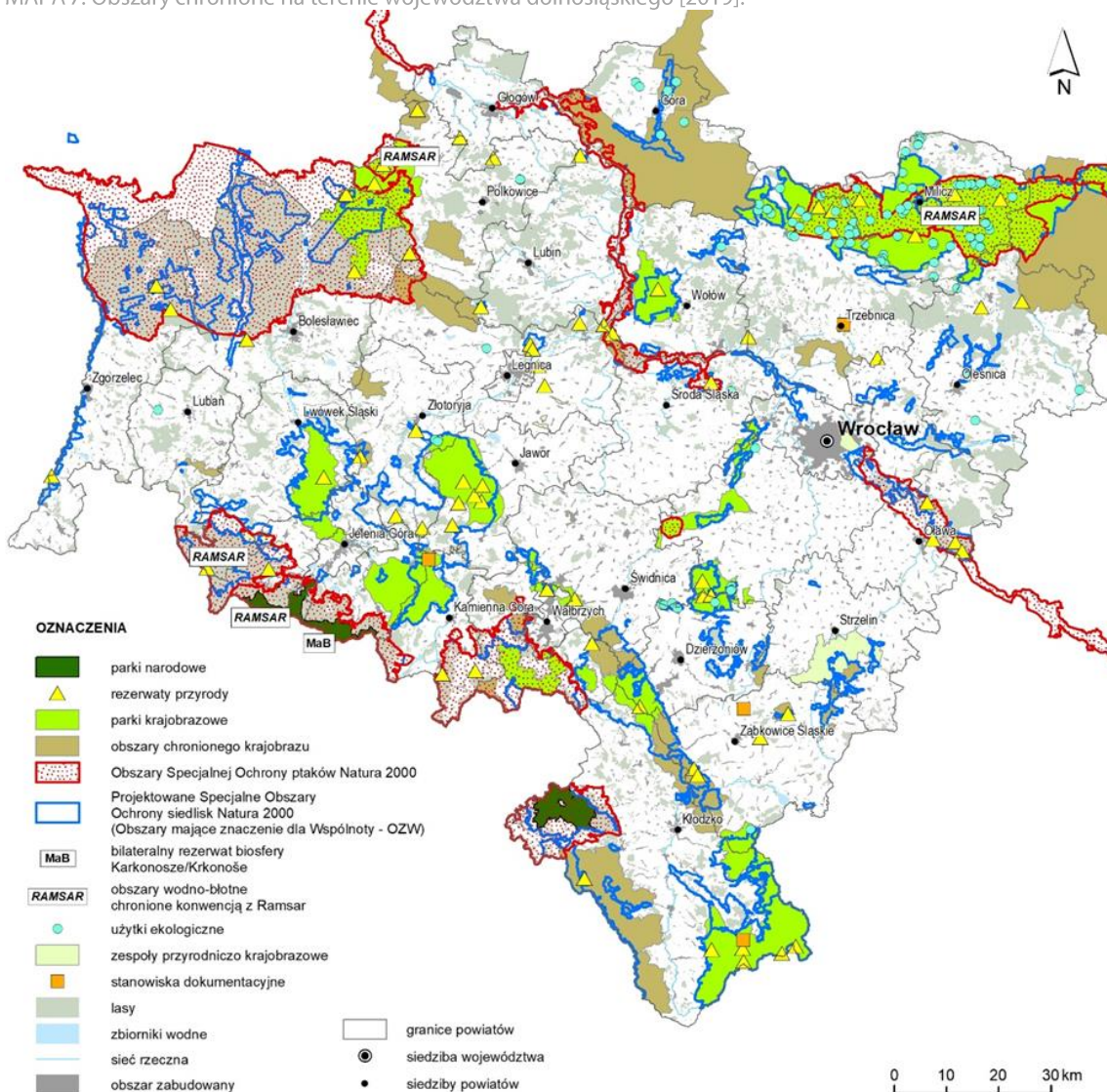
⁹ Obliczenia własne IRT – na podstawie analizy danych przestrzennych (GIS).

OCHRONA PRZYRODY

Formy ochrony przyrody występujące w województwie dolnośląskim zajmują obszar **371 525,67 ha**, tj. **18,6%** ogólnej powierzchni województwa. Dane dotyczące powierzchni obszarów chronionych ogółem nie obejmują obszarów NATURA 2000 oraz mniejszych obszarów leżących w granicach większych form ochrony, np. rezerwatów przyrody w granicach parków krajobrazowych.

FORMA OCHRONY	POWIERZCHNIA OGÓŁEM 2015/ 2019 [ha]
Obszary chronione ogółem	371 124,9 / 371 525,67 ↑
2 parki narodowe	11 928,28 / 12 304,61↑
67 rezerwatów przyrody	10 688,0 / 10 677,26 ↓
11 obszarów NATURA 2000 OSO	292 125,7 / 292 801,8 ↑
90 obszarów NATURA 2000 OZW	354 732,3 / 354 732,4 ↑
12 parków krajobrazowych	206 320,9 / 206 320,9
18 obszarów chronionego krajobrazu	138 948,5 / 138 948,5
190 użytków ekologicznych	5 201,7 / 5 241,18 ↑
17 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych	9 476,3 / 9 466,86 ↓
4 stanowiska dokumentacyjne	0,1 / 17,83 ↑

MAPA 7. Obszary chronione na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne IRT.

Obszary cenne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym są narażone na wiele zagrożeń, przede wszystkim o charakterze antropogenicznym, o wiele rzadziej – naturalnym. Utrata wartości przyrodniczych jest związana najczęściej z postępującą fragmentacją środowiska w wyniku rozbudowy systemów infrastruktury technicznej (budowa dróg, linii kolejowych, linii elektroenergetycznych i innych elementów kubaturowych), a także z presją urbanistyczną na obszary otwarte i cenne przyrodniczo (rozbudowa terenów mieszkaniowych, usługowych, produkcyjnych i składowych oraz usług turystyczno-sportowych). Zanieczyszczenia powietrza, wody i gleb prowadzą bezpośrednio lub pośrednio do obumierania gatunków roślin i zwierząt do czego przyczynia się zarówno działalność przemysłowa, jak również intensywne rolnictwo czy wydobywanie kopalin na skalę przemysłową (zmiany poziomu wód gruntowych, eutrofizacja wód, zakwaszenie wód itp.).

Obserwowane w ostatnich dziesięcioleciach zmiany klimatyczne połączone z utratą lub ograniczeniem zdolności retencyjnych obszarów zurbanizowanych i rolno-leśnych również prowadzą do zmniejszania powierzchni najcenniejszych siedlisk i utraty gatunków. Zmiany te, traktowane są jedynie po części jako naturalne, a w znacznej mierze jako skutek presji o charakterze antropogenicznym, prowadzących do występowania anomalii pogodowych (huraganowe wiatry, nawalne deszcze i powodzie, ekstremalnie wysokie temperatury wywołujące pożary lasów, susze hydrologiczne itp.), które w coraz większym stopniu przyczyniają się do negatywnych zmian w środowisku.

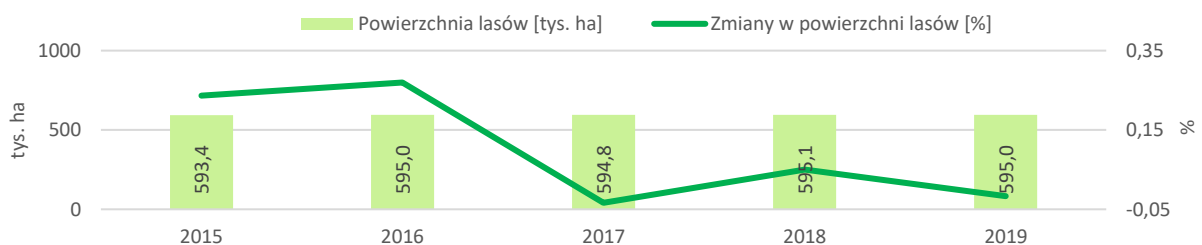
W celu bardziej skutecznej ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu, Samorząd Województwa Dolnośląskiego opracowuje i wdraża dokumenty o charakterze planistycznym i strategicznym, takie jak obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa, którego zapisy pozwalają na ochronę zarówno obszarów cennych przyrodniczo, jak również łączących je korytarzy ekologicznych oraz będący obecnie w realizacji audyt krajobrazowy, którego ustalenia pozwolą na ochronę najcenniejszych krajobrazów województwa dolnośląskiego.

2.2. Lasy

Pod względem lesistości w 2019 roku województwo dolnośląskie znajdowało się na 8. miejscu wśród regionów w kraju. W latach 2015-2019 powierzchnia lasów w regionie zwiększyła się o 1615 ha, a tym samym lesistość wzrosła o 0,1% (z 29,7% do 29,8%). Udział lasów w powierzchni województwa utrzymywał się na podobnym poziomie jak średnia dla całego kraju, która w 2019 roku wynosiła 29,6%. Największymi kompleksami leśnymi w regionie pozostają Bory Dolnośląskie i Lasy Doliny Baryczy w północnej części województwa oraz Lasy Sudeckie na południu.

Ogólny rozkład lesistości w województwie od 2015 roku nie uległ znaczącym zmianom. W podziale na gminy największą lesistością charakteryzowały się: Osiecznica (83,9%), Węgliniec (83,5%) oraz Szklarska Poręba (79,9%). Do pozostałych gmin wyróżniających się lesistością powyżej 50% należały: Stronie Śląskie, Gromadka, Karpacz, Kowary, Szczytna, Piechowice, Duszniki-Zdrój, Mirsk, Głuszyca, Chocianów, Lądek-Zdrój, Polanica-Zdrój oraz Jedlina-Zdrój. Z kolei do gmin o lesistości poniżej 5% należały: Jawor, Świdnica (m.), Chojnów (m.), Domaniów, Oleśnica (m.), Dzierżoniów (m.), Żórawina, Kłodzko (m.), Legnickie Pole, Ruja, Kobierzyce, Mściwojów, Piława Górna, Jordanów Śląski, Lubań (m.), Wądroże Wielkie, Udanin, Legnica, Wiązów, Kostomłoty, Oława (m.), Zgorzelec (m.) oraz Borów.

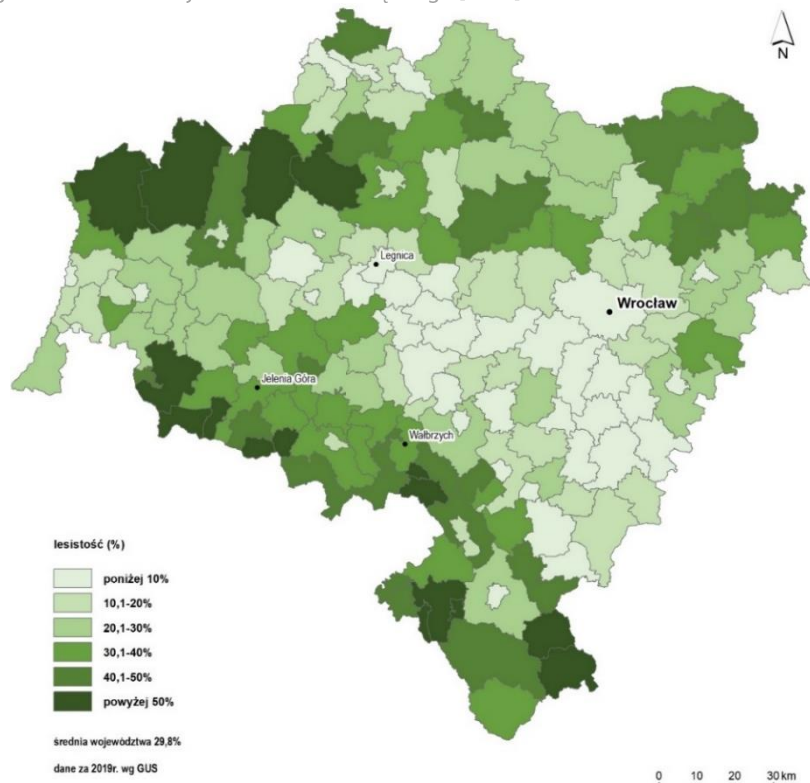
WYKRES 2. Powierzchnia lasów oraz jej zmiany w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2015-2019 na terenie województwa zalesiono 388,8 ha gruntów (5,2% zalesień w całej Polsce), z czego 206,9 ha stanowiły grunty publiczne, a 181,9 ha prywatne. Do gmin, na terenie których w wymienionych latach zalesiono najwięcej gruntów zalicza się: m. Wrocław, Ścinawa oraz Wińsko. Z kolei na cele nieleśne w tym samym okresie wyłączono 756,37 ha (22,9% wyłączeń w całej Polsce), z czego większość, bo aż 587,16 ha w 2017 roku. Głównymi kierunkami wyłączania gruntów były użytki kopalne oraz tereny przemysłowe.

MAPA 8. Lesistość gmin na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ze względu na duże zróżnicowanie województwa dolnośląskiego pod względem ukształtowania terenu, warunków klimatycznych oraz glebowych, na terenie regionu występują wszystkie typy siedliskowe lasów. W 2019 roku udział siedlisk nizinnych wynosił 55,7%, wyżynnych 15,5%, a górskich 28,8%. Siedliska nizinne dominują w północnej części województwa, natomiast w pasie Sudetów, na pogórzach i przedgórzach występują siedliska górskie i wyżynne.

TABELA 1. Struktura powierzchni lasów wg typów siedlisk [2019].

Typ siedliska		Udział w typie siedliska [%]	
		Dolnośląskie	Polska
Bory	nizinne	11,4	20,3
	górskie	2,0	0,2
Bory mieszane	nizinne	18,3	28,2
	wyżynne	0,3	0,7
Lasy mieszane	górskie	4,0	0,5
	nizinne	15,7	22,9
	wyżynne	7,0	1,5
Lasy	górskie	14,6	2,2
	nizinne	10,3	13,3
	wyżynne	8,2	4,5
	górskie	8,2	5,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie "Rocznik statystyczny leśnictwa", Warszawa 2020.

W 2019 roku największy odsetek (37,3%) stanowiły lasy mieszane, a na drugim miejscu znajdowały się lasy liściaste i olsy – 26,7%. Bory iglaste zajmowały 13,4% wszystkich siedlisk, bory mieszane – 22,6%. Pod względem składu gatunkowego lasów przeważały niezmiennie gatunki iglaste: sosna 36,5% i świerk 21,4%. W porównaniu z rokiem 2015 udział sosny zmniejszył się o 1,6%, a świerku o 0,3%, jednak nadal stanowią one główne gatunki lasotwórcze na Dolnym Śląsku. Wśród gatunków liściastych wzrósł udział dębu – z 11,0% w 2015 roku do 11,6% w 2019 oraz buka – z 6,2% do 7,4%.

Województwo dolnośląskie na tle innych regionów wyróżnia duży udział lasów pełniących funkcje ochronne w ogólnej powierzchni lasów, bowiem w 2019 roku odsetek ten wyniósł 65,3%. W porównaniu z rokiem 2015 udział ten spadł o 1,4%, jednak nadal był on wyraźnie wyższy od średniej dla kraju, która w 2019 roku wyniosła 42,3%.

Dominujące kategorie ochronności obejmowały lasy wodochronne (43,8%), podmiejskie (15,04%), glebochronne (9,83%). Lasy uszkodzone przez przemysł stanowiły 11,26% ogółu lasów ochronnych w regionie.

TABELA 2. Struktura powierzchni lasów wg składu gatunkowego [2019].

Gatunek	Udział w składzie gatunkowym [%]	
	Dolnośląskie	Polska
sosna	36,5	57,9
świerk	21,4	5,8
jodła	0,3	3,2
buk	7,4	6,1
dąb	11,6	7,9
grab	0,7	1,5
brzoza	6,8	7,2
olsza	5,3	5,6
osika	0,6	0,9
topola	0,1	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie "Rocznik statystyczny leśnictwa", Warszawa 2020.

Analiza struktury wiekowej drzewostanu, wskazuje, że w 2019 roku na Dolnym Śląsku największy udział miały drzewostany klasy V i wyżej, czyli w wieku 81 i więcej lat – stanowiące 23,2% lasów w regionie. W porównaniu do roku 2015 udział najstarszych lasów spadł o 1,1%. Wzrósł natomiast udział drzewostanu klasy IV (61 – 80 lat) – o 0,8%, klasy II (21 – 40 lat) o 0,4% oraz klasy I (1 – 20 lat) o 0,6%. Wzrost udziału najmłodszego drzewostanu wiąże się głównie z zalesieniami słabych gruntów rolnych nie nadających się do uprawy.

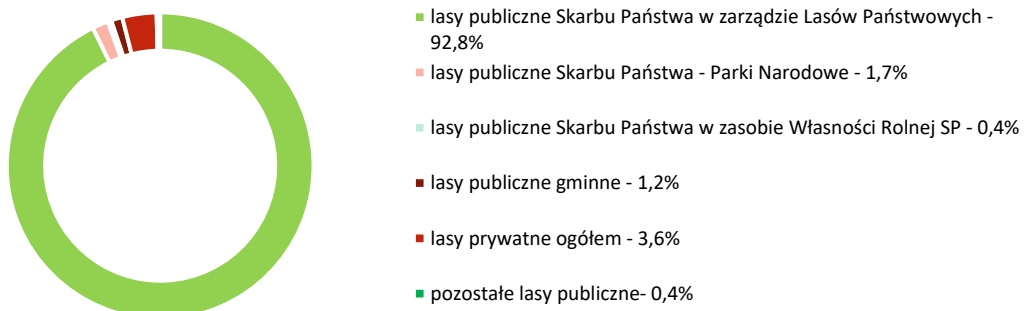
TABELA 3. Wiek drzewostanu [2019].

Wiek	Udział w klasie wiekowej [%]	
	Dolnośląskie	Polska
Klasa I (1 - 20 lat)	13,7	11,9
Klasa II (21 - 40 lat)	16,6	14,6
Klasa III (41-60 lat)	20,3	23,1
Klasa IV (61 - 80 lat)	16,7	20,3
Klasa V i wyżej (81 i więcej lat)	23,2	23,5
Klasa odnowienia i o budowie przerębowej	6,2	3,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Rocznik statystyczny leśnictwa”, Warszawa 2020.

W strukturze własności lasów w zdecydowanej większości przeważały lasy publiczne, stanowiące 96,4% wszystkich gruntów leśnych, z których 92,8% to lasy publiczne w zarządzie Lasów Państwowych, 1,7% to lasy w zarządzie Parków Narodowych, 1,2% to lasy gminne, a 0,4% lasy w zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa. Lasy prywatne stanowiły 3,6%, a w stosunku do roku 2015 roku udział ten zwiększył się o 0,1%.

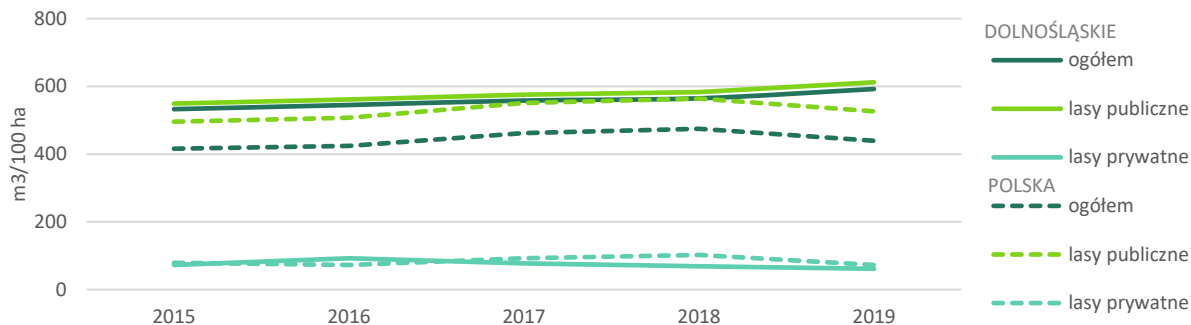
WYKRES 3. Struktura własności lasów w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według danych za rok 2019, zasoby grubizny na Dolnym Śląsku wynosiły 161 081 tys. m³ brutto, co stanowiło 7,8% zasobów leśnych w Polsce. Pozyskanie drewna z lasów dolnośląskich z roku na rok sukcesywnie rośnie. W 2015 roku na każde 100 ha pozyskano średnio 532,6 m³ drewna, a w 2019 średnia ta wyniosła 592,1 m³. Średnia dla całego kraju jest niższa, ale również wzrasta. Wyjątkiem był 2019 rok, w którym średnie pozyskanie drewna na 100 ha w Polsce zmniejszyło się o 35,8 m³ w stosunku do 2018 roku.

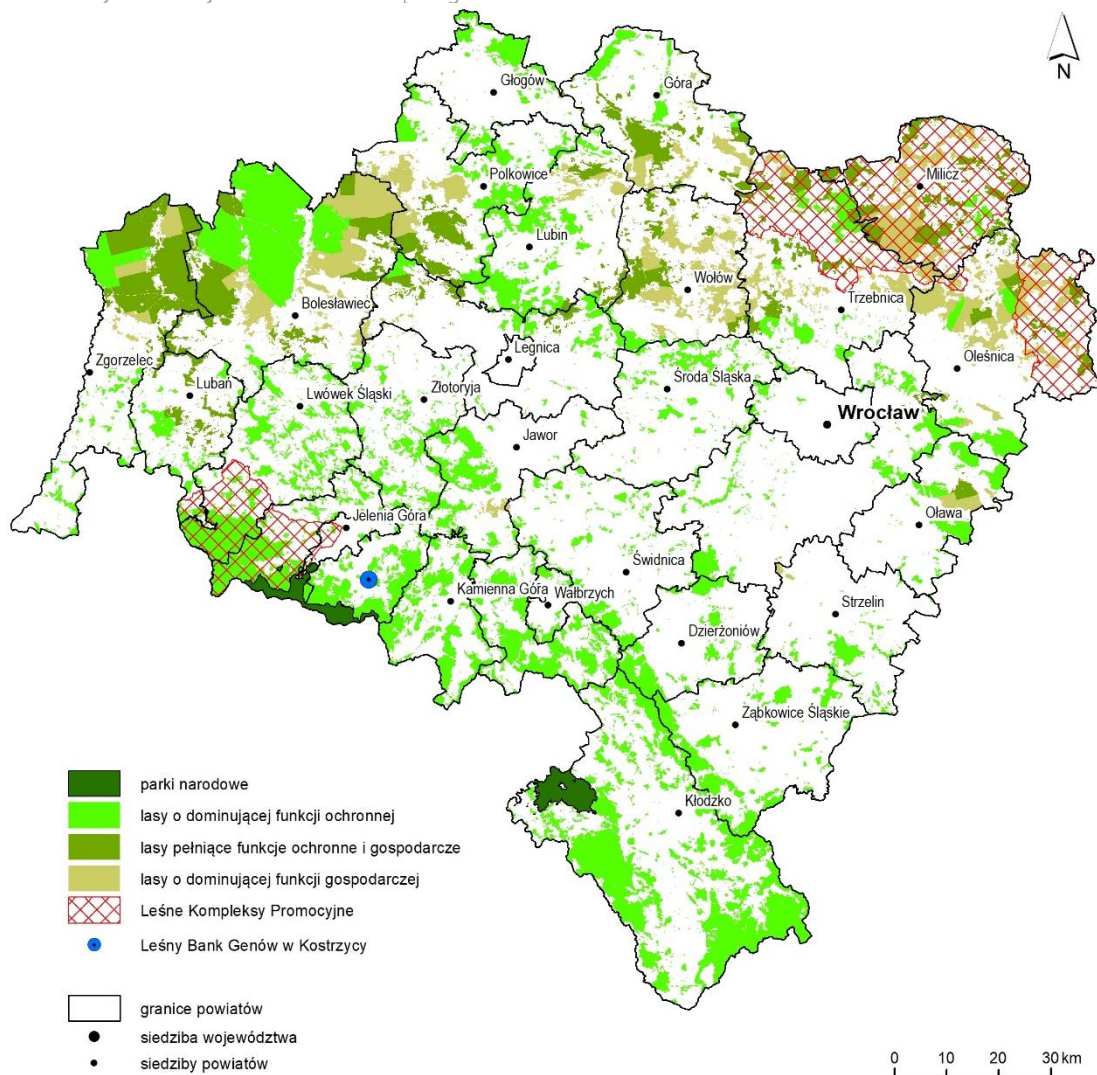
WYKRES 4. Pozyskanie drewna w Polsce i w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na terenie województwa funkcjonują dwa Leśne Kompleksy Promocyjne: „Sudety Zachodnie” oraz „Lasy Doliny Baryczy”. Są to zwarte kompleksy leśne, które charakteryzują się dużą różnorodnością gatunkową. Na ich terenie prowadzona jest działalność promocyjna, naukowa oraz edukacyjna. Trzeci kompleks „Lasy Rychtałskie” zlokalizowany częściowo na terenie województwa dolnośląskiego, znajduje się pod zarządem RDLP Poznań. Ponadto na terenie Dolnego Śląska funkcjonuje Leśny Bank Genów w Kostrzycy, który zajmuje się zbiorem nasion roślin zagrożonych wyginięciem. Corocznie zasoby Banku powiększają się o nasiona kolejnych gatunków pozyskiwanych z obszaru całej Polski.

MAPA 9. Zasoby leśne województwa dolnośląskiego.

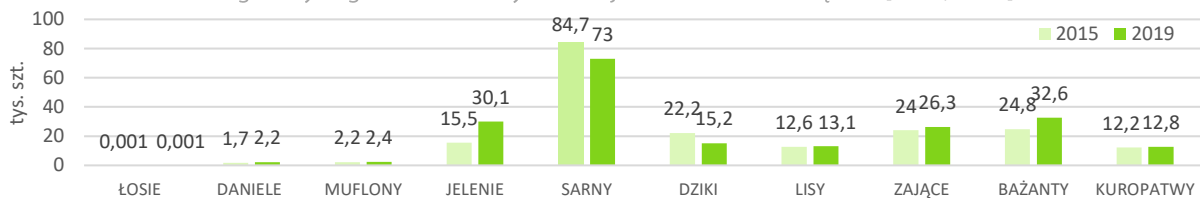

Źródło: Opracowanie własne IRT na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu.

Ze względu na antropopresję, lasy zarówno w regionie jak i w całej Polsce, są narażone na uszkodzenia. Pomimo podejmowanych działań, największym zagrożeniem są postępujące zmiany klimatu oraz zanieczyszczenia powietrza wynikające z działalności człowieka. Istotnym zagrożeniem niezmiennie od lat są również pożary, które niestety w zdecydowanej większości są wynikiem działań ludzkich, bowiem spośród 2725 pożarów lasów, które odnotowano na Dolnym Śląsku w latach 2015-2019, 37,7% było skutkiem podpaleń, a 30,5% zostało wywołanych przez nieostrożność osób nieletnich i dorosłych.

Nieodłącznym elementem gospodarki leśnej, oprócz ochrony cennych siedlisk oraz pozyskiwania zasobów jest łowiectwo. W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 208 kół łowieckich oraz 348 obwodów łowieckich, które ogółem zajmowały 1547,4 tys. ha, z czego 486,5 tys. ha na gruntach leśnych. W porównaniu do roku 2015 liczba kół łowieckich wzrosła o 7, natomiast liczba obwodów łowieckich zmniejszyła się o 12, a ich powierzchnia o 56,4 tys. ha, z czego o 7 tys. ha na terenie lasów. W 2019 roku do najważniejszych zwierząt łownych na Dolnym Śląsku należały: sarny (73 tys. szt.), bażanty (32,6 tys. szt.) oraz jelenie (30,1 tys. szt.). Najmniej liczne były muflony (2417 szt.), daniele (2218 szt.) oraz łosie (1 szt.). W 2019 roku odstrzelono najwięcej dzików (40,7 tys.), saren (17,7 tys.) oraz lisów (11,7 tys.). W stosunku do roku 2015 rozkład ten utrzymuje się na podobnym poziomie.

WYKRES 5. Liczebność głównych gatunków łownych w województwie dolnośląskim [2015, 2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie "Leśnictwo 2016", Warszawa 2016 oraz "Rocznik statystyczny leśnictwa", Warszawa 2020.

2.3. Gleby

Obszar województwa dolnośląskiego pod względem typów występujących gleb jest bardzo zróżnicowany. Głównym czynnikiem wpływającym na taki stan rzeczy jest urozmaicona budowa geologiczna. Wśród gruntów ornych na terenie województwa dolnośląskiego przeważają grunty dobrej jakości, według klasyfikacji bonitacyjnej należące do klasy IIIa – 19,4% oraz IIIb – 17,6% i obejmują głównie teren w pasie przebiegającym z północnego zachodu na południowy wschód. Gleby najlepszej jakości – klasy I stanowią 0,4%, a II klasy 7,7% gruntów ornych. Ich lokalizacja obejmuje głównie tereny w pasie pomiędzy Wrocławiem a Strzelinem. Rozpatrując jakość gleb w podziale na powiaty, grunty najlepszej jakości występują w powiatach: strzelińskim, wrocławskim oraz świdnickim, a najłabsze warunki panują w powiatach: milickim, karkonoskim¹⁰ oraz oleśnickim. W porównaniu do poprzedniego Raportu, klasyfikacja bonitacyjna nie uległa znaczącym zmianom ze względu na to, iż powszechną klasyfikację w całym kraju przeprowadzono w latach 50. i 60. ubiegłego wieku. Aktualizację wykonuje się jedynie po rekultywacji gleb, melioracji lub przy zmianie użytkowania gruntów.

TABELA 4. Udział klas bonitacyjnych w powierzchni gruntów ornych i trwałych użytków zielonych [2014].

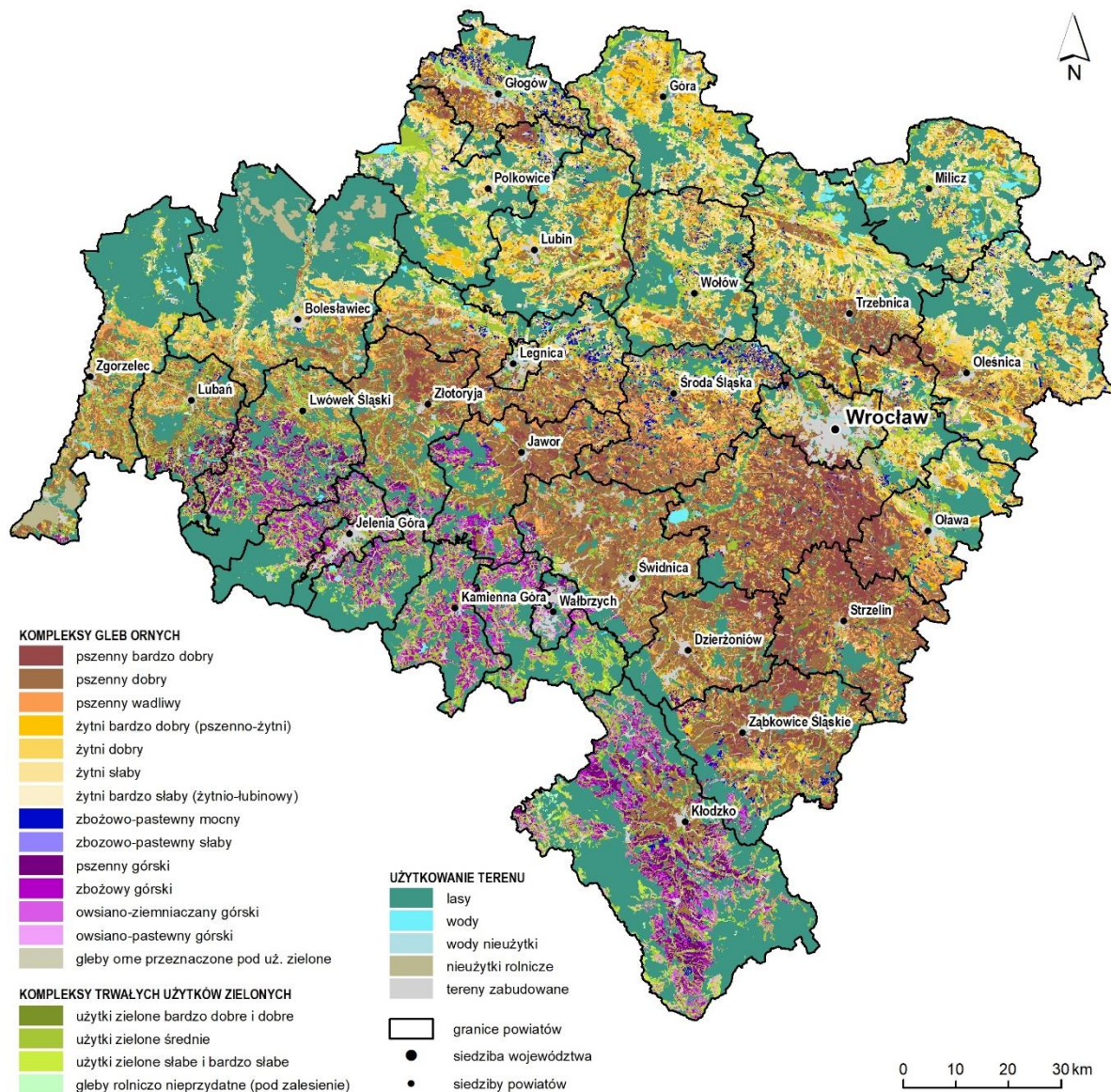
Grunty orne	Klasa bonitacyjna	I	II	IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI	VIz
	Udział [%]		0,4	7,7	19,4	17,6	21,0	15,0	14,3	4,4
Trwałe użytki zielone	Klasa bonitacyjna	I	II	III	IV	V	VI			
	Udział [%]		0,1	2,6	24,1	45,3	22,3	5,7		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: "Gleby Dolnego Śląska: geneza, różnorodność i ochrona", Polskie Towarzystwo Gleboznawcze, Oddział Wrocławski, Wrocław 2015.

Kolejnym sposobem określania jakości gleb jest klasyfikacja rolniczej przydatności gleb. W tym podziale wyróżnia się obszary o podobnych cechach, na których panują dobre warunki do uprawy określonych grup roślin. Wyniki przedstawiane są w podziale na 14 kompleksów (od 1 do 9 dla terenów nizinnych i wyżynnych, od 10 do 13 dla terenów górskich oraz 14 dla wszystkich obszarów). Osobną klasyfikację zastosowano dla trwałych użytków zielonych (kompleksy od 1z do 3z). Analizując mapę glebową zauważyć można, że na terenie Dolnego Śląska przeważają kompleksy pszenne – w centralnej części województwa (powiaty: wrocławski, strzeliński, świdnicki). Są to obszary o najlepszych warunkach glebowych w województwie.

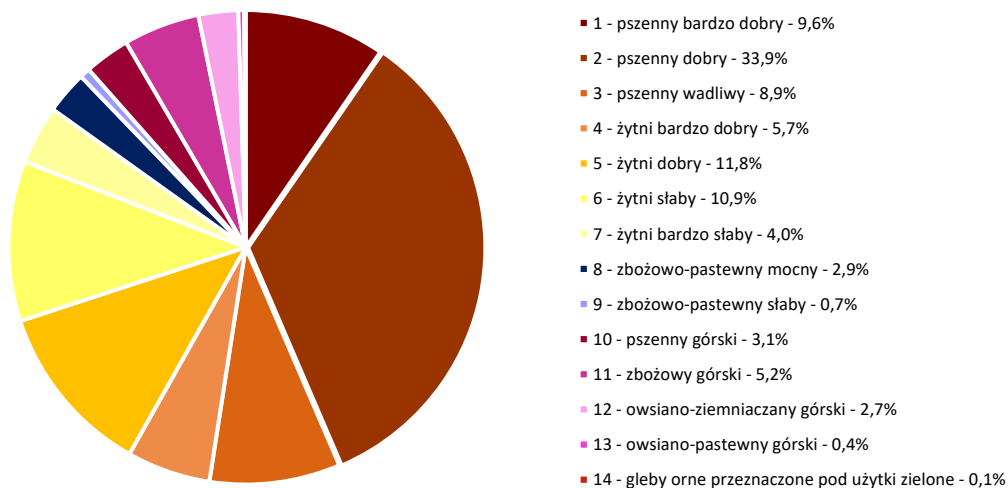
¹⁰ Do 31.12.2019 r. powiat jeleniogórski.

MAPA 10. Klasyfikacja rolniczej przydatności gleb [2017].

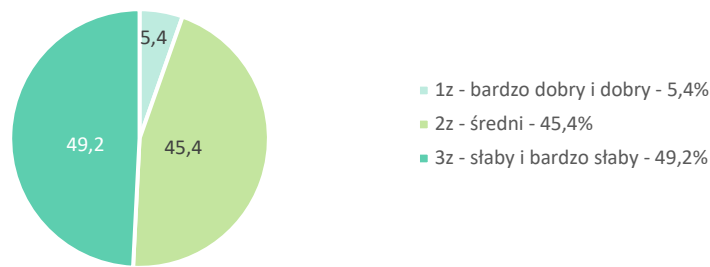
Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej we Wrocławiu.

WYKRES 6. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w powierzchni gruntów ornych [2015].

Źródło: "Gleby Dolnego Śląska: geneza, różnorodność i ochrona"; Polskie Towarzystwo Gleboznawcze, Oddział Wrocławski; Wrocław 2015.

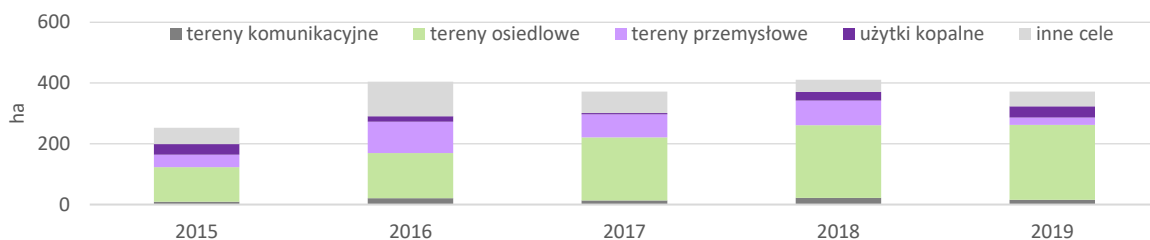
WYKRES 7. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w powierzchni trwałych użytków zielonych.

Źródło: "Gleby Dolnego Śląska: geneza, różnorodność i ochrona"; Polskie Towarzystwo Gleboznawcze, Oddział Wrocławski; Wrocław 2015.

W latach 2015–2019 z użytkowania rolnego wyłączono 1813 ha gruntów, z czego 52,7% przeznaczono pod tereny osiedlowe, czyli zabudowę mieszkaniową. W analizowanym okresie, najwięcej gruntów wyłączono w roku 2018 (411 ha).

WYKRES 8. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze [2015-2019].

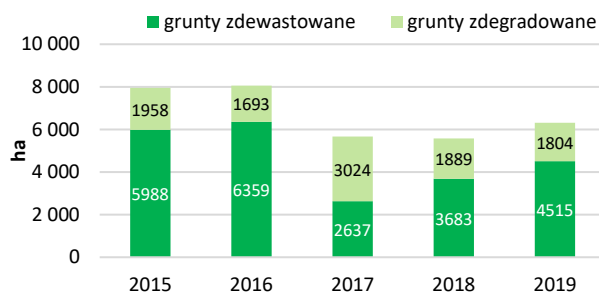

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największe zagrożenie dla stanu i jakości gleb stanowi erozja wodna. Najbardziej widoczna jest ona na terenach wyżynnych oraz górskich i powoduje degradację zarówno środowiska glebowego jak i wód powierzchniowych. Erozja negatywnie wpływa na żyzność gleb poprzez zmianę miąższości i składu próchnicy, co może mieć swoje odzwierciedlenie w jakości i ilości plonów. Istotne zagrożenie, zwłaszcza w ostatnich latach, stanowi również niewłaściwa gospodarka przestrzenna, która prowadzi do wyłączania na cele mieszkaniowe gruntów dobrej jakości.

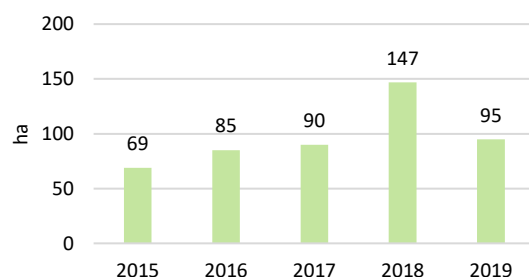
Grunty zdegradowane i zdewastowane w 2019 roku objęły 6319 ha, co stanowiło 10,2% tych gruntów w Polsce. W porównaniu z rokiem 2015 powierzchnia ta zmniejszyła się o 1627 ha. W latach 2015-2019 rekultywacji poddano w sumie 486 ha, z czego na cele leśne 60 ha, a rolnicze 201 ha.

WYKRES 9. Grunty zdewastowane i zdegradowane w województwie dolnośląskim [2015-2019].

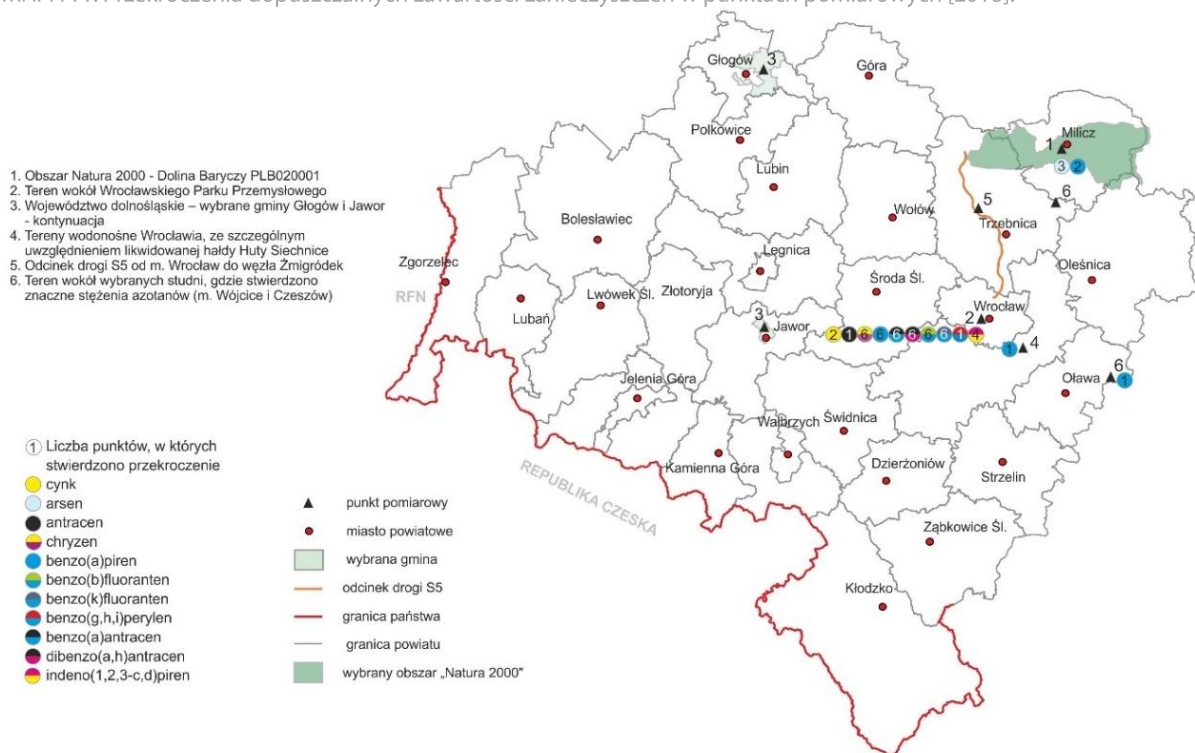
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 10. Grunty zreakultwowane w województwie dolnośląskim [2015-2019].

W 2018 roku Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu przeprowadził badania zanieczyszczenia gleb na terenach bezpośrednio zagrożonych. Analizą objęto 6 obiektów w 42 punktach pomiarowych. Do badanych obszarów zakwalifikowano: obszary Natura 2000, tereny wokół zakładów przemysłowych, składowisk odpadów, wzdłuż tras komunikacyjnych oraz tereny działalności rolniczej, gdzie mogą występować podwyższone zawartości metali ciężkich lub związków azotu. W raporcie najczęściej wykazywano przekroczenia benzo(a)pirenu oraz innych wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych. Przekroczenia zawartości metali ciężkich odnotowano na obszarach związanych z emisją przemysłową.

MAPA 11. Przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń w punktach pomiarowych [2018].

Opracowanie: RWMŚ we Wrocławiu

Źródło: Ocena stopnia zanieczyszczenia gleb w województwie dolnośląskim w 2018 roku. Obszary bezpośrednio zagrożone zanieczyszczeniami. Źródło: GIOŚ, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska; Wrocław 2019.

2.4. Wody

2.4.1. Wody powierzchniowe

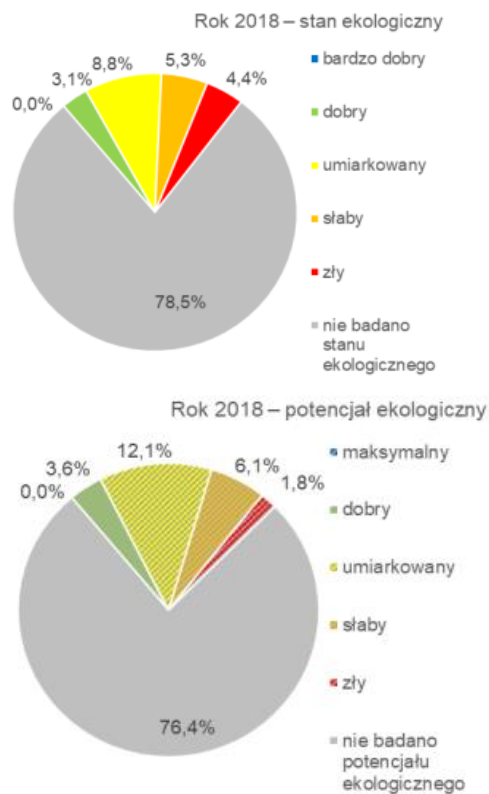
System wód powierzchniowych Dolnego Śląska składa się z rzek o charakterze nizinnym oraz górskim. Większość z nich znajduje się w zlewni Morza Bałtyckiego oraz dorzeczu Środkowej Odry, stanowiącej główną oś hydrograficzną regionu. Nieliczne fragmenty wód powierzchniowych pozostają w zasięgu zlewni Morza Północnego oraz Morza Czarnego, a także w obszarze dorzecza Łaby, Izery i Ostrożnicy (Upy).

Na system wód powierzchniowych województwa dolnośląskiego w 2019 roku składało się: 12 dużych wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, ponad 1700 stawów, ok. 200 zbiorników małej retencji o powierzchni powyżej 1 ha oraz wiele mniejszych. Łącznie pod wodami znajdowało się 32 605 ha, co stanowiło 1,63% obszaru regionu.

Na obszarze Dolnego Śląska zostało wyznaczonych 426 jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP), na terenie których prowadzony był monitoring. Trudna sytuacja hydrologiczna w województwie dolnośląskim, na którą składa się niestabilny, a często zanikający przepływ wód powierzchniowych, uniemożliwiła przebadanie wszystkich jednolitych części wód powierzchniowych. W 2018 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, objął analizą 127 JCWP, w tym 64 naturalne, 61 silnie zmienionych oraz 2 sztuczne. Dodatkowo, zakres badań uwzględnił także dwie jeziorne JCWP postaci Jeziora Koskowskiego oraz Jeziora Kunickiego, gdzie zainstalowano wyłącznie monitoring badawczy.

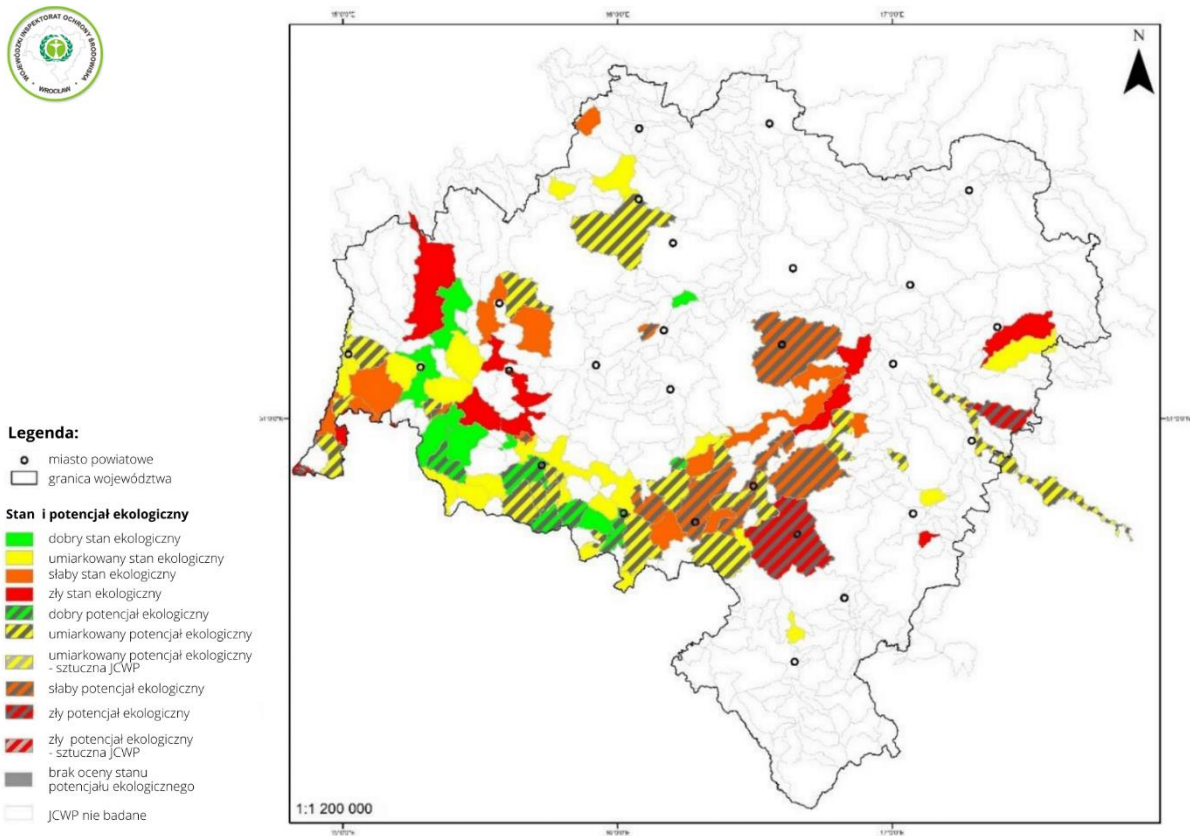
Klasyfikacja stanu/potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego. Podczas badań mających na celu klasyfikację stanu oraz potencjału ekologicznego jednolitych części wód powierzchniowych, żadna jednostka nie została przyporządkowana do kategorii o bardzo dobrym stanie/potencjale. Liczba JCWP o dobrym stanie/potencjale ekologicznym zmniejszyła się w porównaniu do badań przeprowadzanych w poprzednich latach. Główną przyczyną tego zjawiska jest najprawdopodobniej zmiana sposobu oceny stanu, niż faktyczne zwiększenie zanieczyszczenia wód. Do kategorii o umiarkowanym stanie/potencjale zaklasyfikowano 40 JCWP, natomiast zły stan/potencjał określono w przypadku 13 JCWP.

WYKRES 11. Klasyfikacja stanu i potencjału ekologicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018] (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczny JCWP o danym statusie w województwie).

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018).

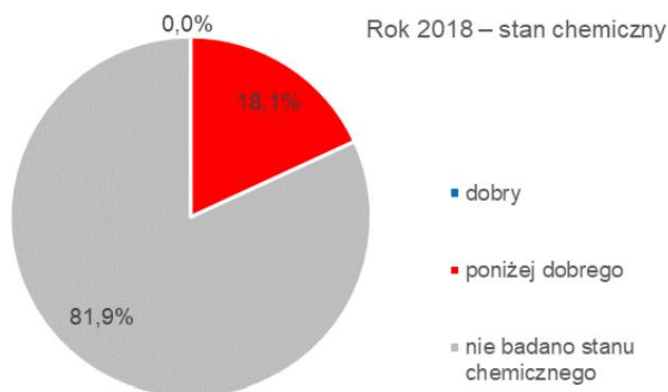
MAPA 12. Klasyfikacja stanu i potencjału ekologicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018].

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018).

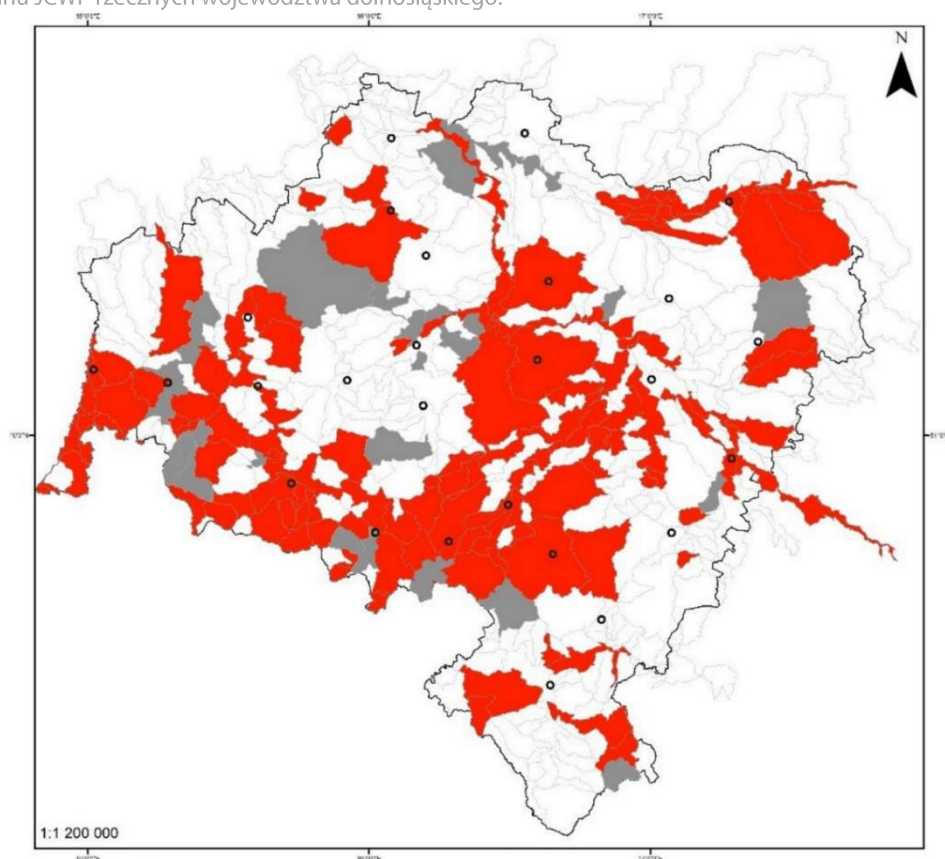
Podczas badań przeprowadzonych w 2018 roku stan chemiczny określono w 72 jednolitych częściach wód powierzchniowych. Wyniki pochodzące z przebadanych JCWP, we wszystkich przypadkach jednoznacznie wskazały na stan chemiczny określany jako „poniżej dobrego”. Dokładna analiza wskazała dominujący udział dwóch węglowodorów aromatycznych oraz bromowanych difenyleterów.

WYKRES 12. Klasyfikacja stanu chemicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018] (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczby JCWP w województwie).

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018).

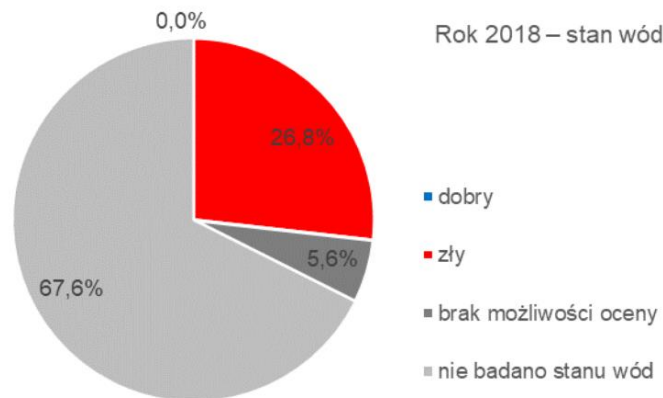
MAPA 13. Klasyfikacja stanu JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego.

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018).

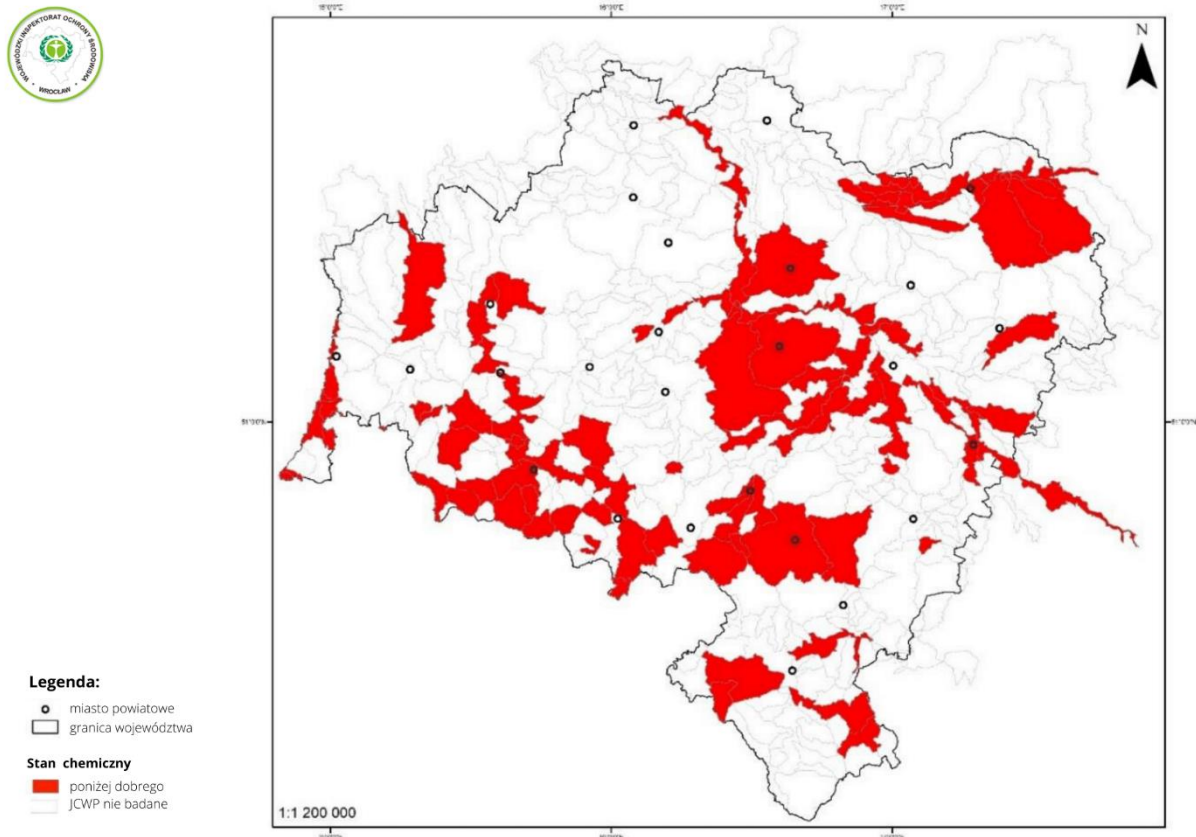
Podczas określania ostatecznego stanu wód powierzchniowych pod uwagę wzięto wyniki badań pochodzące z reprezentatywnego dla danej JCWP punktu pomiarowego. O przynależności do danej kategorii w ostatecznej klasyfikacji stanu decydujące znaczenie miał element przypisany do najniższej klasy.

MAPA 14. Ocena stanu JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego za 2018 rok (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczby JCWP w województwie).

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018)

MAPA 15. Klasyfikacja stanu chemicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego.

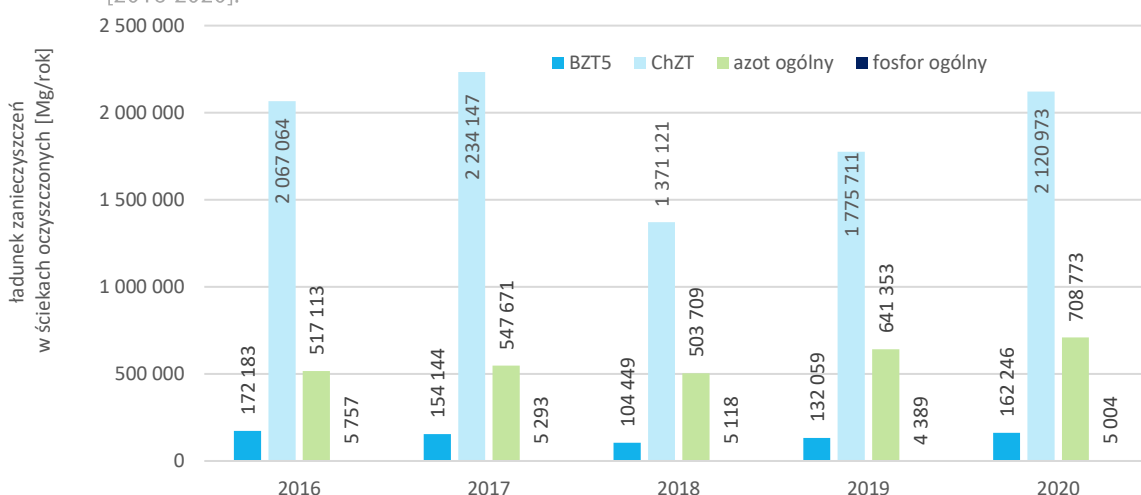

Źródło: Państwowy Monitoring Środowiska (2018)

Do głównych źródeł powodujących zanieczyszczenie wód powierzchniowych zaliczono zrzuty punktowych źródeł zanieczyszczeń, a także pobory wód powierzchniowych i podziemnych. Zobrazowane dane dotyczące ładunku zanieczyszczeń związkami biogennymi odprowadzanych do wód, takich jak azot ogólny lub fosfor ogólny, pokazały utrzymanie się ich wartości na podobnym poziomie.

Wskaźniki chemiczne: BZT5 (Biochemiczne Zapotrzebowanie Tlenu) oraz ChZT (Chemiczne Zapotrzebowanie Tlenu) określające zanieczyszczenie wód nie wykazują jednoznacznej tendencji, jednak w latach 2018-2020 ich wartość wzrosła. W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało łącznie 293 oczyszczalni ścieków, w tym: 227 oczyszczalni oraz 66 oczyszczalni przemysłowych. W ostatnich latach zauważalne były konsekwentne działania w zakresie rozbudowy systemu oczyszczalni ściekowych, w tym: modernizacja istniejących obiektów, rozbudowa zamkniętych systemów kanalizacji sanitarnej, a także budowa przydomowych oczyszczalni ścieków.

WYKRES 13. Zmiany ładunków w ściekach odprowadzanych do wód lub ziemi w województwie dolnośląskim [2016-2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Zagrożenia wód powierzchniowych. Zagrożenia wpływające na jakość wód powierzchniowych mają różnorodny zasięg, a ich źródłem najczęściej jest działalność gospodarcza człowieka lub sposób w jaki zaspokaja swoje potrzeby. Źródłem większości zagrożeń jest łatwa do określenia lokalizacja o charakterze punktowym, co znaczenie ułatwia wszelkie działania mające na celu ich neutralizację. Najtrudniejsze w eliminacji są presje o niejednoznacznym położeniu, których obszar negatywnego oddziaływania jest rozległy i trudny do określenia. Głównymi presjami występującymi w województwie dolnośląskim są:

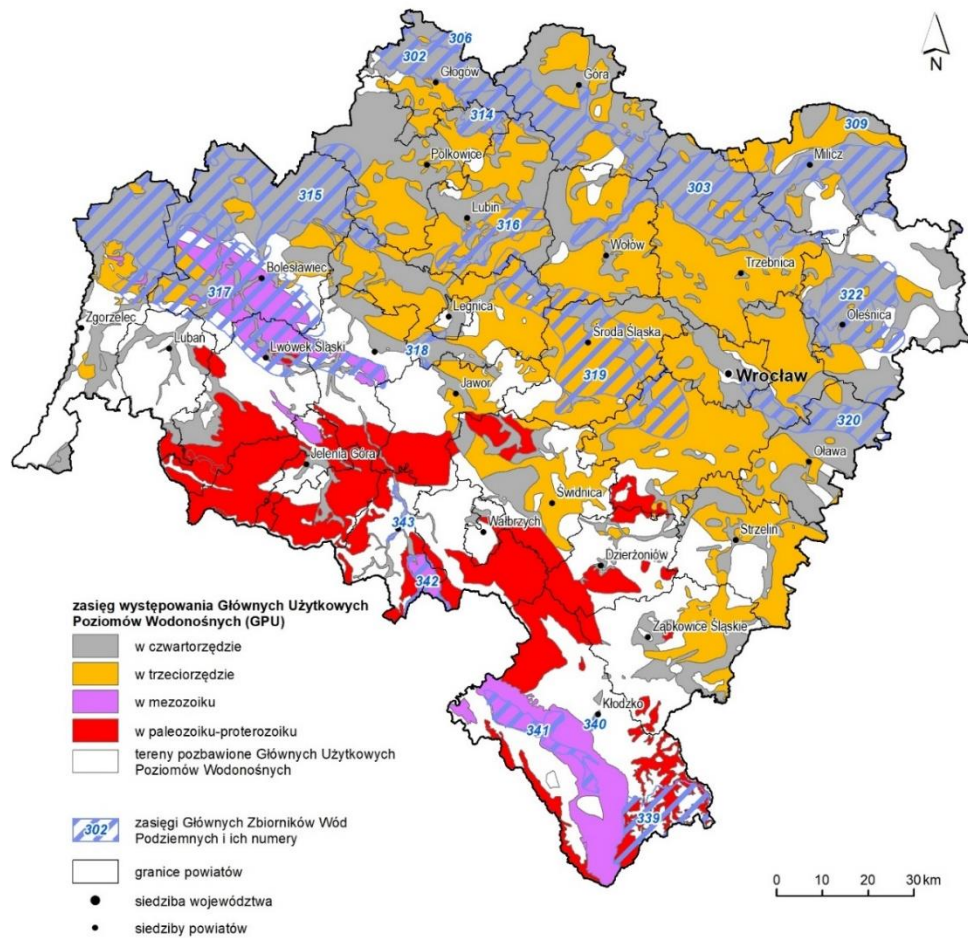
- pobór wody związany z podstawowymi potrzebami socjalno – bytowymi mieszkańców,
- pobór wody związany z produkcją przemysłową i działalnością rolniczą,
- wytwarzanie ścieków przez gospodarstwa domowe, działalność turystyczną i zakłady przemysłowe,
- wytwarzanie ścieków pochodzące z sektora rolniczego,
- opady o obniżonym odczynie.

2.4.2. Wody podziemne

W województwie dolnośląskim wody podziemne występują w różnowiekowych warstwach wodonośnych. To zróżnicowanie warunków hydrogeologicznych jest odzwierciedleniem skomplikowanej budowy geologicznej regionu. Główny użytkowy poziom wodonośny (GUPW) stanowią najczęściej wody w utworach czwartorzędowych i trzeciorzędowych. Lokalnie znaczenie mają wody piętra kredy i triasu, permu i karbonu oraz utworów krystalicznych (paleozoicznych i prekambryjskich).

Struktury wodonośne piętra czwartorzędowego związane są ze staroplejstoceniowymi dolinami kopalnymi (m.in. w rejonie Marciszowa, Jeleniej Góry, Zawidowa, Gryfowa, Bogdaszowic, Oleśnicy i Wołowa), współczesnymi dolinami rzek (m.in. Odry i jej większych dopływów) oraz utworami fluwioglacjalnymi o charakterze pokrywowym w obszarach wysoczyzn plejstoceniowych (głównie na północ od linii Odry). W piętrze trzeciorzędowym charakter użytkowy ma poziom mioceniowy, dobra izolacja od powierzchni (zbiorniki występują najczęściej na głębokości 50-100 m p.p.t.) powoduje, że wody te mają charakter naporowy, a zanieczyszczenia są mniejsze niż wód czwartorzędowych. Niskie zasoby dyspozycyjne ograniczają możliwości zagospodarowania i wykorzystania tych wód. Utwory wodonośne kredy występują w subregionach bolesławieckim i śródsudeckim (rejony Krzeszowa i Kudowy Zdrój - Międzyzlesia), na głębokościach od 30 do 100 m. Charakteryzują się wysoką jakością wód. Piętro permskie charakteryzuje się wydajnością od kilku (subregion bolesławiecki) do kilkunastu (region śródsudecki) m³/h a jego wody mają dobrą jakość. Piętro paleozoiczno-prekambryjskie obejmuje wody w utworach krystalicznych masywu sudeckiego, występuje tu poziom wód szczelinowych oraz zasilający go okresowo przypowierzchniowy poziom rumoszowy. Obszary pozbawione głównych użytkowych poziomów wodonośnych występują w obszarze górskim i przedgórskim Sudetów i ich przedpola, w zachodniej, południowej i południowo-wschodniej części województwa. Granice głównych użytkowych poziomów wodonośnych w podziale na wiek utworów przedstawiono na mapie poniżej.

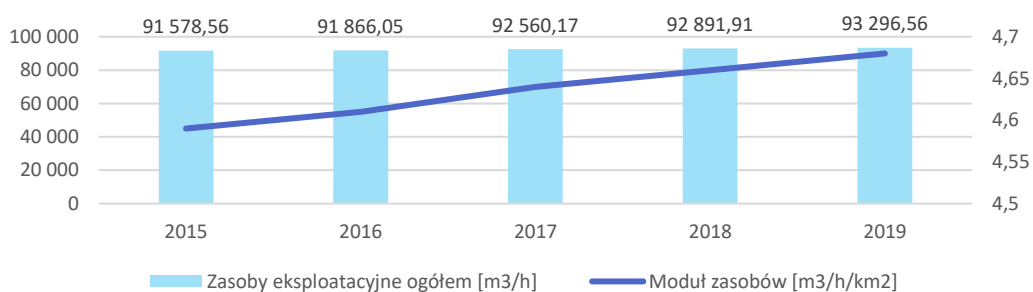
WYKRES 14. Główne użytkowe poziomy wodonośne oraz Główne Zbiorniki Wód Podziemnych w województwie dolnośląskim.

Źródło: PiG, 2006.

Zasoby wód podziemnych. Zasoby eksploatacyjne¹¹ zwykłych wód podziemnych w województwie dolnośląskim na koniec 2019 roku wyniosły 93 296,56 m³/h przy module zasobów wynoszącym 4,68 m³/h/km². W stosunku do roku 2015 wielkość zasobów eksploatacyjnych zwiększyła się o 1718 m³/h, a moduł zasobów o 0,09 m³/h/km². Zmiany zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych w okresie 2015-2019 przedstawiono na wykresie poniżej. Utrzymywał się trend rosnący tych wskaźników. Dwie trzecie dostępnych zasobów eksploatacyjnych pochodzi z utworów czwartorzędowych, blisko jedna czwarta z utworów trzeciorzędowych (neogeńskich i paleogeńskich). Jedynie 10% znajduje się w utworach starszych.

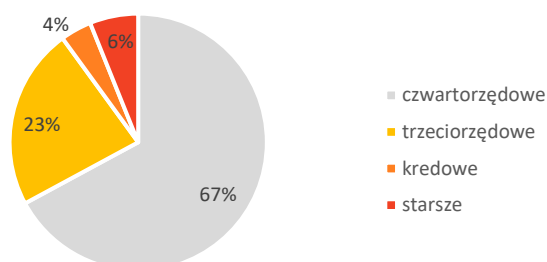
WYKRES 15. Zasoby eksploatacyjne zwykłych wód podziemnych w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: PiG-PIB, 2016-2020.

¹¹ Zasoby eksploatacyjne, według definicji prawnej zawartej w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie dokumentacji hydrogeologicznej i geologiczno-inżynierskiej z dnia 18 listopada 2016 r., określone są jako ilość wód podziemnych możliwych do pobrania z ujęcia w danych warunkach hydrogeologicznych i techniczno-ekonomicznych, z uwzględnieniem zapotrzebowania na wodę i przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska. Ustala się je z jednoczesnym wyznaczeniem obszaru zasobowego oraz z uwzględnieniem zasobów dyspozycyjnych zbiornika wód podziemnych, w obrębie którego znajduje się ujęcie (Pergół i Wierzbicka, 2020).

WYKRES 16. Udział zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych w podziale na wiek utworów wodonośnych.

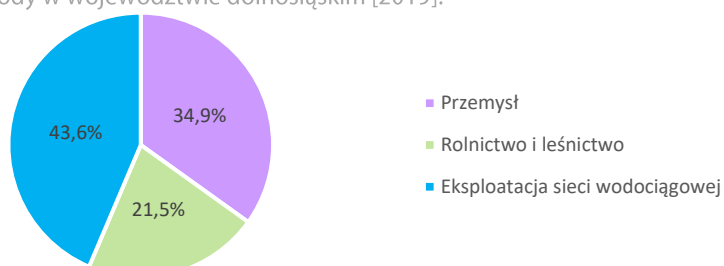

Źródło: PIG-PIB, 2020.

Jednocześnie zasoby eksploatacyjne dolnośląskich wód podziemnych stanowiły jedynie 4,5% zasobów krajowych, a województwo zajmowało 11 miejsce w Polsce pod względem ich wielkości (średnia to 130 225,02 m³/h) oraz 14 pod względem modułu zasobów (średnia to 6,66 m³/h/km²). Oznacza to, że Dolny Śląsk jest jednym z mniej zasobnych w zwykłe wody podziemne regionów kraju.

Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2019 roku w województwie dolnośląskim wyniósł 403,7 hm³ (ogółem). Stanowiło to spadek o 6,7% w stosunku do roku poprzedniego (pobór 432,9 hm³). Najwięcej wody pobrano na eksploatację sieci wodociągowej (174,7 hm³, a także na nawodnienia w rolnictwie i leśnictwie oraz napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych (162,6 hm³). Na cele produkcyjne z ujęć własnych pobrano 66,3 hm³ wody, co stanowiło 16,4% pobranej wody ogółem. Z kolei zużycie wody w 2019 roku zmniejszyło się o 5,9% (do poziomu 372,6 hm³) w stosunku do roku 2018. Stanowiło to 4,2% zużycia w Polsce, wynoszącego 8816,0 hm³. Struktura zużycia wody województwie dolnośląskim różni się od struktury zużycia w skali Polski. Najwięcej, 43,6% pobranej wody (162,6 hm³) przeznaczono na działalność rolniczą i leśną - do napełniania i uzupełniania stawów rybnych, głównie w Dolinie Baryczy (w powiecie milickim i trzebnickim). W Polsce udział ten wynosił 9,6%. Na potrzeby przemysłu zużyto 80,2 hm³ wody (21,5% udziału w zużyciu ogółem) podczas gdy w Polsce udział ten stanowi 71,4% wartości ogółem). Eksploatacja sieci wodociągowej odpowiadała za zużycie 34,9% wody w województwie dolnośląskim (19,0% w całym kraju). Pobór tylko wód podziemnych na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w województwie dolnośląskim w 2018 roku wyniósł do 8,3 hm³, co oznacza spadek z 8,6 hm³ w roku poprzedzającym (2017).

WYKRES 17. Struktura zużycia wody w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

Jakość wód podziemnych. Monitoring diagnostyczny zwykłych wód podziemnych prowadzony był na terenie województwa dolnośląskiego przez Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska (RWMS) we Wrocławiu oraz Państwowy Instytut Geologiczny Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie. W 2019 roku badania przeprowadzono dla 152 punktów kontrolno-pomiarowych w podziale na jednolite części wód podziemnych. Wyniki badań przeprowadzonych przez RWMS we Wrocławiu wykazały, że 94% badanych wód zaliczono do wód o dobrym stanie chemicznym (klasy H-III). Natomiast wody o słabym stanie chemicznym (klasy IV-V) stanowiły 6% w tym badaniu. Z kolei rezultaty badań PIG-PIB w Warszawie wykazały, że 73% badanych wód zaliczono do wód o dobrym stanie chemicznym (klasy H-III), zaś wody o słabym stanie chemicznym (klasy IV-V) stanowiły 27%. Dla porównania, wyniki badań WIOŚ we Wrocławiu wykonane w 2015 roku wskazywały, że wody o słabym stanie chemicznym (klasy IV-V) stanowiły 5% ogółu badanych wód. Ogólną ocenę jakości wód podziemnych w układzie pięter wodonośnych w 2019 roku w województwie dolnośląskim przedstawiono w tabeli poniżej. Wykazuje ona przewagę wód o dobrym stanie chemicznym (klasy I, II, III) we wszystkich poziomach wodonośnych. Wody podziemne niezadawalającej jakości (klasy IV) stanowiły 5% punktów kontrolno-pomiarowych wód w utworach

czwartorzędowych. W utworach paleogenu, neogenu i kredy wody podziemne niezadawalającej jakości nie występowały. W utworach starszych od kredy wody podziemne niezadawalającej jakości (klasa IV) stanowiły 40% punktów kontrolno-pomiarowych.

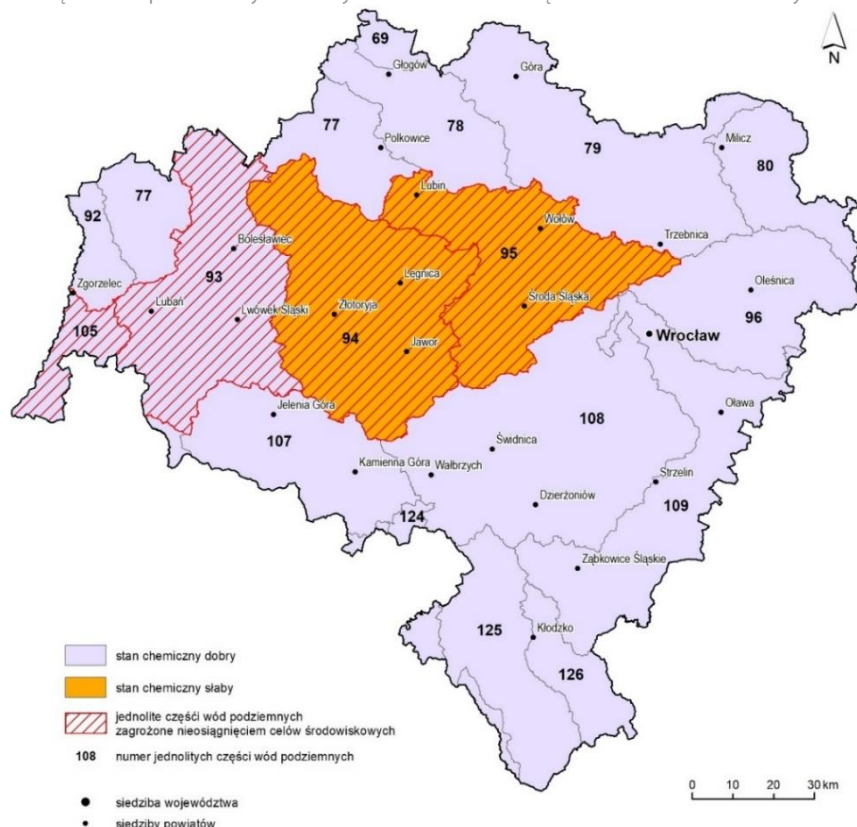
TABELA 5. Ogólna ocena jakości wód podziemnych w układzie pięter wodonośnych w województwie dolnośląskim [2019].

Stratygrafia warstwy wodonośnej	Klasa jakości wody w JCWPd (% ppk)				
	I	II	III	IV	V
czwartorzęd (Q)	36	43	16	5	0
paleogen i neogen (Pg/Ng)	21,5	57	21,5	0	0
kreda (Cr)	37,5	37,5	25	0	0
utwory starsze od kredy	0	20	40	40	0

Źródło: GIOŚ, 2020.

Zagrożenia wód podziemnych. Na terenie województwa dolnośląskiego, na podstawie podziału Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP), przeprowadzonego w latach 2009–2016 przez Zespół koordynacyjny ds. realizacji projektu GZWP PIG-PIB w Warszawie w aspekcie oceny wartości ubytkowych zgromadzonych w nich wód, celowości i kolejności wprowadzania zabiegów ochronnych, wydzielono 17 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP), w tym 11 w całości, a 6 częściowo (mapa poniżej). Ich łączna powierzchnia obejmowała blisko 4615 km², co stanowiło 23,15% powierzchni regionu. Trzy z tych zbiorników nie spełniały wszystkich warunków określonych dla GZWP. W związku z tym zostały one przeklasyfikowane na Lokalne Zbiorniki Wód Podziemnych (LZWP) – struktury również zasobne w wodę, ale o mniejszych zasobach i możliwości eksploatacji, o znaczeniu lokalnym. Większość zbiorników wód podziemnych wykształciła się w utworach czwartorzędowych (11) i ma charakter porowy (13), który charakteryzuje się dobrym zasilaniem i szybkim przepływem, a przez to wymaga ochrony przed zanieczyszczeniem.

MAPA 16. Jednolite części wód podziemnych w województwie dolnośląskim i ich stan chemiczny.

Źródło: GIOŚ, 2020.

Zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną UE nadrzędnymi celami w zakresie gospodarki wodnej są ochrona i poprawa stanu wód podziemnych oraz ekosystemów bezpośrednio od nich zależnych oraz zapewnienie zaopatrzenia ludności w dobrą wodę. W tym celu prowadzi się działania w obrębie jednostkowych obszarów, tzw. jednolitych częściach wód podziemnych (JCWPd). Na terenie województwa dolnośląskiego wyodrębniono 22 JCWPd.

Według danych zaktualizowanego Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry na terenie województwa dolnośląskiego cztery JCWPd: 93, 94, 95 i 105 zagrożone były nieosiągnięciem celów środowiskowych. JCWPd 105 jest jednostką przygraniczną i jej stan ilościowy określany jest jako słaby. Jest to spowodowane poborem odwodnieniowym górnictwa odkrywkowego węgla brunatnego, które powoduje przekroczenie zasobów. Obszar oddziaływania odwodnień górniczych obejmuje blisko połowę powierzchni tej JCWPd i jest udokumentowany lejami depresji. Stan dwóch JCWPd 94 i 95 określany był na podstawie badań opisanych wcześniej jako słaby. Granice JCWPd w województwie dolnośląskim oraz ich stan przedstawiono na mapach 14 i 15.

MAPA 17. Jednolite części wód podziemnych w województwie dolnośląskim i ich stan ilościowy

Źródło: GIOŚ, 2020.

Zidentyfikowane w Planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry źródła znaczących oddziaływań antropogenicznych, mających wpływ na stan wód podziemnych to: punktowe, rozproszone i obszarowe źródła zanieczyszczeń oraz pobory wód na różne cele. Punktowe źródła zanieczyszczeń stanowią: składowiska odpadów przemysłowych, składowiska odpadów komunalnych, gospodarka komunalna (zrzut ścieków bytowych), przemysł (zrzut ścieków przemysłowych). Rozproszone i obszarowe źródła zanieczyszczeń to: rolnictwo (zwłaszcza zanieczyszczenia azotanami i fosforami pochodzenia rolniczego), depozycja zanieczyszczeń chemicznych z atmosfery, górnictwo (drenaż górniczy), melioracje, obszary bezpośrednio zagrożone powodzią, aglomeracje miejsko-przemysłowe. Wpływ na stan ilościowy wód podziemnych mają melioracje, odwodnienia górnicze (kopalnie podziemne i odkrywkowe) oraz aglomeracje miejsko-przemysłowe (pobór wód podziemnych na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę i potrzeby przemysłu). Przejawia się to obniżeniem zwierciadła wód podziemnych (leje depresji). Znaczące obniżenia zwierciadła wód podziemnych mogą spowodować, ingresję wód słonych i innych powodujących zanieczyszczenie wód podziemnych oraz utrudnienia w eksploatacji ujęć wód podziemnych stanowiących źródło zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia. Ponadto przy wydobyciu miedzi dokonywane są zrzuty wód kopalnianych do wód powierzchniowych. Dodatkowym obciążeniem dla środowiska wodnego są huty metali nieżelaznych, których działalność związana jest z bezpośrednią emisją metali ciężkich do środowiska, zanieczyszczających wody powierzchniowe i podziemne.

Intensywna eksploatacja wód podziemnych na potrzeby zaopatrzenia ludności w wodę, potrzeby przemysłu oraz odwadnianie kopalń, także stanowi zagrożenie dla ich stanu ilościowego. Kolejnym istotnym problemem jest lokalne

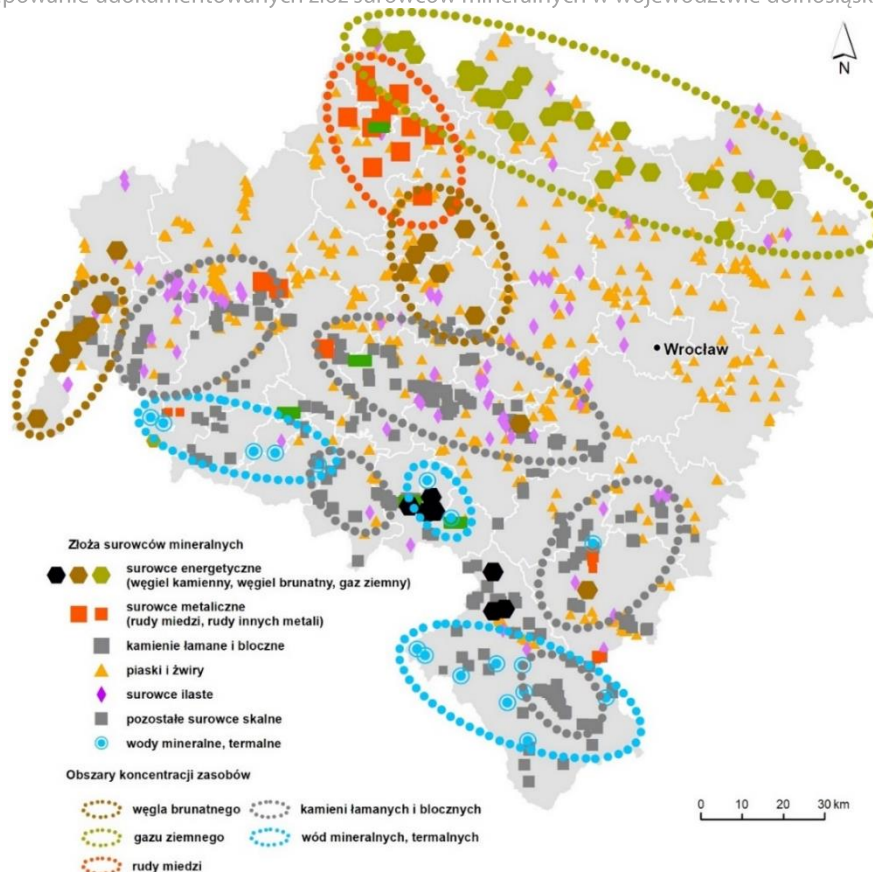
przeszacowanie zasobów wód podziemnych. Najbardziej istotne presje działające na wody podziemne w województwie dolnośląskim to:

- rolnictwo – poprzez spływy powierzchniowe, wymywanie, erozję gleb, stosowanie nawozów, zwłaszcza azotowych i środków ochrony roślin,
- odprowadzanie ścieków do wód na obszarze GZWP,
- lokalizacja składowisk odpadów w pobliżu ujęć wód podziemnych, które nawet po zaprzestaniu eksploatacji są źródłem odcieków, zagrażającym jakości wód podziemnych,
- działalność kopalni przyczyniająca się do obniżenia zwierciadła wód podziemnych na znacznym obszarze,
- okresy suszy hydrologicznej, wpływające na obniżenie zwierciadła wód podziemnych na ujęciach (niżówka hydrogeologiczna),
- pobór wód podziemnych na potrzeby gospodarki komunalnej i przemysłu.

2.5. Surowce mineralne

Struktura bazy zasobów surowców mineralnych województwa dolnośląskiego jest zróżnicowana i różnorodna. Obejmuje surowce energetyczne, metaliczne, chemiczne oraz skalne, a ponadto wody mineralne i termalne. Rozkład przestrzenny udokumentowanych złóż kopalin użytecznych jest pochodną złożonej, pasmowej i mozaikowej wewnątrznie budowy geologicznej regionu (trzy podstawowe jednostki geologiczno-tektoniczne: Sudety, przedgórze sudeckie oraz monoklina przedsudecka). Lokalizacje złóż podstawowych typów surowców wraz z obszarami koncentracji ich występowania przedstawiono na mapie poniżej.

MAPA 18. Występowanie udokumentowanych złóż surowców mineralnych w województwie dolnośląskim.

Źródło: opracowanie własne IRT na podstawie PIG-PIB, 2021.

Według stanu na koniec 2019 roku na terenie województwa udokumentowano ponad 1000 złóż kopalin użytecznych, w tym 49 złóż surowców energetycznych (28 złóż gazu ziemnego – 7 z nich częściowo na terenie województw lubuskiego i wielkopolskiego, 14 złóż węgla brunatnego i 7 złóż węgla kamiennego), 23 złoża surowców metalicznych (w tym 13 złóż rud miedzi i srebra oraz pierwiastków w nich współwystępujących, takich jak: cynk, kobalt, molibden, nikiel, ołów, wanad, złoto), 258 złoża kamieni łamanych i blocznych, 476 złoża piasków i żwirów.

2.5.1. Surowce energetyczne

Surowce energetyczne to przede wszystkim **węgiel brunatny**, którego zasoby geologiczne zgodnie ze stanem na 2019 rok wynosiły 6 234 008 tys. ton a przemysłowe, w jedynym eksploatowanym na Dolnym Śląsku złożu Turów, 289 204 tys. ton. Duże zasoby węgla brunatnego udokumentowano w złożach pomiędzy Legnicą i Lubinem (ok. 25% udokumentowanych krajowych zasobów bilansowych). Podjęcie ich eksploatacji w przyszłości jest wątpliwe ze względu na uwarunkowania społeczno-infrastrukturalne i społeczne obszarów ich występowania (IRT, 2015), sprzeciw społeczny i politykę energetyczną UE.

Złoża **węgla kamiennego** w dawnym Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym (DZW) nie są eksploatowane od końca lat 90-tych XX wieku. W wyniku przeprowadzonych, na terenie DZW, prac poszukiwawczo-rozpoznawczych, udokumentowano w 2014 roku złożo Nowa Ruda Pole Piast Rejon Waclaw-Lech o zasobach geologicznych 179 311 tys. ton, a w 2016 roku złożo Heddi II o zasobach geologicznych 932 tys. ton i przemysłowych 321 tys. ton.

Udokumentowane zasoby **gazu ziemnego** związane są z utworami permu w regionie przedsudeckim i wielkopolskim na Niżu Polskim. Dolnośląskie złoża zlokalizowane są w północnej części województwa przy granicy z województwami wielkopolskim i lubuskim. Kopalina charakteryzuje się zmiennym, w zależności od złoża, składem chemicznym. Zawiera średnio 52-72% metanu, 26-47% azotu, 0,3-0,4% helu stanowiącego kopalinę towarzyszącą oraz śladowe ilości innych węglowodorów. Zasoby geologiczne bilansowe na koniec 2019 roku wynosiły 8 007,81 mln m³ w stosunku do 10 286,76 mln m³ w 2015 roku (spadek o 22%). Zasoby przemysłowe, złóż zagospodarowanych to 1 560,28 mln m³, co stanowi wzrost o 839,29 mln m³ w porównaniu do 2015 roku.

Na terenie województwa dolnośląskiego nie występują udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla. Funkcjonuje jeden podziemny magazyn gazu ziemnego PMG Wierzchowice. W procesie eksploatacji w okresie letnim gaz ziemny jest zatłaczany do wyeksploatowanego złoża Wierzchowice na głębokości około 1250 m, a w zimowym odbierany i kierowany do celów grzewczych w gospodarstwach domowych oraz przemyśle.

2.5.2. Surowce metaliczne

Surowce metaliczne to **miedź** (100% zasobów krajowych) i towarzyszące jej srebro (98% zasobów krajowych) występujące na monoklinie przedsudeckiej (w rejonie lubińsko-głogowskim) i w niecce północnosudeckiej (w rejonie Grodzca-Złotoryi). Zasoby prognostyczne rud miedzi i srebra w złożach do głębokości 2000 m, liczone w metalu, wynoszą 10,30 mln ton, zasoby a zasoby perspektywiczne 15,67 mln ton miedzi (PIG, 2020). W procesie produkcji, z rudy odzyskiwane są także inne pierwiastki współwystępujące (Ag, Au, Ni, Pb, Pt-Pd, Se, Re). Pozostałe złoża metali nieżelaznych na Dolnym Śląsku, tj. arsenu i cyny i w Sudetach nie mają obecnie znaczenia gospodarczego. Nierozpoznany pozostaje potencjał dawnych składowisk odpadów górniczych w województwie.

2.5.3. Surowce skalne

W województwie dolnośląskim w 2019 roku udokumentowanych było 258 złóż kamieni łamanych i blocznych (klib), w tym 148 magmowych, 56 metamorficznych oraz 54 osadowych złóż klib. Ich zasoby geologiczne stanowiły 51,3% zasobów krajowych. **Magmowe i metamorficzne kamienie łamane i bloczne** (92,2% ogółu krajowych geologicznych zasobów bilansowych), których złoża udokumentowano w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim należą do podstawowych źródeł tych surowców w Polsce. Najliczniejszą grupę wśród skał magmowych stanowiły złoża granitu (85 udokumentowane i 49 z czynną koncesją na eksploatację kopaliny) oraz bazaltu (36 udokumentowane i 19 z czynną koncesją na eksploatację kopaliny). Natomiast wśród skał metamorficznych w województwie najwięcej było udokumentowanych zasobów gnejsu (14, w tym 5 zagospodarowanych), marmuru (14, w tym 3 zagospodarowane) oraz amfibolitu (10, w tym 5 zagospodarowane). Wśród skał osadowych na Dolnym Śląsku najwięcej udokumentowano złóż piaskowca (42, w tym 21 zagospodarowane). Ogółem spośród 226 udokumentowanych w Polsce złóż skał magmowych i metamorficznych na Dolnym Śląsku znajdowało się 204. W przypadku skał osadowych przeważająca liczba złóż (216) znajdowała się poza granicami województwa.

Spośród ośmiu typów litologicznych skał magmowych z udokumentowanymi zasobami geologicznymi w Polsce, 4 występowały tylko w województwie dolnośląskim (gabro, granodioryt, sjenit i melafir), a zasoby dwóch kolejnych w przeważającej części, granit (98,8%) i bazalt (96%). Z kolei, wśród udokumentowanych zasobów złóż skał metamorficznych, aż 6 typów litologicznych tych skał występowało tylko w województwie dolnośląskim (amfibolit, serpentynit, hornfels, migmatyt, łupek krystaliczny oraz marmur dolomityczny). Zasoby dwóch kolejnych to

odpowiednio gnejs – 96% i marmur 97,3% zasobów krajowych. W przypadku osadowych typów litologicznych kamieni łamanych i blocznych największe znaczenie miał szarogłaz (70,3% udokumentowanych zasobów geologicznych w kraju) oraz wapień (36,9% tych zasobów). Udokumentowane wystąpienia piaskowca stanowiły 11,3% zasobów geologicznych tego surowca, a dolomitu 5,8% (tabela poniżej).

TABELA 6. Zasoby przemysłowe kamieni łamanych i blocznych na Dolnym Śląsku i w Polsce (tys. ton) [2018].

Typ skał	Zasoby na Dolnym Śląsku	Zasoby w Polsce*	Udział Dolnego Śląska [%]
Magmowe			
Bazalt	336 189	12 296	96%
Diabaz	0	2 361	0%
Gabro	268 301	0	100,0%
Granit	961 050	11 747	98,8%
Granodioryt	18 077	0	100,0%
Sjenit	38 921	0	100,0%
Melafir	134 293	0	100,0%
Porfir	5 035	61 221	7,6%
Tuf porfirowy	0	0	
Metamorficzne			
Amfibolit	43 550	0	100,0%
Serpentyt	63 879	0	100,0%
Zieleniec	0	0	
Gnejs	268 917	11 076	96,0%
Hornfels łupkowy	2 590	0	100,0%
Migmatyt	68 706	0	100,0%
Łupek krystaliczny	135	0	100,0%
Marmur	145 553	3 976	97,3%
Marmur dolomityczny	80 463	0	100,0%
Osadowe			
Dolomit	20 989	339 244	5,8%
Margiel	0	168	0,0%
Trawertyn	0	965	0,0%
Wapień	391	274 569	0,1%
Wapień dolomityczny	0	7 231	0,0%
Zlepieniec	0	0	
Wapień	11540	19 701	36,9%
Kwarcyt	0	0	0,0%
Szarogłaz	37 913	15 992	70,3%
Piaskowiec	28 420	222 387	11,3%
Piaskowiec kwarcytowy	0	44 740	0,0%

* - Polska bez województwa dolnośląskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie PIG-PIB, 2019.

Piaski i żwiry należą do surowców powszechnie występujących w kraju. Pierwsze zaliczane są do kruszyw drobnych, drugie wraz z pospólkami do kruszyw grubych. Złóża dolnośląskie (476 udokumentowane w 2019 roku w stosunku do 464 w 2015 roku i 389 w 2010 roku) związane są głównie z osadami czwartorzędowymi. Największa ilość zasobów udokumentowana była w województwie dolnośląskim (2 309 mln ton), co stanowiło około 11,7% krajowych zasobów geologicznych. Szczególnie zasobne i dobre jakościowo są złoża żwirowe, zlokalizowane w dolinach dużych rzek oraz piaszczysto-żwirowe, związane z utworami wodno-lodowcowymi. Złoża w dolinach rzek sudeckich i na Przedgórzu Sudeckim należą do najlepszych w Polsce i najbardziej znaczących w krajowym bilansie zasobów.

Województwo dolnośląskie jest także ważnym krajowym dostawcą **surowców szklarskich** oraz **glin ceramicznych kamionkowych**, a kopaliny takie jak: **gliny ceramiczne białowypalające się, gliny ogniotrwałe, surowce kaolinowe, surowce bentonitowe, kwarc żyłowy, łupki łuszczkowe, magnezyty i surowce skalenioawe** wydobywane są tylko na Dolnym Śląsku. Na mniejszą skalę wydobywane były piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych (8,0% produkcji krajowej), piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej (8,0%) oraz wapień i margle dla przemysłu cementowego (4,8%) i wapień dla przemysłu wapienniczego (9,2%).

2.5.4. Wody lecznicze i termalne

Ważnym bogactwem województwa są **wody lecznicze i termalne**. W regionie na koniec 2019 roku udokumentowano 20 ze 142 krajowych złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin (wód leczniczych i wód termalnych), w tym 15 objętych było koncesją na eksploatację. Było to odpowiednio o 2 i 56 więcej niż dekadę wcześniej. Na Dolnym Śląsku występują trzy podstawowe typy wód: szczawy, wody termalne i wody radonowe, których źródła znajdują się w Sudetach, a ponadto w Przerzeczynie-Zdroju i okolicach Trzebnicy. Pobór tych wód na Dolnym Śląsku kształtował się na poziomie 1,0-1,1 mln m³ rocznie i w 2019 roku stanowił 8,1% całkowitej ich eksploatacji w kraju. Udział województwa w produkcji krajowej zmniejszył się od 2010 roku o 6,4 p.p., co wynikało przede wszystkim ze wzrostu wydobycia w pozostałej części kraju. Zasoby eksploatacyjne źródeł dolnośląskich wynoszą 529 m³/h. Wody wykorzystywane są one w lecznictwie sanatoryjnym (uzdrowiska), rozlewnictwie, rekreacji oraz do produkcji dwutlenku węgla.

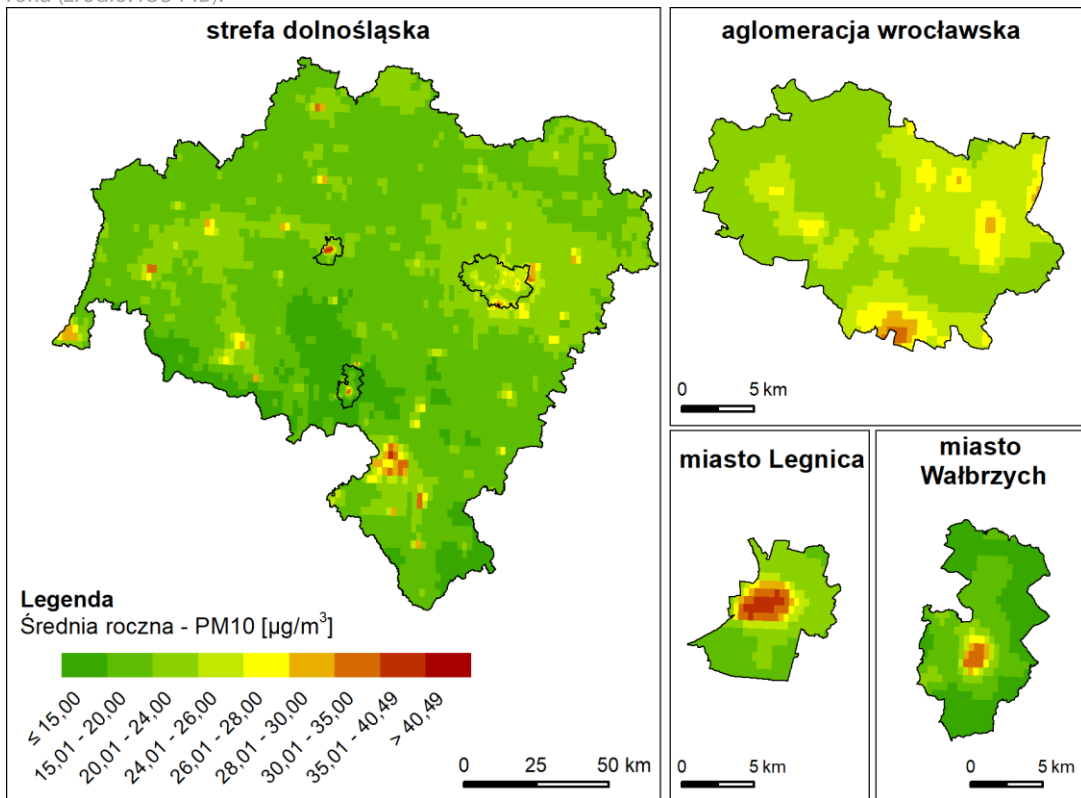
2.6. Jakość powietrza

Wieloletnie badania potwierdzają niekorzystną jakość powietrza w województwie dolnośląskim. Jest to istotny problem środowiskowy, zdrowotny i klimatyczny. Monitoring i ocenę jakości powietrza atmosferycznego na Dolnym Śląsku prowadzi Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu (WIOŚ). Głównymi źródłami emisji zanieczyszczeń w województwie jest emisja komunalno-bytowa (emisja niska), emisja przemysłowa oraz emisja komunikacyjna (pochodząca z transportu drogowego). Za dominujące w województwie zanieczyszczenie pyłami zawieszonymi oraz benzo(a)pirenem odpowiada emisja niska, czyli emisja z sektora komunalno-bytowego. W konsekwencji, przekroczenia norm jakości powietrza notuje się w głównej mierze w sezonie grzewczym. Szczególnie dotkliwie odczuwalne jest to w miejscowościach górskich (w tym także w wybranych uzdrowiskach), gdzie rzeźba terenu utrudnia rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń oraz w centrach miast - o gęstej zabudowie i dużym ruchu zmotoryzowanym.

Podstawą oceny jakości powietrza w 2019 roku w odniesieniu do **pyłu zawieszonego PM10** były całoroczne pomiary prowadzone w 23 stacjach rozmieszczonych na obszarze województwa. Wszystkie stacje pomiarowe wykazywały wyższe stężenia pyłu zawieszonego PM10 w sezonie grzewczym. Najwyższe stężenia średnioroczne stwierdzono w Nowej Rudzie (100% normy rocznej) i Lubaniu (83% normy rocznej). W przypadku dopuszczalnej liczby przekroczeń normy średniodobowej (stężenie powyżej 50 µg/m³ częściej niż 35 dni/rok) przekroczenia zanotowano w Nowej Rudzie, Lubaniu, Kłodzku i Legnicy. Niepojęte jest, że w 2019 roku 9 razy stężenia pyłów przekroczyły poziomy informowania społeczeństwa (100 µg/m³) – w Nowej Rudzie siedmiokrotnie oraz w Lubaniu dwukrotnie. W Nowej Rudzie zarejestrowano także cztery razy przekroczenie poziomu alarmowego pyłu PM10 (150 µg/m³). Choć w ostatnim dziesięcioleciu zauważa się stopniową poprawę jakości powietrza pod względem poziomu zanieczyszczenia pyłem PM10, to jednak wciąż największym wyzwaniem w województwie pozostaje zbyt wysoka emisja pyłów do powietrza.

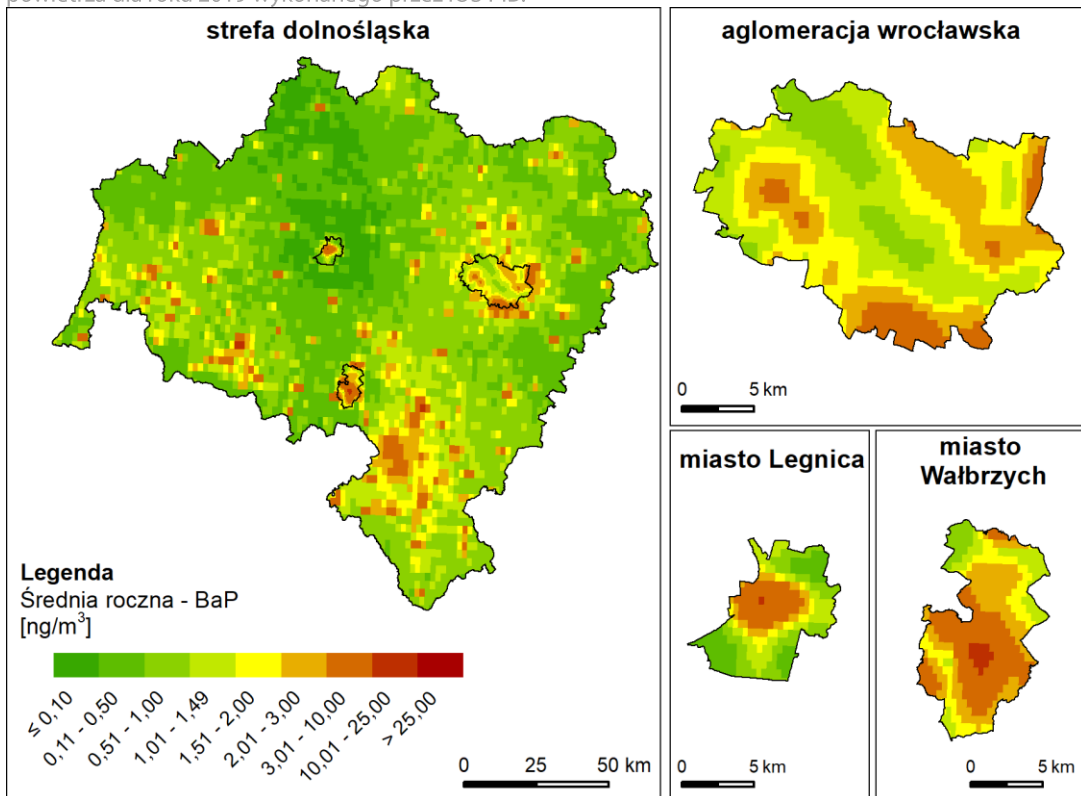
W przypadku **pyłu PM2,5** pomiary w 2019 roku nie wykazały przekroczeń normy średniorocznej. Najwyższe stężenia zanotowano w Dusznikach-Zdroju (82% normy rocznej). Zasadniczym źródłem emisji pyłów PM2,5 jest, podobnie jak w przypadku pyłów PM10, emisja niska i transport drogowy. I analogicznie jak w przypadku pyłów PM10, analiza stężeń średniorocznych z ostatniego dziesięciolecia potwierdza zmniejszenie się stężenia tych zanieczyszczeń w większości stacji pomiarowych. Drugim, obok pyłów, zanieczyszczeniem pogarszającym jakość powietrza w województwie jest **benzo(a)piren (B(a)P)**. W 2019 roku na większości stanowisk pomiarowych stwierdzono przekroczenie poziomu docelowego benzo(a)pirenu. Największe stężenia średnioroczne wystąpiły w Nowej Rudzie – 8,13 ng/m³ (średnioroczny poziom docelowy to: 1ng/m³), a także w Szczawnie-Zdroju, Wałbrzychu i Legnicy. Stężenie B(a)P wzrasta wielokrotnie w sezonie grzewczym w wyniku emisji niskiej, jednak w Nowej Rudzie, Wałbrzychu i Szczawnie-Zdroju przekroczenia utrzymywały się również w sezonie pozagrzewczym.

MAPA 19. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych pyłu zawieszonego PM10 w województwie dolnośląskim w 2019 roku (źródło: IOŚ-PIB).

Źródło: Główny Inspektorat Ochrony Środowiska "Roczna ocena jakości powietrza w województwie dolnośląskim. Raport wojewódzki za rok 2019".

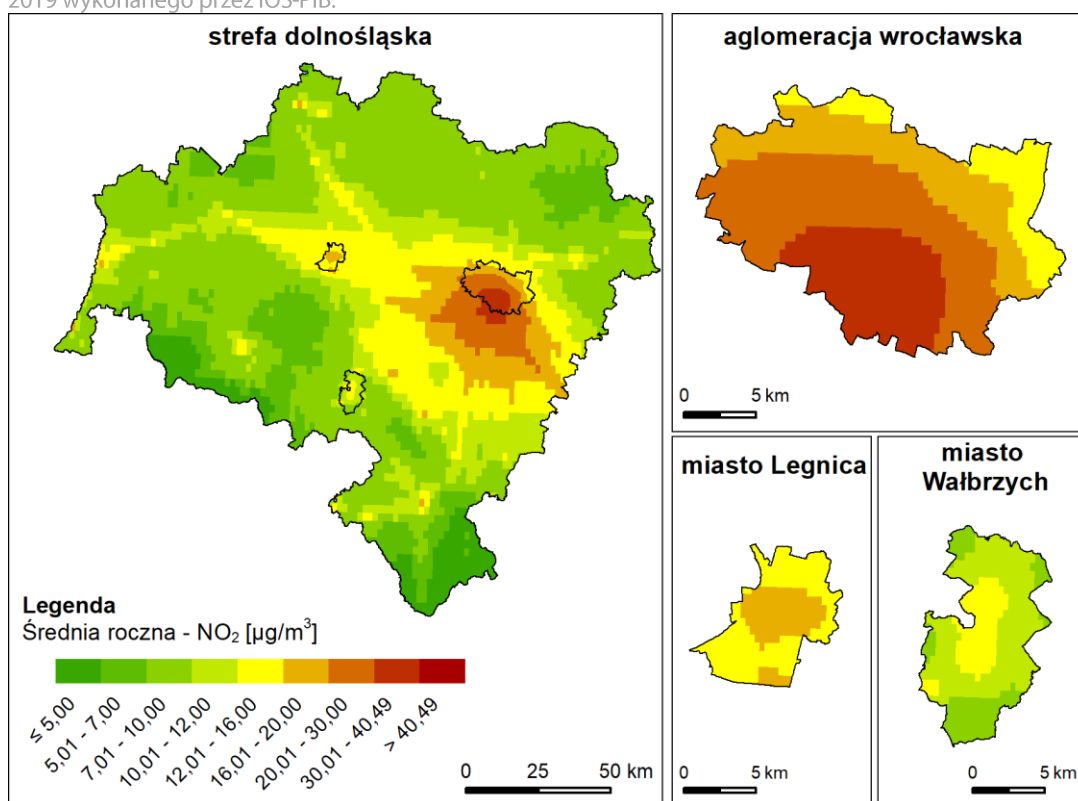
MAPA 20. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych benzo(a)pirenu w pyłe PM10 w województwie dolnośląskim w 2019 roku opracowany z wykorzystaniem metody szacowania w oparciu o wyniki modelowania jakości powietrza dla roku 2019 wykonanego przez IOŚ-PIB.

Źródło: Główny Inspektorat Ochrony Środowiska "Roczna ocena jakości powietrza w województwie dolnośląskim. Raport wojewódzki za rok 2019".

W przypadku tlenków azotu w 2019 roku, podobnie jak w latach ubiegłych, wyższe stężenia rejestrowano w miastach, zwłaszcza w sezonie grzewczym, a najniższe w stacjach pozamiejskich. Głównym źródłem emisji tlenków azotu jest ruch zmotoryzowany. Najwyższe stężenia i przekroczenia średniorocznego poziomu normatywnego zarejestrowano na stacji komunikacyjnej we Wrocławiu. Zjawiskiem pozytywnym jest fakt, że porównanie wyników z ostatniego dziesięciolecia potwierdza poprawę jakości powietrza w odniesieniu do tej substancji – średnio na obszarach miejskich stężenie średnioroczne zmniejszyło się o ok. 25%.

MAPA 21. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych dwutlenku azotu w województwie dolnośląskim w 2019 roku opracowany z wykorzystaniem metody szacowania w oparciu o wyniki modelowania jakości powietrza dla roku 2019 wykonanego przez IOŚ-PIB.

Źródło: Główny Inspektorat Ochrony Środowiska "Roczna ocena jakości powietrza w województwie dolnośląskim. Raport wojewódzki za rok 2019".

W 2019 r. nie zarejestrowano przekroczeń **ołowiu, kadmu i niklu** w pyłe PM10, przy czym w przypadku ostatniego obserwuje się powolny wzrost stężenia w ostatnim dziesięcioleciu. W Głogowie zanotowano przekroczenie poziomu docelowego **arsenu**. Wartości bliskie przekroczenia normy zarejestrowano również w Legnicy (99% poziomu docelowego). Badania z wielolecia potwierdzają wysokie stężenia arsenu w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedzowym. W województwie utrzymuje się w powietrzu niski poziom stężeń: **tlenków siarki, tlenku węgla** oraz **benzenu** i nie rejestruje się przekroczeń norm jakości powietrza, choć dostrzegalny jest wzrost stężeń tych substancji w sezonie grzewczym w wyniku emisji niskiej.

Oceny pomiarów monitoringu odnosi się do jednostek terytorialnych zwanych strefami. Na terenie województwa wydzielono cztery strefy: aglomerację wrocławską, miasto Legnicę, miasto Wałbrzych oraz pozostałą strefę dolnośląską. Do wymienionych stref kierowane są działania naprawcze.

Podsumowując, analiza danych z ostatniego dziesięciolecia w województwie dolnośląskim wskazała na zmniejszenie stężeń większości mierzonych zanieczyszczeń powietrza. W 2019 roku stwierdzono wysoki poziom zapylenia powietrza i wysoki poziom benzo(a)pirenu. Dodatkowo we Wrocławiu zanotowano wysoki poziom dwutlenku azotu na stacji komunikacyjnej. W całym województwie obserwowano wysoki poziom ozonu w sezonie letnim. Pozostałe badane zanieczyszczenia pozostawały na niskich poziomach, za wyjątkiem arsenu, którego przekroczenie zarejestrowano w Głogowie. Aktualne wyniki pomiarów z wojewódzkiej sieci monitoringu jakości powietrza publikowane są na portalu GIOŚ <http://powietrze.gios.gov.pl>.

2.7. Klimat akustyczny

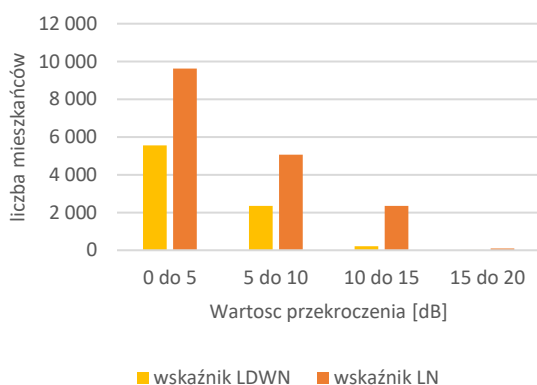
Największą uciążliwość akustyczną na terenie województwa stanowi hałas komunikacyjny. Wzrost liczby pojazdów osobowych i ciężarowych oraz znaczący udział ruchu tranzytowego stanowią przyczynę odczuwalnego hałasu komunikacyjnego w miastach oraz wzdłuż tras komunikacyjnych w szczególności tych głównych, ale również dróg dojazdowych.

Pomiar akustyczny prowadzony jest w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. W 2019 roku w 24 punktach zlokalizowanych w województwie badano **emisję hałasu ze źródeł drogowych i kolejowych** (hałas drogowy: 18 punktów pomiarowych na terenie Jawora, Lubina i Strzelina; hałas kolejowy: 6 punktów pomiarowych przy trzech głównych szlakach relacji: Jelenia Góra-Lubań, Jaworzyna Śląska-Kamieniec Ząbkowicki, Wrocław-Rawicz). W każdym z badanych miast stwierdzono przekroczenia dopuszczalnych norm hałasu drogowego w porze dnia i nocy (w 11/18 punktów pomiarowych). Największe przekroczenia w ciągu dnia zanotowano w dwóch punktach pomiarowych w Strzelinie oraz w jednym w Jaworze. W porze nocnej najwyższe przekroczenia stwierdzono w jednym punkcie pomiarowym w Lubinie oraz w Strzelinie. Potwierdzono, że na ponadnormatywny hałas narażonych było w sumie 339 obiektów mieszkalnych. W przypadku hałasu kolejowego przekroczenia dopuszczalnego natężenia hałasu wystąpiły w jednym na sześć punktów kontrolno-pomiarowych przy linii kolejowej nr 137 w Ząbkowicach Śląskich.

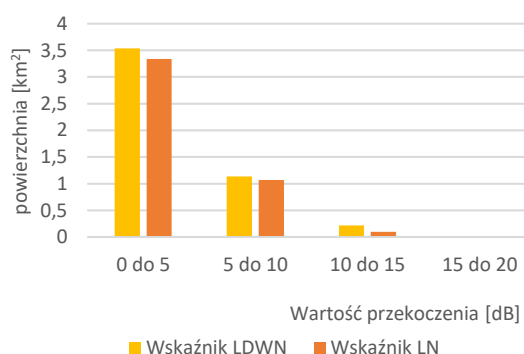
Drugim istotnym źródłem hałasu, obok ruchu komunikacyjnego, pozostawał przemysł. Badania **hałasu pochodzącego z przemysłu** prowadzone są przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska. W 2019 roku badaniom poddano 115 zakładów, działających w 73 dolnośląskich miejscowościach. Norma dopuszczalnego hałasu w dzień została przekroczona w przypadku 2,8% pomiarów i w przypadku 7,6% pomiarów prowadzonych w porze nocy. Spośród skontrolowanych w 2019 roku zakładów przemysłowych 13 obiektów zakwalifikowano do najbardziej uciążliwych akustycznie. Wśród nich znalazły się zakłady eksploatacji surowców, zakłady tartaczne i produkcji rolnej oraz zakłady budowlane.

Obowiązujący od 2019 roku Program ochrony środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego¹² identyfikuje obszary o największych przekroczeniach dopuszczalnych poziomów hałasu. Zdiagnozowano, że największa liczba mieszkańców narażona jest na przekroczenia hałasu do 5dB. W porze dziennej na takie wartości przekroczeń narażonych jest ponad 5,5 tys. Dolnoślązaków i ponad 9,6 tys. w porze nocnej. Powierzchnia terenów narażonych na hałas, podobnie, najwyższa jest w przypadku przekroczeń nie większych niż 5 dB. Obrazują to poniższe wykresy:

WYKRES 18. Liczba osób narażonych na hałas przekraczający dopuszczalne poziomy [2019].

WYKRES 19. Powierzchnia terenów narażonych na hałas przekraczający dopuszczalne poziomy [2019].

Źródło: opracowanie na podstawie: Program ochrony środowiska przed hałasem dla dróg krajowych oraz części dróg wojewódzkich i gminnych województwa dolnośląskiego, 2019 r.

¹² Uchwała Nr XII/288/19 Sejmiku Woj. Dolnośląskiego z dnia 24.10.2019 r.

2.8. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ duże zróżnicowanie przyrodnicze i krajobrazowe regionu, wyróżniające go na tle kraju, ▪ występowanie w województwie wszystkich form ochrony tworzących krajowy system ochrony przyrody oraz porozumień i form ochrony międzynarodowej, ▪ duże zwarte obszary leśne, zróżnicowane pod względem typów siedliskowych, umożliwiające odtwarzanie systemu powiązań ekologicznych, ▪ występowanie dużych zwartych kompleksów gleb wysokiej jakości, o znacznym zróżnicowaniu typologicznym, ▪ bogate zasoby różnorodnych kopalin użytecznych (o znaczeniu krajowym i regionalnym), ▪ bogata i zróżnicowana sieć hydrologiczna o znacznym potencjale gospodarczym i przyrodniczym, ▪ istotne w skali kraju złoża wód leczniczych i termalnych, ▪ wdrażane regionalne przepisy dotyczące poprawy stanu powietrza atmosferycznego i zmniejszanie stężeń większości mierzonych zanieczyszczeń powietrza w ostatnim dziesięcioleciu.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ najmniejszy obszarowo udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem w Polsce (nie dotyczy obszarów NATURA 2000), przy braku powoływania nowych lub podwyższania statusu istniejących obszarów chronionych, ▪ niedoskonałość systemu prawnego dot. planowania przestrzennego, umożliwiająca degradację terenów otwartych oraz niewłaściwego zagospodarowywania obszarów cennych pod względem przyrodniczo-krajobrazowym i glebowym, ▪ brak kompleksowej waloryzacji złóż surowców skalnych i potencjału energii geotermalnej w województwie, ▪ mniejsze zasoby zwykłych wód podziemnych niż w większości regionów Polski, ▪ niewystarczająca jakość wód powierzchniowych, ▪ zanieczyszczenie powietrza pyłem PM10 i PM2,5, benzo(a)pirenem oraz tlenkami azotu, w tym występowanie stężeń ponadnormatywnych, ▪ degradacja klimatu akustycznego w sąsiedztwie głównych tras komunikacyjnych.

3. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA

3.1. Sieć osadnicza

Sieć osadniczą województwa dolnośląskiego w 2019 roku tworzyło 91 miast, w tym cztery na prawach powiatu (Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz Wałbrzych) oraz 2359 wsi oraz 169 pozostałych miejscowości¹³. Na terenie Dolnego Śląska administracyjnie wydzielonych zostało 26 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu oraz 169 gmin (78 gmin wiejskich, 56 miejsko-wiejskich, 35 miejskich). Od 1 stycznia 2016 roku gmina Pieszyce zmieniła rodzaj gminy z miejskiej na miejsko-wiejski. Poza granice administracyjną miasta Pieszyce wyłączono obszary miejscowości Bratoszów, Kamionki, Piskorzów i Rościszów, które obecnie tworzą obszar wiejski gminy miejsko-wiejskiej Pieszyce.

Województwo dolnośląskie, pomimo spadku wskaźnika urbanizacji, jest w dalszym ciągu jednym z najbardziej zurbanizowanych województw w Polsce. Zgodnie z danymi statystycznymi GUS w 2019 roku województwo zamieszkiwało 2,9 mln osób. Ludność miejska stanowiła 68,4% ogółu (1,98 mln osób), co było wartością wyższą od średniej dla Polski (60,0%), ale niższą w odniesieniu do roku 2015 (69,2%). W latach 2015-2019 liczba ludności województwa zmniejszyła się o ponad 4 tys. osób. Nieznacznie, ale sukcesywnie wzrasta liczba ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich. Gęstość zaludnienia utrzymuje się na poziomie 145 osób na km², przy 123 w kraju. Sieć osadniczą województwa tworzy system hierarchiczny jednostek, który ustalony został w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego z 2020 roku. Zgodnie z Planem tworzą go:

miejskie jednostki osadnicze:

- ośrodki ponadlokalne:
  - ośrodek wojewódzki: m. Wrocław,
  - ośrodek regionalny: m. Jelenia Góra, m. Legnica, m. Wałbrzych,
  - ośrodek subregionalny: m. Głogów, m. Lubin, m. Świdnica,
- ośrodki lokalne:
  - ośrodek lokalny I stopnia: m. Bolesławiec, m. Dzierżoniów, m. Kłodzko, m. Oława, m. Oleśnica, Polkowice, m. Zgorzelec,
  - ośrodek lokalny II stopnia: Góra, m. Jawor, m. Kamienna Góra, m. Lubań, Lwówek Śląski, Milicz, Strzelin, Środa Śląska, Trzebnica, m. Wołów, Ząbkowice Śląskie, m. Złotoryja,
  - ośrodek lokalny III stopnia: pozostałe ośrodki gminne - miasta będące siedzibą gmin,

wiejskie jednostki osadnicze:

- 2330 wsie sołeckie (w odniesieniu do roku 2015, nastąpił wzrost o 8 sołectw z 2322 do 2330), w tym 78 miejscowości stanowiących siedzibę władz samorządowych,
- pozostałe podstawowe jednostki wiejskie: wsie, osiedla, kolonie i przysiółki (łącznie 198 jednostek).

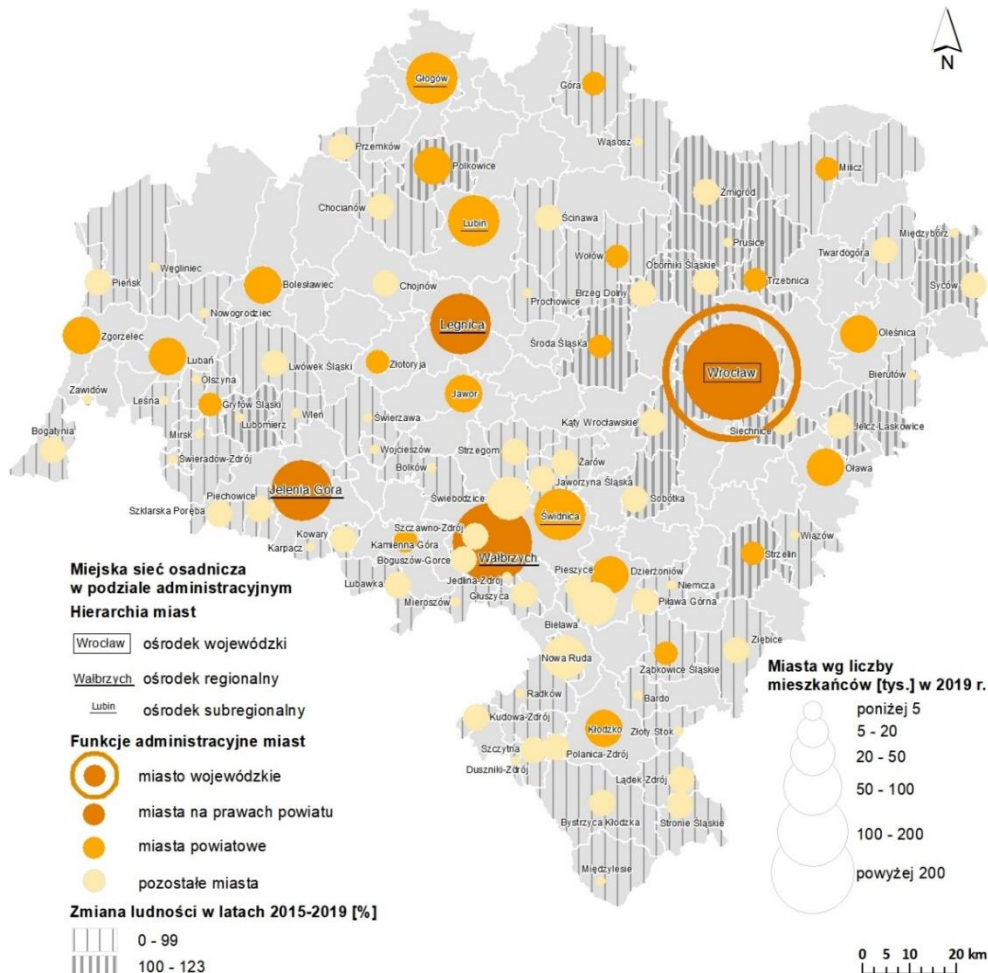
Wrocław, główny ośrodek administracyjny województwa. Stolica Dolnego Śląska, licząca na koniec 2019 roku 643 tys. mieszkańców. Ta historyczna stolica Dolnego Śląska jest ważnym ośrodkiem akademickim i ekonomicznym, pełni istotną rolę w systemie osadniczym oraz posiada znaczenie społeczno-gospodarcze w procesach rozwojowych całego kraju. Miasto rozpoznawalne w Europie, atrakcyjne dla lokalizacji inwestycji zagranicznych. Silnie oddziałuje na powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zewnętrzną oraz ośrodki bliskiego sąsiedztwa, o czym świadczą obserwowane w jego obrębie najintensywniejsze w województwie procesy urbanizacyjne związane z migracją oraz wzrostem liczby ludności. Wrocław wraz z formującym się obszarem funkcjonalnym, tworzy Wrocławski Obszar Funkcjonalny (WrOF). Jest również największym ośrodkiem pod względem koncentracji miejsc pracy w województwie, z utrzymującą się tendencją wzrostową (udział pracujących wg faktycznego miejsca pracy w ogólnej liczbie pracujących w województwie wzrósł z 34,9% w 2015 roku do 36,3% w 2019 roku).

Ośrodki o znaczeniu regionalnym – Wałbrzych (z liczbą mieszkańców powyżej 100 tys.), Legnica (w roku 2018 liczba mieszkańców spadła poniżej 100 tys.) oraz Jelenia Góra (z liczbą mieszkańców poniżej 80 tys.) tworzą wraz z otaczającymi je gminami – obszary funkcjonalne zwane: Wałbrzyskim Obszarem Funkcjonalnym, Legnicko-Głogowskim Obszarem Funkcjonalnym (LGOF) oraz Jeleniogórskim Obszarem Funkcjonalnym. Zachodzące w ich granicach procesy urbanizacyjne koncentrują się wokół tych ośrodków. Obserwuje się tu, podobnie jak w przypadku

¹³ Źródło: dane GUS na dzień 31.12.2019, <https://bdl.stat.gov.pl>

miasta wojewódzkiego, zwiększony ruch migracji ludności oraz natężenie ruchu związanego z dojazdami do pracy, szkół i usług. Są to miasta, które odznaczają się znaczącym potencjałem demograficznym i stanowią duże rynki pracy. Dostarczają wysokiej jakości usług dla otaczających terenów oraz wspierają procesy rozwoju na poziomie regionalnym. W miastach tych odnotowuje się jednak odpływ ludności, który wg prognozy demograficznej do roku 2040 będzie nadal postępował.

MAPA 22. Miejska sieć osadnicza w podziale administracyjnym oraz hierarchia miast województwa dolnośląskiego [2019].

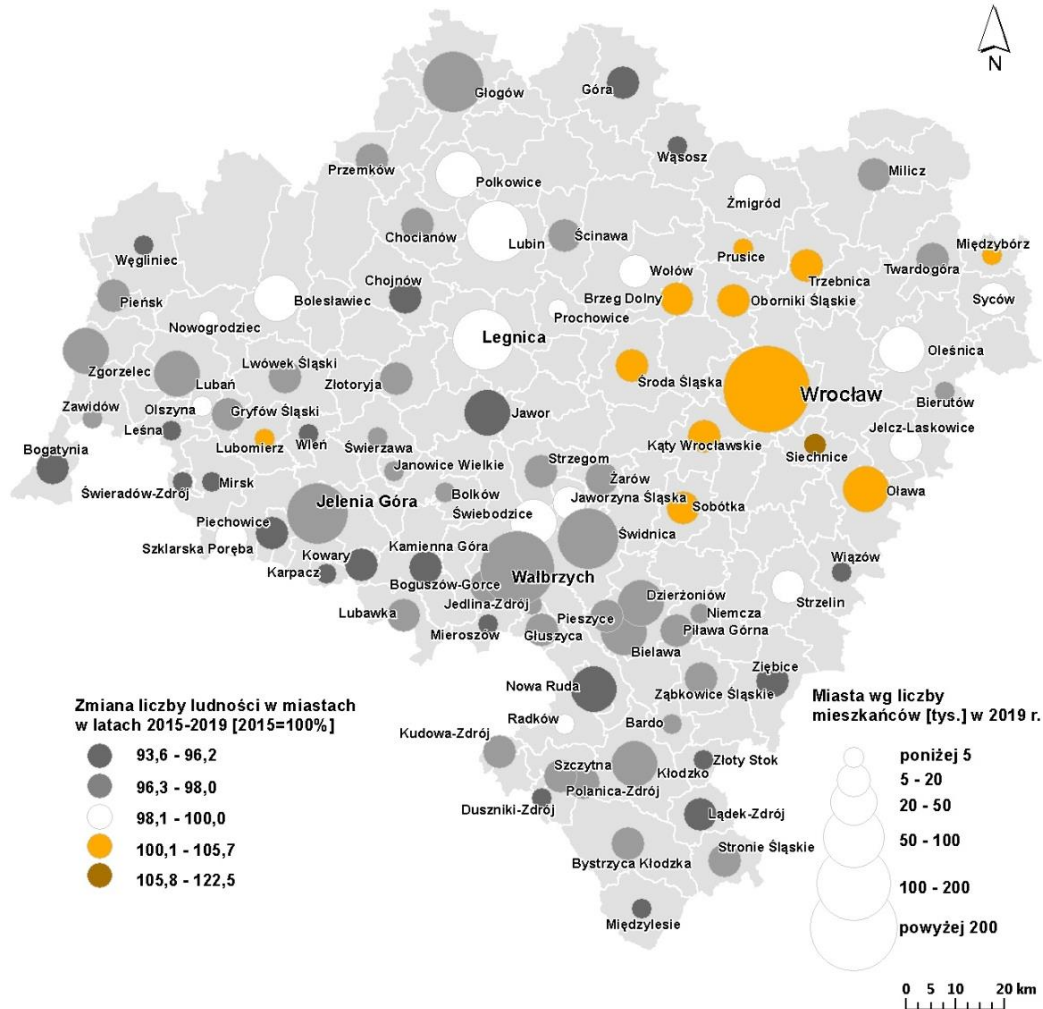
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz PZPWD.

Ważną rolę w układzie osadniczym województwa odgrywają również ośrodki subregionalne (z liczbą mieszkańców powyżej 50 tys.): Głogów, Lubin, Świdnica oraz lokalne (pozostałe ośrodki powiatowe). Są to ośrodki, które pełnią w przestrzeni województwa funkcje równoważenia rozwoju, w szczególności ze względu na możliwość zapewnienia odpowiedniego dostępu do usług publicznych. Dysponują z reguły mniejszym, a w przypadku ośrodków lokalnych (poniżej 20 tys. mieszkańców) zdecydowanie mniejszym, potencjałem demograficznym i koncentracją miejsc pracy niż ośrodki ponadlokalne, kształtując swe własne, specyficzne funkcje (np. turystyczne, uzdrowiskowe).

Sieć tę uzupełniają ośrodki lokalne o różnych funkcjach, randze oraz specjalizacji. W skład sieci osadniczej, poza miastami, wchodzi również 2528 podstawowych miejscowości, z czego 2359 to wsie. Wśród nich 78 to ośrodki gminne, które wyróżniają się zwykle wyższą liczbą mieszkańców, lepszym dostępem do usług i lepiej rozwiniętą infrastrukturą techniczną oraz lepszą dostępnością komunikacyjną. W dalszym ciągu dużym przeobrażeniom podlegają ośrodki wiejskie zlokalizowane w sąsiedztwie miast. Zmienia się charakter zabudowy z zagrodowej na jednorodzinnej, wsie przestają pełnić swoją dotychczasową funkcję związaną z rolnictwem i stają się obszarami wielofunkcyjnymi. W latach 2015–2019 najwyższy (średniorocznie ponad 20 osób na 1000 mieszkańców) przyrost liczby mieszkańców wsi, spowodowany głównie dodatnim saldem migracji, obserwowany był w gminach: miejsko-wiejskiej Siechnice oraz wiejskich: Czernica, Długołęka, Koberzyce i Miękinia.

Pod względem przestrzennym, struktura rozmieszczenia ośrodków miejskich w sieci osadniczej województwa charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym, co spowodowane jest nierównomiernym rozmieszczeniem miast na jego obszarze z ich wyraźną koncentracją w podregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim. Niższą gęstością sieci miast charakteryzuje się północna część województwa.

MAPA 23. Zmiana liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

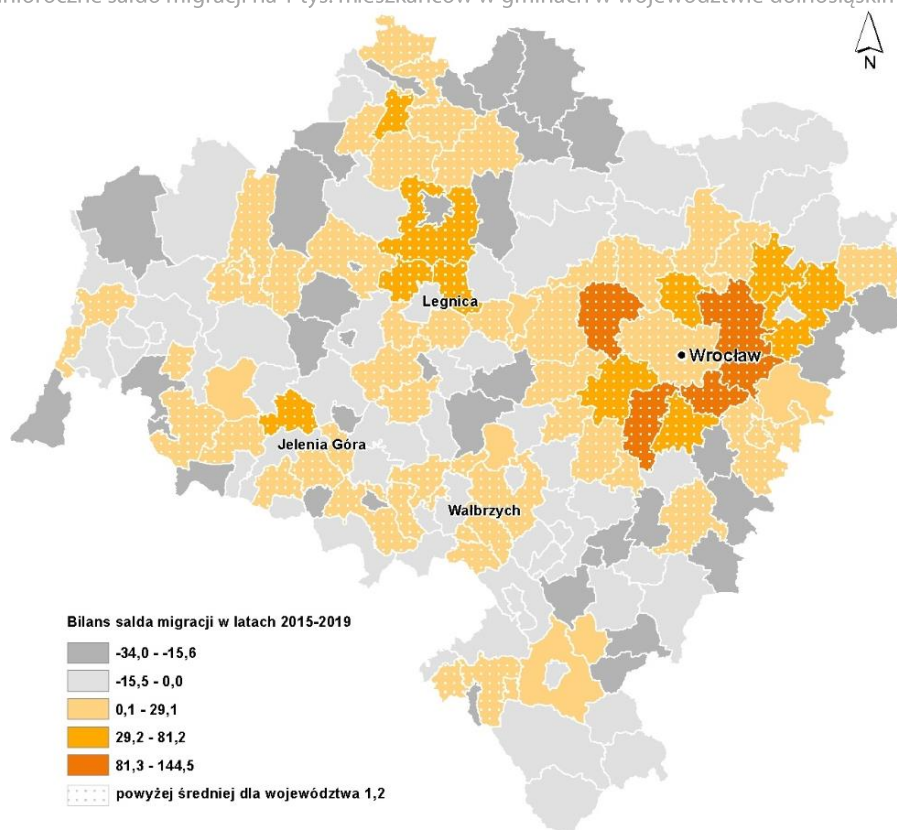

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W ujęciu morfologicznym (strukturalnym) hierarchia miejskich ośrodków osadniczych w województwie ma charakter monocentryczny, w którym dominującą rolę odgrywa największe miasto regionu, jakim jest Wrocław. Wiodąca pozycja Wrocławia umacnia się głównie kosztem byłych ośrodków wojewódzkich (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha). Świadczy o tym wzrost udziału mieszkańców Wrocławia w liczbie ludności miejskiej województwa, przy równoczesnym spadku udziału ludności byłych ośrodków wojewódzkich. Zachodzące zmiany liczby ludności w ostatnich latach nie pociągają jednak za sobą zmian w hierarchii największych miast województwa dolnośląskiego. Zmiana liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego w latach 2015-2019 wyniosła - 1,2%. Wzrost liczby ludności odnotowano jedynie w 11 miastach, w tym największy (powyżej 20%) w Siechnicach (awans w hierarchii miast dolnośląskich o 5 pozycji) i Kątach Wrocławskich (awans o 6 pozycji).

Charakterystycznym zjawiskiem dla dynamiki ludności w latach 2015-2019 jest dalszy spadek liczby mieszkańców miast, w szczególności małych, przy jednoczesnym wzroście liczby mieszkańców wsi (2,3%), co ma przełożenie na coraz niższy poziom urbanizacji w województwie (przy jednoczesnym stałym spadku liczby ludności w województwie). Przestrzenny obraz tych zmian pozwala na wyodrębnienie gmin, w których następuje proces suburbanizacji, polegający na przenoszeniu się mieszkańców miasta na sąsiadujące z nim obszary wiejskie. W latach 2015-2019 największy ubytek liczby mieszkańców miał miejsce w małych miastach obszaru Sudetów (powyżej 4,5%), jak np. w: Karpaczu, Złotym Stoku, Dusznikach-Zdroju, Leśnej oraz Mirsku.

MAPA 24. Średnioroczne saldo migracji na 1 tys. mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Opisane powyżej zjawiska, w zakresie postępujących przeobrażeń przestrzennych (dysproporcja rozwoju Wrocławia w porównaniu do innych ośrodków miejskich - metropolizacja) oraz opisanych w rozdziale 4 i 6 silnych zróżnicowań społeczno-gospodarczych, mają przełożenie na znaczne dysproporcje poszczególnych regionów, w tym miast średnich. Zagrożenie utratą funkcji społeczno-gospodarczych miast średnich (powyżej 20 tys. mieszkańców i powyżej 15 tys. mieszkańców ośrodki powiatowe, z wyłączeniem miast wojewódzkich) zostało zidentyfikowane jako problem krajowy w Strategii na Recz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) i jest przedmiotem interwencji państwa. Wśród miast średnich Dolnego Śląska najsilniejszą utratą funkcji oraz niekorzystną sytuacją społeczno-gospodarczą odznacza się w szczególności Jelenia Góra oraz Wałbrzych. Sytuację tą obserwuje się również w innych mniejszych miastach dolnośląskich. Wśród miast powyżej 15 tys. mieszkańców, najsilniejsze takie procesy zaobserwowano w miastach: Kamienna Góra, Ząbkowice Śląskie, Nowa Ruda, Kłodzko, Bielawa, Lubań, Zgorzelec, Dzierżoniów, Jawor i Bolesławiec, Świebodzic, Złotoryja, Głogów, Świdnica oraz Legnica.

MIASTA:

Województwo dolnośląskie to drugi region w kraju pod względem liczby miast (po wielkopolskim):

- liczba miast – 91 (10% miast w kraju),
- liczba mieszkańców miast – 1,98 mln (8,6% ogółu ludności miejskiej kraju),
- Wrocław – 22,2% ludności regionu (32,4% ogółu ludności miejskiej województwa),
- udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności w województwie stanowi 68,4% (w kraju 60,0%),
- gęstość zaludnienia – 143 osoby na km² (w kraju 123).

TERENY WIEJSKIE:

Województwo dolnośląskie jest 8 regionem w kraju pod względem liczby wsi:

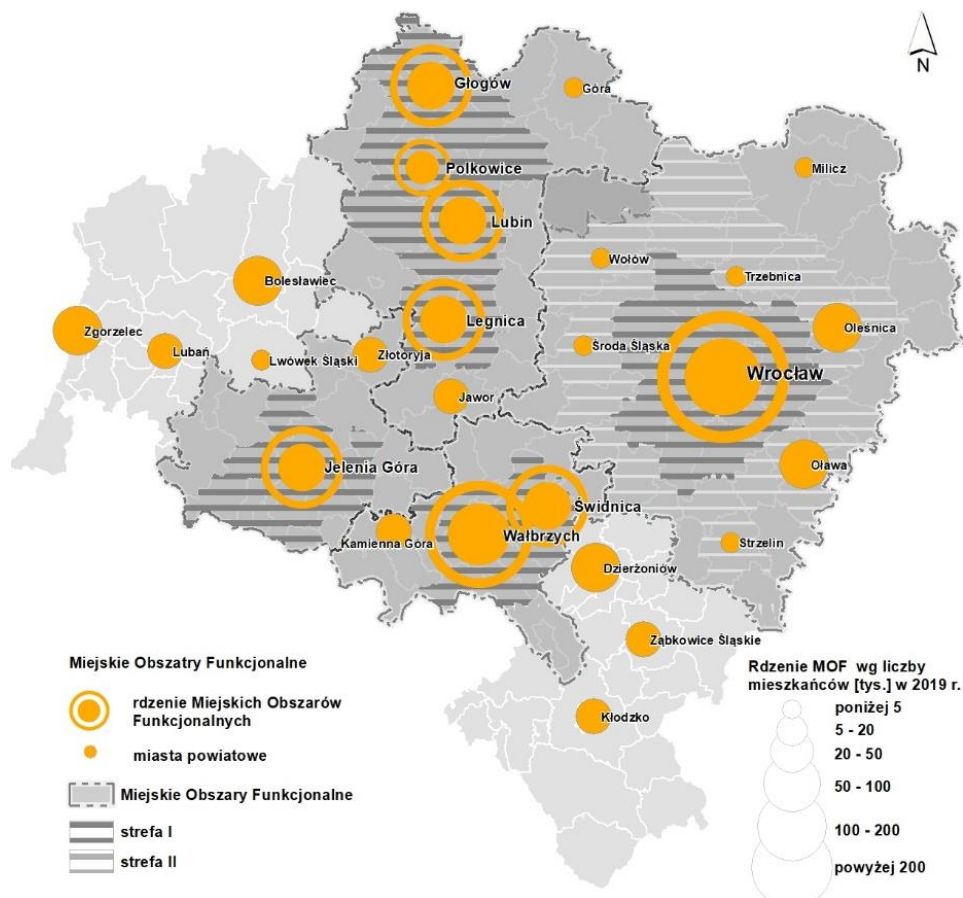
- liczba miejscowości podstawowych łącznie 2528 (4,8% miejscowości w kraju), w tym wsie 2 359,
- w odniesieniu do roku 2015 roku liczba miejscowości wiejskich wzrosła o 5,
- liczba sołectw – 2330 (5,7% sołectw w kraju),
- 78 wsi to miejscowości stanowiące siedzibę władz samorządowych,
- liczba mieszkańców obszarów wiejskich – 916 119 osób (6,0% ogółu ludności wiejskiej kraju).

3.2. Obszary funkcjonalne

W 2020 roku, ukończone zostały prace nad Planem zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (Plan), który został przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r. oraz opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 czerwca 2020 r. pod poz. 4036. W obowiązującym Planie, w przestrzeni województwa dolnośląskiego wyznaczono, zgodnie z wymogami formalnymi i potrzebą samorządu województwa, obszary funkcjonalne charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju. Należą do nich:

1. Miejskie obszary funkcjonalne:
  - a. **Wrocławski Obszar Funkcjonalny (WrOF)**, wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, w oparciu o powiązania z ośrodkiem wojewódzkim – Wrocławiem,
  - b. **Jeleniogórski Obszar Funkcjonalny (JOF)**, wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego – Jeleniej Góry,
  - c. **Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny (LGOF)**, wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego, z czterema rdzeniami: miastem regionalnym – Legnicą, miastami subregionalnymi – Głogowem i Lubinem oraz wyróżniającym się pod względem dojazdów do pracy ośrodkiem lokalnym – Polkowicami,
  - d. **Wałbrzyski Obszar Funkcjonalny (WOF)**, wyznaczony jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego – Wałbrzycha.
2. Przygraniczny obszar funkcjonalny.
3. Obszar funkcjonalny cenny przyrodniczo.
4. Sudecki Obszar Funkcjonalny.
5. Strefa górską w Sudeckim Obszarze Funkcjonalnym.

Mapa 25. Miejskie obszary funkcjonalne [2019].

Źródło: opracowanie własne IRT.

Miejskie obszary funkcjonalne wskazano jako jeden z podstawowych elementów planowania przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego na poziomie krajowym i regionalnym. Integracja obszarów ma odbywać się poprzez działania planistyczne, służące przywróceniu i utrwaleniu ładu przestrzennego, jak i inwestycyjne. Na poziomie wojewódzkim wskazano działania w zakresie poprawy dostępności transportowej i integracji transportu, ochrony obszarów cennych przyrodniczo i racjonalizacji zagospodarowania terenów niezabudowanych.

Wyprzedzająco, w 2019 roku formalnie funkcjonowały na terenie województwa już trzy porozumienia ZIT dotyczące miejskich obszarów funkcjonalnych: WrOF, JOF i WOF oraz podpisana została „Deklaracja Sudecka”. Na ich podstawie jednostki samorządu terytorialnego podjęły współpracę zmierzającą do realizacji wspólnych celów i łączenia działań, a tym samym wyrównywania szans rozwoju pomiędzy regionami. W 2020 roku w ramach prac nad nową perspektywą finansową 2021-2027 Zarząd Województwa Dolnośląskiego w dniu 12 marca 2020 r. podjął decyzję w sprawie propozycji delimitacji podejścia terytorialnego, która była podstawą do rozpoczęcia dyskusji z jednostkami samorządami terytorialnego nad kształtem instrumentów terytorialnych (ZIT), w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2021-2027¹⁴. Punktem wyjścia do prac była propozycja delimitacji wyznaczona zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (oraz aktualizacją w ramach projektu Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego). Propozycja delimitacji została opublikowana na stronie RPO oraz rozesłana do wszystkich jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego. Zainteresowane jednostki wskazały wolę współpracy w tworzeniu instrumentu ZIT.

Dotychczas na obszarze województwa dolnośląskiego ZIT-y funkcjonowały wokół Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego (WrOF), Aglomeracji Wałbrzyskiej (WOF) i Aglomeracji Jeleniogórskiej (JOF). W kolejnej perspektywie finansowej 2021-2027 dołączą do nich trzy kolejne:

- Legnicko-Głogowski Obszar Funkcjonalny (LGOF),
- Południowy Obszar Funkcjonalny (POF),
- Zachodni Obszar Funkcjonalny (ZOF),

oraz jeden Inny Instrument Terytorialny (IIT):

- IIT Subregionu Wrocławskiego.

Powstanie nowych ZIT spowoduje, że cały obszar województwa zostanie objęty instrumentami terytorialnymi. Dzięki temu wszystkie powiaty i gminy z województwa dolnośląskiego będą mogły skuteczniej starać się o środki z UE na dalszy rozwój i inwestycje.

Nie mniej jednak dnia 15 lipca 2020 r. Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw wprowadziła w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.) zmiany polegające na uchyleniu zapisu w Art. 39 ust. 3 pkt 4, dotyczącego określania w Planie granic i zasad zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym oraz, w zależności od potrzeb, granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym. Definicja obszaru funkcjonalnego została przeniesiona do art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

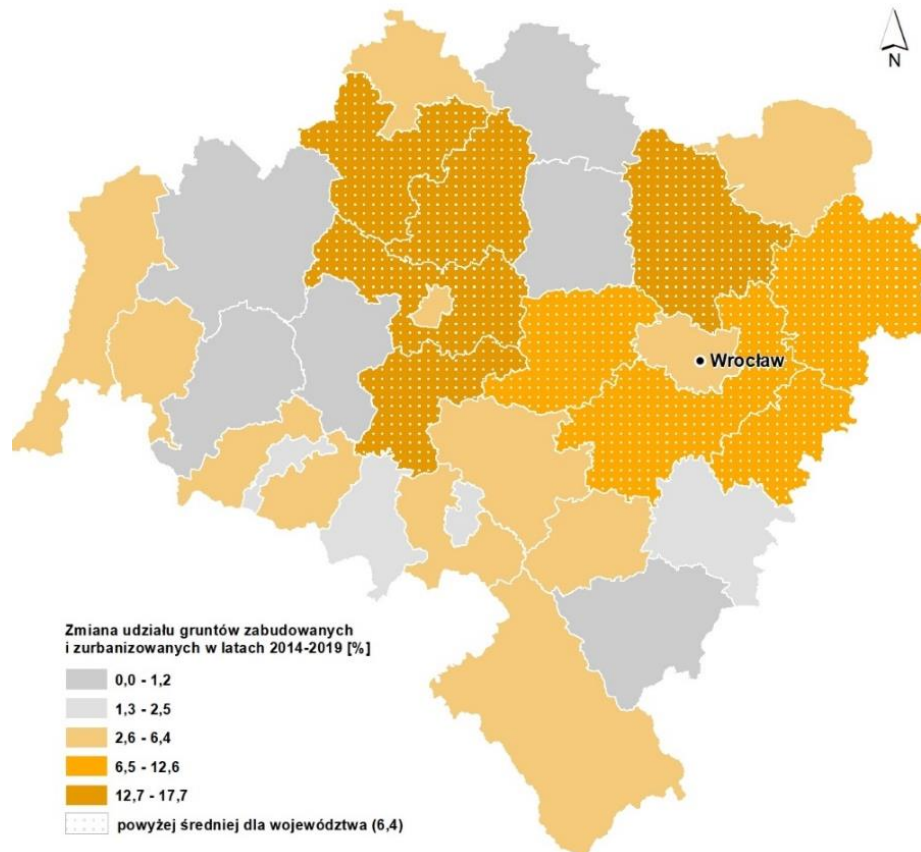
3.3. Struktura użytkowania gruntów

Syntetycznym wskaźnikiem stanu i postępów w rozwoju zagospodarowania przestrzennego jest **udział terenów zurbanizowanych i zabudowanych** w ogólnej powierzchni regionu. Stopień urbanizacji województwa jest relatywnie wysoki – tereny zabudowane i zurbanizowane, w skład których wchodzi także tereny dróg i transportu kolejowego, w 2019 roku zajmowały 7,4%. Poniższe analizy zostały przeprowadzone dla lat 2014-2019. Wysokim

¹⁴ Dyskusja nad kształtem instrumentów terytorialnych (ZIT) została podjęta po udostępnieniu przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Rozwoju, w marcu 2020 roku, materiałów pn.: „Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w kontekście realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w perspektywie 2021-2027”. Informacja zawarta w tych materiałach wskazała na obligatoryjne objęcie wsparciem obszarów strategicznej interwencji (OSI) wskazanych w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). Należą do nich miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Lista aktualnych OSI została przekazana pismem Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 18 lutego 2020 roku (znak sprawy: DSR-VIIa.630.1.2020.MU) adresowanym do marszałków województw. Zgodnie z zawartą w materiałach ministerstwa informacją „interwencja dedykowana wsparciu miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, tam gdzie jest to możliwe i uzasadnione merytorycznie, powinna być wdrażana w perspektywie 2021-2027 z wykorzystaniem Instrumentu ZIT, w oparciu o wyznaczone MOF tych ośrodków we właściwych strategiach rozwoju województwa”.

poziomem urbanizacji, oznaczającym ponad 7,4% **udział terenów zabudowanych i zurbanizowanych**, charakteryzowało się 11 powiatów, najwyższy odnotowano w miastach na prawach powiatu: Legnica (51,4%), Wrocław (46,4%), Wałbrzych (32,1%), Jelenia Góra (23,8%). Dwucyfrowy poziom urbanizacji wśród pozostałych powiatów charakteryzował również powiat wrocławski (10,0%). Największy **przyrost terenów zabudowanych i zurbanizowanych** w latach 2014-2019 odnotowano w powiecie: jaworskim (17,7%), trzebnickim (17,5%), polkowickim (15,5%) i lubińskim (14,3%). Nie odnotowano powiatów, w których nastąpił ubytek terenów zabudowanych i zurbanizowanych, jedynie w powiecie bolesławieckim nie odnotowano żadnych zmian.

MAPA 26. Zmiana powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych w powiatach w województwie dolnośląskim (%) [2014-2019].

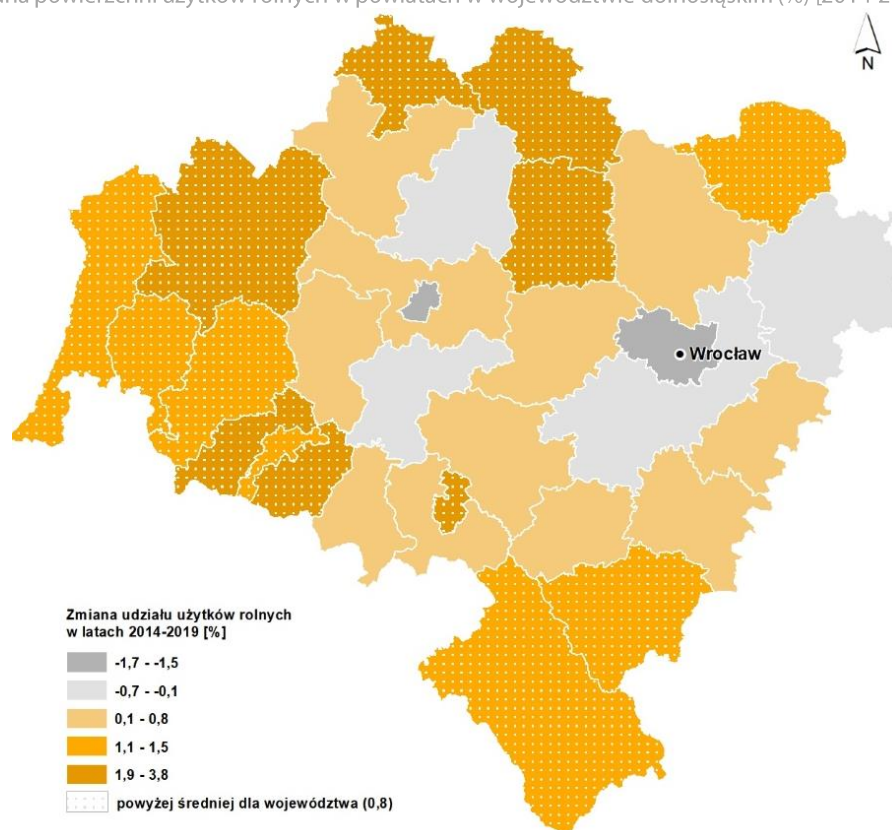

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z geoportal.gov.pl

Według danych z 2019 roku 91,5% ogólnego areálu gruntów w województwie stanowiły **użytki rolne i grunty leśne**, z czego 60,1% to użytki rolne zajmujące 1 198 543 ha, a 31,0% to grunty leśne zajmujące 619 123 ha. Najwyższy udział użytków rolnych w województwie występował w jego centralnej i wschodniej części, w powiatach: strzelińskim (84,8%), średzkim (79,4%), wrocławskim (76,7). Najmniejszy odnotowano natomiast w powiecie bolesławieckim (31,5%) oraz w miastach na prawach powiatu: Wałbrzychu (34,9%), Legnicy (38,4%). Przyrost udziału użytków rolnych w latach 2014-2019 wystąpił w 24 z 30 powiatów, a największy w powiatach: bolesławieckim (3,8%) i głogowskim (2,5%). W pozostałych 6 powiatach nastąpił ubytek użytków rolnych, największy w 2 miastach na prawach powiatu: Wrocławiu (-1,7%) i Legnicy (-1,5%). Największy udział terenów leśnych cechował powiaty: bolesławiecki (61,5%), karkonoski (50,8%) i zgorzelecki (50,3%), a najmniejszy miasta na prawach powiatu: Wrocław (5,4%) i Legnicę (6,6%). Przyrost udziału terenów leśnych w latach 2014-2019 odnotowano w 6 powiatach, w tym największy w mieście na prawach powiatu, w Wałbrzychu (2,7%), a w pozostałych 5 powiatach¹⁵ wzrost mieszczący się w przedziale 0,2-0,5%. Największy ubytek nastąpił w miastach: Legnica (-11,2%), Wrocław (-8,7%).

¹⁵ Powiaty: bolesławiecki, zgorzelecki, kamiennogórski, zlotoryjski, górski.

MAPA 27. Zmiana powierzchni użytków rolnych w powiatach w województwie dolnośląskim (%) [2014-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych geoportal.gov.pl

W województwie dolnośląskim wyznaczonych było 4408,4 ha¹⁶ **terenów zamkniętych** pozostających w trwałym zarządzie lub użytkowaniu Ministerstwa Obrony Narodowej – Rejonowego Zarządu Infrastruktury we Wrocławiu. W odniesieniu do 2015 roku odnotowano były 4 strefy ochronne dla terenów zamkniętych resortu obrony narodowej (w tym jedna strefa zlokalizowana w województwie lubuskim, z częścią wykraczającą poza granice województwa i położoną na terenie gminy Osiecznica). Do końca 2019 roku w województwie dolnośląskim ustanowionych zostało 46 **stref ochronnych ujęć wód** powierzchniowych i podziemnych o łącznej powierzchni 27 251 ha.

3.4. Strefy funkcjonalno-przestrzenne

Analiza podstawowych form użytkowania terenu województwa umożliwiła wskazanie **stref koncentracji terenów o jednorodnych funkcjach** na obszarze województwa. Uwzględnienie ich specyfiki, wynikającej z fizyczno-geograficznych uwarunkowań, pozwala na podkreślenie ich odrębności i wyznaczenie specyficznych stref funkcjonalno-przestrzennych.

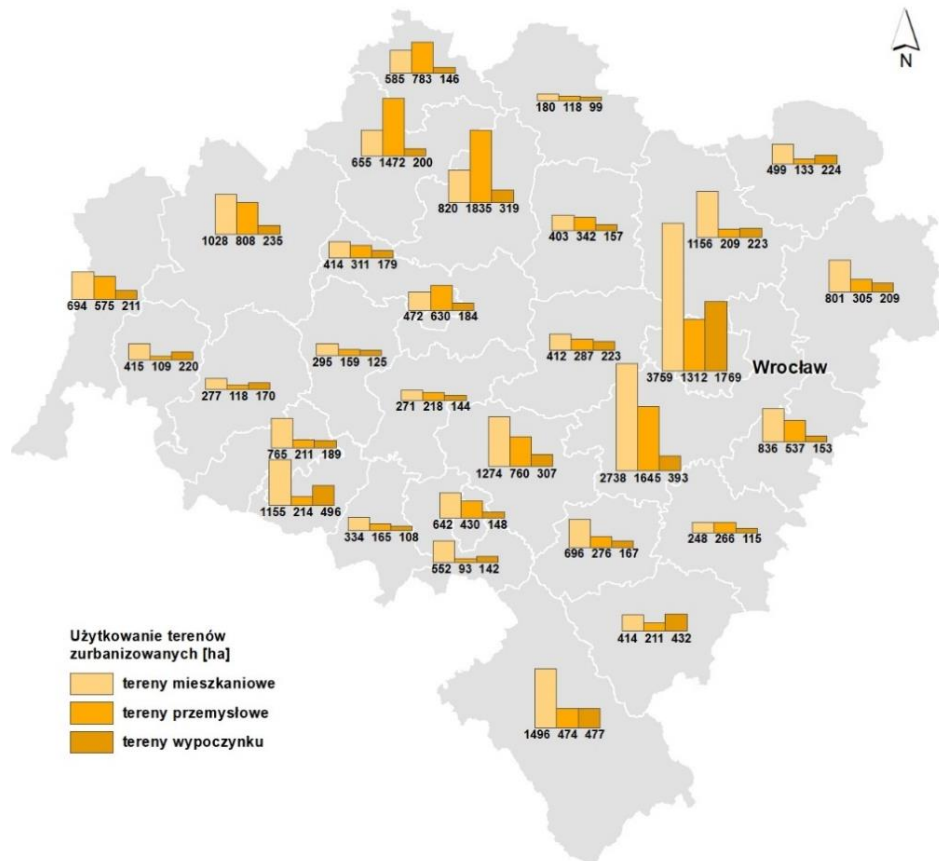
Analizując **tereny zurbanizowane i zabudowane** wzięto pod uwagę tereny mieszkaniowe, przemysłowe oraz wypoczynkowe. Przestrzenne rozmieszczenie tych terenów wskazuje na występowanie pewnych koncentracji ośrodków pod względem ich przeważającej funkcji. Dla potrzeb analizy przyjęto, że wartością decydującą o wiodącej roli danej funkcji dla powiatu jest wartość bezwzględna powierzchni terenów zajmowanych przez funkcję przemysłową wynosząca powyżej 400 ha, mieszkaniową 1000 ha i wypoczynkową powyżej 300 ha.

Analizy wykazały, że rejonem największej koncentracji **terenów przemysłu** w 2019 roku nadal pozostawał Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy (powiaty: polkowicki, lubiński w mniejszym stopniu głogowski), a także miasto na prawach powiatu Wrocław wraz z powiatem wrocławskim oraz powiat bolesławiecki. Powiatami o mniejszej koncentracji tych terenów były: kłodzki, oławski, świdnicki, zgorzelecki oraz miasta na prawach powiatu: Wałbrzych i Legnica.

¹⁶ Stan na czerwiec 2020 r.

Największą koncentrację **terenów mieszkaniowych** wykazuje miasto na prawach powiatu Wrocław wraz z otaczającym go powiatem wrocławskim oraz powiat kłodzki. Mniejsze skupienie wykazują natomiast powiaty: bolesławiecki, karkonoski, świdnicki i trzebnicki. Największe **tereny zurbanizowane i zabudowane o funkcji wypoczynkowej** wykazuje miasto na prawach powiatu Wrocław, powiaty: karkonoski, kłodzki i ząbkowicki. Pod względem ilości tych terenów wyróżniły się również powiaty: wrocławski, lubiński i świdnicki.

MAPA 28. Przestrzenne użytkowanie terenów zurbanizowanych w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z geoportal.gov.pl

3.5. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wrocław – rozwijający się ośrodek metropolitalny, ▪ duże ośrodki regionalne i subregionalne oraz znacząca liczba mniejszych miast, równoważących procesy rozwojowe województwa, ▪ wysoki wskaźnik urbanizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pogłębiająca się dysproporcja rozwoju Wrocławia w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi będąca skutkiem postępującego procesu metropolizacji w regionie, ▪ liczne w skali Polski średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze -17 miast (wg SOR) oraz 9 miast kryzysowych (wg Dolnośląskiego Ładu) jest położonych na Dolnym Śląsku, ▪ spadek liczby mieszkańców w miastach i tym samym spadek poziomu urbanizacji regionu, ▪ procesy chaotycznej i nieracjonalnej suburbanizacji, zwłaszcza w obszarze metropolitalnym Wrocławia i obszarach innych większych miast regionu (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha), ▪ wyludnianie się terenów wiejskich na obszarach peryferyjnych regionu (Sudety), ▪ wzrost udziału terenów zurbanizowanych i zabudowanych w gminach sąsiadujących z największymi ośrodkami w województwie dolnośląskim, kosztem przestrzeni rolniczej.

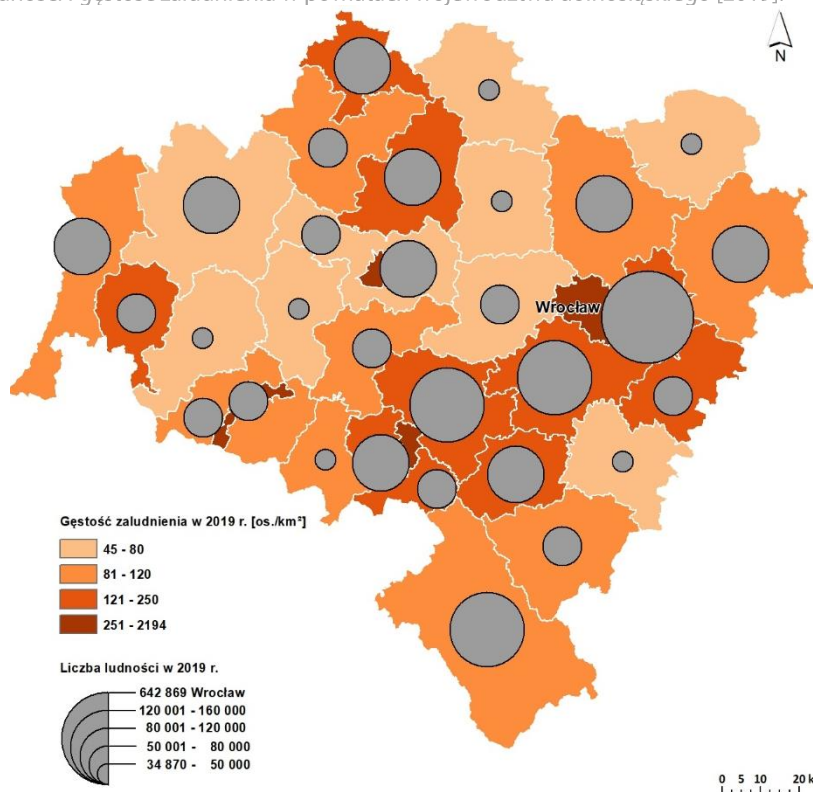
4. DEMOGRAFIA I MIESZKALNICTWO

4.1. Stan ludności

Województwo dolnośląskie zamieszkiwało w 2019 roku 2 mln 900 tys. osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski, klasyfikując region pod względem zaludnienia na 5. miejscu w kraju. Większość mieszkańców stanowiły kobiety – 51,9% ogółu ludności (w Polsce 51,6%). Największą **liczbą mieszkańców** (powyżej 100 tys. ludności) wyróżniły się powiaty: miasto Wrocław (642,9), kłodzki (158,0), świdnicki (156,9), wrocławski (151,4), miasto Wałbrzych (111,4), oleśnicki (107,3), lubiński (106,2) i dzierżoniowski (100,8). Natomiast najsłabiej zaludnione (poniżej 50 tys. mieszkańców) były powiaty położone w szczególności w północnej części regionu: górowski (34,9), milicki (37,0) i wołowski (46,8), a ponadto: kamiennogórski (43,2), złotoryjski (43,5), strzeliński (43,6) i lwówecki (45,9).

Gęstość zaludnienia na Dolnym Śląsku w 2019 roku wynosiła 145 osoby na 1 km² i była wyższa od średniej dla Polski (123), plasując region na 4. miejscu w kraju za województwami: śląskim (366), małopolskim (225) i mazowieckim (153). W ujęciu wewnątrzregionalnym najgęściej zaludnionymi powiatami (powyżej 150 osób na 1 km²) były miasta – powiaty grodzkie: Wrocław (2194), Legnica (1774), Wałbrzych (1310) i Jelenia Góra (725) oraz powiaty: świdnicki (212), dzierżoniowski (210) i głogowski (201). Natomiast najmniejszą gęstością zaludnienia (poniżej 75 osób na 1 km²) cechowały się powiaty położone w północnej części województwa: górowski (47), milicki (52), wołowski (69), a także lwówecki (65), bolesławiecki (69), strzeliński (70) i legnicki (74).

MAPA 29. Liczba ludności i gęstość zaludnienia w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

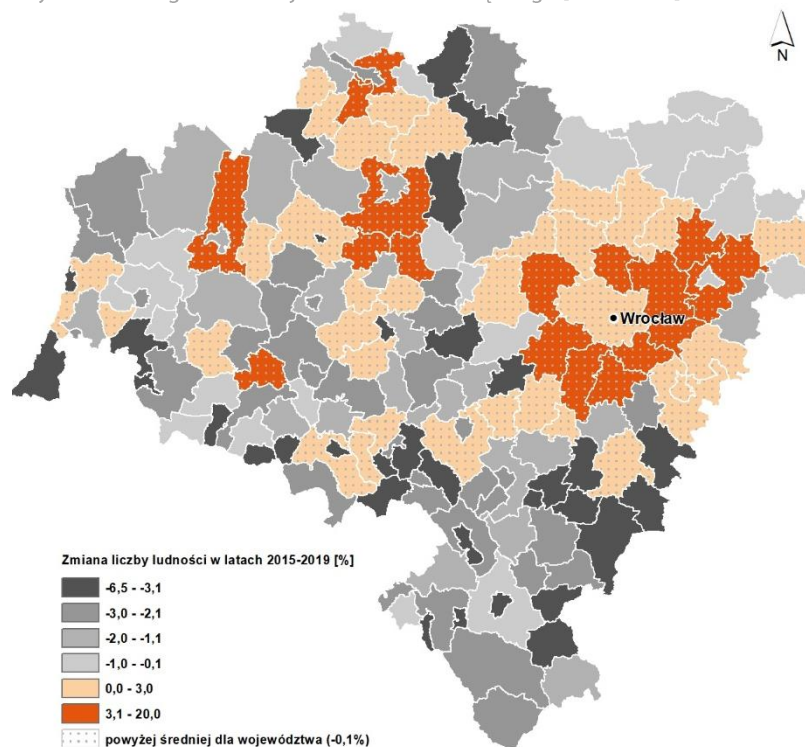
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2015-2019 w województwie dolnośląskim następował sukcesywny coroczny spadek **liczby mieszkańców** – łącznie przez okres 4 lat ubyło 4 tys. osób, co stanowiło 0,1% ogółu populacji (w Polsce spadek o 0,1%). Ten kierunek zmian liczby ludności dominował także w większości polskich regionów – w badanym okresie w 11 z nich liczba mieszkańców zmniejszyła się. Na Dolnym Śląsku zaznaczyły się jednak silne dysproporcje w zakresie zmian liczby ludności w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich nastąpił spadek liczby mieszkańców o 1,2% (w Polsce w miastach spadek o 0,6%), natomiast na obszarach wiejskich odnotowano wzrost liczby ludności o 2,3% (w Polsce we wsiach wzrost o 0,5%).

W ujęciu wewnątrzregionalnym na Dolnym Śląsku w zmianach ludnościowych przeważał trend spadkowy – aż 120 gmin (71% ogółu gmin w województwie) zarejestrowało spadek liczby ludności. Największe ubytki mieszkańców (poniżej $-4,0\%$) zaobserwowano w gminach miejskich położonych w południowej części regionu: Karpacz ($-6,4\%$), Duszniki-Zdrój ($-5,1\%$), Piechowice ($-4,5\%$), Kowary ($-4,2\%$) i Kamienna Góra ($-4,2\%$), a także w gminach miejsko-wiejskich: Złoty Stok ($-4,8\%$), Leśna ($-4,2\%$), Ziębice ($-4,1\%$), Bogatynia ($-4,1\%$) oraz w gminach wiejskich: Jemielno ($-4,2\%$) i Udanin ($-4,2\%$). Natomiast największy wzrost liczby ludności (powyżej $5,0\%$) zanotowano w gminach usytuowanych wokół największego miasta Dolnego Śląska – Wrocławia: Czernica ($19,9\%$), Długołęka ($18,7\%$), Miękinia ($16,0\%$), Siechnice ($15,4\%$), Kobierzyce ($14,0\%$), Kąty Wrocławskie ($10,4\%$), Żórawina ($10,1\%$), Oleśnica ($7,1\%$) i Wisznia Mała ($6,7\%$), a także w gminach: Jerzmanowa ($8,7\%$), Lubin ($7,5\%$), Kunice ($7,1\%$) i Dobroszyce ($5,2\%$).

Wskaźnik urbanizacji w województwie dolnośląskim w 2019 roku wynosił $68,4\%$ (w Polsce $60,0\%$) i należał do najwyższych wśród polskich regionów (3. miejsce za województwami: śląskim i zachodniopomorskim). W stosunku do 2015 roku, w 2019 roku na Dolnym Śląsku odnotowano jednak spadek udziału ludności miejskiej o $0,8$ p.p. Należy nadmienić, że jest to trend zbieżny z tendencjami obserwowanymi w większości polskich regionów – w analizowanym okresie jedynie w 4 województwach zarejestrowano wyraźny wzrost wartości wskaźnika urbanizacji (powyżej $0,2$ p.p.): opolskim ($1,3$ p.p.), świętokrzyskim ($0,8$ p.p.), podlaskim ($0,3$ p.p.) i lubelskim ($0,3$ p.p.). W układzie wewnątrzregionalnym największym udziałem ludności miejskiej (powyżej 70%) wyróżniały się powiaty¹⁷ dzierżoniowski ($78,8\%$), głogowski ($75,2\%$) i lubiński ($73,3\%$), a najmniejszym (poniżej 40%) powiaty: wrocławski ($14,7\%$), średzki ($17,3\%$), legnicki ($30,5\%$), milicki ($30,6\%$), strzeliński ($33,7\%$) i trzebnicki ($36,5\%$).

MAPA 30. Zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

4.2. Struktura ludności

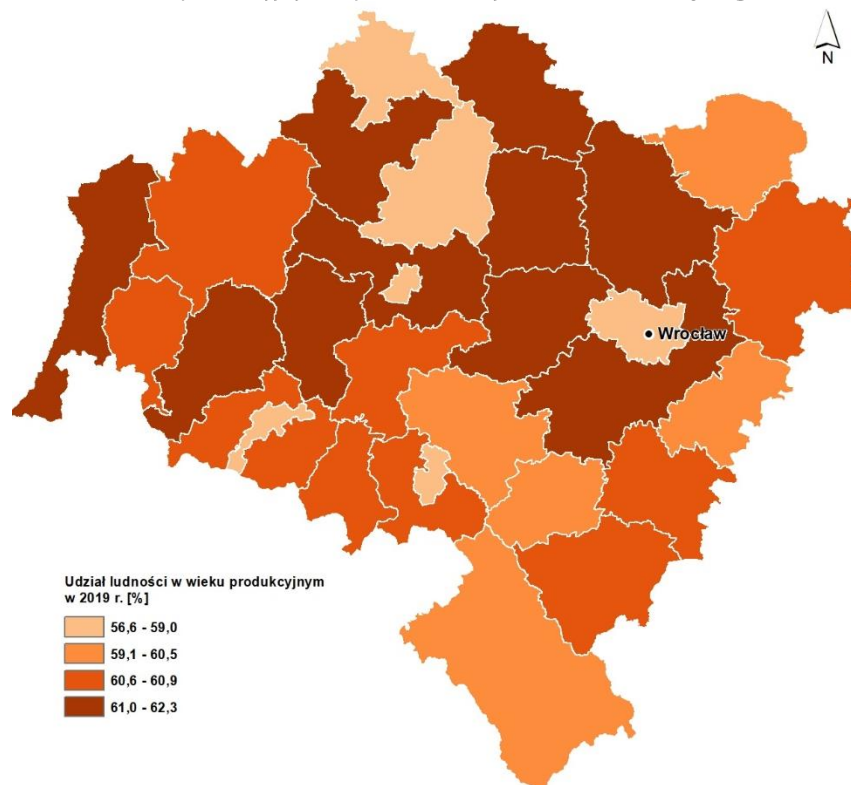
W województwie dolnośląskim w 2019 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła $17,1\%$ ogółu mieszkańców (w Polsce $18,1\%$) – była to jedna z najniższych wartości spośród polskich regionów, klasyfikująca region na 12. miejscu w kraju. Ludność w wieku produkcyjnym stanowiła $59,8\%$ populacji – 13. miejsce w kraju (w Polsce $60,0\%$), a ludność w wieku poprodukcyjnym obejmowała aż $23,1\%$ mieszkańców, co plasowało województwo na 4. pozycji w kraju (w Polsce $21,9\%$).

¹⁷ Oprócz miast na prawach powiatu.

Wskaźniki te wskazują na niekorzystną strukturę wieku ludności Dolnego Śląska w porównaniu do innych polskich województw, która jest konsekwencją negatywnych trendów demograficznych zaobserwowanych w regionie w latach 2015-2019. W analizowanym okresie nastąpił bowiem wyraźny wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym o 12,9% (w Polsce 11,6%), przy jednoczesnym znacznym spadku liczby osób w wieku produkcyjnym o 5,0% (w Polsce -4,1%) oraz nieznanym wzroście liczby osób w wieku przedprodukcyjnym o 2,0% (w Polsce o 0,7%). W układzie lokalnym najniższym udziałem ludności w wieku produkcyjnym (poniżej 59%) w 2019 roku odznaczały się powiaty: miasto Jelenia Góra (56,7%), miasto Wałbrzych (58,2%), lubiński (58,5%), miasto Wrocław (58,6%), miasto Legnica (58,9%) i głogowski (58,9%), natomiast najwyższy udział (powyżej 61%) cechował powiaty: średzki (62,2%), polkowicki (62,0%), wrocławski (61,5%) i złotoryjski (61,3%).

O niekorzystnych zmianach demograficznych w regionie w analizowanych latach świadczy także wartość **współczynnika obciążeń demograficznych**¹⁸, który w 2015 roku wynosił 59,3 osób (w Polsce 60,1 osób), plasując region na 10. miejscu w kraju. Natomiast w 2019 roku wskaźnik ten osiągnął wartość 67,3 osób (w Polsce 66,7 osób) i był jednym z najwyższych w ujęciu międzywojewódzkim – 4. miejsce w grupie polskich województw. W układzie wewnątrzregionalnym najmniej korzystną sytuacją demograficzną w 2019 roku, wyrażoną analizowanym współczynnikiem (wartość wyższa niż 73,0 osoby), charakteryzowały się wyłącznie gminy miejskie: Polanica-Zdrój (77,5), Duszniki-Zdrój (77,3), Lubin (76,6), Jelenia Góra (76,3), Dzierżoniów (75,0), Bolesławiec (75,0), Głogów (73,7) i Oława (73,4).

MAPA 31. Udział ludności w wieku produkcyjnym w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

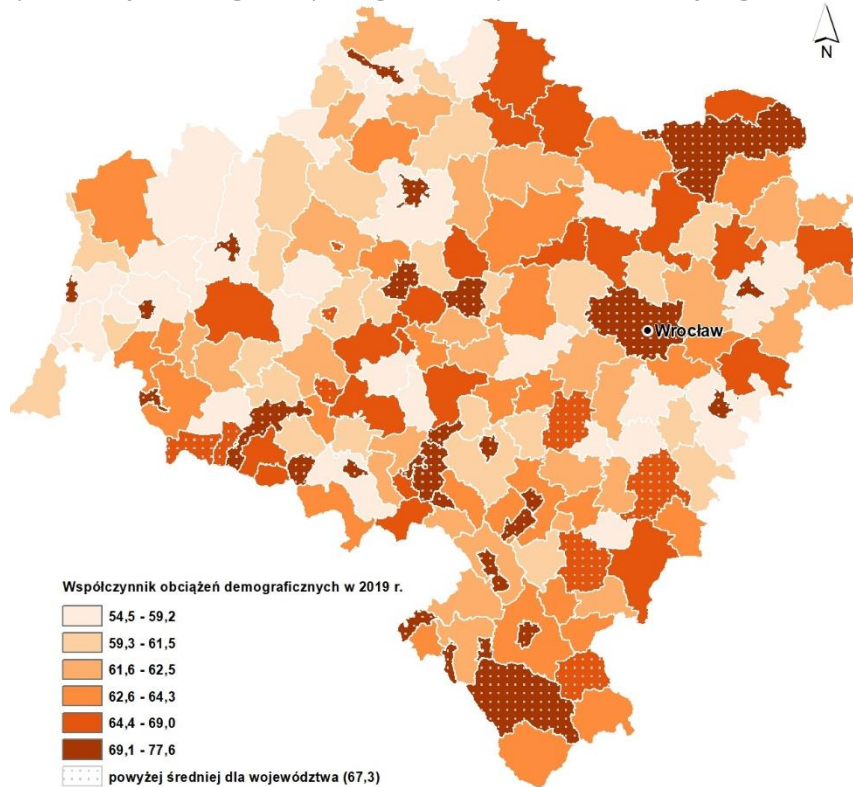

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Najkorzystniejszą sytuację demograficzną w zakresie badanego współczynnika (wartość niższa niż 58,0 osób) zarejestrowały w szczególności gminy wiejskie: Ciepłowody (54,9), Oleśnica (55,1), Bolesławiec (55,8), Jerzmanowa (56,3), Siekierzyn (56,4), Paszowice (57,1), Kostomłoty (57,1), Jordanów Śląski (57,1), Zgorzelec (57,3), Lubań (57,4), Zagrodno (57,6) i Głogów (57,8), a także gmina miejsko-wiejska Nowogrodziec (57,8).

¹⁸ Współczynnik obciążeń demograficznych wyraża liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym.

MAPA 32. Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

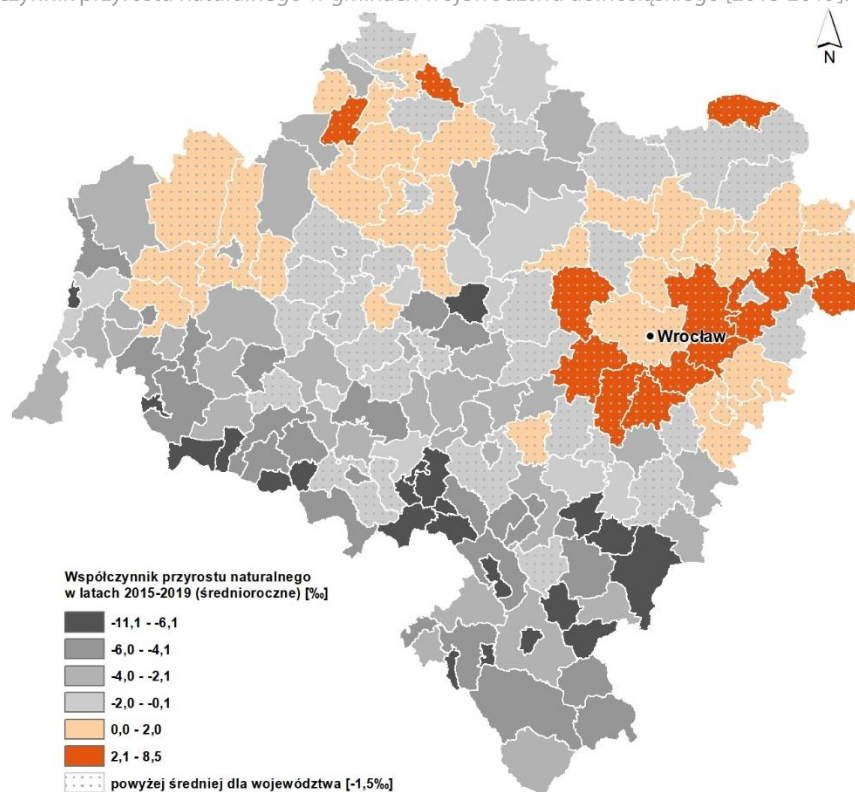
4.3. Przyrost naturalny i migracje

W województwie dolnośląskim w latach 2015-2019 współczynnik **przyrostu naturalnego**¹⁹ (średnioroczny) wynosił -1,5‰ (w Polsce -0,4‰), osiągając jedną z najniższych wartości wśród polskich regionów – niższe wartości współczynnika zarejestrowały jedynie województwa: łódzkie (-3,3‰), świętokrzyskie (-3,0‰), (opolskie (-1,9‰) i śląskie (-1,8‰). Ponadto na Dolnym Śląsku w badanym okresie zarysowały się silne dysproporcje w poziomie przyrostu naturalnego pomiędzy obszarami miejskimi a obszarami wiejskimi. W miastach przyrost naturalny był wyraźnie ujemny i wyniósł -16 678 osób (średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego osiągnął wartość -2,1‰; w Polsce w miastach -0,9‰). Natomiast we wsiach był on minimalnie ujemny, notując wartość -1071 osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wyniósł -0,3‰; w Polsce we wsiach 0,2‰).

W układzie wewnątrzregionalnym niekorzystna sytuacja demograficzna w zakresie przyrostu naturalnego (wartość współczynnika niższa niż -7‰) zaznaczyła się w szczególności w gminach miejskich położonych w południowej części województwa: Karpacz (-11,1‰), Szczawno-Zdrój (-10,5‰), Duszniki-Zdrój (-8,4‰), Szklarska Poręba (-7,8‰), Jedlina-Zdrój (-7,7‰), Nowa Ruda (-7,6‰), Świeradów-Zdrój (-7,5‰) i (Polanica-Zdrój (-7,4‰), a także w gminach miejsko-wiejskich: Niemcza (-7,6‰) i Ziębice (-7,2‰) oraz w gminach wiejskich: Ruja (-9,4‰) i Ciepłowody (-7,5‰). Korzystne zmiany demograficzne pod względem przyrostu naturalnego (wartość współczynnika wyższa niż 2‰) zarejestrowano w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich usytuowanych wokół Wrocławia: Siechnice (8,3‰), Długołęka (7,2‰), Kobierzyce (6,7‰), Czernica (5,7‰), Kąty Wrocławskie (4,8‰), Żórawina (3,8‰), Miękinia (3,1‰) i Oleśnica (2,9‰), a także w gminach wiejskich: Dziadowa Kłoda (3,8‰), Cieszków (2,9‰), Radwanice (2,8‰) i Pęcław (2,8‰).

¹⁹Współczynnik przyrostu naturalnego wyraża różnicę między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów przeliczoną na 1000 mieszkańców.

MAPA 33. Współczynnik przyrostu naturalnego w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

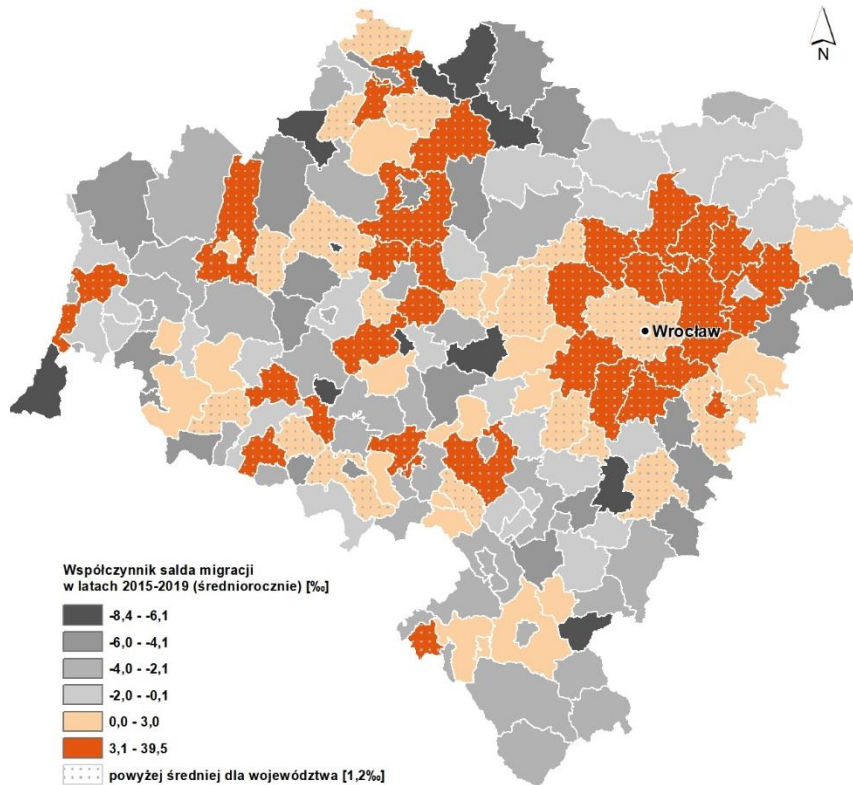
W województwie dolnośląskim w latach 2015-2019 współczynnik **przyrostu wędrownego**²⁰ (średnioroczny) osiągnął wartość dodatnią wynoszącą 1,2‰ (w Polsce 0,1‰) i była to jedna z najwyższych wartości wśród polskich regionów – wyższymi wartościami współczynnika wyróżniały się tylko województwa: mazowieckie (2,8‰), pomorskie (2,0‰) i małopolskie (1,5‰).

Podobnie jak w przypadku przyrostu naturalnego, także **saldo migracji** na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie odznaczało się dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym w układzie miasto-wieś. Na obszarach miejskich zanotowano ujemne saldo migracji wynoszące -4819 osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownego był równy -0,6‰; w Polsce w miastach -1,1‰), natomiast na obszarach wiejskich zarejestrowano relatywnie duże dodatnie saldo migracji równe 18 962 osób (średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownego osiągnął wartość aż 5,2‰; w Polsce we wsiach 1,9‰).

W układzie lokalnym korzystne tendencje w zakresie **saldo migracji** (wartość współczynnika była wyższa niż 10‰) uwidoczniły się dobitnie w gminach podmiejskich Wrocławia: Czernica (39,4‰), Długołęka (35,8‰), Miękinia (33,3‰), Siechnice (28,6‰), Kobierzyce (25,3‰), Kąty Wrocławskie (21,3‰), Żórawina (20,3‰), Wisznia Mała (14,8‰) i Oleśnica (13,8‰), a także w gminach wiejskich: Jerzmanowa (19,5‰), Lubin (16,5‰) i Kunice (14,0‰). Negatywne trendy rozwoju demograficznego rozpatrywane w aspekcie saldo migracji (wartość współczynnika była niższa niż -5‰) zaobserwowano w szczególności w gminach usytuowanych w północnej części województwa: Pęcław (-8,0‰), Niechlów (-8,0‰), Jemielno (-7,9‰), Przemków (-6,3‰), Góra (-5,5‰) i Wąsosz Góra (-5,2‰) oraz w innych gminach wiejskich i miejsko-wiejskich: Udanin (-8,3‰), Kondratowice (-7,5‰), Bogatynia (-6,3‰), Złoty Stok (-6,2‰), Pielgrzymka (-5,5‰), Dziadowa Kłoda (-5,5‰), Stoszowice (-5,4‰) i Gromadka (-5,2‰), a także w kilku gminach miejskich: Chojnów (-7,8‰), Jawor (-6,9‰), Wojcieszów (-6,3‰), Głogów (-5,6‰) i Kamienna Góra (-5,5‰).

²⁰ Współczynnik przyrostu wędrownego wyraża różnicę pomiędzy napływem wędrownym (liczba osób, które przybyły na stałe) i odpływem wędrownym (liczba osób, które wyjechały na stałe) przeliczoną na 1000 mieszkańców.

MAPA 34. Współczynnik salda migracji w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

DEMOGRAFIA [2019]:

Liczba ludności: 2 900 163 (7,6% ogółu ludności Polski)

Udział kobiet w liczbie ludności ogółem: 51,9%
(Polska 51,6%)

Gęstość zaludnienia: 145 osób/1 km²
(Polska 123 osób/1 km²)

Wskaźnik urbanizacji: 68,4% (Polska 60,0%)

Zmiana liczby ludności [2015-2019]: -0,1% (Polska -0,1%), miasto: -1,2% (Polska = -0,6%), wieś: 2,3% (Polska 0,5%)

Struktura ludności wg ekonomicznych grup wieku:

- w wieku przedprodukcyjnym: 17,1% (Polska 18,1%)
- w wieku produkcyjnym: 59,8% (Polska 60,0%)
- w wieku poprodukcyjnym: 23,1% (Polska 21,9%)

Zmiana liczby ludności według ekonomicznych grup wieku [2015-2019]:

- w wieku przedprodukcyjnym: 2,0% (Polska 0,7%)
- w wieku produkcyjnym: -5,0% (Polska -4,1%)
- w wieku poprodukcyjnym: 12,9% (Polska 11,6%)

Współczynnik obciążeń demograficznych: 67,3 osób
(Polska – 66,7 osób)

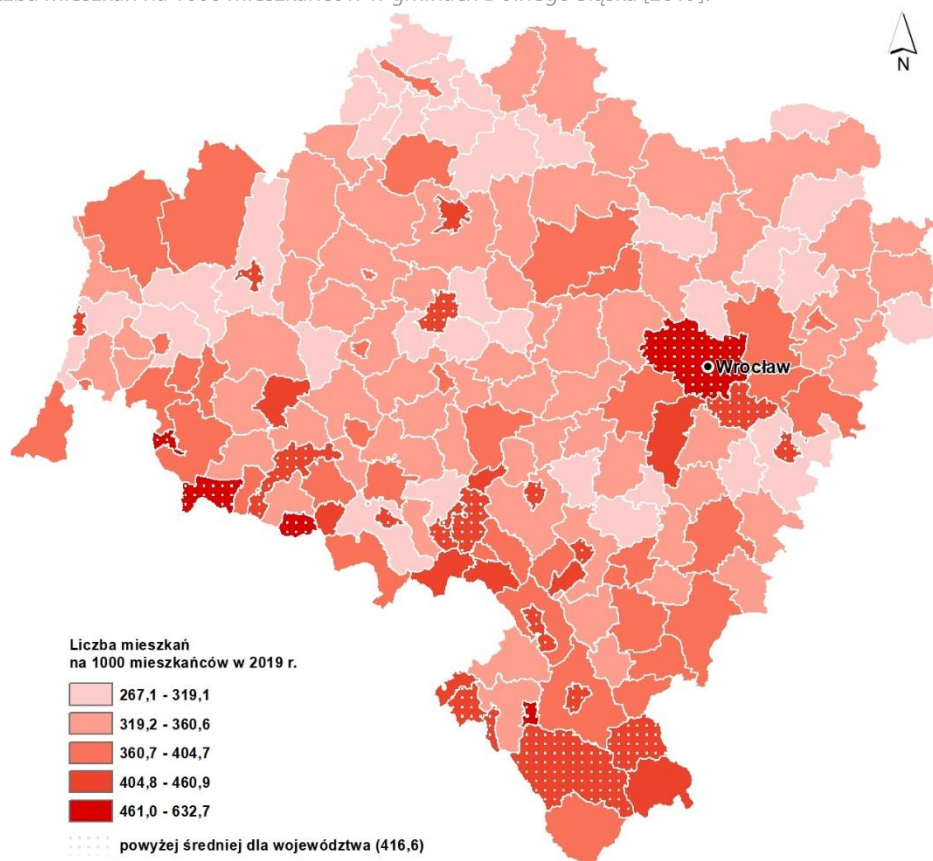
Średnioroczny współczynnik przyrostu naturalnego [2015-2019]: -1,5‰ (Polska -0,4‰), miasto: -2,1‰
(Polska -0,9‰), wieś: -0,3‰ (Polska 0,2‰)

Średnioroczny współczynnik przyrostu wędrownego [2015-2019]: 1,2‰ (Polska 0,1‰), miasto: -0,6‰ (Polska -1,1‰), wieś: 5,2‰ (Polska 1,9‰)

4.4. Mieszkalnictwo

W 2019 roku na 1000 mieszkańców Dolnego Śląska przypadało 416,6 mieszkania, co było wynikiem wyższym od średniej krajowej (385,9) i pozwalało zająć regionowi 3. miejsce wśród województw (po: mazowieckim – 432,3 mieszkania oraz łódzkim 420,5 mieszkań). Ogółem województwo dysponowało 8% zasobów mieszkaniowych kraju (1 208 215 mieszkań). Od 2015 roku sytuacja w tym zakresie z roku na rok poprawiała się (poczynając od 391,4 mieszkania w 2015 roku), co było również charakterystyczne dla całego kraju. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania pozostającego do dyspozycji jednej osoby wynosiła w 2019 roku 30,3 m² i była wyższa niż ogółem w kraju (28,7 m²), a od 2015 roku nie zmieniła się znacząco (28,3 m²). Sytuację tę należy wiązać z jednej strony ze spadkiem liczby ludności, a z drugiej ze wzrostem liczby mieszkań.

MAPA 35. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach Dolnego Śląska [2019].

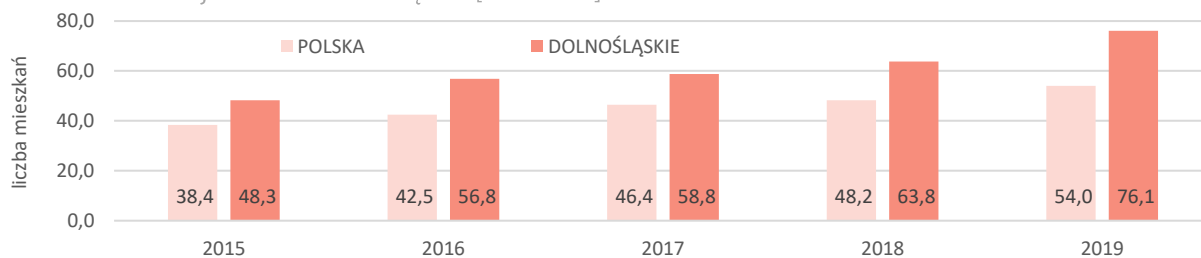

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zasoby mieszkaniowe wyrażone liczbą mieszkań na 1000 mieszkańców były w 2019 roku dość zróżnicowane w regionie, wahając się od 267,1 w gminie Jordanów Śląski do 632,7 w Szklarskiej Porębie. Ogółem największymi zasobami mieszkaniowymi dysponują mieszkańcy gmin miejskich na czele z Wrocławiem (529,5 mieszkań) oraz gmin ich bezpośredniego sąsiedztwa. Na tle całego regionu wyróżnia się jego południowa część, gdzie wartość wskaźnika była najwyższa. Większość jednostek odznaczających się dodatnio na tle pozostałych pod względem liczby mieszkań na 1000 mieszkańców wykazywała się również największym wzrostem tego wskaźnika w latach 2015-2019. Liderem pod tym względem była gmina Szklarska Poręba notująca ponad 25% wzrost. Wyróżniały się także Karpacz i Wrocław (ponad 11%). W środkowej części regionu zmiana ta była minimalna, natomiast w przypadku gminy Platerówka odnotowano spadek liczby mieszkań przypadających na 1000 mieszkańców o -0,4%.

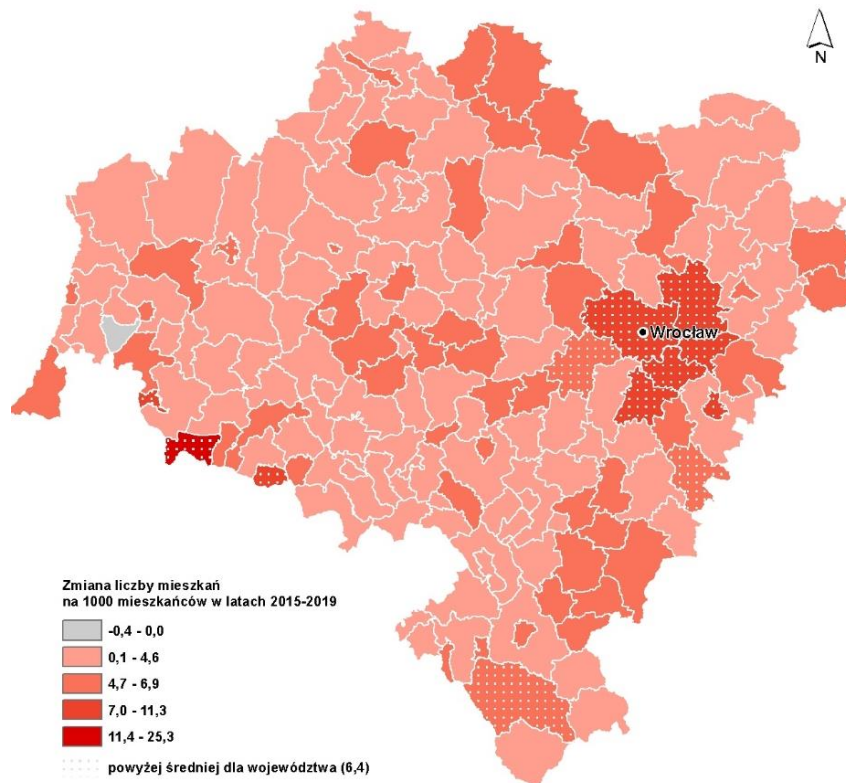
W 2019 roku pandemia Covid 19 nie zahamowała procesów inwestycyjnych w budownictwie mieszkaniowym mierzonych liczbą mieszkań oddanych do użytkowania. Według danych GUS liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców w latach 2015-2019 była znacząco wyższa w województwie dolnośląskim (wzrost o 57%) od dynamiki dla notowanej w kraju (wzrost o 28%).

WYKRES 20. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Polsce i w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 36. Zmiana liczby mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wyposażenie w instalacje techniczno-sanitarne mieszkań znajdujących się w województwie dolnośląskim kształtowało się w 2019 roku przeciętnie na wyższym poziomie niż ogółem w Polsce. Dostęp do wodociągów miało 98,7% mieszkań (w Polsce 96,9%), ustęp splukiwany dostępny był w 95,1% mieszkań (w Polsce 93,9%), łazienką dysponowało 93,0% mieszkań (w Polsce 91,7%), natomiast w gaz sieciowy wyposażonych było 64,7% mieszkań (w Polsce 56,0%). Wyjątek stanowiło centralne ogrzewanie, w które wyposażonych było w regionie 82,2% mieszkań, natomiast w kraju 82,8%. Warto również podkreślić, że pod względem odsetka mieszkań wyposażonych w wodociąg, łazienkę i centralne ogrzewanie sytuacja na terenach wiejskich i w miastach regionu nie różniła się znacząco. Większe różnice zauważalne były jednak w podziale gminnym, szczególnie pod względem wyposażenia w łazienkę (od 72% w gminie Walim do 99% w gminie miejskiej Głogów), centralne ogrzewanie (57% w gminie Ruja i 99% w gminie miejskiej Lubin) oraz dostęp do sieci gazowej, gdzie różnice wewnętrzne były największe: pomijając gminy, gdzie w ogóle nie było możliwości korzystania z tego rodzaju instalacji (Gromadka, Łagiewniki, Kotla, Pęcław, Jemielno, Niechlów, Mściwojów, Wądroże Wielkie, Janowice Wielkie, Stara Kamienica, Nowa Ruda, Platerówka, Wleń, Dziadowa Kłoda Mietków, Domaniów, Borów, Kondratowice, Przeworno, Mietków, Stoszowice, oraz Pielgrzymka) odsetek mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy wahał się od 0,05% i 0,06% w gminach takich jak: Malczyce, Dobromierz do niemal pełnego dostępu (powyżej 95%) w gminach miejskich Dzierżoniów i Zgorzelec, Bielawie oraz gminie miejskiej Lubin.

4.5. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> dynamiczny rozwój demograficzny Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego, wyższy niż przeciętny w Polsce wskaźnik liczby mieszkań na 1 tys. mieszkańców, wyższy niż przeciętny w Polsce wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców, dobre wyposażenie mieszkań w instalacje sanitarne i wodociągi bez występowania różnic na terenach miejskich i wiejskich. 	<ul style="list-style-type: none"> dysproporcje w poziomie zaludnienia w regionie, pogłębiający się proces depopulacji województwa, niekorzystne przekształcenia struktury ludności według wieku, ujemne saldo migracji obserwowane w szczególności w powiatach usytuowanych w południowo-zachodniej części województwa.

5. ŚRODOWISKO KULTUROWE I TURYSTYKA

5.1. Zasoby kulturowe

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Występują tu zabytki reprezentujące wszystkie style i epoki historyczne. Są to m.in. historycznie ukształtowane założenia urbanistyczne i ruralistyczne, obiekty architektury rezydencjonalnej i sakralnej, założenia obronne, zabytki przemysłu i techniki, obiekty użyteczności publicznej oraz licznie występujące obiekty zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej. Naturalnym otoczeniem kompleksów zabytkowych są zachowane do dziś parki, ogrody i aleje, a w przypadku architektury sakralnej – cmentarze. Poza wymienionymi zabytkami, zasoby te uzupełniają stanowiska archeologiczne oraz zabytki ruchome.

Dolny Śląsk cechuje gęsta sieć osadnicza, przy czym większość miast regionu posiada historycznie wykształcony układ przestrzenny z obiektami zabytkowej zabudowy. Występują także miejscowości uzdrowiskowe z obiektami zdrojowymi oraz charakterystyczną zabudową sanatoryjno-pensjonatową. Cechą zdecydowanie odróżniającą Dolny Śląsk od pozostałych regionów Polski jest występowanie kościołów protestanckich obok katolickich. Do najbardziej spektakularnych obiektów architektury sakralnej należą cysterskie założenia klasztorne m.in. w Henrykowie, Krzeszowie i Lubiążu, kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy oraz kościoły Łaski w Miliczu, Kamiennej Górze i Jeleniej Górze. Do najważniejszych zabytków architektury rezydencjonalnej należą zamki obronne m.in. w Bolkowie, Świnach, Grodno, Grodziec, Czocho i Książ, a także liczne założenia pałacowo – parkowe, jak np.: zespół rezydencji w Parku Kulturowym Kotliny Jeleniogórskiej. Wybitnymi przykładami architektury obronnej są wyeksponowane w krajobrazie twierdze w Kłodzku i Srebrnej Górze – ogniwa potężnych systemów fortyfikacyjnych.

Obiekty zabytkowe objęte są ustawowymi formami ochrony, do których należą: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii oraz utworzenie parku kulturowego. Pozostałe formy ochrony to ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku, decyzje administracyjne dotyczące m.in. ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunków zabudowy, zezwolenia na realizację inwestycji drogowej oraz ustalenia lokalizacji linii kolejowej. Ogólna liczba **obiektów zabytkowych** wpisanych do rejestru zabytków, według danych Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zgodnie ze stanem na koniec 2020 r. wynosiła 46 040. Wśród zabytków wpisanych do rejestru figurowało 8130 zabytków nieruchomości, 1492 stanowiska archeologiczne i 36 418 zabytków ruchomych. Województwo dolnośląskie zajmowało pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczby zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. Takie samo miejsce zajmowało również w odniesieniu do zabytków archeologicznych. W **strukturze zabytków nieruchomości** wpisanych do rejestru zabytków największe ilościowo grupy stanowiły obiekty mieszkalne, mieszkalno-gospodarcze i użyteczności publicznej (łącznie 2988), obiekty sakralne i towarzyszące im zabudowania (razem 1801) oraz pałace, dwory i zamki z obiektami towarzyszącymi (razem 1602). Wymienione rodzaje zabytków obejmowały około 80% ogólnej liczby zabytków nieruchomości. Pozostałą część stanowiły: historycznie ukształtowane założenia przestrzenne miejscowości (145), obiekty architektury przemysłowej i gospodarczej (407), założenia zabytkowej zieleni – parki pałacowe (833) oraz cmentarze (354).

WYKRES 21. Struktura kategorii zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego [2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych DWKZ.

Liczba **stanowisk archeologicznych** wpisanych do rejestru zabytków występujących na terenie województwa wynosiła 1492. Część z nich stanowiły stanowiska o formach krajobrazowych w liczbie ok. 250, m.in.: grodziska, kurhany, cmentarzyska, ślady osad. Pod względem liczby stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie równie zajmowało pierwsze miejsce w Polsce.

W województwie dolnośląskim występuje duża liczba **zabytków ruchomych**, dzieł sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego, z których większość stanowi wyposażenie i wystroje obiektów sakralnych. Ogólna liczba zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków na koniec 2020 roku wynosiła 36 418, co stanowiło ponad 15% zasobów krajowych i sytuowało województwo na czołowym miejscu w kraju. W wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych wpisanych było 69 246 obiektów.

Pełny zasób **zabytków nieruchomości** określają wykazy zabytków nieruchomości zawierające spisy: obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów figurujących w ewidencji zabytków i wskazanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Liczba zabytków ujętych w **ewidencji zabytków** wynosiła 101 000 zabytków architektury i budownictwa, ich zespołów oraz parków i cmentarzy (w tym 7,7% wpisanych do rejestru), 342 układy urbanistyczne (w tym 39% wpisanych do rejestru zabytków), 1993 układy ruralistyczne (w tym 0,5% wpisanych do rejestru zabytków), 2523 obszary ochrony archeologicznej (w tym dwa obszary wpisane do rejestru zabytków), 31 525 stanowisk archeologicznych (w tym 4,7% wpisanych do rejestru zabytków).

Na Dolnym Śląsku występują **zespoły zabytkowe** o wybitnych wartościach artystycznych i historycznych, posiadające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego kraju, które są objęte ochroną prawną w formie pomników historii.

Obecnie na terenie województwa występuje 12 zespołów zabytkowych wpisanych na krajową listę **Pomników Historii**:

- zespół historycznego centrum Wrocławia,
- Hala Stulecia we Wrocławiu,
- zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie,
- pobenedyktynski zespół klasztorny w Legnickim Polu,
- twierdza w Srebrnej Górze,
- młyn papierniczy w Dusznikach-Zdroju,
- pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej: zespoły pałacowo-parkowe: „Paulinum” w Jeleniej Górze, Schaffgotschów w Cieplicach, w Karpnikach - zamek i willa „Dębowy Dwór” oraz w Bukowcu, Kowarach-Ciszycy, Łomnicy, Mysłakowicach, Staniszowie Górnym, Wojanowie i Wojanowie-Bobrowie,
- kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Strzegomiu,
- zespół dawnego opactwa cysterek w Trzebnicy,
- kościół ewangelicko-augsburski pw. Ducha Świętego zwany Kościołem Pokoju w Jaworze,
- zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego pw. Trójcy Świętej zwany Kościołem Pokoju w Świdnicy,
- katedra pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika i św. Wacława Męczennika w Świdnicy.

Województwo dolnośląskie cechuje różnorodność form krajobrazu i dziedzictwa kultury materialnej. W celu ich ochrony, a także zachowania zabytków nieruchomych charakterystycznych dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej powoływane są **parki kulturowe**. W 2020 roku na terenie województwa było utworzonych 6 parków kulturowych:

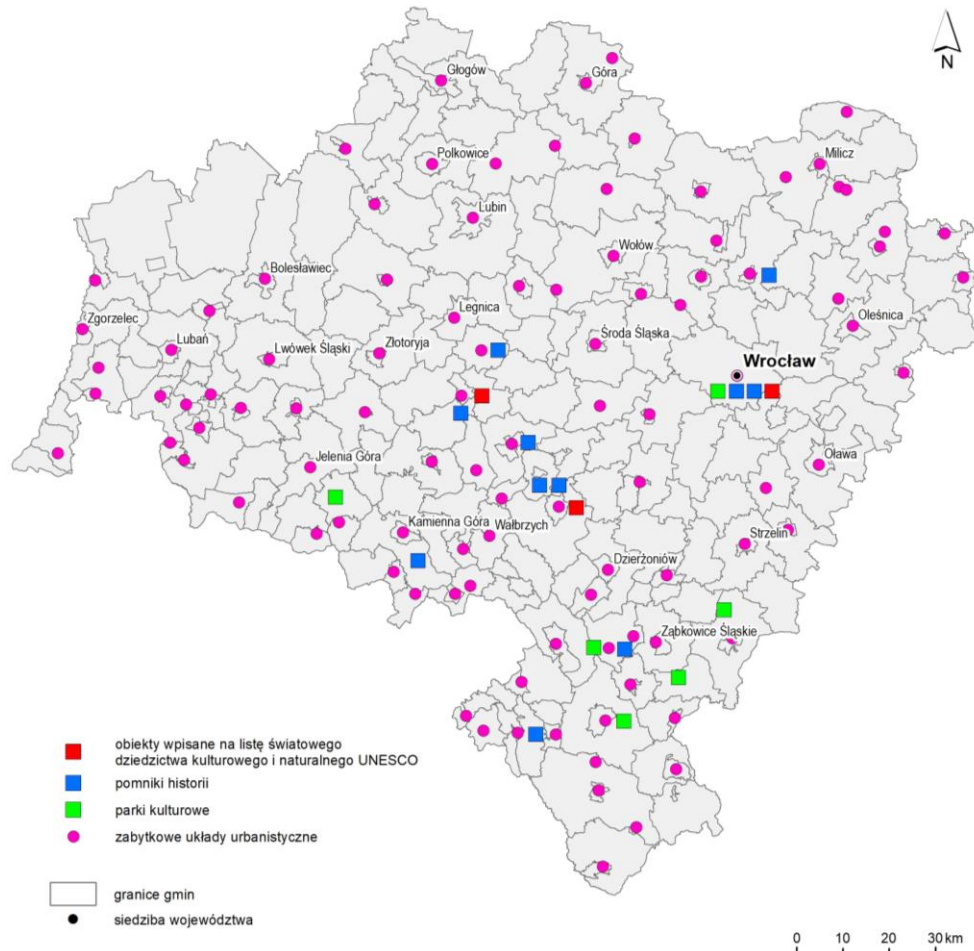
- Forteczny Park Kulturowy w Srebrnej Górze,
- Forteczny Park Kulturowy Twierdza Kłodzka,
- Park Kulturowy Kotliny Jeleniogórskiej,
- Wrocławski Park Kulturowy,
- Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe, Dolina Budzówki i Nysy Kłodzkiej w Kamieńcu Żąbkowickim,
- Park Kulturowy Opactwa Cystersów w Henrykowie.

Dziedzictwo o wyjątkowych wartościach kulturowych i przyrodniczych, rozumiane jako wspólne dziedzictwo ludzkości, podlega ochronie międzynarodowej. Formą ochrony miejsc o uniwersalnych wartościach, w celu zachowania ich w niezmienionej formie dla przyszłych pokoleń, jest wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Na **Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO** w 2020 roku figurowały 3 zespoły zabytkowe z Dolnego Śląska: Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy oraz Hala Stulecia we Wrocławiu.

W województwie dolnośląskim została opracowana lista **dóbr kultury współczesnej** dla miasta Wrocławia, obejmująca ponad 40 obiektów i zespołów powstałych w latach 1945-1989.

MAPA 37. Zasoby dziedzictwa kulturowego w województwie dolnośląskim [2020].

Źródło: opracowanie własne.

Działania związane z ochroną i opieką nad zabytkami w latach 2016-2020 były **finansowane** z kilku źródeł: budżetu państwa, budżetów samorządu województwa oraz gmin i miast na prawach powiatu, a także z funduszy europejskich. Wydatki na ten cel obejmowały dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Łącznie na ochronę i opiekę nad zabytkami w województwie dolnośląskim w latach 2016-2020 wydano ponad 743,5 mln zł ze środków publicznych. Wydatki te w 48,74% (362,39 mln zł) sfinansowano z funduszy Unii Europejskiej, w tym 251,47 mln zł z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego, a 100,89 mln zł z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Wysokość dofinansowania z budżetu państwa wynosiła 17,76% (132,07 mln zł), z czego z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 16,25% (120,82 mln zł). Finansowanie z budżetu Samorządu Województwa Dolnośląskiego stanowiło ponad 31% (230,78 mln zł), co umożliwiło wykonanie prac remontowo-konserwatorskich w 874 obiektach. Kolejnym inwestorem były dolnośląskie gminy i miasta na prawach powiatów, które w 2020 roku przeznaczyły na ten cel 18,27 mln zł.

TABELA 7. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w województwie dolnośląskim [2016-2020].

Źródło finansowania	Liczba dotacji [szt.]	Wysokość dofinansowania [zł]
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	554	120 824 409
Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	197	11 251 255
Ogółem:	751	132 075 664

FINANSOWANIE Z BUDŻETU SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA		
dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach	874	230 784 110
Ogółem:	874	230 784 110
FINANSOWANIE Z BUDŻETÓW GMIN I MIAST NA PRAWACH POWIATÓW		
Dział 921 (powiaty) i rozdział 92120 (gminy)	–	18 270 882 ²¹
FINANSOWANIE Z FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ		
Regionalny Program Operacyjny	79	251 477 033
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	57	10 026 918
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	6	100 895 228
Ogółem:	142	362 399 179
SUMA	1 767	743 529 835

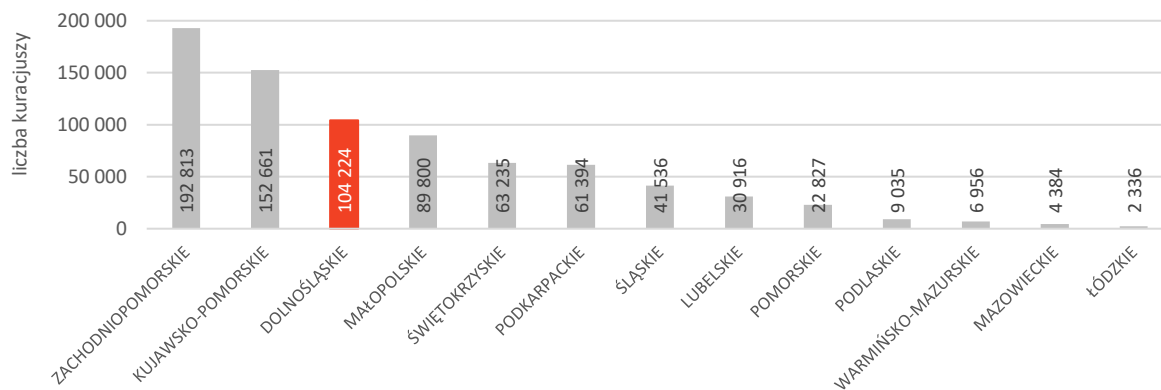
Źródło: opracowanie na podstawie sprawozdania z realizacji Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego za lata 2016-2020.

5.2. Uzdrowiska

W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowało 11 uzdrowisk statutowych stanowiących 24,4% wszystkich uzdrowisk działających w Polsce (45), plasując region na pierwszym miejscu w kraju. Najwięcej uzdrowisk (5) działało w powiecie kłodzkim: Duszniki-Zdrój, Długopole-Zdrój, Kudowa-Zdrój, Łądek-Zdrój, Polanica-Zdrój. W powiatach lubańskim i wałbrzyskim funkcjonowały po dwa uzdrowiska: odpowiednio Świeradów-Zdrój i Czerniawa-Zdrój oraz Jedlina-Zdrój i Szczawno-Zdrój. Kolejne uzdrowiska zlokalizowane były w Kotlinie Jeleniogórskiej (Jelenia Góra Cieplice Śląskie-Zdrój) oraz w obszarze Przedgórze Sudeckiego (Przerzeczyn-Zdrój). Status uzdrowiskowy przyznany jest w trybie obowiązującej Ustawy z 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz gminach uzdrowiskowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1662; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 36 i poz. 97).

W 2019 roku w regionie funkcjonowało 57 **zakładów lecznictwa uzdrowiskowego** (w sumie 47 szpitali i sanatoriów oraz 10 zakładów przyrodolecznicych i przychodni uzdrowiskowych), co plasowało Dolny Śląsk na 1. miejscu w kraju. Pod koniec 2019 roku w województwie dolnośląskim dostępne były 6053 **łóżka w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych**, co stanowiło 13,4% zasobów krajowych, dając regionowi 4. miejsce w kraju. W latach 2015-2019 liczba łóżek w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego w regionie zmniejszyła się o 201 (ok. 3%).

WYKRES 22. Liczba kuracjuszy stacjonarnych w uzdrowiskach w województwach w kraju [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2019 roku ze szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych na Dolnym Śląsku skorzystało 104 224 kuracjuszy stacjonarnych, z czego 14 364 (13,8%) stanowili kuracjusze zagraniczni. Województwo dolnośląskie zajęło 3. miejsce w kraju pod względem liczby leczonych kuracjuszy stacjonarnych oraz 2. miejsce (za województwem zachodniopomorskim) pod względem liczby cudzoziemców leczonych w uzdrowiskach. W latach 2015-2019 liczba kuracjuszy stacjonarnych leczonych w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych na Dolnym Śląsku wzrosła o 3,5%, w tym liczba cudzoziemców o 65,4%. W analogicznym okresie w Polsce dynamika wzrostu liczby kuracjuszy leczonych stacjonarnie była wyższa niż w regionie dolnośląskim i wynosiła 6,9%, natomiast liczba zagranicznych kuracjuszy w skali kraju zmniejszyła się o 4,6%.

²¹ Dane dotyczą tylko 2020 r.

Lecznictwo uzdrowiskowe:

- **11 uzdrowisk** statutowych (1. miejsce w kraju),
- **57 zakładów lecznictwa uzdrowiskowego** – 47 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych, 10 zakładów przyrodolecznicznych i przychodni uzdrowiskowych (1. miejsce w kraju),
- **6053 łóżka w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych** (4. miejsce w kraju, 13,4% zasobów krajowych) spadek o 3,3% (201) liczby łóżek w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego w regionie w latach 2015-2019,
- **104 224 kuracjuszy stacjonarnych** korzystających ze szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych w 2019 roku (3. miejsce w kraju), wzrost o 3,5 % liczby kuracjuszy w latach 2015-2019 (3489 osób),
- **14 364 kuracjuszy stacjonarnych cudzoziemców** korzystających ze szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych w 2019 roku (2. miejsce w kraju), wzrost o **65,4%** liczby kuracjuszy zagranicznych w latach 2015-2019 (5,67 tys. osób).

5.3. Turystyka

Dla rozwoju turystyki i rekreacji w regionie wiodące znaczenie mają zasoby przyrodniczo-krajobrazowe, w szczególności najcenniejsze zasoby tj.: parki narodowe, rezerваты, obszary Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu oraz walory uzdrowiskowe związane z surowcami leczniczymi i klimatem. Regionalny potencjał turystyczny posiadają Odra i jej dopływy oraz kompleksy Borów Dolnośląskich, Lasów Milicko-Ostrzeszowskich i lasów sudeckich.

O atrakcyjności turystycznej województwa decydują również bogate zasoby środowiska kulturowego, w szczególności dolnośląskie zabytki ujęte na liście światowego dziedzictwa UNESCO, obiekty i zespoły zabytkowe uznane za pomniki historii oraz parki kulturowe, a także liczne obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków. Zauważalnym w ostatnich latach trendem jest powstawanie wież – punktów widokowych.

Szlaki turystyczne PTTK. W 2019 roku sieć szlaków turystycznych wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów PTTK na terenie Dolnego Śląska liczyła 6880,6 km długości, co stanowiło 8,9% zasobów krajowych i dało regionowi 3. miejsce w Polsce (za województwami małopolskim i zachodniopomorskim). W latach 2015-2019 sieć tras turystycznych na Dolnym Śląsku zwiększyła się o 187,6 km (2,8%). Największa ich koncentracja występowała w Sudetach, a najmniejsza w nizinnej części regionu.

TABELA 8. Długość szlaków turystycznych PTTK w województwie dolnośląskim (km) [2019].

razem	piesze górskie	piesze nizinne	piesze dydaktyczne	piesze spacerowe	narciarskie	rowerowe	konne	kajakowe	inne
6 880,6	4 717,7	1 832,4	38,0	53,0	14,5	168,0	0,0	0,0	57,0

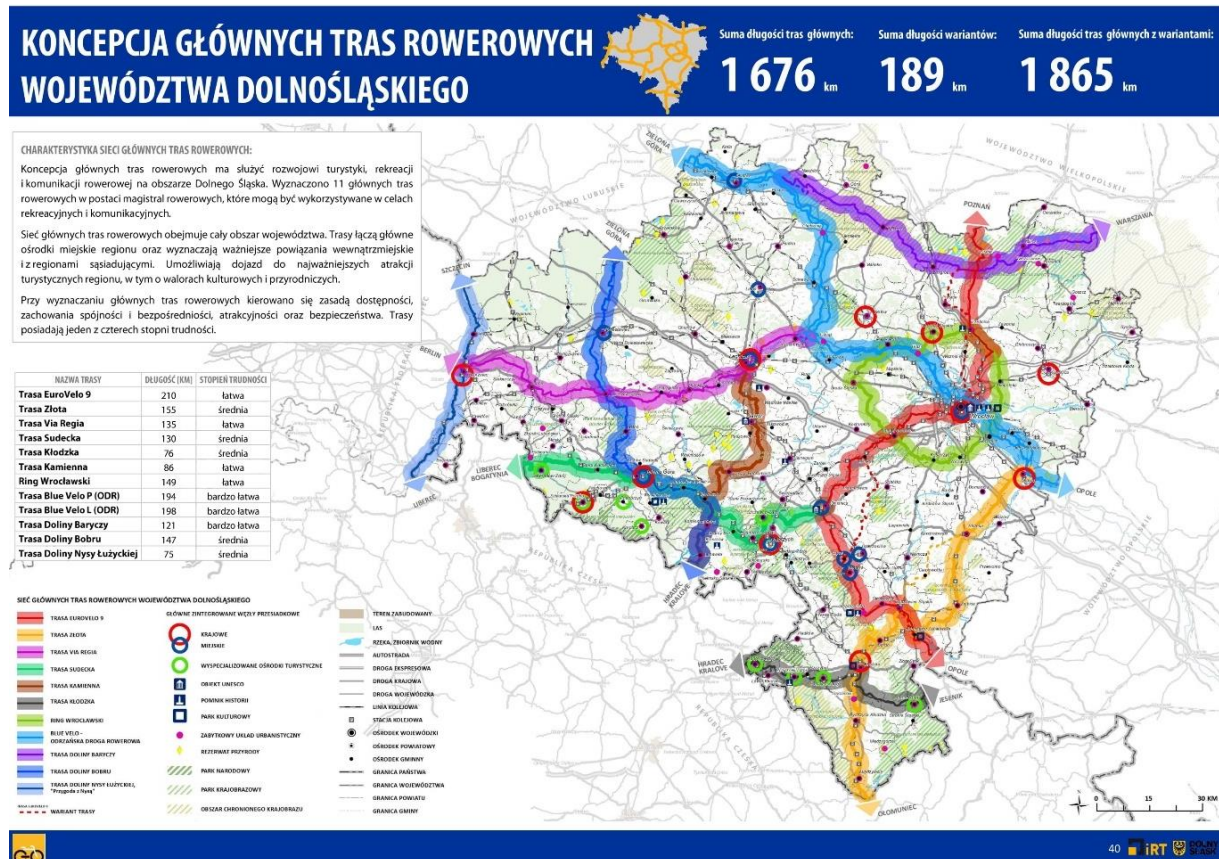
Źródło opracowanie na podstawie danych GUS.

Turystyka rowerowa. Województwo dolnośląskie posiada ogromny potencjał rozwojowy w zakresie turystyki i rekreacji rowerowej. Składa się na niego zarówno zróżnicowane ukształtowanie terenu – umożliwiające tworzenie wyspecjalizowanych, rowerowych produktów turystycznych (np. tras długodystansowych, singletracków, tras downhillowych, itp.), gęsta sieć osadnicza silnie powiązana z siecią kolejową, walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe jak również łagodny klimat skutecznie wydłużający sezon rowerowy, a także położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza. Znajduje to odzwierciedlenie w coraz dynamiczniej rozwijających się trasach rowerowych tworzonych głównie z inicjatywy samorządów lokalnych. Dokonując analiz i porównań warto mieć na uwadze rozróżnienie pomiędzy infrastrukturą rowerową, szlakami rowerowymi, czy trasami sportowymi. Obecny stan sieci powiązań rowerowych w województwie dolnośląskim jest trudny do pełnej ewaluacji z uwagi na dużą dynamikę inwestycyjną w tym zakresie.

Obserwując coraz większe, społeczne zainteresowanie rowerową formą turystyki, a także zaangażowanie gmin w budowę infrastruktury rowerowej, Samorząd województwa, chcąc skoordynować działania rowerowe w regionie, opracował Dolnośląską Politykę Rowerową (DPR). Dokument w sposób kompleksowy obejmuje zagadnienia rowerowe, w tym m.in. turystykę rowerową.

Długodystansowe trasy rowerowe. W 2018 roku Zarząd Województwa Dolnośląskiego przyjął²² **Koncepcję sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego**, będącą jednym z filarów DPR. Dokument stanowi podstawę do budowy spójnej i hierarchicznej sieci długodystansowych tras rowerowych w województwie dolnośląskim. W tym celu w opracowaniu zaproponowano szkielet głównych tras rowerowych regionu, na który składa się **11 tras o łącznej długości 1676 km**. Obecnie trwają prace nad aktualizacją Koncepcji sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego, będącej podstawą do realizacji strategicznego projektu województwa dolnośląskiego – Dolnośląskiej Cyklostrady.

MAPA 38. Koncepcja sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego [2018].

Źródło: Koncepcja sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego, IRT, 2018.

Górska Turystyka Rowerowa (MTB)²³. Dolny Śląsk oferuje znaczny potencjał rozwoju turystyki MTB zwłaszcza w jego południowej części. W 2019 roku odnotowano 14 obszarów singletrail²⁴ o łącznej długości ok. 985 km tras typu singltrack²⁵ i 2 obszary bike parków.

TABELA 9. Wykaz tras MTB na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Nazwa	kategoria	miejsce	km
Dzikowiec	bike park	Boguszów-Gorce	3
Park rowerowy - Czarna Góra	bike park	Sienna	4
Singletrack Świeradów-Zdrój / SINGLTREK POD SMRKEM	single track	Świeradów-Zdrój	30

²² Uchwała Zarządu Województwa Dolnośląskiego nr 5425/V/18 z dnia 29 maja 2018 r.

²³ Analiza własna, m.in. na podstawie: Koncepcji Rozwoju Turystyki MTB na Pograniczu Polsko – Czeskim – II części projektu: Koncepcja rozwoju transgranicznej turystyki rowerowej na pograniczu polsko – czeskim, lipiec 2019 - <http://cykloprojekt.irt.wroc.pl/index.php/pl/>.

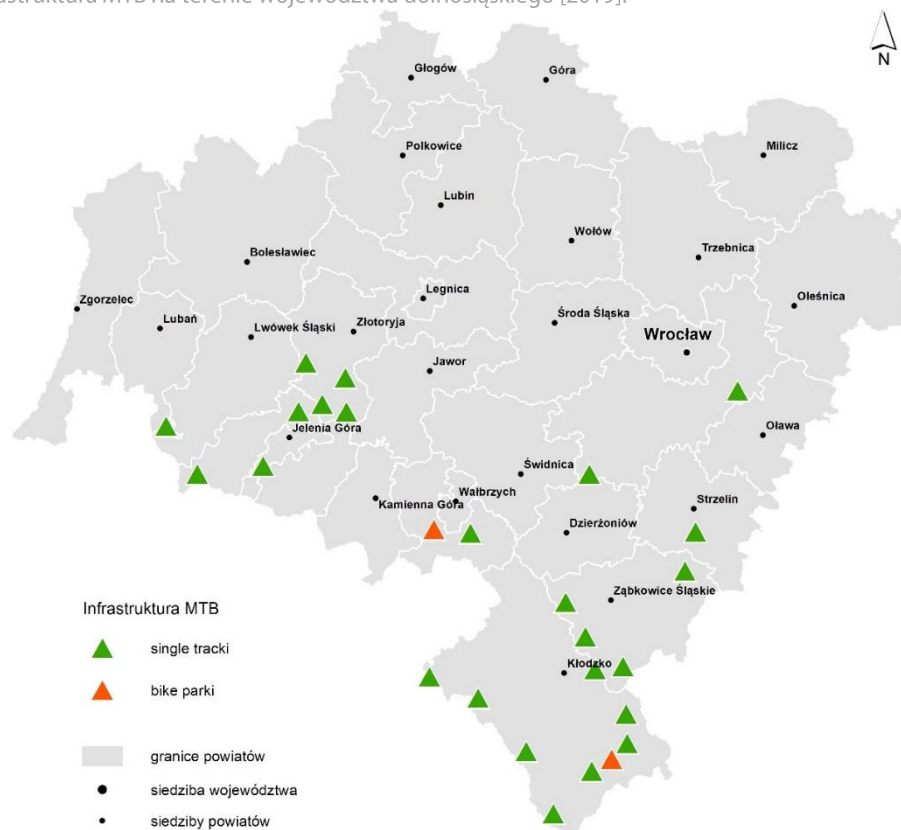
²⁴ Singletrail – obszar o charakterze górskim, oferujący sztucznie wybudowane i oznakowane jednokierunkowe ścieżki rowerowe (singletracki).

²⁵ Singletrack – jednokierunkowa, wąska ścieżka zintegrowana z lokalnym krajobrazem, oferująca doświadczenie zróżnicowanej i emocjonującej jazdy na rowerze górskim. Wijąca się pomiędzy drzewami, nieprzerwanie zmieniająca kierunek, zaprojektowana i wybudowana według specjalnej, sprawdzonej przez lata metodologii, dzięki której trasa staje się sama w sobie atrakcją służącą rekreacji, ma minimalny wpływ na ekosystem.

Nazwa	kategoria	miejsce	km
Suliwoods	single track	Sulistrowiczki	1
Strefa MTB Sudety	single track	Kotlina Kłodzka	550
Kaczawskie Ścieżki - Wojcieszów	single track	Wojcieszów	10
Kaczawskie Ścieżki - Gozdno, Rzeszówek	single track	Gozdno, Rzeszówek	22
Kaczawskie Ścieżki - Okole	single track	Lubiechowa	8
Kaczawskie Ścieżki - Ostrzyca	single track	Proboszczów	11
Ziębice	single track	Ziębice	4,6
Singletrack Szklarska Poręba	single track	Szklarska Poręba, Jakuszyce	21,8
Pasma Rowerowe Olbrzymy	single track	Jelenia Góra, Zachełmie, Przesieka, Borowice, Piechowice, Michałowice, Jagniątków	46
Singletrack Glacensis	single track	Srebrna Góra, Kłodzko, Złoty Stok, Łądek-Zdrój, Stronie Śląskie, Międzygórze, Międzylesie, Spalona (Bystrzyca Kłodzka), Duszniki-Zdrój, Brzozowie k. Kudowy-Zdrój,	260
SingleTrack Kotowice	single track	Kotowice	2,8
Single Track Strzelin	single track	Strzelin	13,8
Single Track Jedlina-Zdrój	single track	Jedlina-Zdrój	3,6

Źródło: opracowanie własne m.in. .na podstawie na podstawie CYKLOPROJEKTU – Koncepcja rozwoju transgranicznej turystyki rowerowej na pograniczu polsko – czeskim; części II - KONCEPCJI ROZWOJU TURYSTYKI MTB NA POGRANICZU POLSKO – CZESKIM; lipiec 2019.

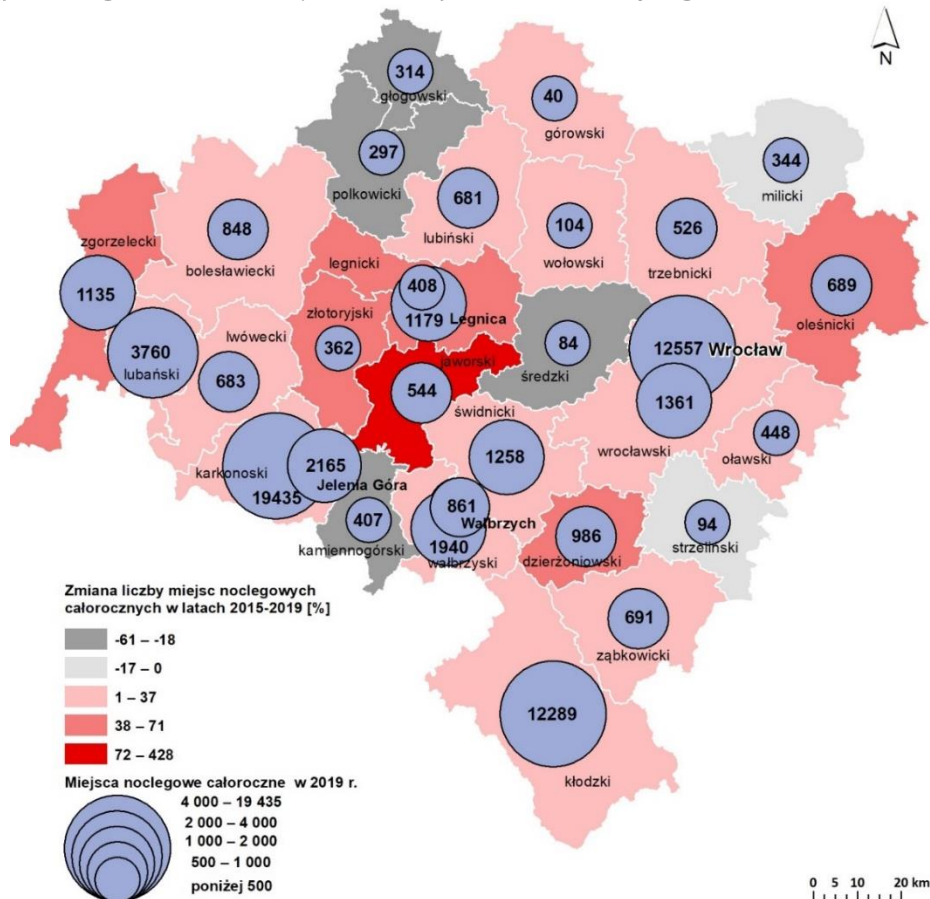
MAPA 39. Infrastruktura MTB na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne m.in. .na podstawie na podstawie CYKLOPROJEKTU – Koncepcja rozwoju transgranicznej turystyki rowerowej na pograniczu polsko – czeskim; części II - KONCEPCJI ROZWOJU TURYSTYKI MTB NA POGRANICZU POLSKO – CZESKIM; lipiec 2019.

Baza noclegowa. W 2019 roku w województwie dolnośląskim najliczniejszą grupą obiektów noclegowych były hotele. W latach 2015-2019 liczba hoteli w województwie zwiększyła się z 232 do 268 obiektów. Średnia liczba hotelowych miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców w województwie dolnośląskim wynosiła w 2019 roku 14,24, co przy średniej krajowej 9,61 dało regionowi 3. miejsce w kraju (za województwami: zachodniopomorskim i małopolskim).

MAPA 40. Miejsca noclegowe całoroczne w powiatach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

W 2019 roku największą liczbą miejsc noclegowych dysponował Wrocław (12 557) oraz powiaty sudeckie: karkonoski (19 435), kłodzki (12 289), lubański (3760) i wałbrzyski (1940) oraz dwa sudeckie miasta na prawach powiatu: Jelenia Góra (2165) i Wałbrzych (861). Poza Wrocławiem i obszarem Sudetów największe zasoby bazy noclegowej posiadała również Legnica (1179) oraz powiaty: świdnicki (1258), wrocławski (1361), zgorzelecki (1135), bolesławiecki (848), dzierzoniowski (986) oraz lubiński (681).

W latach 2015-2019 najwyższy wzrost liczby miejsc noclegowych nastąpił w powiatach jaworskim (428,2%) oraz wrocławskim, oławskim, dzierzoniowskim, legnickim, zgorzeleckim, złotoryjskim i oleśnickim (kolejno od 35% do 71%). Największy spadek liczby miejsc noclegowych w latach 2015-2019 odnotowano w powiatach kamiennogórskim, głogowskim, polkowickim i średzkim (od 1 % do 61%).

BAZA NOCLEGOWA 2015 / 2019:

- średnia liczba miejsc noclegowych ogółem 20,07 / 24,47 ↑ (Polska: 18,47 / 21,51 ↑)
- zmiana liczby miejsc noclegowych 2015-2019: 10 808 (Polska: 115 248)

TABELA 10. Struktura bazy noclegowej województwa dolnośląskiego w odniesieniu do zasobów krajowych [2019].

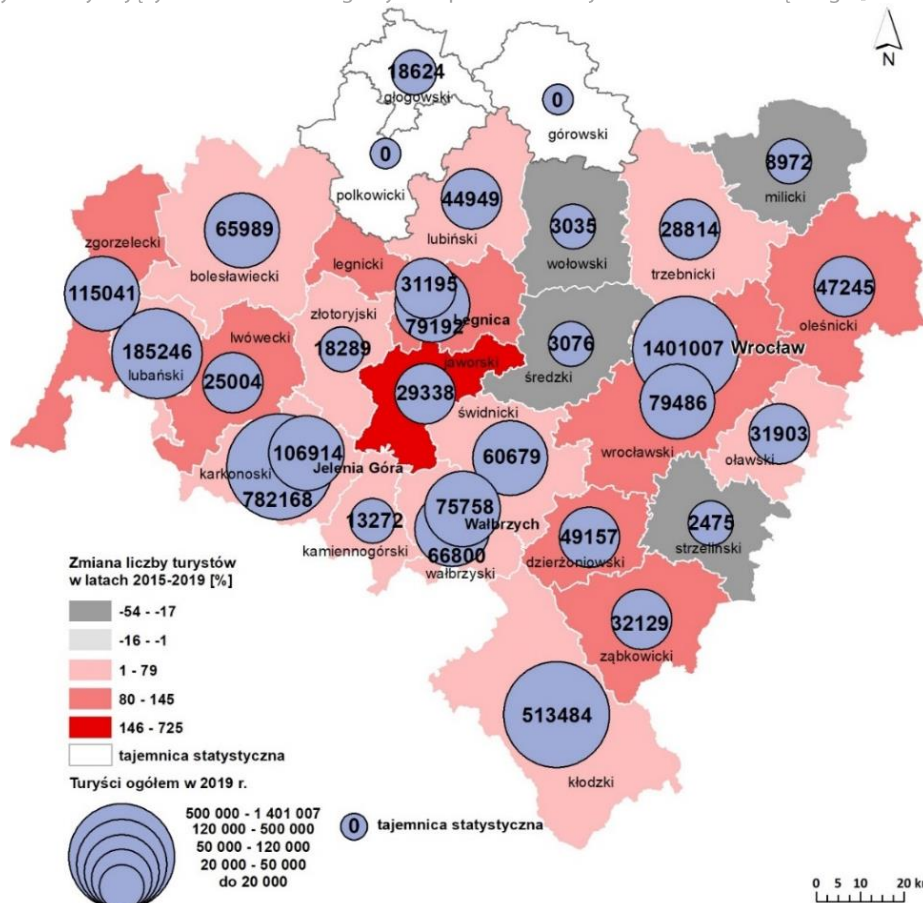
OBIEKTY NOCLEGOWE	POLSKA	DOLNY ŚLĄSK	% UDZIAŁ WOJEWÓDZTWA
Ogółem	11 251	1 031	9,2 %
Hotele	2 635	268	10,2 %
Motele	110	6	5,5 %
Pensjonaty	420	68	16,2 %
Inne obiekty hotelowe	1 064	101	9,5 %
Domy wycieczkowe	36	6	16,7 %
Schroniska	58	17	29,3 %
Schroniska młodzieżowe	36	6	16,7 %
Szkolne schroniska młodzieżowe	262	21	8,0 %

OBIEKTY NOCLEGOWE	POLSKA	DOLNY ŚLĄSK	% UDZIAŁ WOJEWÓDZTWA
Ośrodki wczasowe	1 095	80	7,3 %
Ośrodki kolonijne	94	7	7,4 %
Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	403	35	8,7 %
Hostele	185	27	14,6 %
Domy pracy twórczej	32	2	6,3 %
Zespoły domków turystycznych	582	12	2,1 %
Kempingi	160	13	8,1 %
Pola biwakowe	164	6	3,7 %
Zakłady uzdrowiskowe	210	42	20,0 %
Pokoje gościnne	2 418	190	7,9 %
Kwatery agroturystyczne	742	74	10,0 %
Pozostałe obiekty niesklasyfikowane	545	50	9,2 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ruch turystyczny. W 2019 roku z bazy noclegowej województwa dolnośląskiego skorzystało 3 932 314 **turystów**, co stanowiło 11% liczby krajowych turystów. W latach 2015-2019 liczba turystów korzystających z bazy noclegowej wzrosła o 1 311 928 osób. Średnia liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w 2015 roku wyniosła 902, w 2019 roku wzrosła do wartości 1356, co przy średniej krajowej 929 zapewniło regionowi 3. miejsce w Polsce.

MAPA 41. Turyści korzystający z obiektów noclegowych w powiatach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

W 2019 roku największy **ruch turystyczny** koncentrował się we Wrocławiu (1 401 007 turystów) oraz w powiatach sudeckich: karkonoskim (782 168), kłodzkim (513 484), lubańskim (185 246) i wałbrzyskim (66 800), a także w głównych ośrodkach miejskich Sudetów: Jeleniej Górze (106 914) i Wałbrzychu (75 758). Poza Wrocławiem i Sudetami największy ruch turystyczny skupiał się w Legnicy (79 192) oraz w powiatach: zgorzeleckim (115 041), wrocławskim (79 486), bolesławieckim (65 989), świdnickim (60 679), dzierzoniowskim (49 157) i oleśnickim (47 245). Najmniejszy ruch turystyczny odnotowano w 2019 roku w powiatach: średzkim (3076), wołowskim (3035)

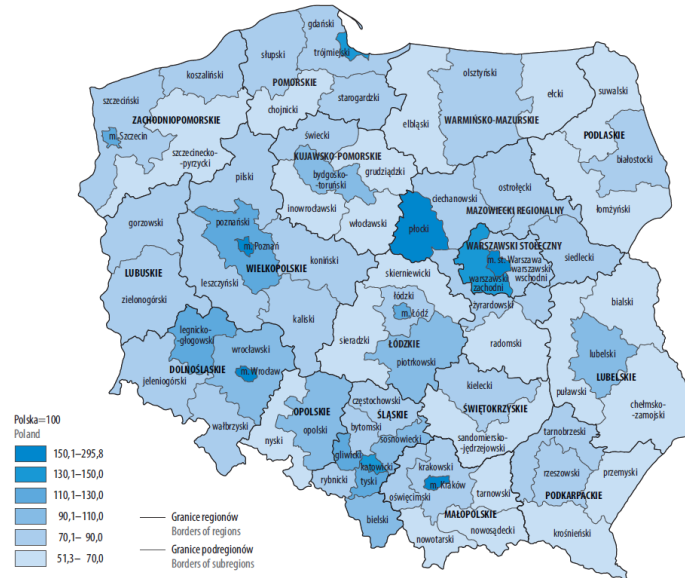
i strzebińskim (2475). Powiaty górowski i polkowicki objęte są tajemnicą statystyczną. Liczba **turystów zagranicznych** korzystających z bazy noclegowej Dolnego Śląska wynosiła w 2019 roku 796 133 osób, co stanowiło 10,7% ogółu turystów zagranicznych w kraju. W latach 2015-2019 liczba zagranicznych turystów korzystających z noclegów w regionie zwiększyła się o 295 496 (59%). W latach 2015-2019 największy wzrost ruchu turystycznego nastąpił w powiatach jaworskim (88%), oleśnickim (59%), legnickim (56%), dzierzoniowskim (53%), lwóweckim (52%), zgorzeleckim (52%) i ząbkowickim (50%). Największy spadek ruchu turystycznego (od 21% do 117%) odnotowano natomiast w powiatach wołowskim, milickim, strzebińskim i średzkim.

5.4. Mocne i słabe strony

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, ▪ uwarunkowana historycznie różnorodność kulturowa regionu, ▪ największa liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w skali Polski, ▪ największa liczba zabytków archeologicznych w skali kraju, ▪ bogaty zasób zabytków ruchomych o wysokiej klasie artystycznej, stanowiących wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych, ▪ duża liczba obiektów i zespołów architektonicznych objętych formami ochrony zabytków (lista UNESCO, pomniki historii, parki kulturowe), ▪ gęsta sieć miast o zachowanym układzie urbanistycznym i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi, ▪ duża liczba historycznych zespołów zabudowy uzdrowiskowej, ▪ dobra dostępność komunikacyjna do obiektów zabytkowych, ▪ wysoka atrakcyjność turystyczna regionu oraz duży potencjał rozwojowy turystyki, ▪ silna całoroczna baza uzdrowiskowa i wypoczynkowa, ▪ duża różnorodność profili leczniczych dolnośląskich uzdrowisk, ▪ duża różnorodność typów szlaków turystycznych (różnego typu piesze, narciarskie, rowerowe). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duża liczba zabytków niezagospodarowanych będących w złym stanie zachowania i na skraju możliwości zachowania, ▪ negatywne przekształcenia historycznych układów przestrzennych miejscowości, ▪ postępująca degradacja i utrata wartości zabytkowych dużej liczby obiektów, ▪ niezadowalający stan zachowania zabytków ruchomych, ▪ modernizacja zabytkowych obiektów bez poszanowania znaczenia i wartości zabytków, ▪ dekapitalizacja infrastruktury uzdrowiskowej, ▪ nierównomierne zasoby bazy noclegowej w atrakcyjnych turystycznie obszarach województwa, ▪ niedoinwestowanie urządzeń infrastruktury turystycznej na obszarach wypoczynkowych, w tym mała ilość skomercjalizowanych produktów turystycznych, ▪ niespójność systemu szlaków turystycznych w obszarze województwa.

MAPA 43. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według podregionów (ceny bieżące) [2018].

Źródło: Produkt krajowy brutto – rachunki regionalne w latach 2016-2018, GUS, Warszawa 2020.

W porównaniu do pozostałych regionów w Unii Europejskiej (UE-27), produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca na Dolnym Śląsku w 2019 roku wynosił 49% średniej europejskiej (UE-27), a wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) 80% tej średniej. Wyższy niż w regionie poziom PKB osiągnięty został w kraju jedynie w warszawskim regionie stołecznym (odpowiednio: 160% i 98%). W układzie wewnątrzregionalnym najwyższym PKB per capita, dla aktualnie dostępnych danych za 2018 rok, wyróżniały się podregiony: miasto Wrocław (70,8% średniej europejskiej) i legnicko-głogowski (52,2%), następnie wrocławski (42,9%), a najniższy poziom PKB na 1 mieszkańca zanotowano w podregionach: wałbrzyskim (32,1%) i jeleniogórskim (30,1%).

Wstępne szacunki wskazują również, że na Dolnym Śląsku w 2019 roku wytworzone zostało 8,3% krajowej **wartości dodanej brutto** (WDB), tj. 166,2 mld zł, co plasowało region na 4. miejscu w Polsce, po województwach: mazowieckim (459,3 mld zł), śląskim (242,3 mld zł) i wielkopolskim (198,5 mld zł). Były one wyższe od WDB osiągniętej na Dolnym Śląsku odpowiednio o: 176,2%, 45,8% i 19,4%. Natomiast WDB w przeliczeniu na 1 mieszkańca na poziomie 57,3 tys. zł plasowała już województwo dolnośląskie na 2. miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (84,6 tys. zł).

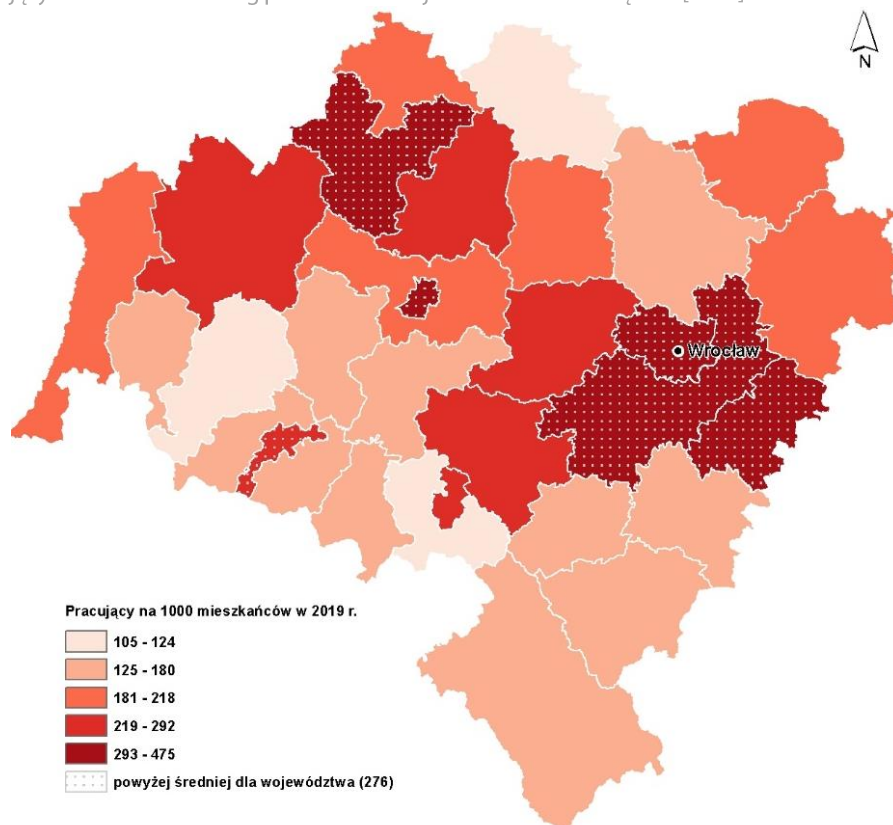
RACHUNKI REGIONALNE:

- **189 195 mln zł** PKB w 2019 roku (szacunki wstępne), **8,3%** PKB kraju, **4.** miejsce w kraju, wzrost o **24,9%** w porównaniu do 2015 roku,
- **65 240 zł** PKB per capita w 2019 roku (szacunki wstępne), **2.** miejsce w kraju (109,5% średniej krajowej), wzrost o **25,2%** w porównaniu do 2015 roku
- **162 276 mln zł** WDB w 2019 roku (szacunki wstępne), **8,3%** WDB dla Polski, **4.** miejsce wśród pozostałych województw, wzrost o **23,8%** w porównaniu do 2015 roku

6.2. Rynek pracy

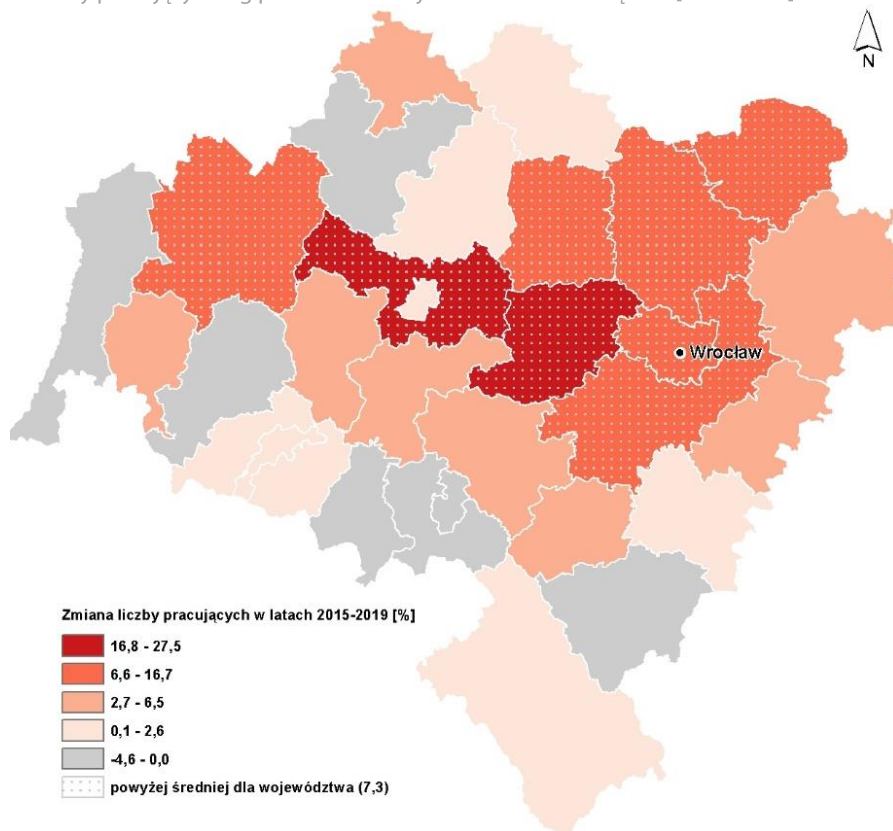
Liczba **pracujących** w województwie dolnośląskim w 2019 roku wyniosła 875 294 osób. Proporcja kobiet i mężczyzn była niemal identyczna – 50,1% stanowili mężczyźni, a 49,9% kobiety. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2019 roku w województwie pracowało 276 osób (w kraju średnio 255 osób). Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w powiecie polkowickim (475 osób pracujących na 1000 mieszkańców), kolejno we Wrocławiu (452), Legnicy i powiecie oławskim (339), wrocławskim (336), Jeleniej Górze (292), Wałbrzychu (267) oraz powiecie lubińskim (233). Najniższe wartości wskaźnik przyjął w powiecie wałbrzyskim (105), górowskim (115), lwóweckim (124) oraz złotoryjskim (149). Analiza **zmiany liczby pracujących** w latach 2015-2019 na Dolnym Śląsku wskazuje na jej wzrost o 7,3%. Największe przyrosty zaobserwowano w powiecie legnickim (wzrost o 27,5%), kolejno: średzkim (22,9%), wrocławskim (16,7%), bolesławieckim (12,9%) oraz we Wrocławiu (12,1%). Największe spadki nastąpiły natomiast w powiecie lwóweckim (4,6%), wałbrzyskim (3,2%) oraz kamiennogórskim i polkowickim (po 2,6%).

MAPA 44. Pracujący na 1000 ludności wg powiatów w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

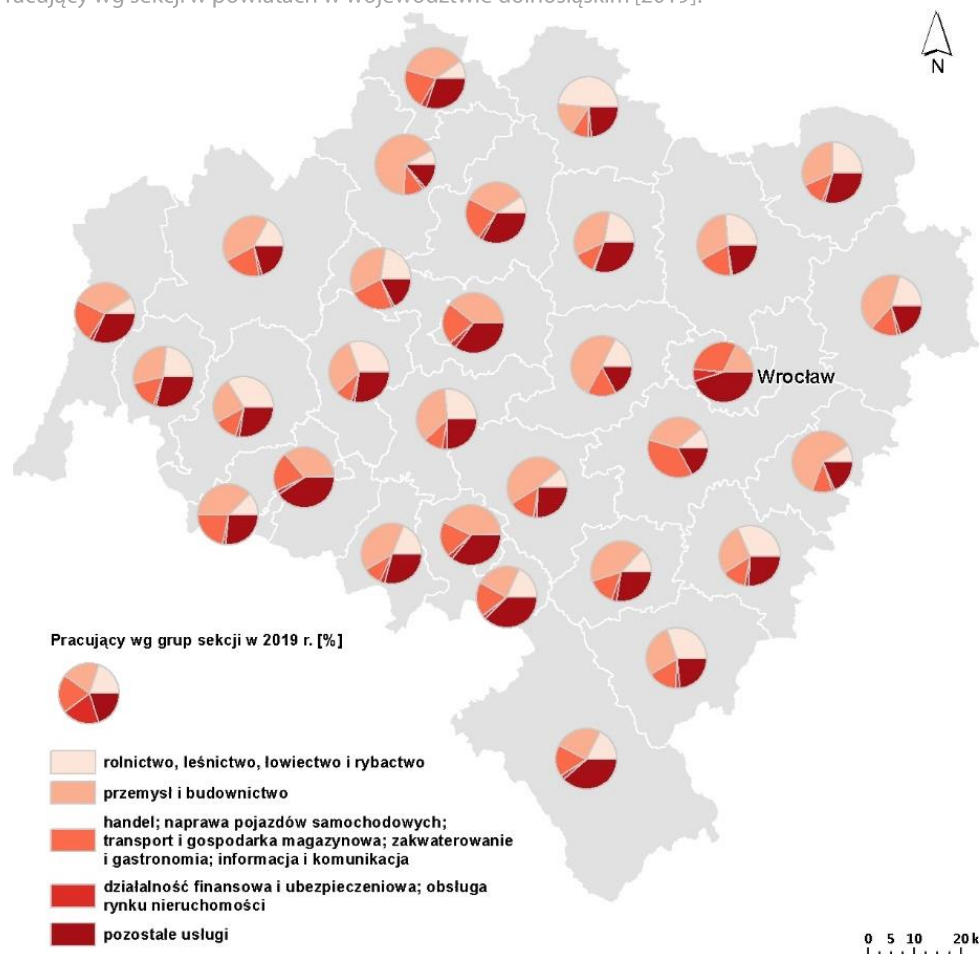
MAPA 45. Zmiana liczby pracujących wg powiatów w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza **pracujących w podziale na grupy sekcji PKD** wskazuje główne profile działalności, które budują dolnośląski rynek pracy. Według danych za 2019 rok, tak jak w latach wcześniejszych, na Dolnym Śląsku ludność pracowała głównie w tzw. pozostałych usługach (32,5%) oraz w przemyśle i budownictwie (32%). Kolejno zajmowano się: handlem, naprawą pojazdów samochodowych, transportem, gospodarką magazynową, zakwaterowaniem, gastronomią, informacją, komunikacją (22,4%), rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (9,7%³¹) oraz pracą w przedsiębiorstwach zajmujących się działalnością finansową, ubezpieczeniową oraz obsługą rynku nieruchomości (3,4%). Jedynie w sześciu spośród trzydziestu powiatów w województwie dolnośląskim liczba pracujących w grupie pozostałe usługi była wyższa niż w przemyśle i budownictwie. Rynek usług najmocniej rozwinięty był we Wrocławiu, gdzie różnica między dwoma wskazanymi grupami sekcji PKD 2007 wynosiła w 2019 roku 79,1 tys. osób. Grupę tę tworzyły również takie powiaty jak: kłodzki (różnica 4 tys. osób.), Jelenia Góra (1,5 tys. osób), wałbrzyski (949 osób), górowski (421 osób) i lwówecki (253 osoby).

MAPA 46. Pracujący wg sekcji w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza **stopy bezrobocia** w krajach Unii Europejskiej wskazała, że w 2019 roku spośród 239 regionów UE, 66 miało stopę bezrobocia poniżej 3,4%, czyli połowę średniej UE (6,7%). Wśród krajów z wartością wskaźnika poniżej średniej UE znalazła się Polska, a w 11 regionach kraju stopa bezrobocia wyniosła poniżej 3,4%, w tym w województwie dolnośląskim (3,3%). Średnia stopa bezrobocia młodych ludzi w wieku od 15 do 24 lat w UE wynosiła 15,1%, w Polsce 9,9%, a na Dolnym Śląsku 10,3%, co dało województwu 6. miejsce w kraju za Warszawą oraz województwami: śląskim, pomorskim, wielkopolskim i małopolskim. W ponad 83% regionów UE³² stopa bezrobocia wśród młodych ludzi była co najmniej dwa razy wyższa niż całkowita stopa bezrobocia w tym samym regionie. W województwie dolnośląskim była ona ponad 3 razy wyższa.³³

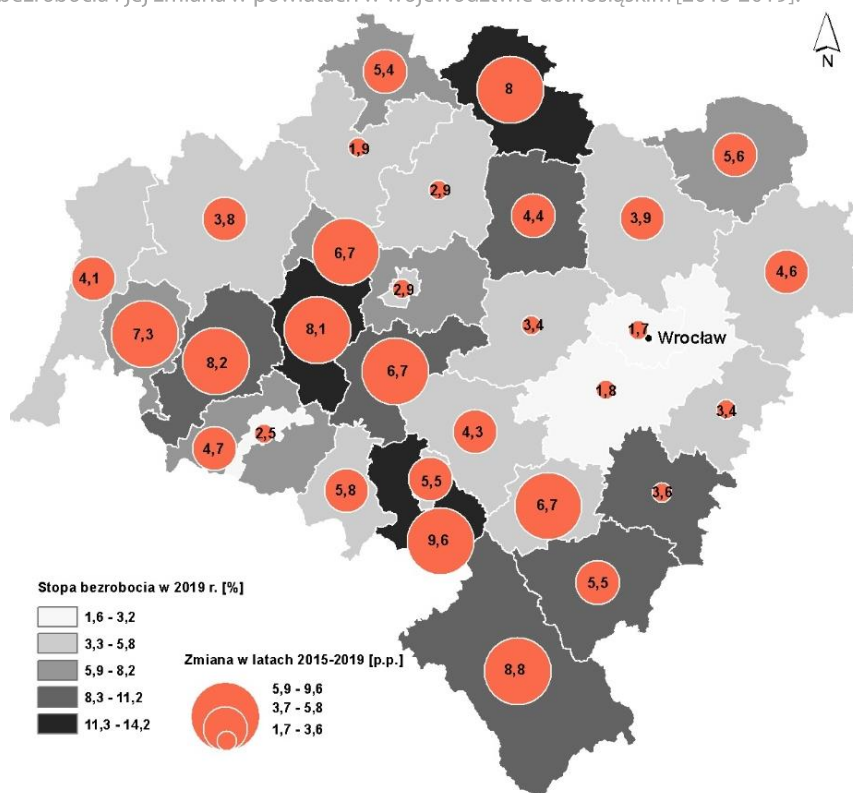
³¹ Dana odbiega od średniej dla kraju, która wyniosła 29,3%.

³² Dla których dostępne były dane.

³³ Eurostat, 2019.

Najniższa stopa bezrobocia w 2019 roku, poniżej średniej wojewódzkiej, charakteryzowała 8 powiatów: wrocławski i Wrocław (po 1,6%), Jelenią Górę (3,2%), powiat bolesławiecki (3,8%), lubiński (4,1%), Legnicę (4,2%), powiaty polkowicki i oławski (po 4,4%). Najtrudniejsza pod tym względem sytuacja była w powiatach, które odznaczały się ponad dwukrotnie wyższą niż przeciętna wartość w regionie stopą bezrobocia. Były to powiaty: ząbkowicki (9,4%), strzeliński (9,7%), jaworski i wołowski (po 10,6%), kłodzki (11,1%), lwówecki (11,2%), wałbrzyski (12,8%), złotoryjski (13,1%) oraz górski (14,2%). Analiza udziału zarejestrowanych bezrobotnych w grupie cywilnej ludności aktywnej zawodowo w latach 2015-2019, wskazuje na spadek ich liczby o 3,9 p.p. (w kraju spadek w wysokości 4,5 p.p.) z poziomu 8,5% w 2015 roku do 4,6% w 2019 roku. Pozytywny charakter tej zmiany uwidocznił się we wszystkich powiatach Dolnego Śląska, przy czym największy spadek stopy bezrobocia w stosunku do 2015 roku miał miejsce w powiatach, które w wskazanym roku bazowym odznaczały się relatywnie najwyższą stopą bezrobocia w regionie: lwówecki (spadek o 8,2 p.p. z 19,4%), wałbrzyski (9,6 p.p. z 22,4%), złotoryjski 8,1 p.p. z 21,2%) czy kłodzki (8,8 p.p. z 19,9%). Najmniejszy spadek wykazały jednostki, gdzie stopa bezrobocia była w 2015 roku najniższa. Były to: Wrocław (spadek o 1,7 p.p. z poziomu 3,3%), powiat wrocławski (o 1,8 p.p. z 3,3%), Legnica (o 2,9 p.p. z 7,1%), Jelenia Góra (o 2,5 p.p. z 5,7%) oraz powiat polkowicki (o 1,9 p.p. z 6,3%).

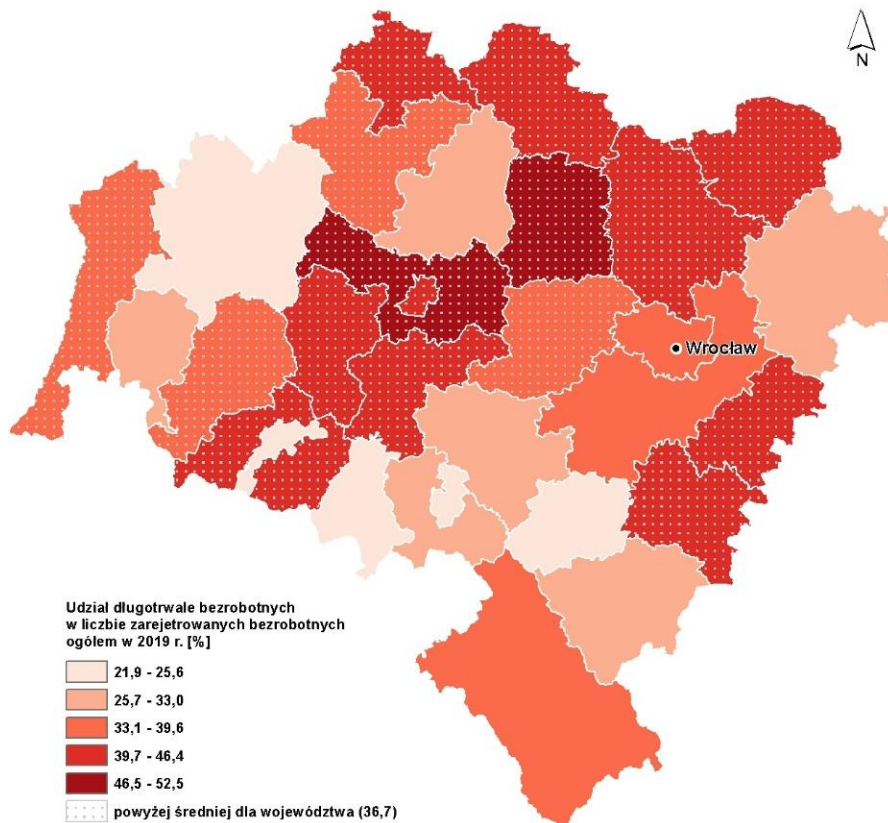
MAPA 47. Stopa bezrobocia i jej zmiana w powiatach w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ważnym czynnikiem decydującym o powodzeniu bezrobotnego na rynku pracy jest czas pozostawania bez pracy. Szansa na ponowne zatrudnienie maleje wraz z czasem trwania bezrobocia. Średnio w województwie, wg danych za 2019 rok, osoby **długotrwale bezrobotne**, tj. pozostające bezrobotnymi ponad 12 miesięcy (w wieku powyżej 25 lat) lub 6 miesięcy (poniżej 25 lat), stanowiły 36,7% ogółu bezrobotnych (w Polsce było to 38%). Wartości udziału długotrwale bezrobotnych przekraczające średnią dla województwa w 2019 roku odnotowano w ponad połowie powiatów regionu, przy czym najtrudniejsza sytuacja pod tym względem była w takich powiatach jak: wołowski (52,5%), legnicki (48,8%), karkonoski (46,4%), oławski (44,5%), głogowski (43,8%), miasto Legnica (43,1%) oraz trzebnicki (43%). W opozycji do wymienionych jednostek plasowały się te, gdzie długotrwale bezrobotni stanowią mniej niż 1/4 zarejestrowanych, tj. powiaty takie jak: dzierzoniowski (21,9%), kamiennogórski (23,1%) i bolesławiecki (23,9%). Porównując poziom badanego wskaźnika do 2015 roku udział bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 6 lub 12 miesięcy spadł w regionie o 0,7 p.p., choć tendencja ta dotyczyła mniejszej części powiatów (13 z 30). Największy spadek odnotowały takie powiaty jak: wołowski (14,1 p.p.), trzebnicki (11,2 p.p.), lubiński (11 p.p.) oraz legnicki (10,3 p.p.). Natomiast udział długotrwale bezrobotnych wzrósł najbardziej znacząco w dwóch jednostkach: w Wałbrzychu (7,1 p.p.) oraz w powiecie kamiennogórskim (7 p.p.).

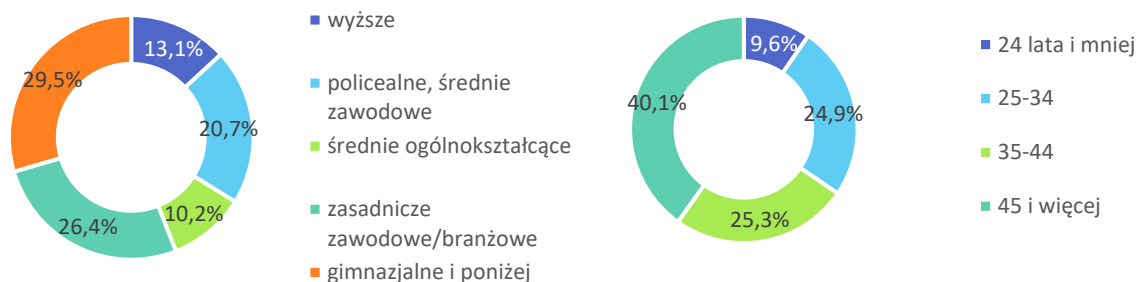
MAPA 48. Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem wg powiatów w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

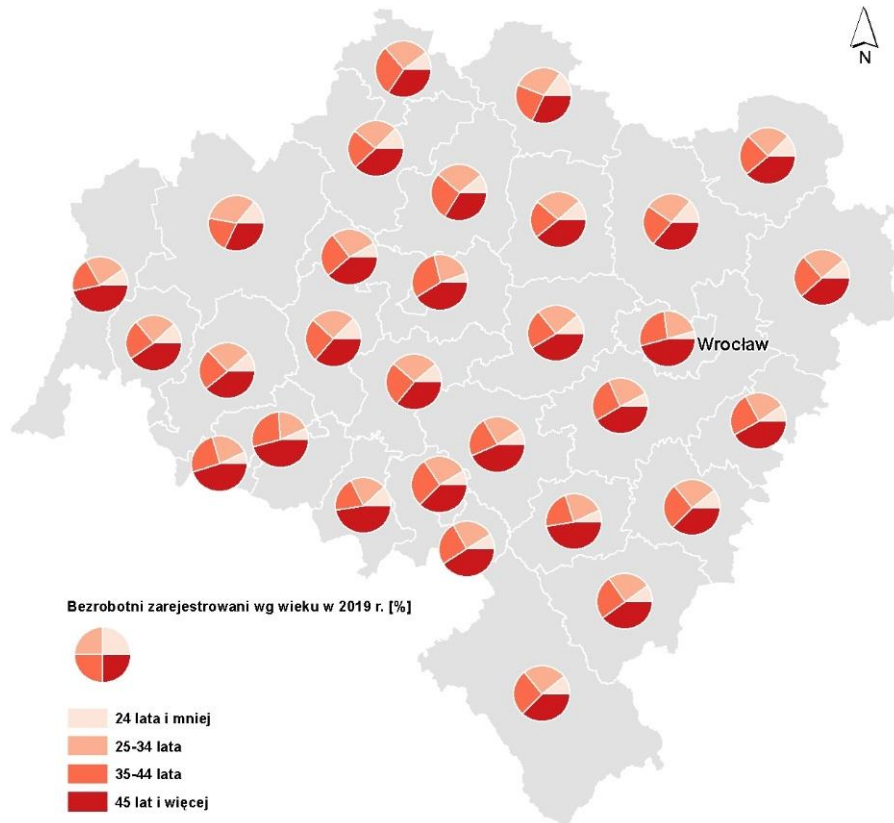
Biorąc pod uwagę strukturę wiekową oraz według poziomów wykształcenia w województwie dolnośląskim można stwierdzić, że najtrudniej znaleźć lub utrzymać pracę osobom powyżej 45. roku życia posiadającym wykształcenie zasadnicze zawodowe lub gimnazjalne i niższe. Wśród bezrobotnych osoby najstarsze stanowiły w 2019 roku 40,1%, zaś te ze wskazanymi poziomami wykształcenia łącznie ponad połowę pozostających bez pracy (56%). Dodatkowo dobrym miernikiem ilustrującym te trudności jest odsetek długotrwale bezrobotnych w wieku 55-64 lata wśród osób bezrobotnych w tym przedziale wieku. W 2019 roku na Dolnym Śląsku wyniósł on 47,9% (w Polsce 49,5%), co oznacza, że niemal co druga osoba zarejestrowana w urzędzie pracy i mająca więcej niż 55 lat pozostaje bez zatrudnienia przez co najmniej 12 miesięcy. Najmniejszy udział wśród bezrobotnych wykazywały osoby młode, które nie ukończyły jeszcze 24 lat – 9,6% (co niewątpliwie związane jest z opóźnionym wejściem na rynek pracy dużej grupy osób w tej kategorii wieku związanym z kontynuacją kształcenia). Jednocześnie względnie najmniej było osób bezrobotnych wykazujących się wykształceniem średnim ogólnokształcącym (10,2%). Najwięcej bezrobotnych w stosunku do 2015 roku ubyło w grupie wiekowej 35-44 lata (3,3% p.p.).

WYKRES 23. Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia i wieku w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie dolnośląskim (%) [2019].

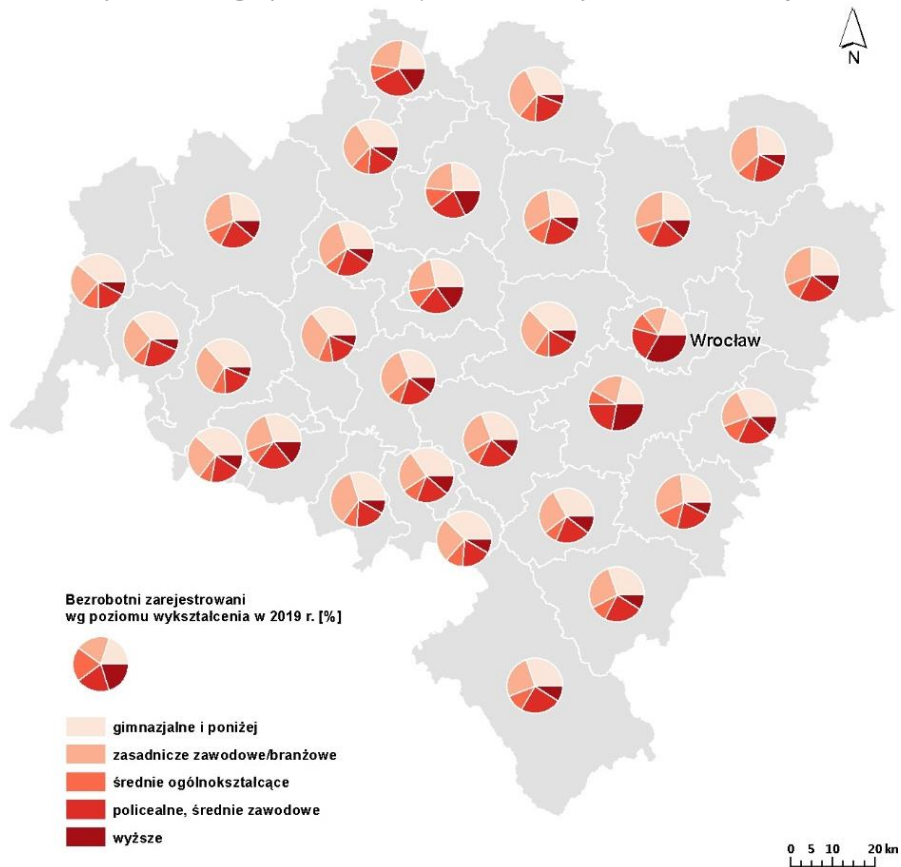
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 49. Bezrobotni zarejestrowani według wieku w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 50. Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].

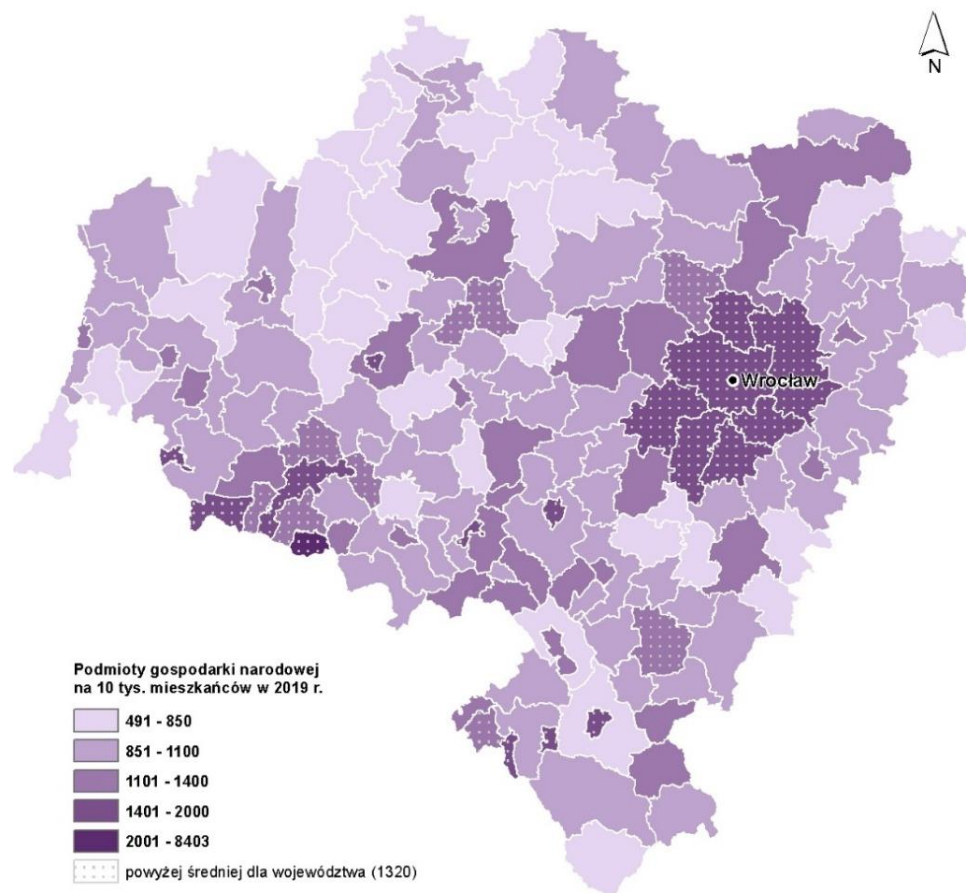

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

6.3. Przedsiębiorczość

W 2019 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziło ponad 382,9 tys. **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych w rejestrze REGON, czyli 8,5% przedsiębiorstw w kraju, co dawało regionowi 5. miejsce wśród województw³⁴. Ich liczba zwiększa się z roku na rok, a od 2015 roku wzrosła o ponad 25,7 tys. podmiotów, czyli 7,2%. Wzrost ten w ujęciu bezwzględnym plasował województwo na 4. miejscu w kraju³⁵. Zmiana ich liczby w ujęciu procentowym była jednak w tym okresie niższa niż w krajowej czołówce, a dolnośląskie znalazło się pod tym względem na 6. miejscu w kraju³⁶. Największa liczba przedsiębiorstw prowadzących działalność w regionie skoncentrowana była w stolicy regionu – mieście Wrocław (32,1%), a następnie w powiatach: wrocławskim (6,0%), świdnickim (5,0%) i kłodzkim (4,8%). Najmniejsza natomiast, poniżej 4,5 tys. podmiotów, w powiatach górowskim (0,8%), milickim (1,0%), strzelińskim (1,1%) oraz wołowskim (1,1%). **Poziom przedsiębiorczości**, mierzony liczbą podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności, na poziomie 1 320 w 2019 roku, plasował Dolny Śląsk powyżej średniej krajowej wynoszącej 1175, na 3. miejscu wśród regionów w kraju – po województwie mazowieckim (1576) i zachodniopomorskim (1345).

MAPA 51. Poziom przedsiębiorczości wg gmin w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

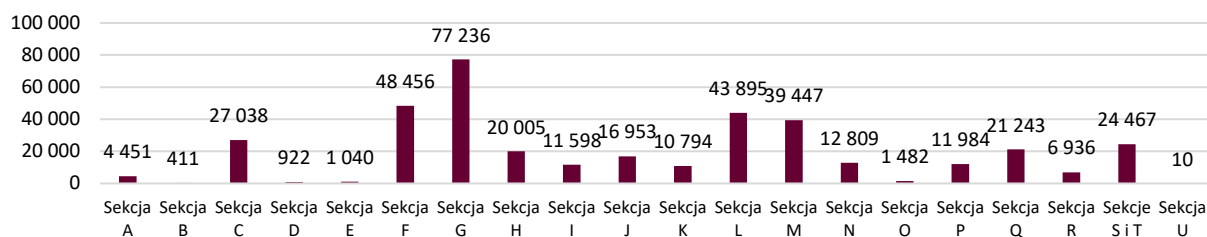
Struktura gospodarki województwa dolnośląskiego oparta jest na trzech podstawowych filarach: usługach, przemyśle i budownictwie oraz handlu. Znaczącą rolę w kształtowaniu potencjału gospodarczego regionu odgrywają dwa pierwsze rodzaje działalności gospodarczej. W 2019 roku około 78,4% przedsiębiorstw na Dolnym Śląsku prowadziło działalność usługową (298,8 tys.), 20,4% związaną z przemysłem i budownictwem (77,8 tys. przedsiębiorstw), a około 1,2% z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (4,4 tys. przedsiębiorstw), co było strukturą zbliżoną do krajowej (odpowiednio: 76,3%, 22,1% i 1,6%).

³⁴ Po województwach: mazowieckim (854 457 podm. gosp., 18,9% podmiotów gospodarczych w kraju), śląskim (481 757; 10,7%), wielkopolskim (446 215; 9,9%), małopolskim (409 8499,1%).

³⁵ Po województwach: mazowieckim (88 427 podm. gosp.), małopolskim (45 966), wielkopolskim (36 350).

³⁶ Po województwach: małopolskim (12,6%), mazowieckim (11,5%), podkarpackim (9,7%), pomorskim (9,0%), wielkopolskim (8,9%).

WYKRES 24. Podmioty gospodarcze wg sektorów ekonomicznych i sekcji PKD 2007 [2019].

Sektory ekonomiczne:
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
przemysł i budownictwo
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości
pozostałe usługi

Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
 Sekcja B – Górnictwo i wydobywanie
 Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe
 Sekcja D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
 Sekcja E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
 Sekcja F – Budownictwo
 Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
 Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa
 Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
 Sekcja J – Informacja i komunikacja
 Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa

Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
 Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
 Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
 Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
 Sekcja P – Edukacja
 Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
 Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
 Sekcja S – Pozostała działalność usługowa
 Sekcja T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
 Sekcja U – Organizacje i zespoły eksterytorialne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największa liczba podmiotów usługowych (sekcje G-U) zlokalizowana była głównie w: mieście Wrocław 34,1% (102,6 tys. podmiotów) oraz powiatach wrocławskim 5,9% (17,7 tys.), kłodzkim 4,9% (14,7 tys.) i świdnickim 4,7% (14,1 tys.). Działalności związane z przemysłem i budownictwem (sekcje B-F) skoncentrowane były również w mieście Wrocław 25,3% (19,7 tys.) oraz w powiatach wrocławskim 6,2% (4,8 tys.) i świdnickim 6,0% (4,7 tys.). Natomiast działalność związana z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (sekcja A) koncentruje się w powiecie kłodzkim 9,8% (436 podmiotów) i mieście Wrocław 8,6% (383) oraz powiatach: oleśnickim 5,1% (226) i wrocławskim 4,9% (219).

Podobnie jak w kraju, w dolnośląskich miastach na prawach powiatu notuje się wysoki udział podmiotów usługowych: Wałbrzych (84,5%), Wrocław (83,6%), Legnica (81,4%) oraz Jelenia Góra (81,1%). Jednocześnie występuje w nich niższy niż przeciętnie w regionie udział pozostałych grup działalności jak rolnictwo czy przemysł i budownictwo. Wyższy niż średnio w województwie udział podmiotów usługowych notuje się również w powiecie karkonoskim (81,5%), wałbrzyskim (80,8%) i kłodzkim (80,4%), najniższy natomiast w powiecie milickim (64,1%). Podmioty gospodarcze związane z przemysłem i budownictwem przeważają natomiast w takich powiatach jak: lwówecki (34,1%), bolesławiecki (29,7%) i lubański (27,9%). Ich najniższy udział notuje się w miastach Wałbrzych (14,9%) i Wrocław (16,1%) oraz powiatach: kłodzkim (17,2%), wałbrzyskim (17,5%) i karkonoskim (17,6%). W przypadku rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa wyższy niż przeciętnie w regionie udział występuje w powiatach: legnickim (3,4%), milickim (3,3%), polkowickim (2,9%), strzelińskim (2,9%) i średzkim (2,8%).

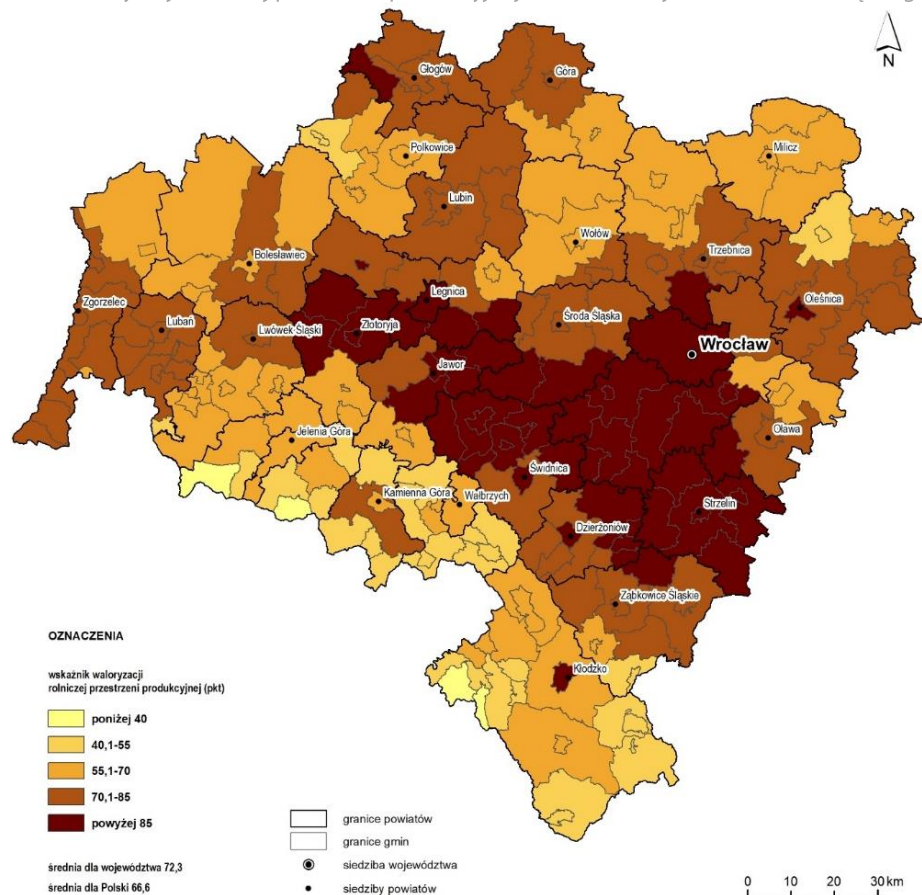
PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

- 382 892 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON 5. miejsce w kraju
- 8,5% podmiotów gospodarczych w kraju
- 7,2% wzrost liczby podmiotów gospodarczych od 2015
- 1 320 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności (Polska: 1 175)

6.4. Rolnictwo

Duża część obszaru województwa dolnośląskiego posiada korzystne warunki dla prowadzenia produkcji rolniczej. Przestrzenny rozkład **wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej**³⁷ wskazuje na obszary z najlepszymi warunkami do prowadzenia działalności rolniczej zlokalizowane w centralnej części regionu. Maksymalna wartość tego wskaźnika zarejestrowano w gminie Żórawina – 108,0 pkt. Im bardziej na południe, warunki dla rolnictwa stają się trudniejsze ze względu na słabiej wykształcone gleby i urozmaiconą rzeźbę terenu, która uniemożliwia efektywne uprawianie roli. W ogólnej powierzchni województwa dolnośląskiego przeważają użytki rolne – w 2019 roku było to 60,1% (1198,5 ha). W porównaniu do stanu z 2014 roku powierzchnia ogólna użytków rolnych w województwie zwiększyła się o 9387 ha. Największy odsetek użytków rolnych stanowiły grunty orne – ponad 72%, natomiast najmniejszy sady – 0,5% użytków rolnych.

MAPA 52. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej na terenie województwa dolnośląskiego [2012].

Źródło: opracowania własne na podstawie danych IUNG-PIB.

TABELA 11. Struktura użytków rolnych w województwie dolnośląskim (%) [2019].

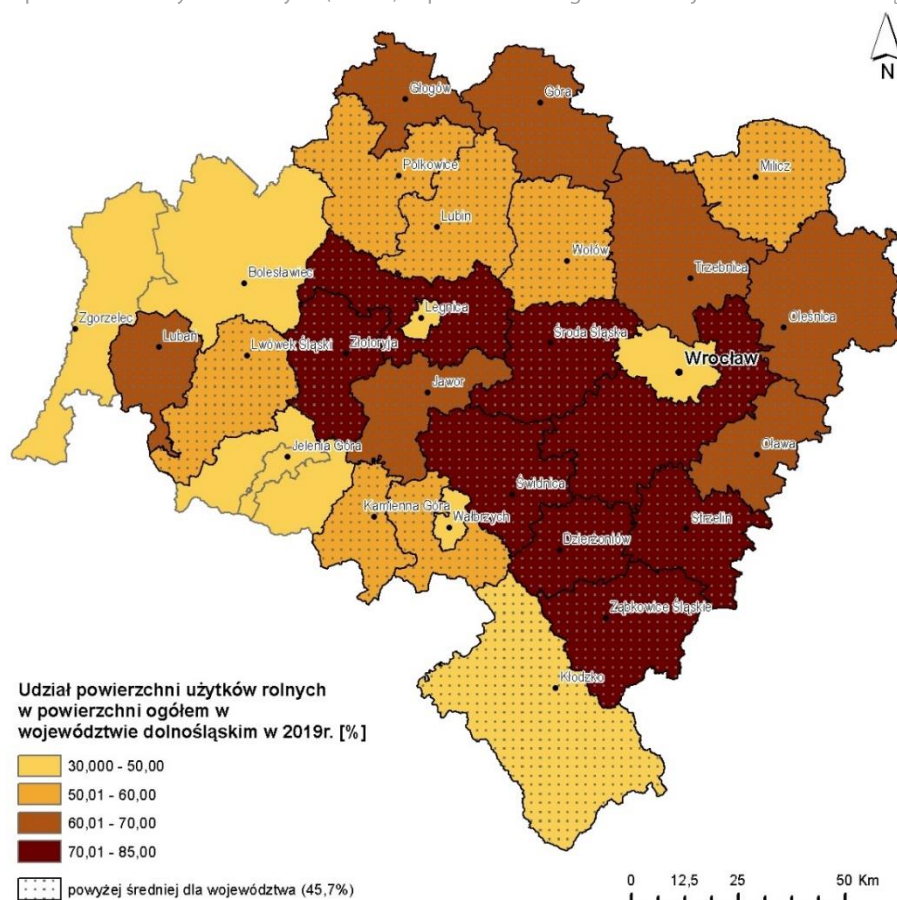
Rodzaj użytków rolnych	Udział w powierzchni województwa [%]	Udział w powierzchni użytków rolnych [%]
Grunty orne	43,3	72,1
Sady	0,3	0,5
Łąki trwałe	6,7	11,2
Pastwiska trwałe	5,9	9,9
Grunty rolne zabudowane	1,5	2,5
Grunty pod stawami	0,7	1,2
Grunty pod rowami	0,5	0,8
Grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych	0,5	0,8
Nieużytki	0,6	1,0
Razem	60,1	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie WODGIK.

³⁷ Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej został opracowany przez IUNG-PIB na podstawie oceny czynników wpływających na warunki uprawy roli, do których zalicza się: jakość gleb, stosunki wodne gleb czy ukształtowanie terenu.

Do powiatów o najwyższym (powyżej średniej dla województwa) udziale użytków rolnych w 2019 roku należały: strzebiński (84,8%), średzki (79,4%), wrocławski (76,7%), legnicki (76,2%), złotoryjski (72,5%), dzierzoniowski (70,9%). Najmniejszy udział użytków rolnych występował w powiatach karkonoskim (41,2%), zgorzeleckim (39,9%) i bolesławieckim (39,5%).

MAPA 53. Udział powierzchni użytków rolnych (razem) w powierzchni ogółem w województwie dolnośląskim (%) [2019].

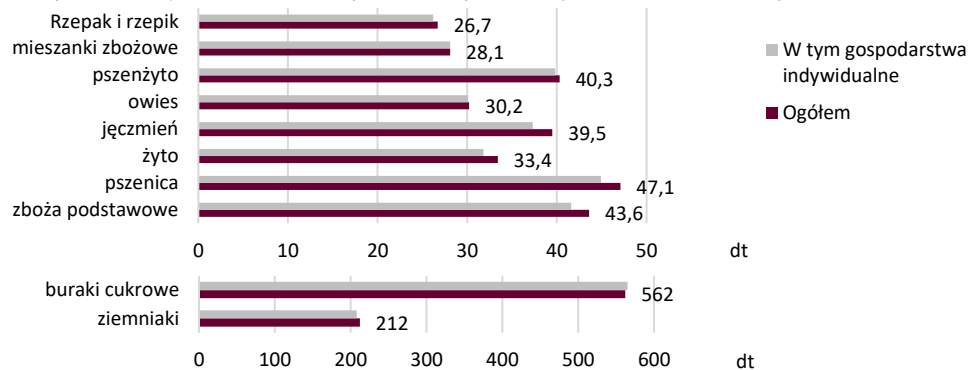
Źródło: opracowania własne na podstawie dane z GGIK.

W strukturze obszarowej gospodarstw w 2016³⁸ roku na Dolnym Śląsku dominowały gospodarstwa w grupach obszarowych: powyżej 1 ha do mniej niż 2 ha (21,3%), powyżej 2 ha do mniej niż 5 ha (25,8%), powyżej 5 do mniej niż 10 ha (21,9%). Grupami najmniej licznymi były gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych nie przekraczającej 1 ha oraz wielkoobszarowe posiadające ponad 100 ha użytków rolnych. Liczba osób **pracujących w rolnictwie** w województwie wynosiła w 2015 roku 88 981 osób, a do roku 2019 zmniejszyła się do 87 856 osób. Wskaźnik liczby osób pracujących w rolnictwie na powierzchni 100 ha użytków rolnych – wynoszący 9 osób – plasował województwo na 11. miejscu w kraju, przy średniej krajowej wynoszącej 16 osób. Powierzchnia **ekologicznych użytków rolnych** w 2019 roku wynosiła 28 898 ha, czyli o 8,18% (2363 ha) mniej niż w 2015 roku, a ich udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych w województwie 2,47%, co klasyfikowało region na 5. miejscu w kraju. W latach 2015-2019 nastąpiło zmniejszenie zainteresowania prowadzeniem produkcji ekologicznej, co spowodowało spadek liczby gospodarstw ekologicznych do 690 ogółem. Względem 2015 roku w roku 2019 wzrosła liczba gospodarstw „w okresie przestawiania” o 40% (107), jednak o ok. 25% zmniejszyła się liczba gospodarstw ekologicznych „z certyfikatem” (z 773 w 2015 roku do 583 w 2019 roku). W 2019 roku województwo dolnośląskie było jednym z województw z największym **zużyciem nawozów mineralnych lub chemicznych** (NPK) w przeliczeniu na czysty składnik na jednostkę powierzchni użytków rolnych w kraju, które wynosiło 156,8 kg/ha, przy średniej dla Polski 127,0 kg/ha. Natomiast ze względu na regulacje odnośnie stosowania nawozów azotowych wprowadzone w 2018 roku, odnotowano spadek ich zużycia o blisko 7% od 2015 roku.

³⁸ Brak aktualniejszych danych. Od 2014 roku, w związku ze zmianami w organizacji i metodologii danych rolniczych dane dla województw prezentowane dla lat, w których prowadzone są badania dotyczące struktury gospodarstw rolnych i spisów rolnych (tj. co 3-4 lata). Bardziej szczegółowe dane dotyczące sytuacji gospodarstw rolnych oraz produkcji rolnej w obszarze województwa będą dostępne po rozpowszechnieniu wyników informacji statystycznych Spisu Rolnego 2020, pod koniec 2021 roku.

Produkcja roślinna jest jedną z dominujących funkcji obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego. Ogólna **powierzchnia zasiewów** w 2019 roku wyniosła 753,0 tys. ha i przeważały zboża podstawowe, zajmując około 60% (w tym największy udział pszenicy 61%) oraz rzepak i rzepik (16,0%). Znaczący udział powierzchni upraw miała również kukurydza na ziarno (8,2%). **Zbiory zbóż** w województwie dolnośląskim w 2019 roku stanowiły 8,3% zbiorów krajowych (5. miejsce wśród województw), w tym: rzepaku 13,6% (1. miejsce), buraków cukrowych 8,4% (4. miejsce) i ziemniaków 5,4% (8. miejsce). Pod względem wysokości uzyskiwanych **plonów zbóż** Dolny Śląsk niemal co roku znajduje się w czołówce krajowej. W 2019 roku uzyskane w województwie plony zboża z 1 ha wyniosły 44,6 dt z 1 ha powierzchni i dały regionowi 2. pozycję w kraju po województwie opolskim (51,7dt/ha). Produkcja **warzyw gruntowych** w województwie dolnośląskim w 2019 roku wynosiła 139 663 t przy średniej krajowej 240 612,6 t, co plasowało województwo na 9. miejscu w kraju. **Zbiory owoców z drzew owocowych** w województwie wynoszące 300 341 dt, z których około 60% to jabłka, a około 12% wiśnie, dawały województwu 8. miejsce w kraju.

WYKRES 25. Plony wybranych ziemiopłodów z 1 ha użytków rolnych w województwie dolnośląskim [2019].

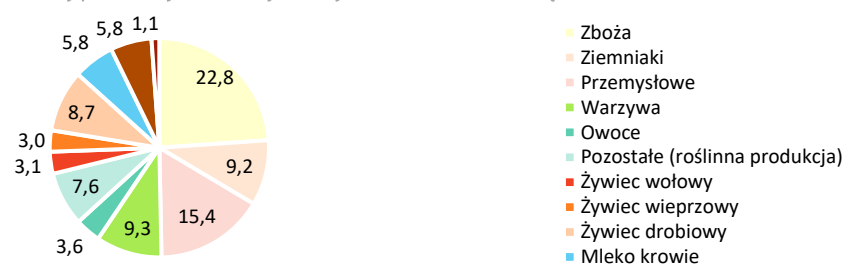

Źródło: opracowania własne na podstawie danych z BDL GUS.

Produkcja zwierzęca na Dolnym Śląsku od lat jest zdecydowanie słabiej rozwinięta niż przeciętnie kraju. W 2019 roku dolnośląskie było jednym z województw z najmniejszą liczbą pogłowia bydła – 107,1 tys. sztuk wraz z województwem lubuskim (82,8 tys. szt.) oraz podkarpackim (74,4 tys. szt.). Na 100 ha użytków rolnych przypadała tu najniższa ilość zwierząt (bydła i trzody chlewnej) wśród regionów. Obsada bydła w przeliczeniu na 100 ha w 2019 roku w województwie dolnośląskim wynosiła 11,7 szt./100 ha użytków rolnych (przy średniej krajowej 43,3 szt./100 ha UR), a obsada trzody chlewnej – 20,4 szt./100 ha UR (przy średniej 76,4 szt./100 ha UR). Niski poziom obsady inwentarza przekładał się na wysokość udziału w produkcji krajowej **żywca rzeźnego** (1,9% produkcji krajowej) oraz **mleka** (1,3% produkcji krajowej). Produkcja żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso przypadająca na 1 ha użytków rolnych w 2019 roku wynosiła w województwie dolnośląskim 118,2 kg, co przy średniej krajowej na poziomie 373,1 kg dawało województwu ostatnią lokatę w kraju. Natomiast produkcja mleka w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w ilości 198 l, dawała, przy średniej krajowej wynoszącej 959 l, przedostatnią lokatę.

Produkcja globalna i towarowa. W 2019 roku udział województwa dolnośląskiego w globalnej produkcji rolniczej wynosił 4,1% (9. miejsce w kraju). Wartość produkcji globalnej sektora rolnego w cenach bieżących w 2019 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, wzrosła o 1,7%, w tym produkcji roślinnej o ok. 3%. Województwo dolnośląskie w 2019 roku wytworzyło 4,0% produkcji towarowej, co stawiało go na 9. pozycji w kraju. Udział towarowej produkcji rolniczej w produkcji końcowej wyniósł 89,1% przy średniej w kraju na poziomie 90,8%. W porównaniu do 2015 roku, w strukturze towarowej produkcji rolniczej nie odnotowano znaczących zmian. Nadal większy udział zajmowała produkcja roślinna – 69,6%, natomiast udział produkcji zwierzęcej w stosunku do 2015 roku zwiększył się o 0,8 p.p.

WYKRES 26. Struktura globalnej produkcji rolniczej w województwie dolnośląskim (%) [2018].

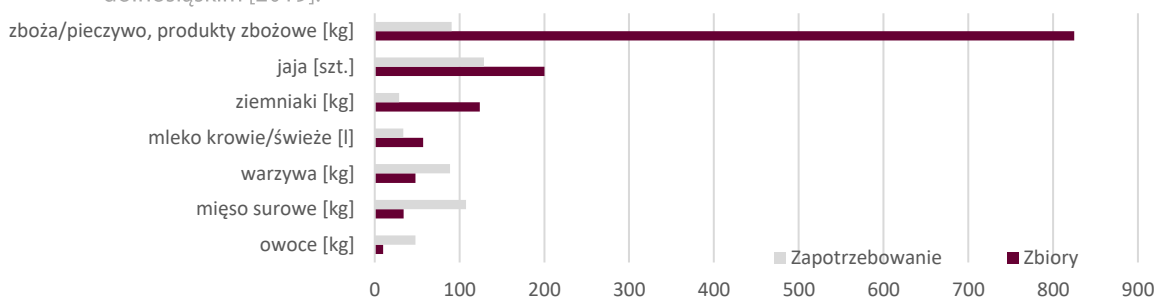

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Skup produktów rolnych jest zasadniczym elementem produkcji towarowej decydującym o jej wielkości i zachodzących zmianach. W 2019 roku skup ziarna zbóż podstawowych łącznie z mieszankami zbożowymi w województwie dolnośląskim stanowił 12,8% skupu ogólnokrajowego (1. miejsce w kraju), a udział skupu ziemniaków jadalnych 11,9% w krajowym skupie tego surowca (4. miejsce w kraju).

Analizując dane GUS dotyczące produkcji ważniejszych produktów rolnych wraz z przeciętnym miesięcznym spożyciem wybranych artykułów żywnościowych na 1 osobę w roku 2019 można stwierdzić, że Dolny Śląsk byłby w stanie **zapewnić potrzeby żywieniowe**, takie jak zboża, pieczywo, produkty zbożowe, ziemniaki oraz jaja i świeże mleko, wszystkim mieszkańcom na Dolnym Śląsku. W przypadku produkcji owoców, warzyw oraz mięsa surowego jest ona niewystarczająca dla zapewnienia minimalnych potrzeb mieszkańców.

WYKRES 27. Produkcja/spożycie wybranych artykułów żywnościowych na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2019].

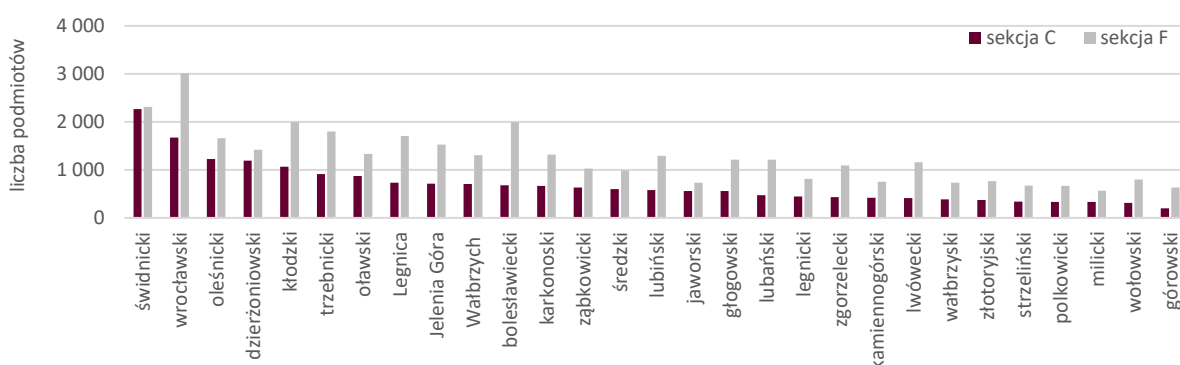

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

6.5. Przemysł i budownictwo

W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 27 038 **podmiotów przetwórstwa przemysłowego** (sekcja C) oraz 48 456 związanych z budownictwem (sekcja F). Odpowiednio stanowiło to 7% i 8% tego typu firm w całym kraju. Wzrost liczby podmiotów z dwóch wskazanych sekcji w stosunku do 2015 roku wykazuje o wiele większą dynamikę w budownictwie (7118 podmiotów) niż w grupie podmiotów przetwórstwa przemysłowego (608 jednostek). Biorąc pod uwagę rozmieszczenie przestrzenne, największą liczbę podmiotów skupiał Wrocław (6938 podmiotów sekcji C oraz 11 946 podmiotów sekcji F), zaś najmniejszą powiat górski (odpowiednio 199 oraz 635 podmiotów). Wyłączając stolicę regionu największą liczbę podmiotów przemysłowych w 2019 roku odnotowano w powiecie świdnickim. Wykazywał się on zbliżoną liczbą podmiotów obu sekcji, w odróżnieniu od pozostałych jednostek, w których zdecydowanie dominowało budownictwo.

WYKRES 28. Liczba podmiotów przetwórstwa przemysłowego (sekcja C) i budownictwa (sekcja F) w powiatach w województwie dolnośląskim (z wyłączeniem Wrocławia) [2019].

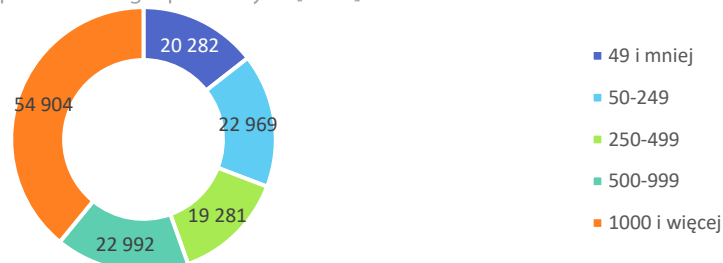

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Produkcja sprzedana przemysłu w 2019 roku kształtowała się na Dolnym Śląsku na poziomie 140,4 mld zł, co w przeliczeniu na mieszkańca dawało 48 423 zł. Wartość ta stanowiła 8,7% całości produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce. Per capita produkcja sprzedana przemysłu regionu wyróżniała się na tle przeciętnej krajowej, osiągając 115% jej wartości. Pozwoliło to województwu na zajęcie 4. miejsca w Polsce po Mazowszu (59 796 zł per capita), Wielkopolsce (59 926 zł) oraz Śląsku (55 143 zł). Warto również zwrócić uwagę na znaczący wzrost wartości

badanego wskaźnika ogółem od 2015 roku – o 23,3% (wzrost ze 113,8 mld zł). Tendencja ta była zauważalna w całym kraju (28,6%), jednak stosunek produkcji sprzedanej per capita na Dolnym Śląsku do wartości przeciętnej w Polsce zmniejszył się ze 120% w 2015 roku do wspomnianych już 115% w 2019 roku. Można zatem wnioskować, że pozytywny trend obserwowany na Dolnym Śląsku jest jedynie odbiciem zmian dotyczących ogólnej sytuacji w całym kraju.

WYKRES 29. Wysokość produkcji sprzedanej przemysłu (mln zł) w województwie dolnośląskim wg wielkości zatrudnienia podmiotów gospodarczych [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Najbardziej efektywne pod względem sprzedaży były zakłady największe, zatrudniające 1000 i więcej pracowników, których produkcja sprzedana w 2019 roku na Dolnym Śląsku wynosiła 54,9 mld zł. Najmniejszym udziałem charakteryzowały się podmioty zatrudniające od 250 do 499 pracowników (19,2 mld zł) oraz mniejsze niż 49 pracowników osób (20,2 mld zł).

Zdecydowanie mniejszymi wartościami produkcji sprzedanej wykazywała się **działalność montażowo-budowlana** w regionie. W 2019 roku osiągnęła ona wartość 7859 zł per capita i była zdecydowanie wyższa niż w 2015 roku (5045 zł). Jednocześnie na przestrzeni analizowanego okresu w każdym roku była wyższa niż średnia dla całego kraju (w 2015 roku 113%, a w 2019 roku już 131%). Warto również zaznaczyć, że pod względem badanej cechy województwo dolnośląskie było liderem wśród wszystkich regionów w Polsce (wartość przeciętna w kraju 5997 zł).

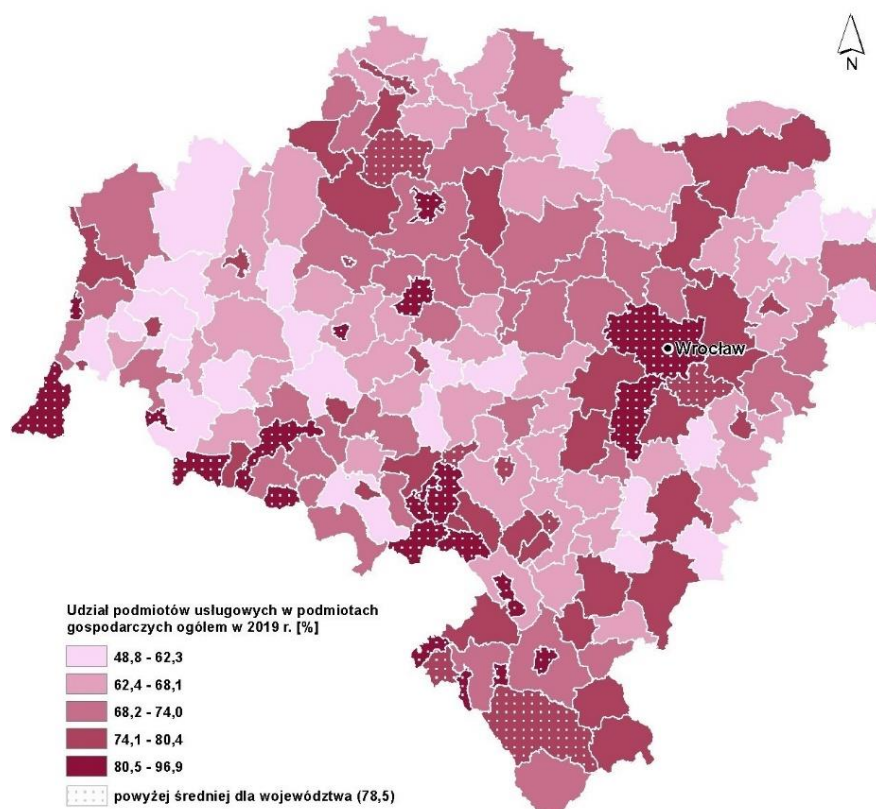
6.6. Usługi

Znaczącą rolę w kształtowaniu potencjału gospodarczego Dolnego Śląska odgrywają **usługi**, obejmujące sekcje G-U PKD 2007³⁹. W latach 2015-2019 liczba podmiotów związanych z usługami zwiększyła się w województwie dolnośląskim o 16,8 tys., czyli o 6%. W 2019 roku Dolny Śląsk plasował się na 2. pozycji w kraju ze 103,6 podmiotami prowadzącymi tego typu działalność w odniesieniu do 1 tys. mieszkańców, zaraz po województwie mazowieckim, a poziom ten był wyższy niż w 2015 roku (97,1). Udział podmiotów usługowych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych na Dolnym Śląsku w 2019 roku wynosił 78,5% i był wyższy niż średnia w Polsce – 76,4%. Pod tym względem jedynie województwo mazowieckie wykazywało się wyższą wartością wskaźnika (81,4%). Od 2015 roku zmniejszył się on w regionie o 0,9 p.p. Poszczególne gminy województwa dolnośląskiego wykazywały się zróżnicowanym poziomem omawianego wskaźnika, przy czym główna koncentracja dotyczyła Wrocławia i gmin powiatu wrocławskiego oraz Wałbrzycha, Jeleniej Góry, Legnicy i Polkowic wraz z sąsiednimi jednostkami, a także pozostałych gmin miejskich. Większy udział tego rodzaju podmiotów związany był m.in. z obecnością usług turystycznych w gminach atrakcyjnych przyrodniczo (powiaty: karkonoski, kłodzki, wałbrzyski, gmina Milicz). Analiza struktury prowadzonej działalności według udziału liczby podmiotów w poszczególnych sekcjach PKD 2007 zarówno w skali województwa, jak i kraju jest porównywalna. Dominowała sekcja G obejmująca handel hurtowy i detaliczny, naprawę pojazdów samochodowych, włączając motocykle. Na tle kraju, region wyróżniał się zdecydowanie wyższym niż przeciętnie udziałem podmiotów należących do sekcji L (usług związanych z obsługą rynku nieruchomości). Stanowiły drugą najliczniejszą grupę podmiotów, podczas gdy w kraju była to sekcja M –

³⁹ G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle; H – transport i gospodarka magazynowa; I – usługi związane z zakwaterowaniem i usługi gastronomiczne; J – usługi w zakresie informacji i komunikacji; K – usługi finansowe i ubezpieczeniowe; L – usługi związane z obsługą rynku nieruchomości; M – usługi profesjonalne, naukowe i techniczne; N – usługi administrowania i usługi wspierające; O – usługi administracji publicznej i obrony narodowej; usługi w zakresie obowiązkowych zabezpieczeń społecznych; P – edukacja; Q – usługi w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej; R – usługi kulturalne, rozrywkowe, sportowe i rekreacyjne; S – pozostałe usługi; T – usługi gospodarstw domowych; U – usługi świadczone przez organizacje i zespoły eksterytorialne.

usługi profesjonalne, naukowe i techniczne (na Dolnym Śląsku na trzecim miejscu). W latach 2015–2019 również pod względem udziału poszczególnych działów działalności struktura podmiotów usługowych w Polsce i w województwie dolnośląskim była porównywalna we wszystkich sekcjach. W ramach najliczniej reprezentowanej grupy, największy udział w 2019 roku, podobnie jak w latach poprzedzających, wykazywali przedsiębiorcy działający w sekcji G – handel detaliczny (z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi) – 58% w regionie (56% w Polsce). W przypadku sekcji M była to działalność prawnicza, rachunkowo-księgowo i doradztwo podatkowe (dział 69) – 27% na Dolnym Śląsku i 26% w Polsce. Analizując zmiany w czasie niezbędne wydaje się podkreślenie dynamicznego wzrostu liczby podmiotów z takich działów jak: 51 transport lotniczy (zmiana wynosząca 180% wartości bazowej z 2015 r.), 78 działalność związana z zatrudnieniem (83%), 62 działalność związana z oprogramowaniem (81%). W tym samym okresie największy spadek wykazały następujące działy: dział 60 nadawanie programów ogólnodostępnych i abonamentowych (-32%) oraz dział 92 działalność związana z grami losowymi i zakładami wzajemnymi (-16%).

MAPA 54. Udział podmiotów usługowych w liczbie podmiotów gospodarczych ogółem (%) [2019].

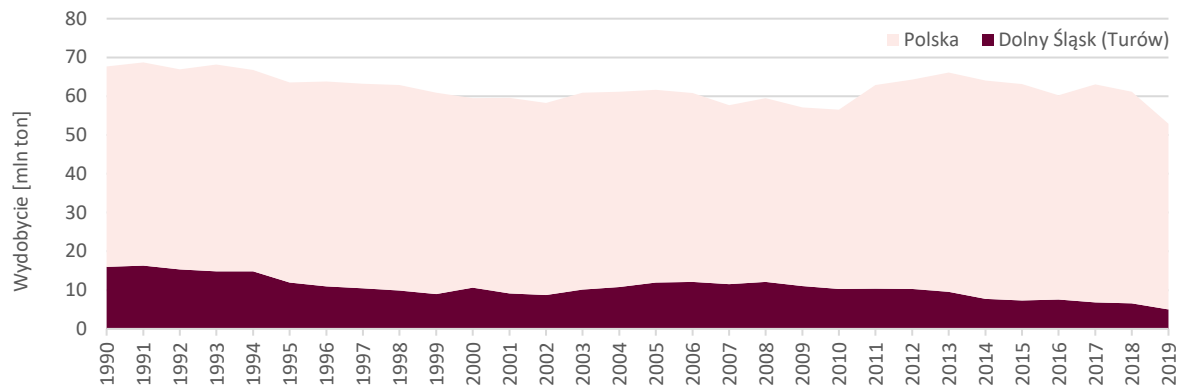

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

6.7. Górnictwo i wydobywanie

Wydobywanie surowców energetycznych. Wydobywanie **węgla brunatnego**, prowadzone jest ze złoża Turów w Obniżeniu Żytawskim (Kotlinie Żytawskiej), przede wszystkim na potrzeby sąsiadującej elektrowni Turów (ponad 90%), dokąd surowiec transportowany jest przENOŚNIKAMI TAŚMOWYMI. Produkcja w 2019 roku wyniosła 5 018 tys. ton i systematycznie maleje (11 013 tys. ton dekadę wcześniej), podobnie jak udział wydobywania węgla brunatnego w województwie dolnośląskim w stosunku do całkowitej produkcji krajowej (9,5% w 2019 r. a 19,3% w 2009 r.). Działalność kopalni węgla brunatnego Turów wiąże się z zagrożeniami takimi jak m.in. deformacje powierzchni terenu oraz zaburzenie warunków wodnych w górotworze i jest powodem protestów krajów sąsiadujących. Koncesja na eksploatację kopaliny ze złoża początkowo wydana na 6 lat (decyzja Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 20 marca 2020 roku) została przedłużona decyzją z dnia 28 kwietnia 2021 roku do 2044 roku. Obecnie, w czasie przygotowania niniejszego materiału, toczy się postępowanie przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej na podstawie skargi złożonej przez rząd Czech dotyczącej oddziaływania obiektu na zasoby wód po stronie czeskiej. Ponadto organizacja Greenpeace złożyła skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego na przedłużenie koncesji do 2044 roku dla kopalni Turów.

WYKRES 30. Wydobycie węgla brunatnego w Polsce i w województwie dolnośląskim [1990-2019].

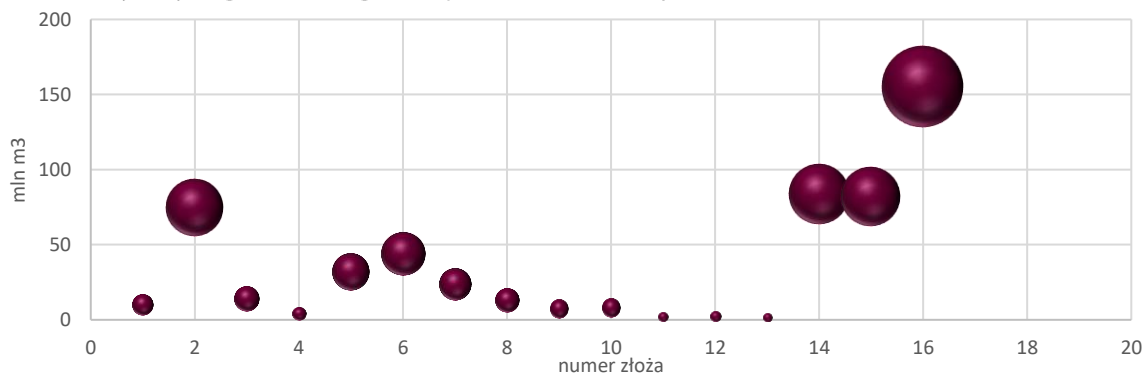

Źródło: PIG-PIB, 1991-2020.

Złóża **węgla kamiennego** w dawnym Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym (DZW) nie są eksploatowane od końca lat 90-tych XX wieku. W wyniku przeprowadzonych prac poszukiwawczo-rozpoznawczych, prowadzonych na terenie DZW, udokumentowano w 2014 roku złożo Nowa Ruda Pole Piast Rejon Waclaw-Lech, a w 2016 roku złożo Heddi II. Według informacji PIG-PIB dla złoża Heddi II, wydana została koncesja na wydobywanie (nr 1/2018 ważna do końca 2025 roku) dla Nexano Minerals Sp. z o.o. i trwa proces przygotowania do eksploatacji. Zasoby przemysłowe szacowane są na 321 tys. ton.

Złóża **gazu ziemnego** eksploatowane są przez Polskie Górnictwo Nafty i Gazu S.A. Kopalina charakteryzuje się zmiennym, w zależności od złoża, składem chemicznym. Zawiera średnio 52-72% metanu, 26-47% azotu, 0,3-0,4% helu stanowiącego kopalinę towarzyszącą oraz śladowe ilości innych węglowodorów. Gaz ziemny przesyłany jest bezpośrednio do systemu gazu ziemnego zaazotowanego, odazotowany i przesyłany do krajowego systemu gazu wysokometanowego, a także, w mniejszej ilości, sprzedawany lokalnym odbiorcom. Wydobycie ze złóż zlokalizowanych w całości lub częściowo w województwie dolnośląskim wyniosło w 2019 roku 558,9 mln m³ co stanowiło spadek o ponad 42% w stosunku do 2010 roku. Udział w produkcji krajowej wyniósł 11,3%. Udział wydobycia z poszczególnych złóż w całkowitej produkcji na terenie województwa przedstawiono na wykresie poniżej, gdzie wielkość koła to udział danego złoża w łącznej produkcji regionu: 10 złóż charakteryzuje produkcja do 20 mln m³, 3 złoża do 50 mln m³, kolejne 3 (Bogdaj-Uciechów - 2, Wilków - 14, Załęcze - 15) pomiędzy 50 a 100 mln m³ i jedno (Żuchlów - 16) na poziomie 155 mln m³. W województwie funkcjonuje także jeden podziemny magazyn gazu Wierzchowice o pojemności 5 728,12 mln m³.

WYKRES 31. Wydobycie gazu ziemnego w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: PIG-PIB, 2020.

Produkcja miedzi i surowców towarzyszących. Eksploatację prowadzi KGHM Polska Miedź S.A. na podstawie koncesji wydanych dla złóż: „Lubin-Małowice”, „Polkowice”, „Sieroszowice”, „Radwanice Wschodnie”, „Rudna” oraz „Gogów Głęboki Przemysłowy”. Wydobycie w 2019 roku wyniosło 29 881 tys. ton rudy miedzi i srebra zawierającej 449 tys. ton miedzi metalicznej oraz 1455 ton srebra i jest stabilne w okresie ostatnich 8 lat. Średnia zawartość Cu w wydobywanej rudzie zmniejszyła się z 2,1% w 2010 roku do ok.1,5%. Przełożyło się to na wzrost wydobycia rudy miedzi do uzyskania tej samej ilości miedzi metalicznej.

TABELA 12. Wydobycie rudy miedzi, miedzi metalicznej i srebra w województwie dolnośląskim (100% wydobycia krajowego) [2010-2019].

Rok	Ruda miedzi i srebra [tys. ton]	Zawartość miedzi metalicznej [tys. ton]	Zawartość srebra [ton]	Średnia zawartość Cu [%]
2010	22 448	472	1 229	2,10%
2011	22 985	459	1 635	2,00%
2012	30 182	479	1 342	1,59%
2013	30 647	482	1 393	1,57%
2014	31 023	473	1 384	1,52%
2015	31 568	479	1 407	1,52%
2016	31 984	480	1 482	1,50%
2017	31 185	467	1 490	1,50%
2018	30 252	452	1 471	1,49%
2019	29 881	449	1 455	1,50%

Źródło: PIG-PIB, 2011-2020.

Wykorzystując obok własnych także obce koncentraty KGHM Polska Miedź S.A. wyprodukowała w 2019 roku 565,6 tys. ton miedzi elektrolitycznej oraz 3225 kg złota. W 2015 roku było to 574,3 tys. ton miedzi elektrolitycznej oraz 2703 kg złota (w tym 431 kg złota z własnej rudy), a w 2010 roku było to 547 tys. ton miedzi elektrolitycznej. Z rudy odzyskiwane są także inne pierwiastki współwystępujące (Ni, Pb, Pt-Pd, Se, Re). Eksploatacja złóż rud miedzi i srebra wiąże się z kwestiami wynikającymi m.in. z wzrastającej głębokości eksploatacji podziemnej, wspomnianego spadku średniej zawartości miedzi, a także odprowadzania wód pokopalnianych do wód powierzchniowych, indukowanych wstrząsów sejsmicznych i deformacji powierzchni oraz konieczności składowania odpadów powydobywczych, na potrzeby którego powstał Obiekt Unieszkodliwiania Odpadów Wydobywczych „Żelazny Most” rozbudowywany o tzw. kwaterę południową. Pozostałe złoża metali nieżelaznych na Dolnym Śląsku, tj. arsenu i cyny i w Sudetach nie mają obecnie znaczenia gospodarczego. Nierozpoznany pozostaje potencjał dawnych składowisk odpadów górniczych w województwie.

Wydobycie kamieni łamanych i blocznych (kłęb). Wśród wszystkich typów kamieni łamanych i blocznych największy udział w wydobyciu mają granit (29,2%), bazalt (21,4%) oraz melafir (13,9%). Istotny jest także udział gabra, amfibolitu, migmatytu i gnejsu. Dolny Śląsk odpowiada za 100% produkcji gabra, granodiorytu, sjenitu, melafiru, amfibolitu, serpentynitu, migmatytu oraz marmuru dolomitycznego oraz za większość wydobycia: bazaltu (85,6%), granitu (98,3%), gnejsu (93,9%) i marmury (78,6%). Wydobycie wielu skał odbywa się z pojedynczych złóż, np. gabra ze złóż Braszowice (pow. ząbkowicki) i Ślupiec-Dębówka (pow. kłodzki), porfiru ze złoża Uniemyśl (pow. kamiennogórski), serpentynitu ze złoża Nasławice (pow. wrocławski), migmatytu ze złoża Piława Górna (pow. dzierzoniowski). Z kolei inne, takie jak granit i bazalt wydobywane są w licznych często skoncentrowanych w przestrzeni masywów granitowych i wychodni skał bazaltowych kamieniołomach.

Największe wydobycie kłęb na Dolnym Śląsku zanotowano w 2011 roku. Związane to było m.in. z inwestycjami budowlanymi realizowanymi na potrzeby mistrzostw Europy w piłce nożnej Euro2012 oraz inwestycjami drogowymi. W okresie 2012-2016 wydobycie oscylowało na poziomie od 25 672 tys. ton (2016) do 28 172 tys. ton (2014). W ostatnich dwóch latach analizowane wydobycie ponownie rosło, o 19,9% r/r w 2017 i o 16,3% r/r w 2018 roku. W roku 2018 wydobyto łącznie 35 792 tys. ton wszystkich rodzajów kamieni łamanych i blocznych, co stanowiło 44,1% produkcji krajowej. W przypadku skał magmowych było to już 89,4% a metamorficznych aż 99,0% produkcji. Wydobycie poszczególnych typów kamieni łamanych i blocznych na tle Polski przedstawiono w tabeli i mapach poniżej.

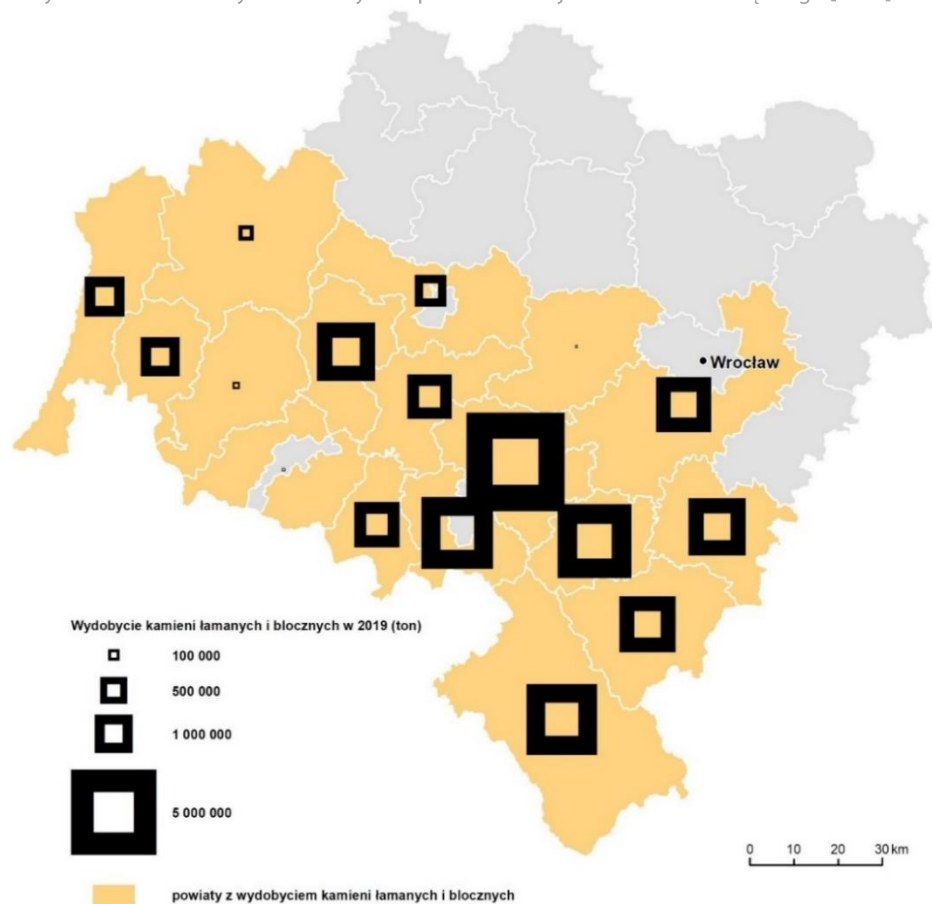
TABELA 13. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w Polsce i w województwie dolnośląskim (tys. ton) [2018].

Typ skał	Wydobycie na Dolnym Śląsku [tys. ton]	Wydobycie w Polsce* [tys. ton]	Udział Dolnego Śląska [%]
Magmowe			
Bazalt	7 774	1307	85,6%
Diabaz	0	108	0%
Gabro	2 859	0	100%
Granit	10 599	184	98,3%
Granodioryt	365	0	100%
Sjenit	918	0	100%
Melafir	5 051	0	100%

Typ skał	Wydobycie na Dolnym Śląsku [tys. ton]	Wydobycie w Polsce* [tys. ton]	Udział Dolnego Śląska [%]
Porfir	240	1 681	12,5%
Tuf porfirowy	0	0	
Metamorficzne			
Amfibolit	2 111	0	100%
Serpentynit	905	0	100%
Zieleniec	0	0	
Gnejs	1 070	70	93,9%
Hornfels łupkowy	0	0	
Migmatyt	2 676	0	100,0%
Łupek krystaliczny	0	0	
Marmur	11	3	78,6%
Marmur dolomityczny	570	0	100,0%
Osadowe			
Dolomit	508	15 382	3,2%
Margiel	0	0	0,0%
Trawertyn	0	0	0,0%
Wapień	0	14 285	0,0%
Wapień dolomityczny	0	603	0,0%
Zlepieńiec	0	0	0,0%
Wapień i dolomit	496	1 721	22,4%
Kwarcyt	0	0	0,0%
Szarogłaz	60	320	15,8%
Piaskowiec	74	6 421	1,1%
Piaskowiec kwarcytowy	0	1 973	0,0%
Piaskowiec kwarcytowy	0	44 740	0,0%

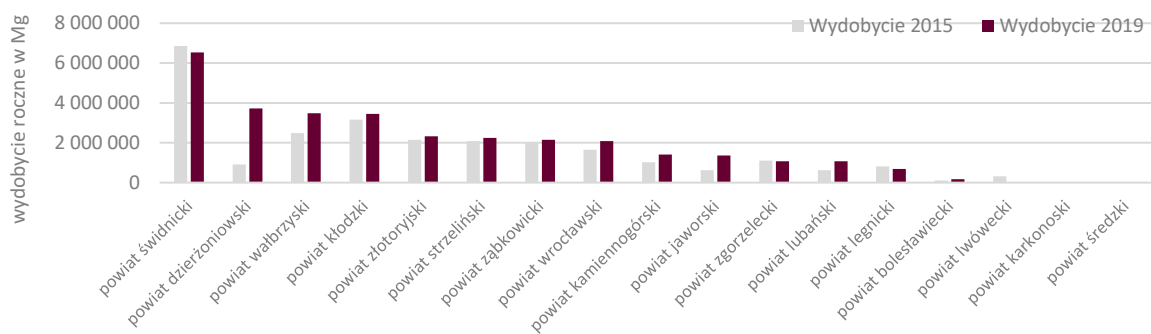
* Polska bez Dolnego Śląska. Źródło: PIG-PIB, 2019.

MAPA 55. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

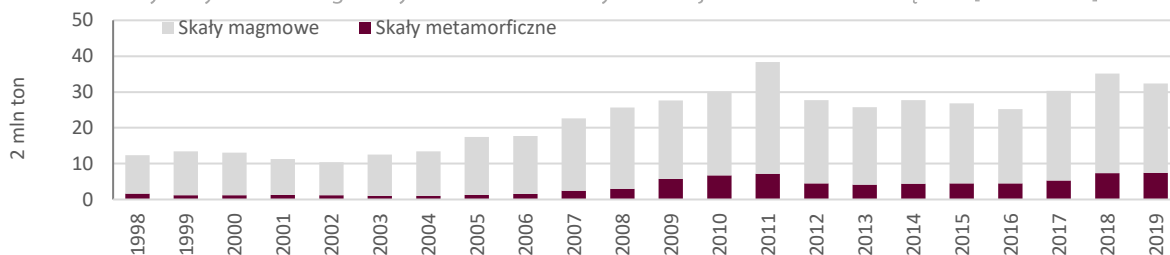
Źródło: PIG-PIB, 2020.

WYKRES 32. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w powiatach województwa dolnośląskiego [2015, 2019].

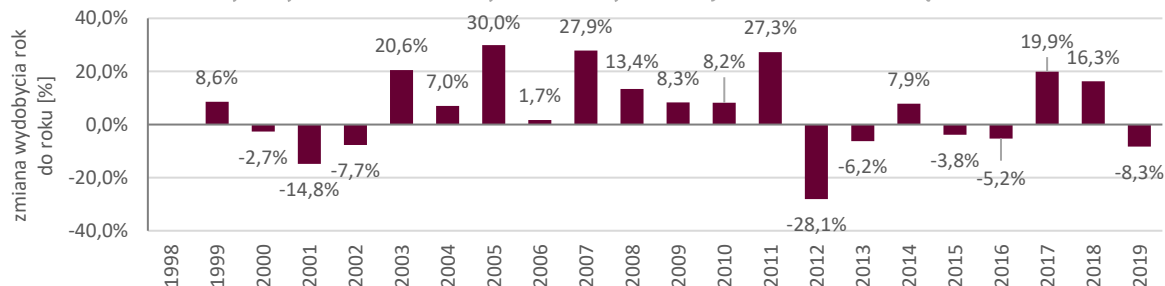
Źródło: PIG-PIB, 2012-2019.

WYKRES 33. Wydobycie skał magmowych i metamorficznych w województwie dolnośląskim [1998-2019].

Źródło: opracowanie na podstawie PIG-PIB.

WYKRES 34. Zmiana wydobycia kamieni łamanych i blocznych w województwie dolnośląskim [1998-2019].

Źródło: PIG-PIB

Największe zakłady górnicze kłęb na Dolnym Śląsku zestawiono w tabeli poniżej.

TABELA 14. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych z największych zakładów górniczych w województwie dolnośląskim [2018].

Nazwa złoża	Kopalina	Wydobycie [ton]	Zasoby przemysłowe [ton]
Bukowa Góra	Bazalt	657 000	94 305 000
Jawor-Męcinka		1 199 000	94 250 000
Krzeniów		1 360 000	8 470 000
Leśna-Brzozy		717 000	2 752 000
Lubień		691 000	1 705 000
Sulików		1 347 000	34 512 000
Winna Góra		524 000	11 246 000
Braszowice	Gabro	1 381 000	115 182 000
Słupiec-Dębówka		1 478 000	96 156 000
Gniewków	Granit	780 000	35 443 000
Górka		1 024 000	40 945 000
Graniczna		879 000	82 409 000
Rogoźnica-Północ		1 174 000	32 719 000
Siedlimowice I		1 044 000	7 964 000
Strzeblów I		899 000	15 783 000
Strzelin		1 037 000	56 900 000
Wieśnica		624 000	16 837 000

Nazwa złoża	Kopalina	Wydobycie [ton]	Zasoby przemysłowe [ton]
Kośmin	Sjenit	918 000	32 275 000
Grzędy	Melafir	1 958 000	40 992 000
Rybnica Leśna		1 311 000	49 709 000
Tłumaczów-Gardzień		1 742 000	12 455 000
Nasławice	Serpentynit	905 000	12 555 000
Ogorzelec I	Amfibolit	1 025 000	26 869 000
Piława Górna	Amfibolit i migmatyt	3 700 000	59 973 000

Źródło: PIG-PIB, 2019.

Wystarczalność zasobów przemysłowych skał magmowych i metamorficznych obliczoną dla 4 scenariuszy w 7 grupach litologicznych, tj.: (1) bazalt, (2) granit ze sjenitem, (3) gabro, (4) melafir i porfir, (5) amfibolit (w tym migmatyt, serpentynit i zieleniec), (6) gnejs (w tym hornfels i łupek krystaliczny), oraz (7) marmur przedstawiono w tabeli poniżej. Scenariusz A obliczono dla poziomów produkcji ostatnich dostępnych danych (2018), scenariusz B dla maksymalnej zarejestrowanej produkcji, scenariusz C dla minimalnej zarejestrowanej produkcji i scenariusz D dla średniej produkcji (2010-2018)⁴⁰.

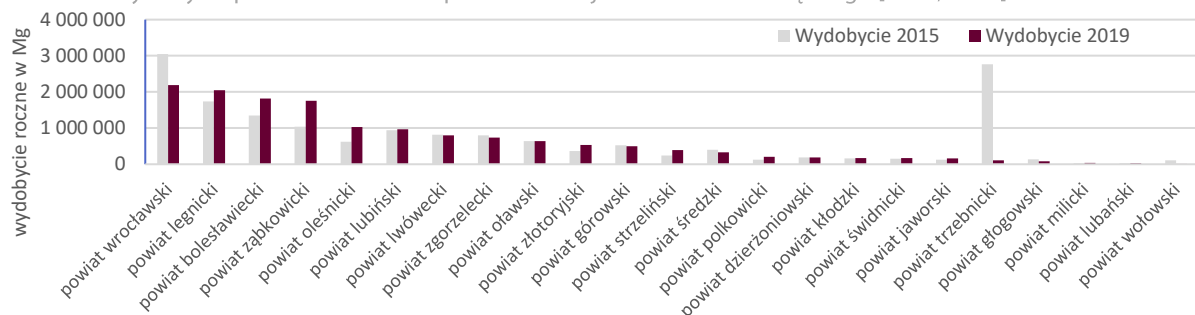
TABELA 15. Wystarczalność zasobów przemysłowych kamieni łamanych i blocznych (w latach)

Rodzaj skał	Zasoby przemysłowe [ton]	Wystarczalność [w latach]			
		Scenariusz A	Scenariusz B	Scenariusz C	Scenariusz D
Bazalt	336,189	43	32	60	53
Granit, sjenit	1,000,061	84	82	93	110
Gabro	268,301	94	78	159	124
Melafir, porfir	134,278	25	27	49	37
Amfibolit ²	107,429	36	51	50	67
Gnejs ³	340,348	91	76	189	139
Marmur	226,005	389	389	386	380

Źródło: Blachowski J., Buczyńska A., (2020) Spatial and Multicriteria Analysis of Dimension Stones and Crushed Rocks Quarrying in the Context of Sustainable Regional Development: Case Study of Lower Silesia (Poland). Sustainability, 12(7), 3022; <https://doi.org/10.3390/su12073022>.

Wydobycie piasków i żwirów. Piaski i żwiry należą do surowców powszechnie występujących w kraju. Pierwsze zaliczane są do kruszyw drobnych, drugie wraz z pospółkami do kruszyw grubych. Złoża dolnośląskie (476 udokumentowanych w 2019 roku w stosunku do 464 w 2015 roku i 389 w 2010 roku) związane są głównie z osadami czwartorzędowymi. Największa ilość zasobów udokumentowana jest w województwie dolnośląskim (2 309 mln ton), co stanowi około 11,7% krajowych zasobów geologicznych. Szczególnie zasobne i dobre jakościowo są złoża żwirowe, zlokalizowane w dolinach dużych rzek oraz piaszczysto-żwirowe, związane z utworami wodnolodowcowymi. Złoża w dolinach rzek sudeckich i na Przedgórzu Sudeckim należą do najlepszych w Polsce i najbardziej znaczących w krajowym bilansie zasobów. Surowiec wykorzystywany jest głównie lokalnie na potrzeby budownictwa i drogownictwa. W 2019 roku w województwie prowadzono wydobywanie piasków i żwirów ze 109 złóż, w tym 10 złóż z wydobywaniem pow. 500 tys. ton, 11 z wydobywaniem 200-500 tys. ton, 25 z wydobywaniem 50-200 tys. ton i 63 złoża z wydobywaniem pon. 50 tys. ton. Przestrzenny rozkład wydobywania piasków i żwirów w 2019 roku podziałem na powiaty przedstawiono na mapie poniżej.

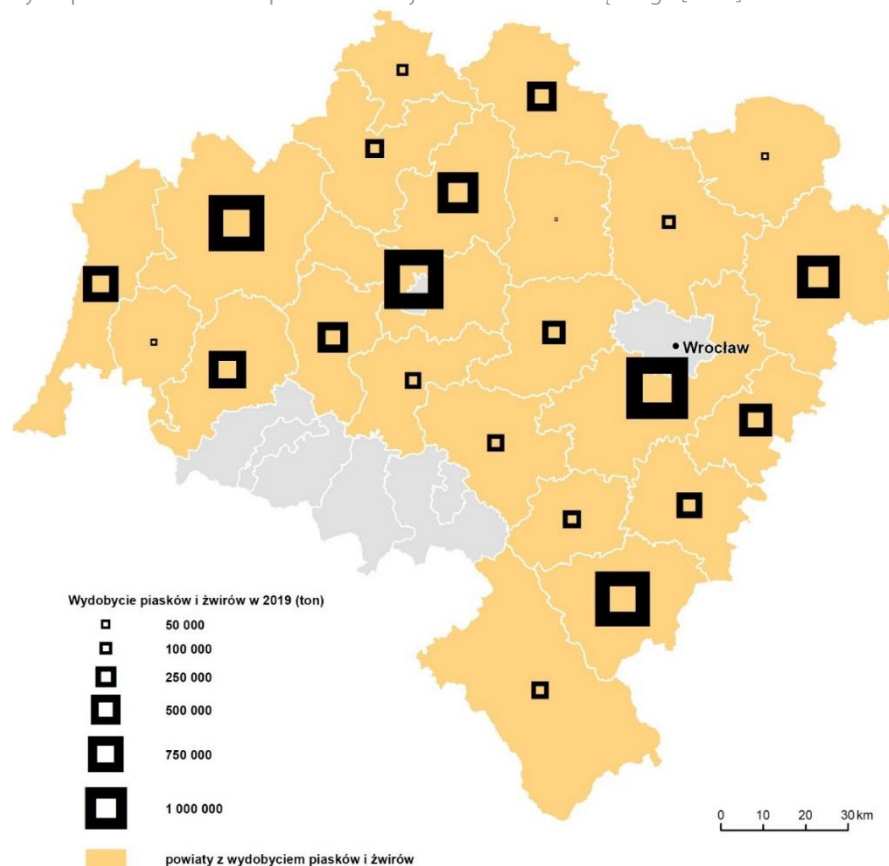
WYKRES 35. Wydobywanie piasków i żwirów w powiatach województwa dolnośląskiego [2015, 2019].

Źródło: PIG-PIB, 2012-2019.

⁴⁰ Blachowski J., Buczyńska A., (2020) Spatial and Multicriteria Analysis of Dimension Stones and Crushed Rocks Quarrying in the Context of Sustainable Regional Development: Case Study of Lower Silesia (Poland). Sustainability, 12(7), 3022; <https://doi.org/10.3390/su12073022>.

MAPA 56. Wydobycie piasków i żwirów w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: na podst. PIG-PIB, 2020.

Prognozowane wielkości wydobycia piasków i żwirów w latach 2021-2029 wynoszą od 104 188 tys. ton dla scenariusza spadku (-3,0% rocznie) do 137 840 tys. ton dla scenariusza wzrostu (+2,5% rocznie). Złóża o największej produkcji w 2018 i w 2019 roku zestawiono w tabeli poniżej.

TABELA 16. Wydobycie piasków i żwirów z największych zakładów górniczych w województwie dolnośląskim [2018, 2019].

Nazwa złoża	Wydobycie (2018) [ton]	Wydobycie (2019) [ton]	Zasoby przemysłowe (2019) [ton]
Byczeń I	929 000	528 000	4 302 000
Bystrzyca Oławska	503 000	530 000	16 542 000
Domanice	723 000	766 000	8 605 000
Olszna IIMK	470 000	511 000	14 108 000
Pieńsk	1 053 000	611 000	3 867 000
Przyłęk – Pilce	249 000	703 000	4 410 000
Rakowice-Zbiornik	788 000	790 000	46 1 79000
Stoszyce	478 000	508 000	1 659 000
Strzelce-Kolonia	747 000	540 000	5 078 000
Szczytniki p. A, B, C, D	973 000	909 000	12 953 000

Źródło: opracowanie na podstawie PIG-PIB, 2019, 2020.

Wydobycie pozostałych surowców skalnych. Województwo dolnośląskie jest także ważnym krajowym dostawcą surowców szklarskich oraz glin ceramicznych kamionkowych, a kopaliny takie jak: gliny ceramiczne białowypalające się, gliny ogniotrwałe, surowce kaolinowe, surowce bentonitowe, kwarc żyłowy, łupki łuszczkowe, magnezyty i surowce skaleniowe wydobywane są tylko na Dolnym Śląsku. Na mniejszą skalę wydobywane są piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych (8,0% produkcji krajowej), piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej (8,0%) oraz wapień i margle dla przemysłu cementowego (4,8%) i wapień dla przemysłu wapienniczego (9,2%). Zagospodarowane jest 18 złóż z 59 surowców ilastych ceramiki budowlanej. W ośmiu grupach surowców zanotowano spadek wydobycia (m.in.: gips i anhydryt, wapień dla przemysłu wapienniczego, łupki łuszczkowe, gliny ogniotrwałe, surowce ilaste ceramiki budowlanej) a w dziewięciu jego wzrost: dolomity, glin ceramiczne białowypalające się i kamionkowe, surowce kaolinowe, magnezyty, łupki kwarcytowe, piaski kwarcowe

do produkcji betonów komórkowych, wapienie i margle dla przemysłu cementowego. Piaski podsadzkowe wydobywane są w rejonie intensywnej, podziemnej eksploatacji rud miedzi na potrzeby przygotowania podsadzki hydraulicznej. W okresie 2010-2019 zaprzestano wydobywania łupków kwarcytowych i piasków formierskich. Wydobyte wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz jego udział w produkcji krajowej zestawiono w tabeli poniżej.

TABELA 17. Wydobyte wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz udział w produkcji krajowej [2010-2019].

Kopalina	Jednostka	Wydobycie [2010]	Wydobycie [2019]	Zmiana wydobywania [2010-2019]	Udział Dolnego Śląska w wydobywaniu w kraju [2019]
surowce bentonitowe	tys. ton	2,0	0,50	-1,5 (-75%)	100%
dolomit	tys. ton	188	233,85	45,85(+24,4%)	8,3%
gips i anhydryt	tys. ton	196	153	-43 (-22%)	14,4%
gliny ceramiczne białowypalające się	tys. ton	150	202,69	52,69 (+35%)	100%
gliny ceramiczne kamionkowe	tys. ton	143	185,95	42,95 (+30%)	72%
gliny ogniotrwałe	tys. ton	71	42,88	-27,12 (-38,2%)	100%
surowce ilaste ceramiki budowlanej	m ³	261	143	-118 (-45,2%)	8%
surowce kaolinowe	tys. ton	238	317,19	79,19 (+33,3%)	100%
surowce skaleniowe	tys. ton	45,54	42,16	-3,38 (-7,4%)	100%
łupki łuszczkowe	tys. ton	3,00	0,97	-2,03 (-67,7%)	100%
łupki kwarcytowe	tys. ton	2	6,89	4,89 (+244,5)	100%
magnezyty	tys. ton	63	91,49	28,49(+45,2%)	100%
piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych	tys. ton	23,95	35,01	11,06 (+42,2%)	8%
piaski podsadzkowe	m ³	1331	889,11	-441,89 (-3,2%)	33%
surowce szklarskie	tys. ton	695	858,38	163,38 (+23,5%)	29%
wapienie i margle dla przemysłu cementowego	tys. ton	0	135	135 (-)	4,8%
wapienie dla przemysłu wapienniczego	tys. ton	283	178	-105 (-37,1%)	9,2%

Źródło: opracowanie na podstawie PIG-PIB 2011, 2020

6.8. Instytucje otoczenia biznesu

Instytucje otoczenia biznesu (IOB) są ważnym elementem wspierania przedsiębiorczości na poziomie regionalnym. Wpływają one na atrakcyjność inwestycyjną i konkurencyjność województwa oraz pośrednio mogą przyczyniać się do rozwoju przemysłu wysokiej technologii, gospodarki opartej na wiedzy oraz oddziaływać na poziom innowacyjności regionu.⁴¹ W 2019 roku na Dolnym Śląsku działalność prowadziło kilkadziesiąt instytucji i firm otoczenia biznesu, stanowiących wsparcie dla przedsiębiorców m.in. w procesie tworzenia, prowadzenia i rozwoju firmy, w zakresie szkoleń, doradztwa, wdrażania projektów opartych na nowoczesnych technologiach, usług B+R itp. Szczególnie istotną rolę odgrywają instytucje wspierające przedsiębiorczość, rozwiązania proinwestycyjne, komercjalizację badań naukowych i innowacyjność przedsiębiorstw, do których zalicza się: parki technologiczne, naukowe i naukowo-technologiczne, centra transferu technologii, inkubatory technologiczne i inkubatory przedsiębiorczości. Oprócz instytucji proinwestycyjnych i proinnowacyjnych ważną rolę odgrywają również fundusze poręczeniowe i pożyczkowe, oferujące przedsiębiorcom usługi finansowe na korzystniejszych warunkach niż instytucje komercyjne. Wsparcie w postaci szkoleń, doradztwa i organizacji różnego typu przedsięwzięć, jak np.: prowadzenie wspólnych negocjacji i postępowań zakupowych, udział w targach branżowych, organizacja wspólnych działań promocyjnych, zapewniają przedsiębiorcom agencje rozwoju, izby gospodarcze, samorządy przedsiębiorców oraz ośrodki szkoleniowo-doradcze. Wśród instytucji okołobiznesowych na Dolnym Śląsku wymienić można m.in.:

⁴¹ Dominiak, J. (2013). Rola otoczenia biznesu w rozwoju regionalnym w Polsce. Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 22, 44-64.

Parki technologiczne, naukowo-badawcze, przemysłowe:

- Data Techno Park, Sp. z o.o. (www.dtpark.pl),
- Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A. (www.dpin.pl),
- Dolnośląski Park Technologiczny „T-Park” (www.darr.pl/pl/park-technologiczny-t-park),
- Legnicki Park Technologiczny LETIA S.A. (www.letia.pl),
- ChemiPark Technologiczny Sp. z o.o. (www.chemipark.pl),
- Wrocławski Park Technologiczny (www.technologypark.pl),
- Wrocławski Park Przemysłowy (www.wpp.wroc.pl),
- Park Przemysłowy Bukowice (www.bukowiceip.com),
- Noworudzki Park Przemysłowo-Technologiczny (www.agroreg.com.pl),
- Głogowski Park Przemysłowy Sp. z o.o.;

Centra Transferu Technologii:

- Wrocławskie Centrum Transferu Technologii (WCTT) Politechnika Wrocławska (www.wctt.pwr.edu.pl),
- Centrum Innowacji i Transferu Wiedzy Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o. (www.uni.wroc.pl/transfer-innowacji/ciitw-uwr-sp-z-o-o/),
- Centrum Innowacji i Transferu Technologii Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu (www.citt.umed.wroc.pl),
- Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Ośrodek Współpracy Nauki z Gospodarką Politechnika Wrocławska (www.biznes.pwr.edu.pl),
- Fundacja Badań Rozwoju i Innowacji (www.fbri.pl),
- Centrum Transferu Technologii Intech Sp. z o.o. (www.ctt-intech.pl),
- Wrocławska Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych we Wrocławiu, w Legnicy (www.not.pl),
- Wałbrzyska Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT (www.not.walbrzych.pl),
- Naczelna Organizacja Techniczna, Świdnicka Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych (www.not-swidnica.pl),
- Wrocławskie Centrum Badań EIT+Sp.z o.o. (www.nowa.eitplus.pl);

Izby gospodarcze:

- Dolnośląska Izba Gospodarcza (www.dig.wroc.pl),
- Dolnośląska Izba Rzemieślnicza (www.izba.wroc.pl/dir2019),
- Dolnośląska Izba Turystyki (www.dit.wroc.pl),
- Zachodnia Izba Gospodarcza - Pracodawcy i Przedsiębiorcy (www.zig.pl),
- Wrocławska Izba Gospodarcza (www.wig.wroc.pl),
- Polsko – Niemiecka Izba Przemysłowo – Handlowa AHK Polska (www.ahk.pl),
- Brytyjsko- Polska Izba Handlowa (www.bpcc.org.pl),
- Amerykańska Izba Handlowa w Polsce (www.amcham.pl),
- Polsko-Czeska Izba Gospodarcza (www.pcig.eu),
- Izba Gospodarcza Europy Środkowej (www.iges.pl),
- Izba Przemysłowo-Handlowa (www.bmb.pl/iphl),
- Sudecka Izba Przemysłowo - Handlowa w Świdnicy (www.siph.pl);

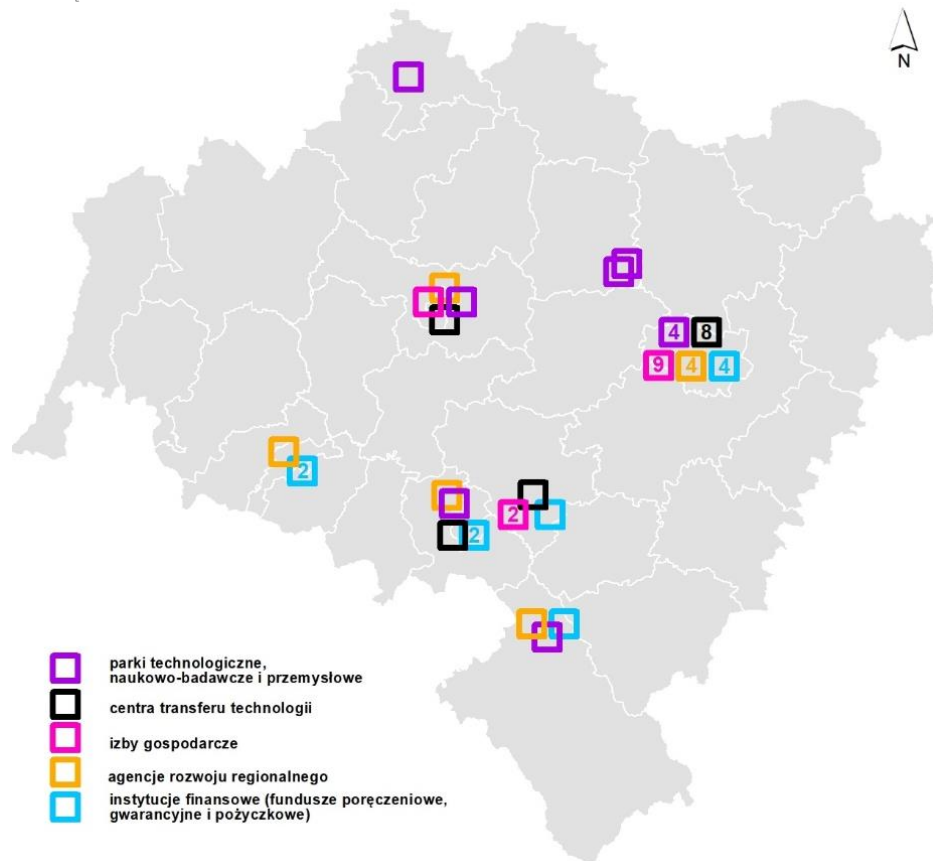
Agencje Rozwoju Regionalnego:

- Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A. (www.agroreg.com.pl),
- ARR „ARLEG” S.A. Siedziba w Legnicy (www.arleg.eu),
- Dolnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. (www.darr.pl),
- Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej Sp. z o.o. (www.dawg.pl),
- Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. (www.karr.pl),
- Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej S.A. (www.araw.pl),
- Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. (www.warr.pl),
- Agencja Rozwoju Innowacji (www.aridotacje.pl);

Instytucje finansowe (fundusze poręczeniowe, gwarancyjne i pożyczkowe):

- Dolnośląski Fundusz Gospodarczy, Sp. z o.o. (www.dfg.pl),
- Agencja Rozwoju Regionalnego "AGROREG" S.A. (www.agroreg.com.pl),
- Dolnośląski Fundusz Rozwoju Sp. z o. o. (www.dfr.org.pl),
- Fundusz Regionu Wałbrzyskiego (www.frw.pl),
- Agencja Leasingu i Finansów S.A. (www.alif.pl),
- Sudeckie Stowarzyszenie Inicjatyw Gospodarczych (www.ssig.pl),
- Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. (www.karr.pl),
- Dolnośląski Park Innowacji i Nauki S.A. (www.dpin.pl),
- Fundacja Wałbrzych 2000 (www.walbrzych2000.pl),
- Fundusz Poręczeń Kredytowych w Jeleniej Górze (www.fpkjg.pl).

MAPA 57. Rozmieszczenie wybranych typów instytucji otoczenia biznesu (bez inkubatorów) w województwie dolnośląskim [2020].

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionego powyżej wykazu instytucji otoczenia biznesu działających na Dolnym Śląsku można zauważyć, że ich największa koncentracja znajdowała się w stolicy regionu – Wrocławiu. Pomniejsze skupiska tego typu instytucji były zlokalizowane w byłych miastach wojewódzkich: Wałbrzychu, Legnicy i Jeleniej Górze. Prowadziły one działalność również w innych większych ośrodkach województwa takich jak Świdnica i Głogów, mniejszych miastach położonych w pobliżu większych ośrodków miejskich jak w przypadku Szczawna-Zdroju oraz miast będącymi obecnie lub w niedalekiej przeszłości ważnymi wyspecjalizowanymi ośrodkami przemysłowymi (Brzeg Dolny, Nowa Ruda). Instytucje otoczenia biznesu w województwie dolnośląskim skupione były więc w kilku głównych ośrodkach miejskich regionu, a rozległe obszary, na których nie występują większe miasta były pozbawione tego typu instytucji. Sytuacja ta może sprzyjać powstawaniu obszarów o mniejszym potencjale rozwoju przedsiębiorczości, szczególnie powiązanej z podmiotami gospodarczymi, wymagającymi wsparcia instytucjonalnego na różnych etapach prowadzonej działalności gospodarczej.

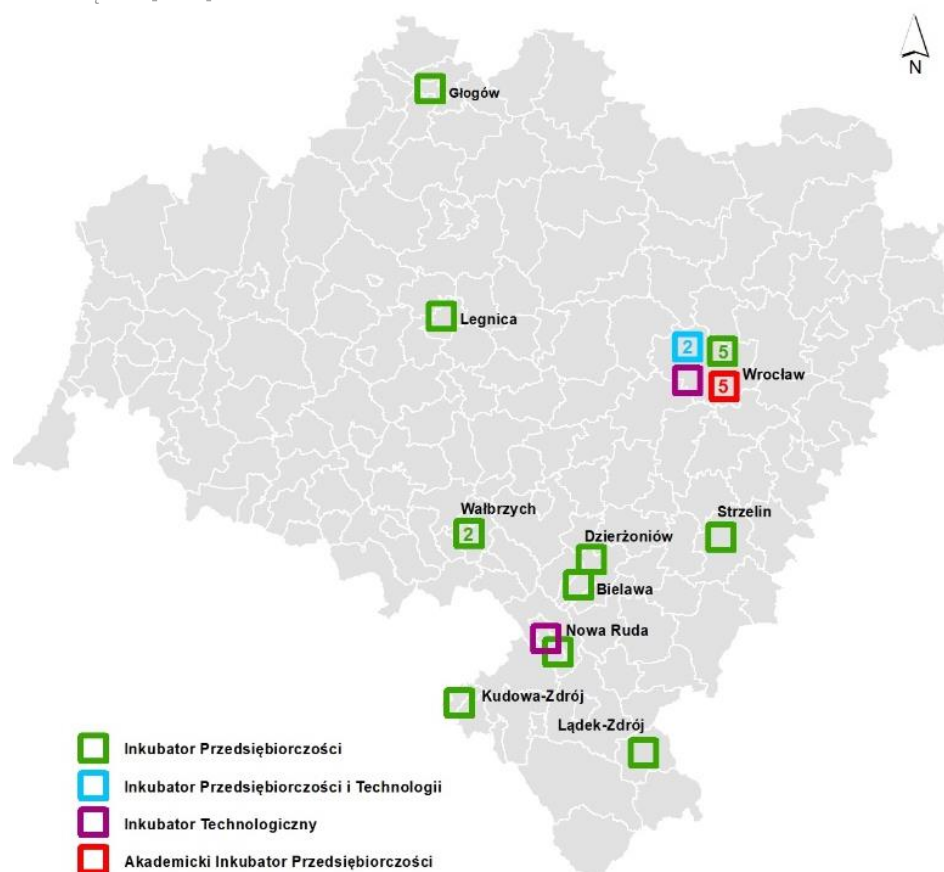
Inkubatory przedsiębiorczości są jednym z typów instytucji otoczenia biznesu. Mogą one funkcjonować samodzielnie lub w ramach parku przemysłowego lub technologicznego. Wyróżnia się inkubatory przedsiębiorczości, technologiczne oraz akademickie inkubatory przedsiębiorczości:

- inkubator przedsiębiorczości – wyodrębniona jednostka, dysponująca nieruchomością, prowadząca kompleksowy program wsparcia przedsiębiorcy,
- inkubator technologiczny – typ programu inkubacji przedsiębiorczości pomagający firmom opartym na technologii w rozpoczęciu działalności i w rozwoju,
- akademicki inkubator przedsiębiorczości – jednostka powoływana przez uczelnię w celu wspierania działalności gospodarczej środowiska akademickiego lub pracowników uczelni i studentów będących przedsiębiorcami.⁴²

⁴² Bąkowski, A., Mażewska, M. (red.). (2014). Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce: Raport z badania 2014. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

Większość dolnośląskich inkubatorów jest zlokalizowana we Wrocławiu, w którym występują wszystkie wyróżnione typy inkubatorów, w tym akademickie inkubatory przedsiębiorczości, co jest ściśle skorelowane z funkcjonowaniem największych uczelni wyższych w regionie. Pozostałe inkubatory zlokalizowane są głównie w większych ośrodkach osadniczych (tj. Legnica, Wałbrzych, Świdnica) oraz mniejszych miejscowościach w południowej części regionu. Działalność tych instytucji obejmuje głównie wynajem przestrzeni biurowej, stref co-workingu, sal konferencyjnych i szkoleniowych oraz usługi informacyjne, doradcze i szkoleniowe, po preferencyjnych cenach. Poniżej przedstawiono wykaz dolnośląskich inkubatorów. Należą do nich:

MAPA 58. Rozmieszczenie inkubatorów przedsiębiorczości, technologicznych i akademickich w województwie dolnośląskim [2020].

Źródło: opracowanie własne.

Inkubatory Przedsiębiorczości:

- Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości (Bielawa) (www.artinkubator.bielawa.pl),
- Dzierżoniowskie Centrum Biznesu (Dzierżoniów) (www.dzierzoniow.pl/page/lokale-dla-przedsiębiorcow),
- Biuro ARR „ARLEG” S.A. w Głogowie (Głogów) (www.arleg.eu),
- Inkubator przedsiębiorczości Łądek-Zdrój (Łądek-Zdrój) (www.inkubator-ladek.pl),
- ARLEG Inkubator Przedsiębiorczości (Legnica) (www.arleg.eu),
- Noworudzki Inkubator Przedsiębiorczości (Nowa Ruda) (www.agroreg.com.pl),
- Strzeliński Gminny Inkubator Przedsiębiorczości (Strzelin) (www.strzelin.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=247&strona=1&sub=43),
- Sudecki Inkubator Przedsiębiorczości (Wałbrzych) (www.inkubatorsudecki.pl),
- Wałbrzyski Inkubator Przedsiębiorczości (Wałbrzych) (www.facebook.com/walbrzyskiinkubatorprzedsiębiorczosci),
- Inkubator Przedsiębiorczości DAWG (Wrocław) (www.dawg.pl/pl/page/232/INKUBATOR-PRZEDSIĘBIORCZOSCI-DAWG),
- Inkubator Centrum Wspierania Przedsiębiorczości (Wrocław) (www.cwp.wroclaw.pl),
- Centrum Przedsiębiorczości Wrocław (Wrocław) (www.twojstartup.pl/oddzialy/wroclaw/),
- Concordia Design HUB (Wrocław) (www.hub.concordiadesign.pl),
- Biuro Rachunkowe 24 (Wrocław) (www.cylex-polska.pl/reviews/viewcompanywebsite.aspx?firmaName=wirtualne+biuro+wroc%582aw&companyId=13427382)

Inkubatory Przedsiębiorczości i Technologiczne:

- Inkubator Przedsiębiorczości i Technologii Wrocławski Park Technologiczny (IPIT WPT) (Wrocław) (www.technologypark.pl/inkubatory-przedsiębiorczosci/ipit/),
- Dolnośląski Inkubator Technologiczny wraz z Centrum Innowacji (Wrocław) (www.dawg.pl/pl/page/52/INKUBATOR-TECHNOLOGICZNY-wraz-z-CENTRUM-INNOWACJI-DAWG);

Inkubatory Technologiczne:

- Technoinkubator Nowa Ruda (Nowa Ruda) (www.nowaruda.agroreg.com.pl),
- Inkubator Technologiczny Dolnośląski Park Innowacji i Nauki (Wrocław) (www.dpin.pl);

Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości:

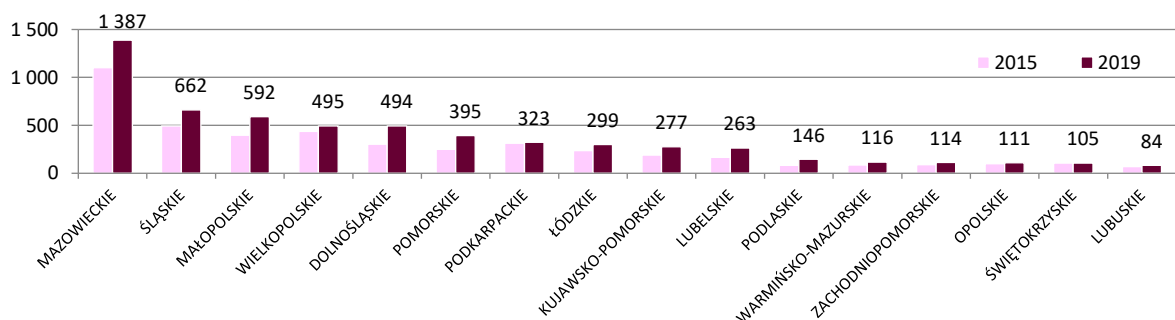
- inQUBE Uniwersytecki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu (Wrocław) (www.inqube.pl),
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu (Wrocław) (www.upwr.edu.pl/wspolpraca/akademicki-inkubator-przedsiębiorczosci),
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Politechnice Wrocławskiej (Wrocław) (www.inkubator.pwr.wroc.pl),
- Dolnośląski Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wrocławskim Parku Technologicznym (DAIP) (Wrocław) (www.technologypark.pl/daip/),
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wyższej Szkole Bankowej (Wrocław) (aip.wsb.net.pl).

Inkubatory mają szeroki zakres działalności często bez konkretnej specjalizacji. Ankieta przeprowadzona wśród ośrodków funkcjonujących we Wrocławiu wykazała dominację działalności biurowej o różnej specyfice, zidentyfikowano również branżę IT, technologiczną oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)⁴³. Poza Dolnośląskim Inkubatorem Art-Przedsiębiorczości działającym w branży kreatywnej, pozostałe inkubatory funkcjonujące w regionie nie wykazały konkretnej specjalizacji. Większość z nich oferowała swoje usługi w okresie 2-3 lat, nieliczne 5 lat, a tylko w kilku przypadkach czas oferowanych usług uzależniony był od potrzeb zainteresowanych podmiotów, którymi były w większości mikroprzedsiębiorstwa.

6.9. Działalność badawczo-rozwojowa

W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowały 494 **jednostki aktywne badawczo**, czyli takie, które prowadziły działalność B+R bądź zlecały innym podmiotom wykonywanie pracy związanej z tą działalnością, w tym 451 jednostek pochodziło z sektora przedsiębiorstw. Od 2015 roku liczba jednostek B+R na Dolnym Śląsku wzrosła o 63%, co pozwoliło województwu uplasować się na drugim miejscu wśród innych województw w Polsce.

WYKRES 36. Jednostki aktywne badawczo prowadzące działalność B+R w regionach [2015, 2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2015-2019 nakłady wewnętrzne ogółem na badania i rozwój w regionie wzrosły o 84,7% z 1,28 mld zł do 2,36 mld zł. Zdecydowaną większość przedmiotowych nakładów stanowiły nakłady bieżące, które od 2015 roku wzrosły o 136,0% z 0,84 mld zł do 1,99 mld zł. Natomiast nakłady inwestycyjne na środki trwałe, w tym samym okresie, spadły o 15,1% z 0,43 mld zł w 2015 roku do 0,36 mld zł w 2019 roku.

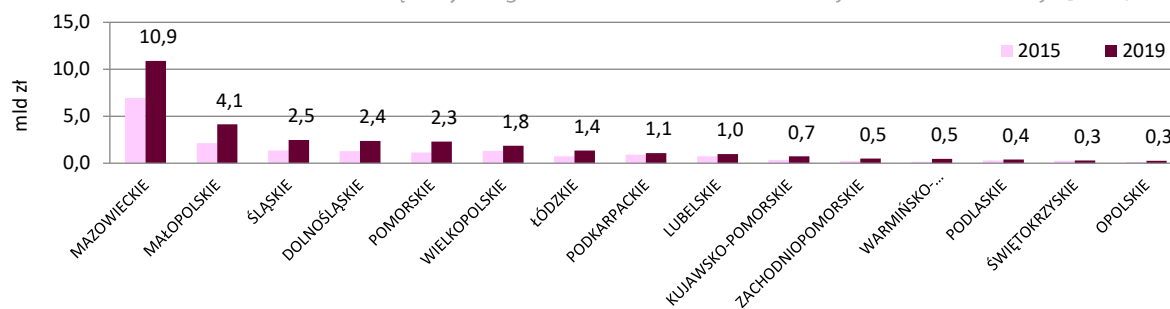
Nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w województwie dolnośląskim w latach 2015-2019 wzrosły dwukrotnie, licząc od kwoty 0,74 mld zł w 2015 roku do 1,49 mld zł w 2019 roku. Od 2016⁴⁴ do 2019 roku region dolnośląski wykorzystał na nakłady wewnętrzne B+R ze środków finansowanych z zagranicy wysokości 0,35 mld zł,

⁴³ Ankieta przeprowadzona w 2020 roku przez Instytut Rozwoju Terytorialnego na potrzeby opracowania pn. „Analiza działalności inkubatorów przedsiębiorczości zlokalizowanych we Wrocławiu w kontekście prowadzenia działalności gospodarczej w sektorze ICT”.

⁴⁴ Brak danych za 2015 r.

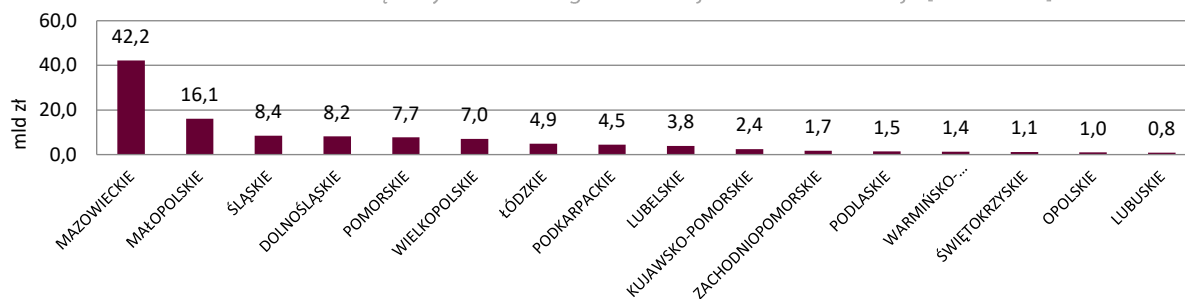
w tym 0,15 mld zł w 2019 roku. Od 2016 do 2019 roku większe niż na Dolnym Śląsku nakłady na B+R ze środków zagranicznych sfinansowane zostały w trzech województwach: mazowieckim (2,81 mld zł), małopolskim (0,53 mld zł) i śląskim (0,48 mld zł).

WYKRES 37. Wartość nakładów wewnętrznych ogółem na działalność B+R w województwach w kraju [2015, 2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 38. Wartość nakładów wewnętrznych na B+R ogółem w województwach w kraju [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zatrudnienie w B+R. W 2019 roku liczba pracujących w działalności badawczo-rozwojowej na Dolnym Śląsku wynosiła 12 373,1 EPC⁴⁵, a wskaźnik liczby pracujących w B+R w przeliczeniu na 1000 osób aktywnych zawodowo wyniósł 9,5 EPC. W latach 2016⁴⁶-2019 liczba pracujących w B+R wzrosła o 37,3%, z czego: w sektorze przedsiębiorstw o 69,6% z 4348,3 EPC w 2016 roku do 7375,2 EPC w 2019 roku, a w sektorze szkolnictwa wyższego o 2,0% z 4550,0 EPC w 2016 roku do 4640,4 EPC w 2019 roku.

W 2016 roku udział osób pracujących w B+R w liczbie osób pracujących ogółem wynosił 1,04% (przy wskaźniku dla Polski 1,05%), i systematycznie wzrastał, zwiększając się do 1,44% w 2019 roku (przy wskaźniku dla Polski 1,31%). W 2019 roku na 1 pracującego w sektorze badawczo-rozwojowym na Dolnym Śląsku przypadało 130,9 tys. zł nakładów wewnętrznych na B+R, co uplasowało Dolny Śląsk na 6. miejscu w kraju po województwach: pomorskim (169,7 tys. zł), mazowieckim (169,1 tys. zł), małopolskim (147,8 tys. zł), podkarpackim (133,4 tys. zł) i śląskim (132,8 tys. zł). W tym samym roku nakłady wewnętrzne w sektorze badawczo-rozwojowym w przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu wyniosły 816,6 zł, przy średniej w kraju na poziomie 788,9 zł. Liczba ta dała województwu dolnośląskiemu 4. pozycję w kraju, po województwach: mazowieckim (2012,3 zł), małopolskim (1213,8 zł) i pomorskim (978,7 zł). W 2019 roku nakłady na B+R posłużyły sfinansowaniu tej działalności w następujących dziedzinach nauki⁴⁷: inżynierskich i technicznych – 1 447 599,3 tys. zł, przyrodniczych – 405 759,0 tys. zł, medycznych – 258 756,2 tys. zł, rolniczych i weterynaryjnych – 91 781,3 tys. zł.

Liczba osób pracujących w B+R wzrosła o 38,8 % z 13 035 osób w 2016 roku do 18 097 osób w 2019 roku. W 2019 roku w liczbie tej: 73,8% (13 354 os.) stanowili badacze, 17,6% (3187 os.) technicy i pracownicy równorzędni, a 8,6% (1556 os.) pozostały personel. Pracownicy ci w 2016 roku stanowili odpowiednio: 79,6 %, 11,0 % i 9,4 %. W porównaniu do 2016 roku liczba techników i pracowników równorzędnych wzrosła o 122,6%, liczba badaczy o 28,7%, a o 27,0 % liczba pozostałego personelu.

⁴⁵ 1 EPC tj. ekwiwalent pełnego czasu pracy oznaczający jeden osobo-rok poświęcony wyłącznie na działalność B+R.

⁴⁶ Brak danych za 2015 r.

⁴⁷ Dane za 2019 r. dotyczące nauk humanistycznych i sztuki oraz nauk społecznych zostały objęte tajemnicą statystyczną.

Ponadto na Dolnym Śląsku w 2019 roku w **sektorze szkolnictwa wyższego** pracowało w B+R 8350 osób. Liczba ta zwiększyła się zaledwie o 6,0% w porównaniu do 2016 roku. W tym samym czasie liczba pracujących w B+R w sektorze przedsiębiorstw wzrosła o 84,3% z 4980 osób w 2016 roku do 9180 osób w 2019 roku.

DZIAŁALNOŚĆ B+R:	Udział osób pracujących w B+R w liczbie osób pracujących ogółem
Liczba jednostek B+R 2015/2019:	2016/2019:
<ul style="list-style-type: none"> ▪ województwo dolnośląskie: 304 / 494 ↑ ▪ zmiana 2015-2019: 62,5 % ↑ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ województwo dolnośląskie: 1,04% /1,44% ↑ Polska: 1,05%/1,31% ↑ ▪ zmiana 2016-2019 województwo dolnośląskie: 38,5 % ↑ (Polska: 24,8% ↑)

6.10. Specjalne strefy ekonomiczne

Specjalna Strefa Ekonomiczna (SSE) to wyodrębniona administracyjnie część terytorium Polski, przeznaczona do prowadzenia działalności gospodarczej na preferencyjnych warunkach. Przedsiębiorca w SSE podlega ulgowemu traktowaniu podatkowemu, może rozpocząć działalność na specjalnie przygotowanym, uzbrojonym terenie. Przedsiębiorcy mogą ubiegać się również o tzw. „rozszerzenie SSE”, pozwalające na ustanowienie terenów SEE np. na obszarze funkcjonującego już przedsiębiorstwa. Kluczową zachętą w formie pomocy publicznej dla inwestorów lokujących swoje projekty w SSE jest zwolnienie z podatku dochodowego. Infrastruktura obszarów należących do SSE jest dobrze rozwinięta, co powoduje, że są one bardzo atrakcyjne zarówno dla polskich, jak i zagranicznych inwestorów. Na mocy obowiązujących obecnie przepisów Specjalne Strefy Ekonomiczne będą funkcjonować do 31 grudnia 2026 roku.

Specjalne Strefy Ekonomiczne na Dolnym Śląsku zostały stworzone w celu: przyspieszenia rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska, rozwoju i wykorzystania nowych rozwiązań technicznych i technologicznych w gospodarce narodowej, zwiększenia konkurencyjności produktów i usług, zagospodarowania majątku przemysłowego i infrastruktury, tworzenia nowych miejsc pracy. Na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku funkcjonowały cztery Specjalne Strefy Ekonomiczne:

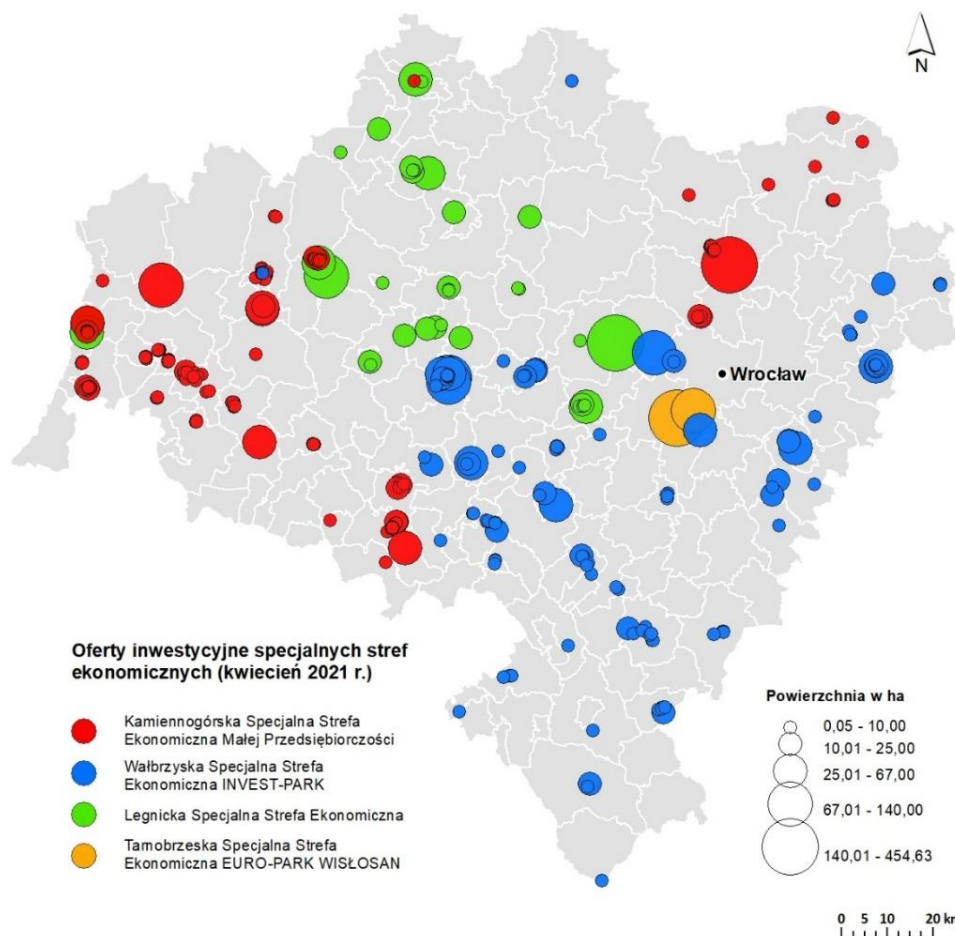
- Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST – PARK” (WSSE) (www.invest-park.com.pl),
- Kamiennogórska SSE Małej Przedsiębiorczości (KSSE) (www.ssemp.pl),
- Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (LSSE) (www.lsse.eu),
- Tarnobrzeska Specjalna Strefa Ekonomiczna (TSSE) (www.tsse.pl), której zarząd jest zlokalizowany poza terenem województwa dolnośląskiego.

TABELA 18. Specjalne Strefy Ekonomiczne na Dolnym Śląsku zgodnie z Ustawą z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych [stan na 31.12.2015, 2020].

Nazwa	Kamiennogórska	Legnicka	Tarnobrzeska	Wałbrzyska
powierzchnia strefy ogółem [ha]	540,83	1 361,00	1 868,20	3 774,55
powierzchnia strefy w województwie dolnośląskim [ha]	534,98	1 334,00	410,68	2 286,54
liczba podstref w województwie dolnośląskim [szt.]	16	17	1	32
INWESTYCJE				
wielkość inwestycji ogółem do 31.12.2015 r. [mln zł]	2 164,90	7 597,00	3 909,34	7 328,85
wielkość inwestycji ogółem do 31.12.2020 r. [mln zł]	3 006,84	7 136,00	3 982,81	5 901,08
ZEZWOLENIA				
liczba ważnych zezwoleń na dzień 31.12.2015 r. [szt.]	59	84	16	180
liczba ważnych zezwoleń na dzień 31.12.2020 r. [szt.]	57	88	26	82
MIEJSCA PRACY				
liczba deklarowanych miejsc pracy w strefie na dzień 31.12.2015 r. [msc]	6 709	12 607	7 142	14 259
liczba deklarowanych miejsc pracy w strefie na dzień 31.12.2020 r. [msc]	7 602	16 099	2 892	2 331
INWESTORZY				
Liczba przedsiębiorców w strefie na dzień 31.12.2015 r. [szt.]	42	51	14	178
Liczba przedsiębiorców w strefie na dzień 31.12.2020 r. [szt.]	40	56	24	78

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SSE.

MAPA 59. Oferty inwestycyjne Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie dolnośląskim [czerwiec 2021].

Źródło: opracowanie własne.

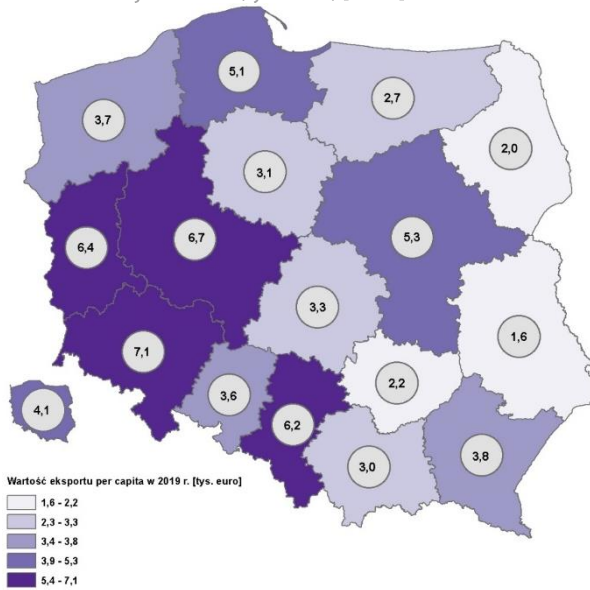
Polska Strefa Inwestycji (PSI) to wprowadzony w 2018 roku instrument wsparcia nowych inwestycji realizowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Głównym założeniem PSI jest rozszerzenie na całe terytorium Polski ulg podatkowych dostępnych dotąd wyłącznie na terenach specjalnych stref ekonomicznych. O najważniejszych zmianach przeczytać można na www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/polska-stefa-inwestycji. Do realizacji programu PSI zostały wyznaczone spółki zarządzające Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi, których działalność i zadania rząd rozszerzył na obszar całego kraju.

6.11. Handel zagraniczny i inwestorzy zagraniczni

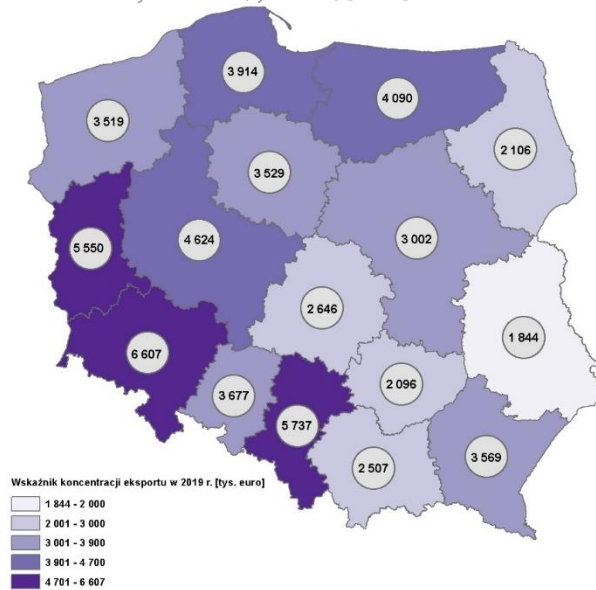
Eksport towarów i usług stanowi ważny element wzrostu gospodarczego Dolnego Śląska. Jego wartość w 2019 roku wyniosła w regionie 20,7 mld euro, co klasyfikowało go do czołówki liderów eksportowych, z udziałem 8,8% w kraju. Dolny Śląsk zakwalifikował się na 4. miejscu, po takich województwach jak: mazowieckie (28,8 mld euro), śląskie (28,0 mld euro) i wielkopolskie (23,5 mld euro). Od 2015 roku wartość eksportu w województwie wzrosła o 3,7 mld euro, czyli 121,8%. W 2019 roku województwo dolnośląskie osiągnęło największy roczny wzrost eksportu w porównaniu do 2018 roku, wynoszący około 2,3 mld euro (12,8%). Województwo dolnośląskie było również jedynym, w którym odnotowano wzrost wartości **wskaźnika kontrybucji**, czyli udziału województwa w generowaniu ogółu eksportu dla kraju. Zwiększył się on z poziomu 8,4% w 2018 roku, do wspomnianych powyżej 8,8%⁴⁸. Na Dolnym Śląsku osiągnięta została również najwyższa średnia wartość eksportu na 1 mieszkańca wśród województw w kraju – 7,1 tys. euro, czyli 172,6% średniej w Polsce wynoszącej 4,1 tys. euro. Na kolejnych miejscach znalazły się dwa województwa z Polski Zachodniej: wielkopolskie (6,7 tys. euro) i lubuskie (6,4 tys. euro).

⁴⁸ Na sytuację wpływ miał między innym wzrost wartości kategorii „niesklasyfikowane” do żadnego z województw (z poziomu 52,3 mld euro w 2018 roku do 59,5 mld euro w 2019 roku) i jej udziału w generowaniu krajowego eksportu z 23,9% do 25,4%, w skutek czego 9 województw, zanotowało spadki wartości wskaźnika kontrybucji.

MAPA 60. Wartość eksportu na 1 mieszkańca wg województw (tys. euro) [2019].

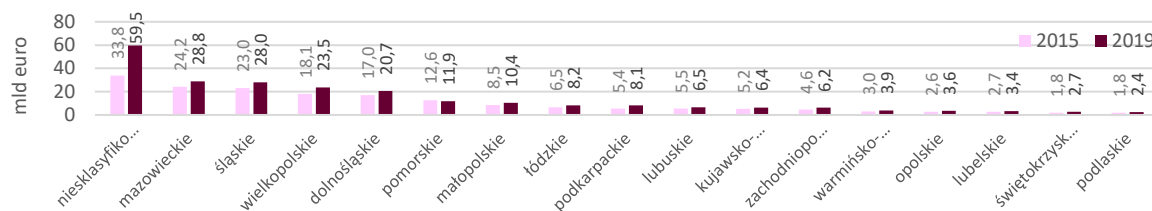

MAPA 61. Wskaźnik koncentracji eksportu wg województw (tys. euro) [2019].

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Izby Administracji Skarbowej [w]: Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2019, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2020.

WYKRES 39. Wartość eksportu w województwach w kraju (w mld euro) [2015, 2019].

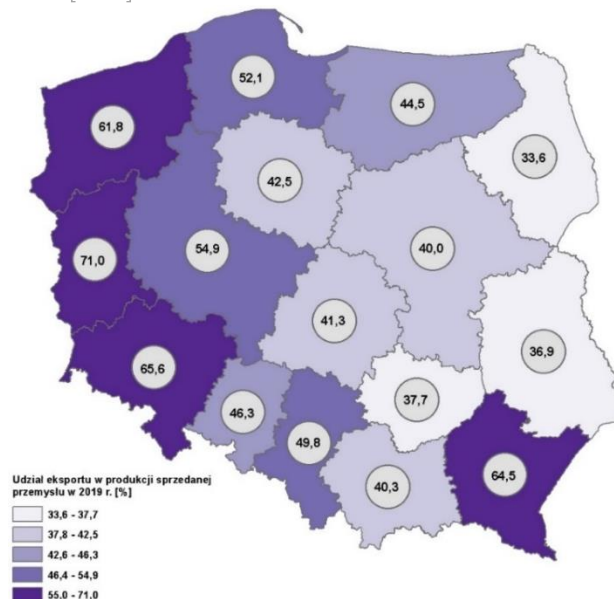

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Izby Administracji Skarbowej [w]: Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2019, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2020.

W 2019 roku na Dolnym Śląsku działalność gospodarczą prowadziło 3129 przedsiębiorstw eksportujących (6,7% eksporterów z kraju), czyli o 13,9% więcej niż w 2015 roku. Odnotowano tu najwyższy wśród regionów w kraju **wskaźnik koncentracji eksportu**, informujący o wartości eksportu przypadającej na jedną eksportującą firmę, który w 2019 roku wynosił 6,6 mln euro.

Stopień otwartości gospodarki na współpracę i wymianę handlową z zagranicą mierzony jest wartością eksportu w relacji do wartości sprzedanej przemysłu. Pod tym względem Dolny Śląsk w 2019 roku był 2. regionem w kraju z udziałem 65,6%, po województwie lubuskim (71,0%). Nadmienić należy, że nasze województwo było jednym z 3 w kraju, gdzie nastąpił wzrost poziomu tego wskaźnika w porównaniu do 2018 roku. W pozostałych 11 regionach odnotowano spadek, w 2 pozostał on bez zmian.

MAPA 62. Udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu (%) [2019].

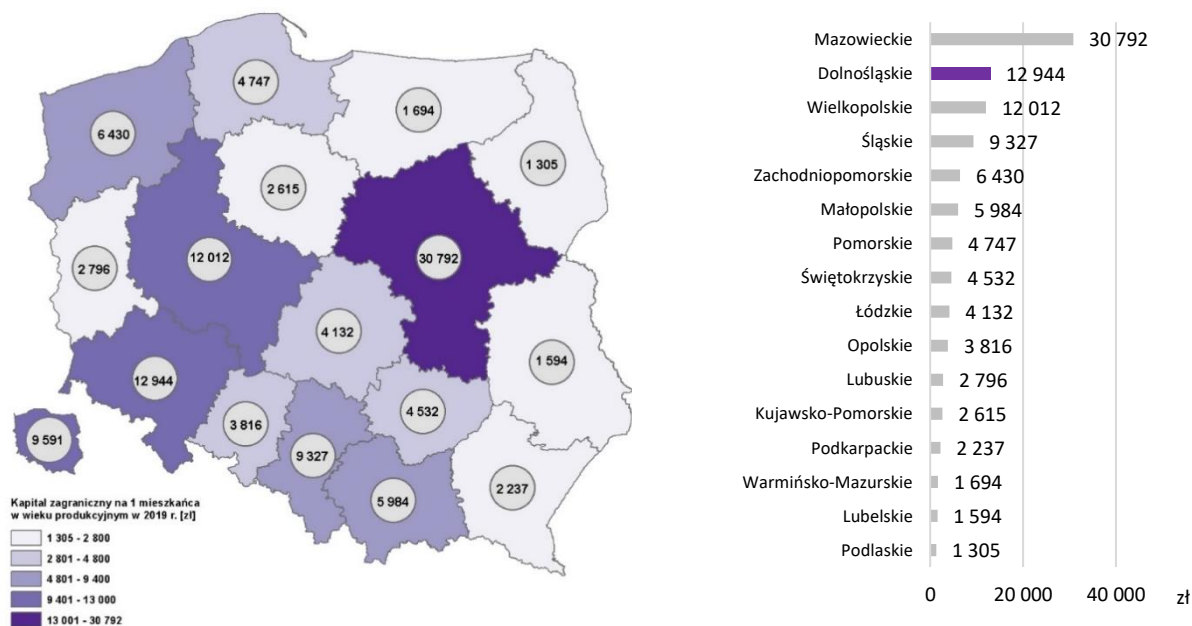

Źródło: opracowanie na podstawie danych z Izby Administracji Skarbowej [w]: Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2019, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2020.

Import. Pod względem wartości importu, czyli zakupu towarów lub usług za granicą w celu wykorzystania ich na krajowym rynku, w 2019 roku województwo dolnośląskie z wartością 18,3 mld euro zajęło 4. miejsce z udziałem na poziomie 8,0% w kraju, po województwach mazowieckim (26,8%, 61,5 mld euro), wielkopolskim (10,0%, 23,1 mld euro) i śląskim (9,3%, 21,3 mld euro). W porównaniu do 2015 roku wartość importu na Dolnym Śląsku wzrosła o 4,5 mld euro, czyli 32,6%. W 2019 roku województwo dolnośląskie było wraz z województwem śląskim jednymi z dwóch regionów w Polsce, w których odnotowano wzrost wskaźnika kontrybucji w porównaniu do 2018 roku (odpowiednio o 0,8 p.p. i 0,1 p.p.). Również w przypadku dynamiki importu, w 2019 roku dolnośląskie wraz ze śląskim były jedynymi województwami, w których odnotowano jej dodatni poziom. Na Dolnym Śląsku wzrosła ona z poziomu 8,0% w 2018 roku do 14,1% w 2019 roku, co uplasowało region na 1. miejscu w kraju, a na Śląsku z 3,2% do 4,8%. We wszystkich pozostałych województwach nastąpił jej spadek w porównaniu do 2018 roku. Pod względem wartości importu na 1 mieszkańca Dolny Śląsk uplasował się natomiast na 3. miejscu w kraju z kwotą 6,3 tys. euro, na poziomie 165,8% średniej w kraju wynoszącej 3,8 tys. euro. Na Dolnym Śląsku działalność prowadziło 7,3% importerów w kraju. Ich liczba, 4044 w 2019 roku, plasowała region na 5. miejscu wśród województw. W porównaniu do 2015 roku zwiększyła się ona o 558 podmiotów, czyli 16%.

Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego. W 2019 roku na Dolnym Śląsku działalność gospodarczą prowadziło 2195 podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego, czyli 8,7% tego typu przedsiębiorstw w Polsce. Ich liczba klasyfikowała region na 3. miejscu w kraju, po województwach mazowieckim (9771 podmiotów) i śląskim (2289). Blisko 65% z nich jako siedzibę wybrało Wrocław (54,0%, 1185 podmiotów) lub jego sąsiedztwo – powiat wrocławski (10,4%, 229 podmiotów). Znacząca ich liczba zarejestrowana była również w powiecie świdnickim (76 podmiotów), bolesławieckim (55) oraz w mieście Legnica (52). Mniej niż 10 przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego zarejestrowanych było natomiast w powiatach: lwóweckim (9 podmiotów), górowskim (7), wałbrzyskim (6) i milickim (5). Podobnie jak w większości województw, na Dolnym Śląsku ich liczba od 2015 roku zmniejszyła się o 2,7%, tj. 65 podmiotów. W 9 powiatach⁴⁹ na Dolnym Śląsku liczba inwestorów zagranicznych zwiększyła się, a największa ich liczba zarejestrowała swoją działalność w powiatach: wrocławskim (23), polkowickim (13) i oleśnickim (7). W 4 powiatach nie zmieniła się⁵⁰, w tym w mieście Wrocław, gdzie w 2018 roku wynosiła 1315 podmiotów, a w 2019 roku wróciła do poziomu 1185 z 2015 roku. W pozostałych 17 powiatach zmniejszyła się ona, w tym największa ich liczba wyrejestrowana została w powiatach: kłodzkim (15 podmiotów), świdnickim (16), mieście Jelenia Góra (16) oraz karkonoskim (19).

MAPA 63. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według województw (zł) [2019].

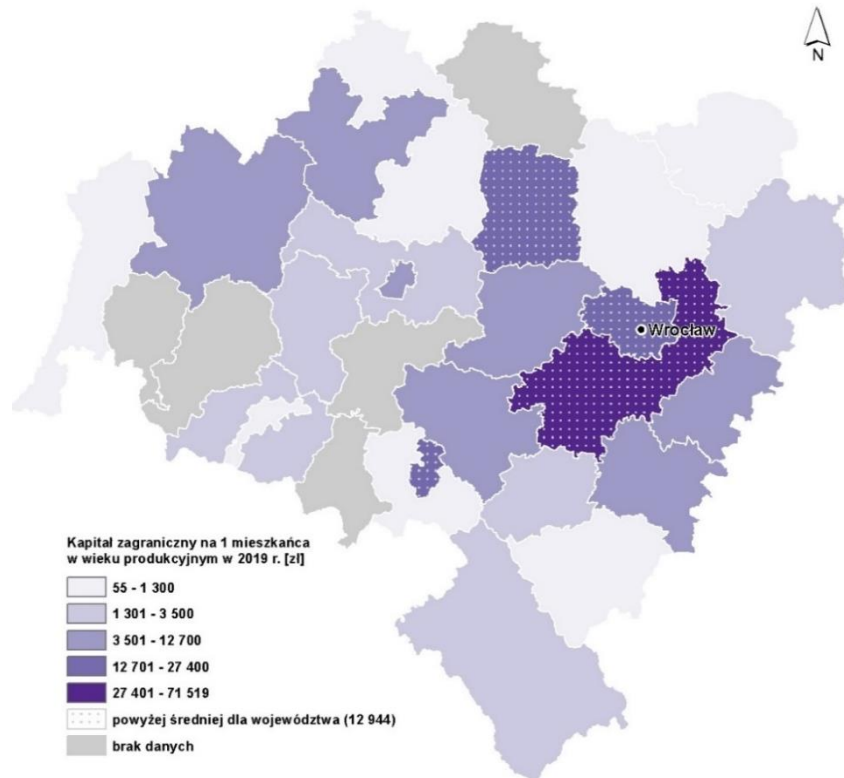
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

⁴⁹ Powiaty: wrocławski (23 podmioty), polkowicki (13), oleśnicki (7), bolesławiecki (5), ząbkowicki (4), m. Wałbrzych (4), górowski (1), średzki (1) i wołowski (1).

⁵⁰ Powiaty: jaworski, legnicki, trzebnicki, m. Wrocław.

Kapitał zagraniczny. Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego ulokowały na Dolnym Śląsku w 2019 roku 10,2% kapitału zainwestowanego w Polsce, czyli 22,43 mld zł. W przeliczeniu na 1 mieszkańca jego wartość na poziomie 12,9 tys. zł była wyższa niż średnio w kraju (9,5 tys. zł) i plasowała region na 2. miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (30,7 tys. zł).

MAPA 64. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według powiatów na dolnym Śląsku [2019].

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

6.12. Ocena mocnych i słabych stron

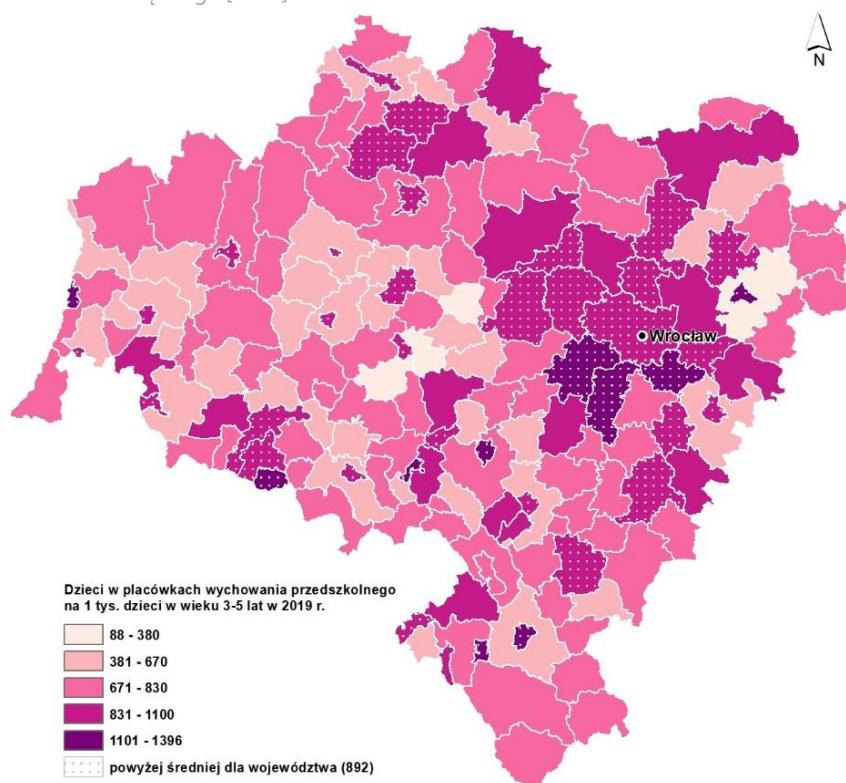
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rosnąca wartość PKB i WDB ogółem oraz per capita regionu, ▪ znaczący udział podmiotów usługowych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych, ▪ wzrost liczby jednostek B+R i wysoki udział jednostek B+R pochodzących z sektora przedsiębiorstw, ▪ wysoka atrakcyjność inwestycyjna, w tym aktywna działalność i rozwój specjalnych stref ekonomicznych oraz terenów przeznaczonych pod funkcje gospodarcze z dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, ▪ proeksportowa orientacja przedsiębiorstw, wysoki stopień otwartości gospodarki na współpracę i wymianę handlową, ▪ spadek stopy bezrobocia rejestrowanego, ▪ relatywnie duża koncentracja inwestycji zagranicznych, ▪ rozwinięte rolnictwo i wysokość uzyskiwanych plonów zbóż, ▪ istotna rola w eksploatacji jedynych w kraju i jedynych z ważniejszych w świecie złóż rud miedzi i srebra oraz w produkcji węgla brunatnego, metamorficznych i magmowych kamieni łamanych i blocznych oraz wielu innych kopaliny użytecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duże dysproporcje wewnętrzne w tworzeniu PKB i WDB regionu, ▪ znaczny udział długotrwale bezrobotnych, ▪ brak dostępu do instytucji otoczenia biznesu w części województwa dolnośląskiego, ▪ spadek wewnętrznych nakładów inwestycyjnych na środki trwałe związane z działalnością B+R, ▪ niski poziom produkcji zwierzęcej, w tym żywca rzeźnego i mleka oraz spadek zainteresowania prowadzeniem produkcji ekologicznej, wysokie zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych (NPK) w przeliczeniu na czysty składnik na jednostkę powierzchni użytków rolnych, ▪ ograniczona możliwość zagospodarowania części udokumentowanych złóż kopaliny ze względu na ich występowanie na obszarach o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

7. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

7.1. Edukacja i wychowanie przedszkolne

Wychowanie przedszkolne. Powszechny dostęp oraz wysoka jakość infrastruktury edukacyjnej jest podstawowym warunkiem rozwoju kapitału społecznego, a także budowy silnej i stabilnej pozycji gospodarczej oraz wysokiej jakości życia mieszkańców regionu. Pomimo wyraźnych objawów kryzysu demograficznego (m.in. niski przyrost naturalny), wciąż borykamy się z problemami związanymi z równą dostępnością do infrastruktury opiekuńczo-edukacyjnej. W 2019 roku województwo dolnośląskie zamieszkiwało 82 490 **dzieci** w wieku 3-5 lat (spadek o 3428 dzieci względem 2015 roku). Liczba **przedszkoli**⁵¹ wzrosła z 1397 w 2015 roku do 1459 w 2019 roku. Do końca 2018 roku zwiększyła się także liczba dostępnych miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego o blisko 18% (z 80 595 w 2015 r. do 94 930 w 2018 r.). W 2019 roku w województwie dolnośląskim na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat przypadało 892 dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Wartość ta była nieznacznie wyższa od średniej dla kraju, która wynosiła 885 dzieci (Dolny Śląsk uplasował się na 6. pozycji w kraju). Wskaźnik ten względem 2015 roku zanotował zauważalny wzrost, ponieważ wynosił wtedy 848 dzieci w placówkach na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat. Najwyższe wartości wskaźnika osiągnęły gminy miejskie, rekordzistą pod tym względem jest gmina Polanica-Zdrój, gdzie na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat 1396 objętych jest opieką w placówkach wychowania przedszkolnego⁵². Najniższe wartości odnotowano w gminach wiejskich: Ruja (88 dzieci), Mściwojów (336 dzieci) i Paszowice (351 dzieci). Największą zmianę liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w gminach Dolnego Śląska w latach 2015-2019 zanotowała gmina Jeżów Sudecki, gdzie wskaźnik wzrósł o 189%. Znaczny przyrost liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego miał miejsce również w gminie Kunice (111%) oraz Platerówka (104%). W kilkunastu gminach w latach 2015-2019 zanotowano natomiast spadek wartości tego wskaźnika. Były to m.in.: Ruja (-64%), Pęcław (-21%), Pielgrzymka (-19%) oraz Mieroszów (-17%).

MAPA 65. Liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

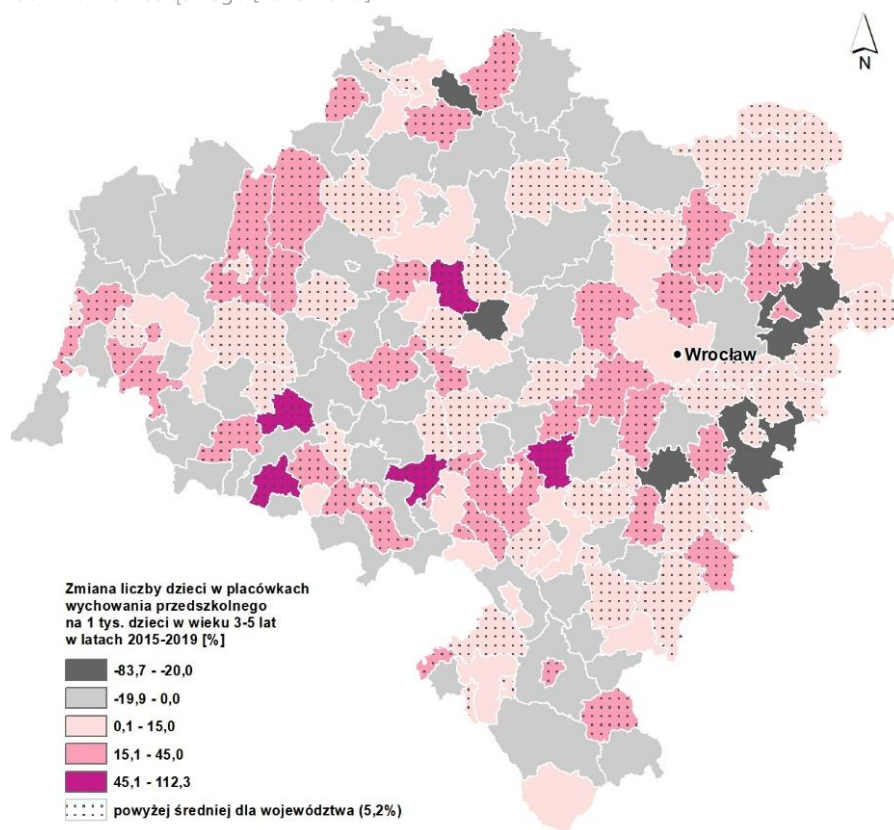

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

⁵¹ „Przedszkola” w opracowaniu rozumiane są jako: przedszkola, przedszkola specjalne, zespoły wychowania przedszkolnego, punkty przedszkolne oraz oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych.

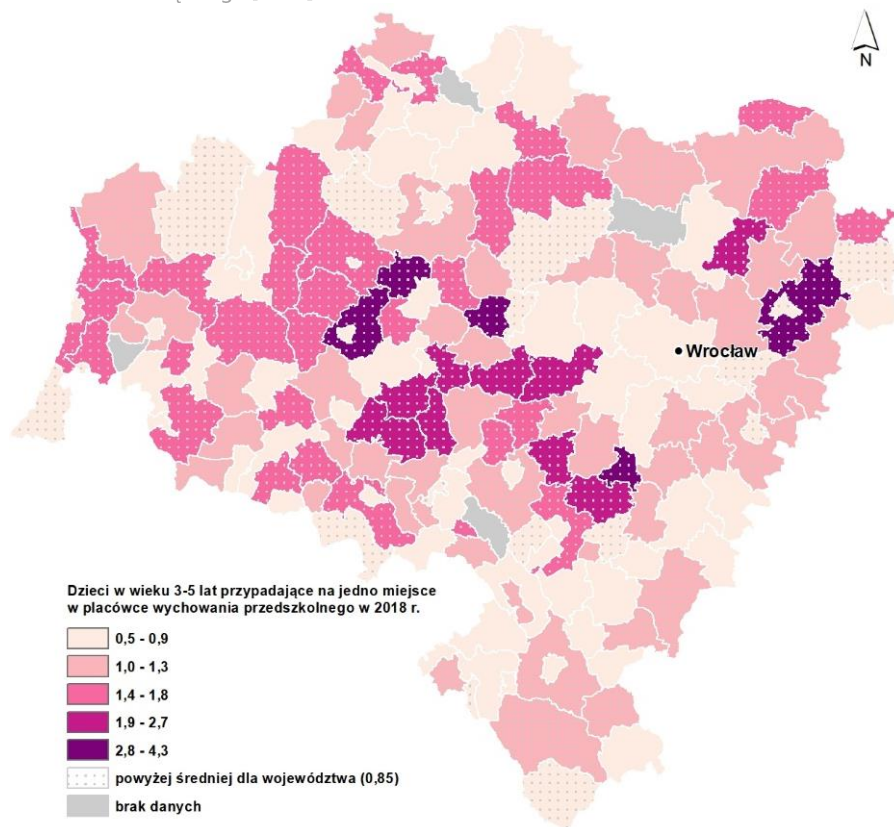
⁵² Wskaźnik ten nie wskazuje bezpośrednio jaka część dzieci zamieszkujących daną gminę korzysta z opieki przedszkolnej. Zgodnie z informacją uzyskaną z BDL (GUS) wskaźnik ten prezentuje liczbę dzieci uczęszczających do wszystkich placówek wychowania przedszkolnego w danej gminie, którą odniesiono do liczby dzieci w określonej grupie wiekowej mieszkających w tej gminie.

MAPA 66. Zmiana liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w gminach województwa Dolnośląskiego [2015-2019].

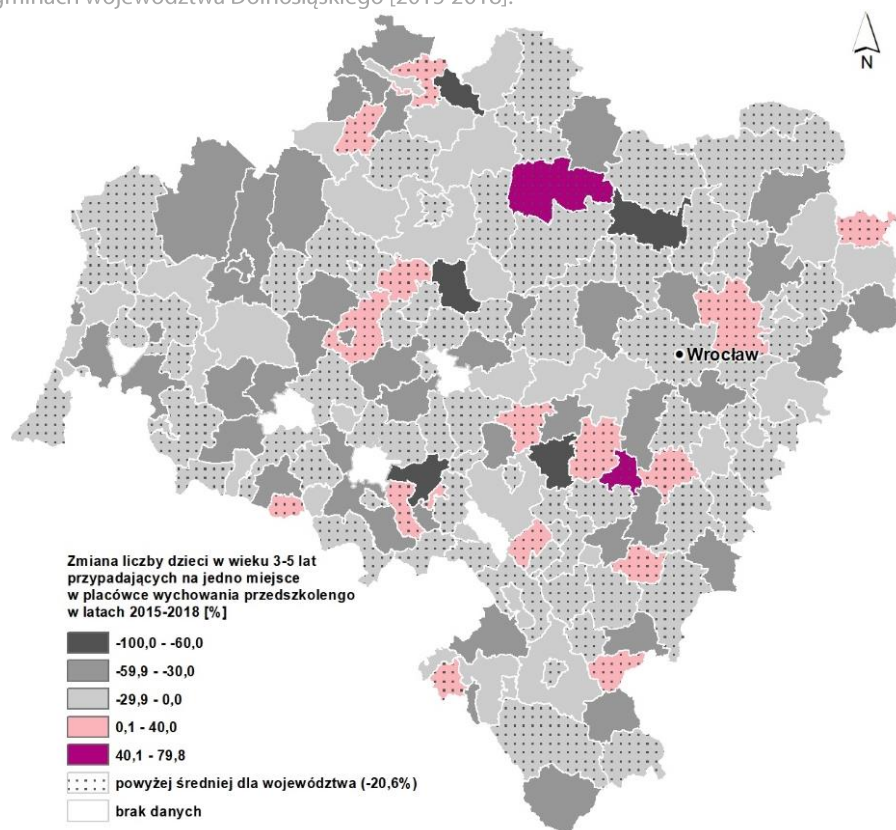
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 67. Liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w gminach województwa Dolnośląskiego [2018].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 68. Zmiana liczby dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w gminach województwa Dolnośląskiego [2015-2018].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem liczby **dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego** Dolny Śląsk również zajmował w 2018⁵³ roku 5. miejsce wśród regionów z 0,85 osoby na 1 miejsce (spadek z 1,07 w 2015 roku). Tutaj również najkorzystniej prezentowały się gminy miejskie: Polanica-Zdrój (0,45), Zgorzelec (0,5), Kudowa-Zdrój (0,53), Radków (0,54) czy Karpacz (0,55). Najwyższe wartości wskaźnik osiągnął w gminach wiejskich, m.in. w gminie Jordanów Śląski (4,28%), Złotoryja (3,67%), Ruja (3,5%), Miłkowice (3,37%) i Oleśnica (3,05%). W gminach Pęcław, Prusice, Walim i Platerówka w 2018 roku nie wykazano miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego. Biorąc pod uwagę zmianę liczby dzieci przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego największy przyrost zanotowano w gminie Jordanów Śląski (80%).

7.2. Edukacja

W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 881 **szkół podstawowych**, w których uczyło się 219 587 uczniów, a mury szkoły opuściło 25 290 absolwentów (względem 803 szkół, 1 73 893 uczniów, 23 181 absolwentów w 2015 r.), co dało odpowiednio wzrost o 26% liczby uczniów i o 9% liczby absolwentów. Liderem pod względem liczby szkół był Wrocław, gdzie w 2019 roku funkcjonowało 140 szkół podstawowych. 34% gmin regionu posiadało przynajmniej jedną lub dwie szkoły podstawowe. Na przestrzeni okresu między 2015 a 2019 rokiem niewielkiej zmianie uległa średnia liczba uczniów przypadająca na jeden oddział (klasę) w szkołach podstawowych w regionie, która wynosiła w 2019 roku 18 uczniów (w 2015 r. było to 19 osób). W wyniku reformy oświaty z 2017 roku, szkoły gimnazjalne w ostatnich latach były stopniowo wygaszane, tak aby w 2019 roku zaprzestać nauczania w tego typu placówkach⁵⁴.

Wśród szkół ponadpodstawowych dominowały **licea ogólnokształcące**. W 2019 roku w województwie działało 237 takich szkół (spadek o 35 od 2015 r.), w których uczyło się w 51 459 uczniów, a ukończyło 11 639 absolwentów.

⁵³ Dane o miejscach w przedszkolach w 2019 roku nie są prezentowane w statystyce publicznej ze względu na niezgodność z informacjami o dzieciach objętych wychowaniem przedszkolnym (Źródło informacji: BDL, GUS).

⁵⁴ W 2018 roku dolnośląska młodzież miała do dyspozycji 141 szkół gimnazjalnych. W sumie w 2018 roku uczyło się w nich 23 374 uczniów, a mury opuściło 22 392 absolwentów. W stolicy województwa – mieście Wrocław działalność prowadziło 31 tego typu szkół. W 2018 roku w ponad 61% gmin nie funkcjonowały już gimnazja, a w ponad 27% funkcjonowało tylko po jednym gimnazjum. Średnio na jeden oddział (klasę) w gimnazjach w 2018 roku przypadało 20 uczniów (spadek z 21 w 2015 r.).

Niekwestionowanym liderem pod względem liczby liceów był Wrocław z 65 szkołami. W większości, bo w ponad 65% gmin regionu, nie było żadnego LO. W dolnośląskich liceach na jeden oddział przypadało 25 uczniów. Poza LO działało również 175 **zasadniczych szkół zawodowych, szkół branżowych I stopnia i przysposabiających do pracy zawodowej**, w których naukę pobierało 13 736 uczniów, a ukończyło 2641 osób. Tutaj również najwięcej takich szkół prowadziło działalność we Wrocławiu – 22, a w prawie 60% gmin nie istniały tego typu placówki. Na jedną klasę przypadało natomiast 14 osób. Uzupełnieniem regionalnej ponadpodstawowej oferty edukacyjnej są 142 **technika** (wraz z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe), gdzie w 2019 roku naukę pobierało 43 047 uczniów, a ukończyło 6854 absolwentów. Najwięcej tego typu szkół było we Wrocławiu – 33. Na jeden oddział przypadało 23 uczniów. Ponadto na Dolnym Śląsku w 2019 roku w 116 **szkołach policealnych** uczyło się 13 588 uczniów, a ukończyło je 4014 absolwentów (spadek liczby szkół o 63 w porównaniu do 2015 r.). Szkoły policealne funkcjonowały w 22 gminach regionu (najwięcej szkół we Wrocławiu: 50). Na jeden oddział w szkołach policealnych przypadało średnio 19 uczniów.

Zdawalność **egzaminu maturalnego** w województwie dolnośląskim w 2019 roku wynosiła 78,7% (względem 73% w 2015 roku). Była to wartość poniżej średniej dla Polski, która wynosiła 80,5%. Najlepszą zdawalnością charakteryzował się powiat bolesławiecki (86,7%), dzierzoniowski i Wrocław (84,6%). Najslabiej wypadły natomiast powiat wałbrzyski (46,5%) i karkonoski (53,9%).

Współczynnik skolaryzacji netto⁵⁵ 2015/2019

POLSKA:

- szkoły podstawowe – 90,11%/93,69% ↑
- gimnazja – 92,03%/83,31%* ↓
- licea ogólnokształcące – 42,82%/42,52%* ↓
- szkoły zawodowe (bez zasadniczych zawodowych) i ogólnozawodowe – 32,84%/34,91% ↑
- zasadnicze szkoły zawodowe – 12,99%/2,91%* ↓
- szkoły policealne – 6,22%/3,96% ↓

DOLNY ŚLĄSK:

- szkoły podstawowe – 88,87%/93,04% ↑
- gimnazja – 89,32%/80,42%* ↓
- licea ogólnokształcące – 40,35%/41,28%* ↑
- szkoły zawodowe (bez zasadniczych zawodowych) i ogólnozawodowe – 32%/32,74% ↑
- zasadnicze szkoły zawodowe – 12,60%/2,42%* ↓
- szkoły policealne – 5,57%/3,64% ↓

*dane dla 2018 roku

7.3. Szkolnictwo wyższe

Na Dolnym Śląsku w 2019 roku funkcjonowały 33 **szkoły wyższe** (o 3 mniej niż w 2015 r.). Wynik ten ulokował region na 2. miejscu w kraju, po województwie mazowieckim, w którym działalność prowadziły 83 szkoły wyższe. Największa liczba uczelni na Dolnym Śląsku zlokalizowana była we Wrocławiu – 25. W 2019 roku na 10 000 mieszkańców regionu przypadało 405 **studentów** (3. miejsce wśród regionów). Względem 2015 roku wartość wskaźnika obniżyła się o 11,4%. Nieco inaczej przedstawiają się wartości wskaźnika ukazującego liczbę studentów na 10 000 ludności w wieku 19-24 lata. W tym przypadku zanotowano wzrost o 5,6%: z 6637 w 2015 roku do 7008 osób w 2019 roku. Warto zaznaczyć, iż był to jeden z największych wzrostów wśród województw. Pod tym względem korzystniej wypadło jedynie województwo śląskie, w którym wartość wskaźnika zwiększyła się o 6,6%. W latach 2015-2019 liczba absolwentów na 10 000 mieszkańców Dolnego Śląska zmniejszyła się o 10,0%. W 2015 roku wartość wskaźnika wynosiła 120 osób, a w 2019 roku 108 osób. W latach 2015-2019, odnotowano wzrost odsetka **studentów cudzoziemców** kształcących się na dolnośląskich uczelniach: z 3,7% w 2015 roku do 7,1% w 2019 roku.

W latach 2015-2018⁵⁶, liczba studentów wybierających **studia trzeciego stopnia** (doktoranckie) zanotowała spadek o 11,8%, z 4155 osób w 2015 r. do 3666 osób w 2018 r. Warto zaznaczyć, iż zmniejszenie się liczby omawianej grupy studentów, zanotowano we wszystkich regionach kraju. Podobna sytuacja, miała miejsce w przypadku analizy liczby uczestników studiów doktoranckich w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców. W latach 2015-2019 na Dolnym Śląsku zaobserwowano spadek wskaźnika o 32,2%. Z kolei, w latach 2015-2018⁵⁷, wzrosła liczba słuchaczy **studiów podyplomowych**. Tę formę doksztalania wybrały w 2015 roku 11 434 osoby, a w 2018 roku już o 614 osób więcej (wzrost o 5,4%). Po przeliczeniu na 10 000 mieszkańców regionu, w latach 2015-2019, aż 35 osób było słuchaczami studiów podyplomowych, co dało województwu dolnośląskiemu 4. pozycję w kraju (za mazowieckim – 109 osób, opolskim – 47 osób, kujawsko-pomorskim – 39 osób).

⁵⁵ Relacja liczby osób (w danej grupie wieku) uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

⁵⁶ Brak danych za 2019 rok.

⁵⁷ Brak danych za 2019 rok.

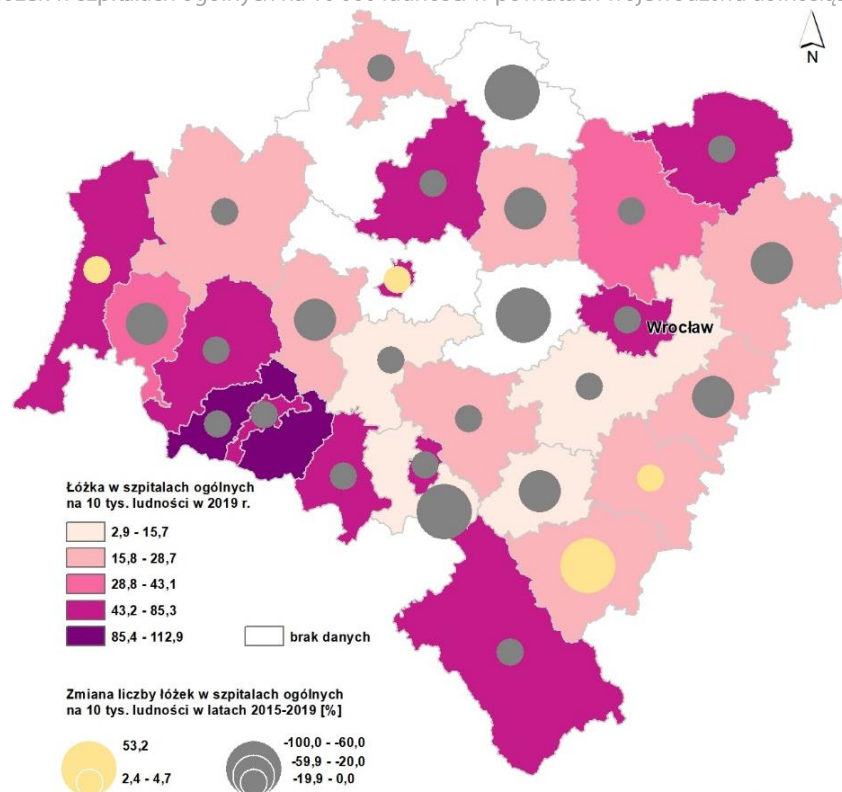
7.4. Ochrona zdrowia

Ze względu na potrzebę podnoszenia jakości życia mieszkańców regionu niezwykle istotna jest dostępność do wysokiej jakości infrastruktury zdrowotnej. W 2019 roku na Dolnym Śląsku działało 1611 **przychodni lekarskich** (6. miejsce wśród województw). Względem 2015 roku nastąpił wzrost o 261 przychodni. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców regionu w latach 2015-2019 liczba przychodni wzrosła z 5 do 6. Największa liczba przychodni funkcjonowała w gminie Wrocław (570). W trzech gminach województwa dolnośląskiego w 2019 roku nie działała żadna przychodnia (gmina wiejska Lubań, Piława Górna i Platerówka). Po przeliczeniu na 10 000 mieszkańców okazuje się, że najlepszą dostępnością przychodni lekarskich charakteryzują się gminy uzdrowiskowe: Świeradów-Zdrój (po 15), Polanica-Zdrój i Duszniki-Zdrój (po 13). We Wrocławiu na 10 000 mieszkańców przypada 9 przychodni. Liczba udzielonych **porad lekarskich** wzrosła o 4,2% z 21 225 208 w 2015 roku do 22 126 386 w 2019 roku (5. miejsce wśród regionów).

W 2019 roku w **szpitalach ogólnych na 10 000 mieszkańców regionu** dostępnych było średnio **45 łóżek**, czyli o blisko 6 łóżek mniej niż w 2015 roku. Najkorzystniej sytuacja przedstawiała się w powiecie karkonoskim, gdzie na 10 000 mieszkańców przypadało prawie 121 łóżek szpitalnych ogólnych. W powiecie górowskim, legnickim, polkowickim i średzkim nie działały tego typu placówki. Pod względem zmiany wartości wskaźnika w latach 2015-2019 największym przyrostem liczby łóżek charakteryzowały się powiaty ząbkowicki (48%) i wrocławski (13%). Najdotkliwszy spadek natomiast odnotowały powiaty górowski i średzki, gdzie zlikwidowano szpitale, oraz wałbrzyski (-64%) i złotoryjski (-59%). W 2019 roku w województwie dolnośląskim działało 16 **szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR)**, czyli o jeden więcej niż w 2015 roku. W regionie wzrosła również liczba łóżek, którymi dysponowano na SOR-ach z 126 w 2015 roku do 159 w 2019 roku, co dawało mu 4. pozycję w kraju.

W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowały 4 **stacjonarne zakłady rehabilitacyjne** (z 421 dostępnymi łózkami), 47 **szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych** (z 6 053 łózkami) oraz 10 **uzdrowiskowych zakładów przyrodoleczniczych** (przychodni uzdrowiskowych). Między 2015 a 2019 rokiem liczba **kuracjuszy** w stacjonarnych zakładach rehabilitacyjnych wzrosła o 42,5% (z 6650 do 9479), w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych o 3,5% (z 100 735 do 104 224), w uzdrowiskowych zakładach przyrodoleczniczych i przychodniach uzdrowiskowych o 36% z 9238 do 12 554.

MAPA 69. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 000 ludności w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pod względem dostępności do **aptek** województwo dolnośląskie w 2019 roku zajmowało wysokie 3. miejsce wśród regionów z 2924 osobami przypadającymi na aptekę. W 2015 roku wskaźnik wynosił 2870 osób na aptekę, co oznacza nieznaczne zmniejszenie dostępności tego typu placówek.

Pomoc doraźna i ratunkowa 2015/2019:

- jednostki pogotowia ratunkowego – 39/41* ↑
- zespoły ratownictwa medycznego (razem) – 114/116 ↑
- szpitalne oddziały ratunkowe – 15/16 ↑
- lotnicze zespoły ratownictwa – 1/1
- izby przyjęć – 2/5 ↑

*dane dla 2018 roku

7.5. Opieka społeczna

Placówki pomocy społecznej. W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 125 **placówek stacjonarnej pomocy społecznej** (o 12 więcej niż w 2015 roku), tym samym wzrosła o prawie 2% liczba miejsc dostępnych w tego typu placówkach (wraz z ich filiami) z 8302 w 2015 roku do 8447 w 2019 roku. W przypadku liczby samych domów pomocy społecznej zanotowano w latach 2015-2019 spadek z 60 do 58. Ponad połowa placówek stacjonarnej pomocy społecznej prowadzona była przez podmioty niepubliczne – 71, 43 przez samorząd powiatowy, 5 przez samorząd gminny.

Świadczenia pomocy społecznej. W 2019 roku świadczenia pomocy społecznej przyznano 68 640 osobom (rzeczywista liczba osób)⁵⁸, czyli o 34% osobom mniej niż w 2015 roku, na kwotę 238 168 200 zł (7. miejsce w kraju). Biorąc pod uwagę ogólną liczbę osób⁵⁹, którym zostały udzielone świadczenia było ich w 2019 roku 102 818, z czego 69% otrzymało pomoc w formie pieniężnej. Względem 2019 roku nastąpił spadek o 33%, czyli o 50 794 świadczeniobiorców. Na 10 000 mieszkańców regionu świadczenia pomocy społecznej otrzymało w 2019 roku 237 osób (2. miejsce wśród regionów z najniższą wartością, poniżej średniej dla Polski – 314 osób). Co istotne wartość wskaźnika obniżyła się względem 2015 roku o prawie 34%, kiedy to wynosił on 358 osób.

Rodzaj świadczeń: 2015/2019

▪ pieniężne – zasiłki celowe – 55 310/36 101 ↓ – zasiłki okresowe – 32 358/18 857 ↓ – zasiłki stałe – 16 545/14 875 ↓	▪ niepieniężne – posiłki – 37 675/19 521 ↓ – usługi opiekuńcze – 8284/10 310 ↑ – schronienie – 1166/1458 ↑ – ubranie – 731/9 ↓

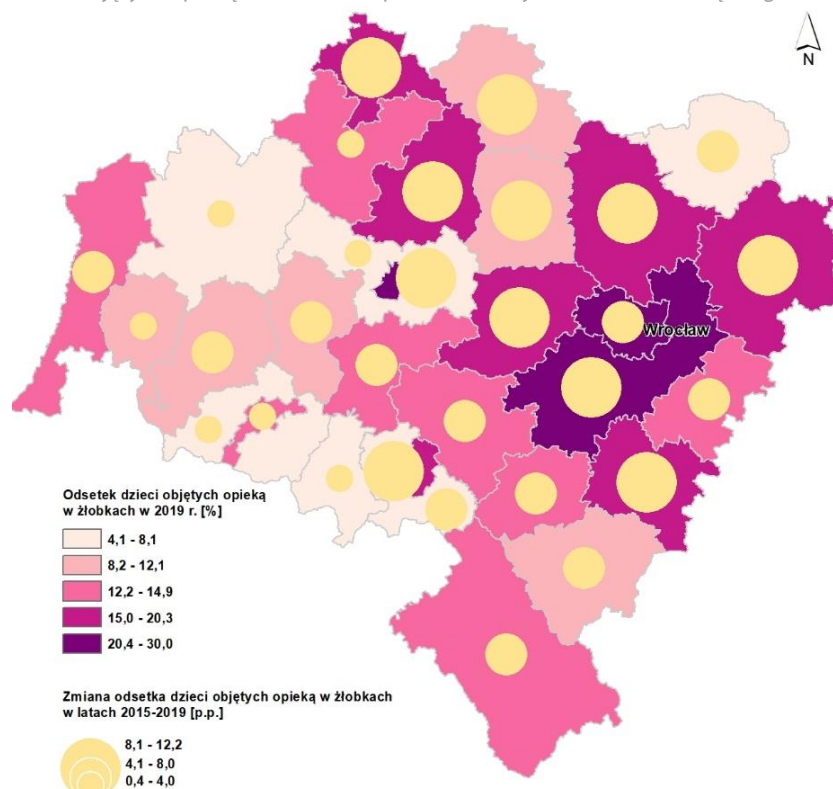
Żłobki. W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowało 458 placówek oferujących opiekę nad dziećmi do 3 lat⁶⁰ (o 197 więcej niż w 2015 r.), które dysponowały 17 255 miejscami (w 2015 roku miejsc było 9543 – wzrost o 81%), co dawało wysokie, 2. miejsce wśród pozostałych województw. Region zamieszkiwało 82 893 dzieci w wieku żłobkowym, tj. do 3 lat, a opieką w żłobkach objętych było 19,2% z nich, co było najwyższym udziałem w kraju (11,3% w 2015 r.). W 2019 roku dosyć duża dysproporcja występowała między miastem, gdzie udział ten wynosił 24,9%, a wsią gdzie sięgał 7,4%. Wśród powiatów najwyższym udziałem dzieci objętych opieką w żłobkach charakteryzował się Wrocławiu (30%), najniższym zaś powiat bolesławiecki (4,1%). Największy wzrost liczby dzieci objętych opieką w żłobkach w latach 2015-2019 nastąpił w powiecie górowskim (1800%) i wołowskim (1757%). Jedynym powiatem w regionie, w którym zanotowano spadek odsetka dzieci objętych opieką w żłobkach był powiat karkonoski (-1%). Odnotowano również pokaźny wzrost liczby dzieci przebywających w ciągu roku w żłobkach, oddziałach lub klubach dziecięcych z 13 641 w 2015 roku do 24 254 w 2019 roku (wzrost o 78%). W przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do 3 lat, w dolnośląskich żłobkach i klubach dziecięcych w 2019 roku opieką otoczonych było 192 dzieci. Względem 2015 roku nastąpiła 70% wzrost tej wartości (o 79 dzieci).

⁵⁸ Rzeczywista liczba osób korzystających ze świadczeń, która wykazuje korzystających tylko raz, niezależnie od liczby i rodzaju świadczeń przyznanych decyzjami.

⁵⁹ Osoby korzystające ze świadczeń ogółem to suma osób, którym przyznano decyzją poszczególne rodzaje świadczeń. W podziale według form świadczeń korzystający mogą być wykazywani kilkakrotnie.

⁶⁰ Formy opieki 2015/2019: żłobki – 219/378 ↑ (4. miejsce w kraju), oddziały żłobkowe – 17/6 ↓ (1.), kluby dziecięce – 25/74 ↑ (3.).

MAPA 70. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

OPIEKA NAD DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ rodzaj placówki – ogółem/liczba miejsc/wychowankowie

2015:

- placówki interwencyjne: 5/62/51
- placówki łączące zadania: 24/825/661
- placówki socjalizacyjne: 84/1457/1416
- placówki rodzinne: 29/194/177
- placówki specjalistyczno-terapeutyczne: 3/42/42
- placówki wsparcia dziennego: 153/5066/7956
- rodzinne domy dziecka: 55/ - /376
- rodziny zastępcze: 3969/ - /5340

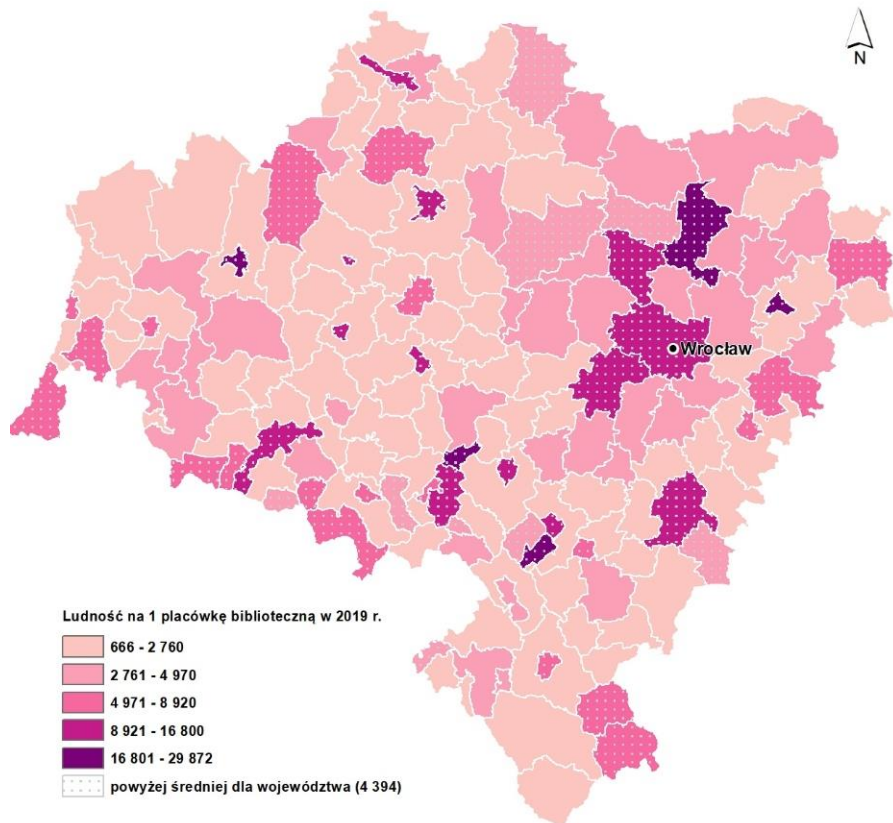
2019:

- placówki interwencyjne: 4/41/27
- placówki łączące zadania: 17/385/255
- placówki socjalizacyjne: 84/1304/1250
- placówki rodzinne: 30/214/203
- placówki specjalistyczno-terapeutyczne: 3/42/45
- placówki wsparcia dziennego: 146/4802/5811
- rodzinne domy dziecka: 82/ - /536
- rodziny zastępcze: 3859/ - /5189

7.6. Kultura

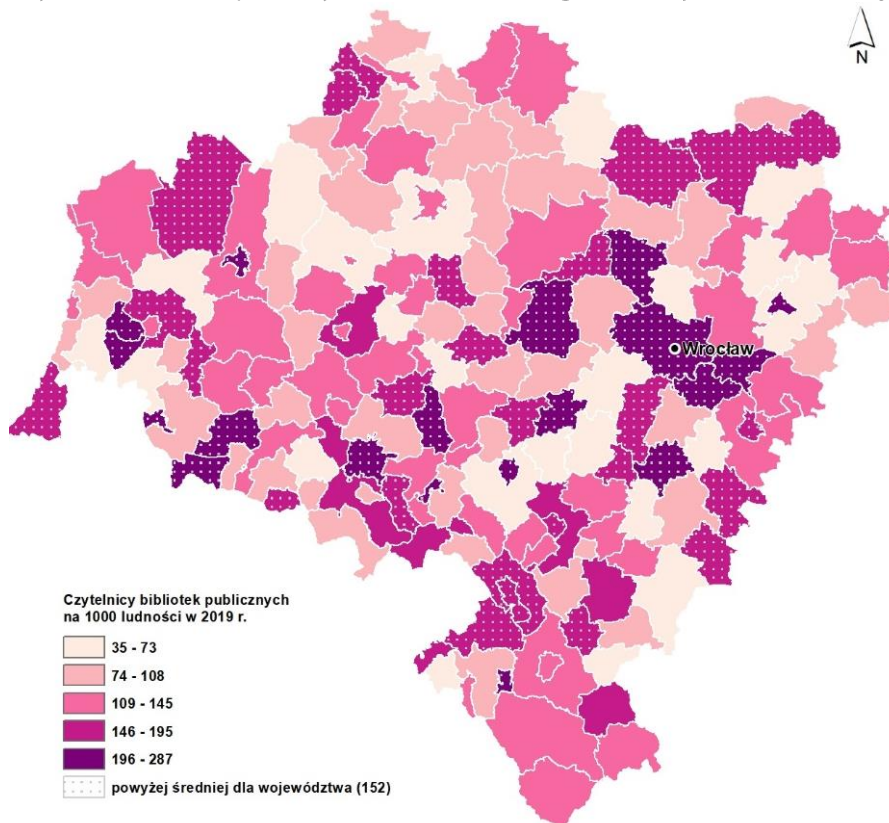
Biblioteki. W 2019 roku na Dolnym Śląsku działało 589 **bibliotek** i ich filii, co stanowiło 7,5% ogólnej liczby tego typu placówek w kraju (w 2015 r. było ich o 10 więcej). Najwięcej bibliotek działało we Wrocławiu (39). Co istotne biblioteka lub jej filia funkcjonowała w każdej gminie. Biorąc pod uwagę **dostępność bibliotek**, średnio na 1 placówkę biblioteczną w 2019 roku przypadało 4394 mieszkańców regionu, co było wskaźnikiem wyższym niż średnio w kraju (4324). W najmniej korzystnej pod tym względem sytuacji znaleźli się mieszkańcy Bielawy, gdzie na 1 placówkę biblioteczną przypadało prawie 30 tys. mieszkańców. Najlepszy dostęp do placówek bibliotecznych mieli mieszkańcy gmin wiejskich Paszowice (666) i Pęcław (753 osób). W 2019 roku na Dolnym Śląsku na 1000 ludności przypadało 152 **czytelni bibliotek publicznych** (przy 156 czytelniach w kraju). Niecała jedna trzecia gmin regionu posiadała wartości wskaźnika wyższe od średniej dla regionu, przy czym najwyższe wartości wskaźnik notował w gminach: Stara Kamienica (287), Platerówka (283) oraz Mietków i Szczawno-Zdrój (po 268). Na najniższym poziomie aktywnym czytelnictwem wykazała się gmina Sulików (35) oraz gmina wiejska Głogów (37). Najbardziej zauważalny przyrost liczby czytelni nastąpił w gminach centralnej i północnej części województwa oraz powiatu lubańskiego. Ze względu na **zasób biblioteczny** z jakiego mogli w 2019 roku korzystać czytelnicy bibliotek i filii, średnio na Dolnym Śląsku przypadało 2974 woluminów na 1000 mieszkańców (przy średniej dla kraju 3310 woluminów). Najzasobniejsze okazały się zbiory biblioteczne w gminie Platerówka (16 277 woluminów/ 1000 mieszkańców), natomiast najmniej zasobne w gminie wiejskiej Oleśnica (675 woluminów/ 1000 mieszkańców).

MAPA 71. Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

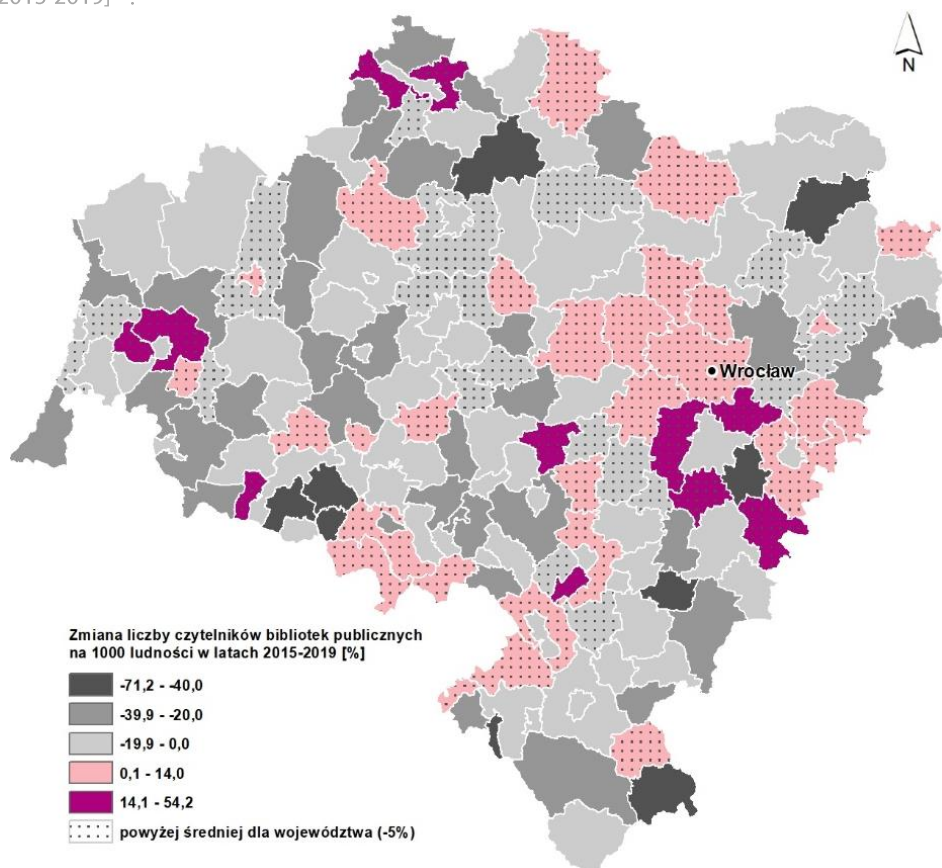
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 72. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 73. Zmiana liczby czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019]⁶¹.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice są instytucjami powołanymi do prowadzenia działalności społeczno-kulturalnej i powinny odgrywać w społeczności istotną rolę jednego z centrów życia kulturalnego. W 2019 roku na Dolnym Śląsku funkcjonowały 342 takie instytucje i na przestrzeni lat 2015-2019 liczba ta wahała się od 302 (w 2015 r.) do 348 (w 2017 r.). Należy zwrócić uwagę, iż w niektórych gminach doszło do likwidacji domów kultury (lub im podobnych instytucji), m.in. w gminie Niemcza czy Stare Bogaczowice. Ponadto ok. 17% gmin regionu w 2019 roku nie posiadało ani jednego domu kultury, a 23% gmin charakteryzowało się obecnością więcej niż jednej takiej instytucji (najwięcej w gminach miejsko-wiejskich Strzegom i Polkowice – po 17 oraz gminie Miękinia - 16). Trend rosnący wykazuje także ilość **impresz organizowanych w domach kultury** na terenie Dolnego Śląska: w 2015 roku były to 16 922 imprezy, natomiast w 2019 roku już 20 179. Przeciętnie na jeden dom kultury przypadało 59 imprez, przy czym w 2019 roku niekwestionowanym liderem pod tym względem był Wrocław z 1706 imprezami. Warto podkreślić, że 77 spośród 132 gmin, w których funkcjonowały domy kultury, wykazało się większą liczbą imprez w 2019 roku niż w 2015 roku. W 2019 roku w ramach działalności ośrodków i domów kultury, klubów oraz świetlic funkcjonowały na Dolnym Śląsku 1054 **grupy artystyczne** skupiające 18 699 członków. Od 2015 roku w regionie nieznacznie spadła liczba grup artystycznych (z 1055), natomiast wzrosła liczba ich członków (17 868), przy czym w ponad jednej trzeciej gmin zmniejszyła się liczba grup artystycznych. Największą liczbę członków w 2019 roku posiadały grupy artystyczne w gminie miejskiej Lubin (1460) i wiejskiej Zawonia (1335), najmniejszą zaś w Zawidowie (7) i Kowarach (8). Od 2015 roku wzrosła również na Dolnym Śląsku liczba **kół, klubów i sekcji**, czyli systematycznych zajęć organizowanych w grupach o określonym profilu tematycznym: z 2195 do 2267. Znacząco zwiększyła się także liczba uczestników tych zajęć z 38 957 do 48 533. Domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice w przeważającej większości prowadzone były w 2019 roku przez sektor publiczny. W regionie działało 13 instytucji będących w posiadaniu sektora prywatnego (w gminie miejskiej Bielawa, Dzierżonów, Legnica, Lubin, Oleśnica, Oława, Wałbrzych oraz Wrocław).

⁶¹ Dla gminy Pieszyce i Piława Górna zmiana dla lat 2016-2019.

Muzea. W 2019 roku w województwie dolnośląskim funkcjonowały 73 muzea wraz z oddziałami i było to o 6 placówek więcej niż w 2015 roku. Stanowiły one prawie 8% liczby takich instytucji w Polsce. Blisko połowa z nich znajdowała się w gestii samorządów gmin, powiatów i miast na prawach powiatu (34 obiekty). Na tle pozostałych województw Dolny Śląsk plasował się na 6. pozycji pod względem liczby muzeów, a na 4. pod względem liczby zwiedzających. 28 muzeów wraz z oddziałami miało swoje siedziby we Wrocławiu, natomiast w pozostałych gminach regionu działało średnio od jednego do czterech obiektów (łącznie w 36 gminach). **Liczba odwiedzających** te obiekty w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców na przestrzeni lat 2015-2019 uległa niewielkiemu wzrostowi (z 6327 do 6858). Niekwestionowanym liderem w 2019 roku okazała się gmina Stoszowice, gdzie liczba odwiedzających muzea na 10 000 mieszkańców wyniosła 178 224. Poza Stoszowicami w czołówce pozostają gmina Duszniki-Zdrój oraz Karpacz. Działające na terenie tych gmin obiekty muzealne odwiedziło w 2019 roku odpowiednio 145 731 oraz 111 450 osób (na 10 tys. mieszkańców).

Działalność sceniczna. W 2019 roku w województwie dolnośląskim działało 17 **teatrów i instytucji muzycznych**, co dawało 4. miejsce wśród województw w kraju. Instytucje te dysponowały 9079 miejscami na widowniach w salach stałych i zorganizowano w nich 6030 **przedstawień i koncertów**. Przygotowane przez dolnośląskie teatry i instytucje muzyczne wydarzenia obejrzało w sumie 934 948 widzów (6,5% widzów przedstawień w Polsce), czyli o 4417 osób więcej niż w 2015 roku. Biorąc pod uwagę dostępność wyrażoną liczbą ludności przypadającą na jedno miejsce w teatrach i instytucjach muzycznych, na Dolnym Śląsku sytuacja jest znacznie korzystniejsza niż średnio w kraju. Na jedno miejsce przypadało bowiem około 319 osób, przy 380 osobach średnio w Polsce. Region dolnośląski zajmował 4. pozycję w kraju pod względem tego wskaźnika. Pod względem **aktywności mieszkańców województwa dolnośląskiego** jako uczestników wydarzeń teatralnych i muzycznych w 2019 roku na 1000 ludności 375 osób uczestniczyło w tego typu wydarzeniach (średnio w Polsce 374 osób). Był to wynik nieznacznie lepszy niż w 2015 roku, kiedy to wskaźnik w regionie wynosił 346 osób. W regionie w 2019 roku czynnych było 7 **teatrów dramatycznych** działających w miastach na prawach powiatu (cztery we Wrocławiu, po jednym w Jeleniej Górze, Legnicy i Wałbrzychu). Od 2015 roku liczba ta nie uległa zmianie. W 2019 roku teatry dramatyczne zrealizowały 1135 przedstawień (najwięcej wrocławskie – 775), które obejrzało 165 350 widzów. Największą frekwencją odznaczały się widowiska realizowane we Wrocławiu, gromadząc średnio 151 widzów podczas jednego spektaklu. Oprócz teatrów dramatycznych w największych miastach regionu w 2019 roku działały również **teatry lalkowe i filharmonie** (we Wrocławiu, Wałbrzychu i Jeleniej Górze). Trzy teatry lalkowe w regionie wystawiły 731 przedstawień, a każde z nich gromadziło na widowni średnio 125 widzów (łącznie 91 284). **Filharmonie** we Wrocławiu, Jeleniej Górze i Wałbrzychu zagrały w 2019 roku 476 koncertów, których wysłuchało 187 308 osób. Najaktywniejsza była Filharmonia Wrocławska, realizując 341 wydarzeń dla 151 619 słuchaczy. W zorganizowanych 96 koncertach w Jeleniej Górze wzięło udział 20 706 osób, natomiast 39 razy występowali filharmonicy w Wałbrzychu, gromadząc 14 983 osoby na widowni. Ponadto w stolicy Dolnego Śląska zlokalizowany jest jedyny w regionie **teatr operowy** oraz dwa **teatry muzyczno-rozrywkowe**. Zrealizowały one w 2019 roku odpowiednio 145 i 258 **przedstawień**, w których uczestniczyło 68 372 widzów w przypadku wydarzeń operowych oraz 95 401 widzów teatrów muzyczno-rozrywkowych.

Galerie i salony sztuki. Liczba galerii i salonów sztuki w województwie dolnośląskim między 2015 a 2019 rokiem zmniejszyła się z 22 do 21. We Wrocławiu działało 16 z nich, dwa w Wałbrzychu i po jednym w Jeleniej Górze, Legnicy oraz gminie wiejskiej Nowa Ruda. W ślad za powyższą strukturą, ponad połowa wystaw i ekspozycji organizowana była więc w stolicy Dolnego Śląska (odpowiednio 136 z 217 oraz 164 z 249). Ponad 60% wszystkich osób korzystających z tego rodzaju instytucji odwiedziło je we Wrocławiu (168 753 z 281 169 osób).

Kina. W 2019 roku Dolnoślązacy mogli korzystać z ofert 47 kin, co stanowiło znacznie bardziej rozbudowaną ofertę w stosunku do 2015 roku, kiedy to w regionie funkcjonowało 38 kin. Były one zlokalizowane w miastach, a większość z nich pozostawała własnością gminy lub miasta na prawach powiatu (31). Kina należące do prywatnych właścicieli mieściły się jedynie w największych ośrodkach: we Wrocławiu, Legnicy, Jeleniej Górze, Zgorzelcu, Lubnie oraz Kłodzku. Należy jednak podkreślić, że choć sektor publiczny jest właścicielem większości obiektów to dysponuje jedynie 26% miejsc ogółem na widowni. Największą bazą kinową dysponował Wrocław (9 obiektów) z 16 164 miejscami, wyprzedzając daleko drugą pod tym względem Jelenią Górę (3 obiekty z 1504 miejscami). Najbardziej kameralne były obiekty w Bolkowie, Lubomierzu, Kamienniej Górze, Kowarach i Wleniu, gdzie oferowano widzom po 20 miejsc na widowni. Ogólna liczba miejsc na widowni kinowej w regionie charakteryzuje się nieznacznym wzrostem z 27 341 miejsc w 2015 roku do 31 873 miejsc w 2019 roku. Biorąc pod uwagę ofertę dolnośląskich kin warto zaznaczyć, że od 2015 roku z roku na rok wzrastała znacznie liczba seansów (ze 156 370 do 218 147).

Imprezy masowe. W 2019 roku na Dolnym Śląsku odbyło się w sumie 626 imprez masowych, z czego blisko połowę z nich stanowiły imprezy o charakterze artystyczno-rozrywkowym. Na kolejnych miejscach znalazły się imprezy sportowe oraz koncerty, natomiast niewielkim udziałem odznaczały się pozostałe typy imprez masowych. Ok. 35% (216) ze wszystkich zorganizowanych w 2019 roku w regionie imprez miało miejsce we Wrocławiu, a ponad jedna szósta (91) zorganizowana została w Lubinie. W 95 gminach województwa dolnośląskiego nie odbyła się w 2019 roku żadna impreza masowa.

7.7. Sport

W 2018 roku w województwie dolnośląskim dysponowano 211 stadionami, 855 boiskami piłkarskimi, 118 boiskami do koszykówki, 17 boiskami do piłki ręcznej, 91 boiskami do piłki siatkowej oraz 326 boiskami uniwersalno-wielozadaniowymi. W gminach regionu zlokalizowanych było 97 hal sportowych (o wymiarach od 36x19 m), 95 sal gimnastycznych (o wymiarach poniżej 36x19 m) i sal pomocniczych, 207 kortów tenisowych (krytych i otwartych), 55 pływalni krytych, 18 strzelnic, 29 lodowisk sztucznych, 2 skocznie narciarskie, 40 skateparków oraz 625 siłowni. W województwie zarejestrowane były 1272 kluby sportowe (łącznie z klubami wyznaniowymi i uczniowskimi klubami sportowymi), co dawało 6. pozycję wśród regionów. Względem 2014 roku nastąpił wzrost o 26 klubów. W 2018 roku wykazano 85 229 członków klubów, co oznaczało prawie 13% wzrost ich liczby względem 2014 roku i 5. miejsce w kraju. Najwięcej klubów działało we Wrocławiu – 168 (21 492 członków), a najmniej w powiecie górowskim (14 klubów, 774 członków).

7.8. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ niższa niż przeciętnie w kraju liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego, ▪ najwyższy w kraju udział dzieci objętych opieką w żłobkach, ▪ wzrost liczby studentów cudzoziemców, ▪ wzrost liczby słuchaczy studiów podyplomowych, ▪ wzrost liczby dostępnych łóżek w szpitalnych oddziałach ratunkowych, ▪ wzrost liczby przychodni lekarskich, ▪ spadek liczby osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej, ▪ spadek udziału zasiłków stałych w ramach pieniężnych świadczeń pomocy społecznej, ▪ duża liczba instytucji muzealnych, scenicznych z atrakcyjnymi dla widzów ekspozycjami, ▪ wzrastająca liczba klubów sportowych oraz korzystających z nich osób. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spadek liczby szkół zasadniczych zawodowych, LO i policealnych, ▪ niższa niż dla kraju zdawalność egzaminu maturalnego, ▪ spadek wartości współczynnika skolaryzacji dla szkół zawodowych i policealnych, ▪ spadek liczby szkół wyższych i studentów, w tym studiów trzeciego stopnia, ▪ nierównomierny dostęp do służby zdrowia w regionie (miasto-wieś), ▪ spadek liczby łóżek dostępnych w szpitalach ogólnych, ▪ spadek liczby bibliotek, ▪ niższe niż przeciętne dla kraju wartości wskaźników opisujących poziom czytelnictwa, dostępności i zasobów bibliotek, ▪ brak domów i ośrodków kultury we wszystkich gminach regionu.

Infrastrukturą kolejową na Dolnym Śląsku zarządza obecnie trzech zarządców: PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. (PKP PLK), Dolnośląska Służba Dróg i Kolei (DSDiK) – jednostka organizacyjna samorządu województwa oraz PMT Linie Kolejowe – zarządca infrastruktury wykorzystywanej przez KGHM. Kolejowe przewozy pasażerskie prowadzą w województwie spółki: Koleje Dolnośląskie – pociągi osobowe i osobowe przyspieszone, Polregio – pociągi Regio, PKP Intercity – pociągi TLK, InterCity, Express InterCity oraz Express InterCity Premium.

Prowadzone w ostatnich latach, przy wsparciu funduszy europejskich, prace modernizacyjne na liniach kolejowych przyniosły znaczną poprawę warunków ruchu na wielu ciągach komunikacyjnych, czyniąc transport kolejowy dużo bardziej konkurencyjnym. Najważniejszymi liniami kolejowymi zmodernizowanymi w latach 2015-2020, przebiegającymi przez Dony Śląsk, były: odcinki linii kolejowej 273 pomiędzy Wrocławiem a Bytomiem Odrzańskim, odcinki linii kolejowej 274 pomiędzy Wrocławiem a Jelenią Górą, odcinek linii kolejowej 281 relacji Grabowno Wielkie – Milicz – Krotoszyn oraz linia 289 z Legnicy do Rudnej Gwizdanowa. Duże znaczenie miało również sfinalizowanie modernizacji linii E30 (elektryfikacja odcinka Zgorzelec – Węgliniec) oraz E59 (zakończenie prac pomiędzy Wrocławiem i Rawiczem). Na terenie aglomeracji miejskich podjęto prace nad zagęszczeniem sieci przystanków (Jelenia Góra, Lubin, Wałbrzych, Wrocław) dla funkcjonowania przyszłych kolei aglomeracyjnych (kwestie organizacyjne ustalane będą przez poszczególne samorządy). Odnotować należy również postępy w przygotowywaniu inwestycji związanych z połączeniami kolejowymi Centralnego Portu Komunikacyjnego: linii kolejowych dużych prędkości łączących Wrocław, Wałbrzych i Świdnicę z Warszawą oraz Pragę.

TRANSPORT KOLEJOWY [2021]:

- długość eksploatowanych linii: 1718 km
- spadek o 0,5% długości eksploatowanych linii kolejowych w latach 2015-2019
- długość zelektryfikowanych linii: 1086 km
- długość linii dwu i więcej torowych: 775 km
- wskaźnik gęstości linii kolejowych: 8,6 km/100 km² (Polska: 6,2 km/100 km²)

8.2. Transport drogowy

Rozwinięty system osadniczy regionu i jego główne węzły, takie jak Wrocław, Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych powiązane są rozbudowaną siecią dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych, które łączą się z odpowiednimi sieciami komunikacyjnymi kraju oraz państw ościennych. Głównymi elementami tego systemu są drogi o znaczeniu międzynarodowym tworzące sieć TEN⁶². Na terenie województwa dolnośląskiego ustanowione zostały międzynarodowe korytarze transportowe wynikające z Rozporządzenia w sprawie rozwoju sieci TEN-T oraz na mocy europejskiej umowy o głównych drogach ruchu międzynarodowego (AGR)⁶³, sporządzonej w Genewie dnia 15 listopada 1975 r. Ustanowione w Rozporządzeniu TEN-T drogowe i kolejowe korytarze tworzące transeuropejską sieć transportową posiadają dwupoziomową strukturę w postaci sieci bazowej i kompleksowej. Dla bardziej efektywnego wdrażania i przyspieszenia prac nad projektami infrastrukturalnymi o największej europejskiej wartości dodanej ustanowione zostały korytarze sieci bazowej TEN-T, na terenie Dolnego Śląska ustalona została jedna z odnóg korytarza Morze Bałtyckie – Morze Adriatyckie. Łączna długość dróg publicznych (krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych) o nawierzchni twardej wynosiła z końcem 2019 roku ok 20,6 tys. km długości. W latach 2015-2019 długość dróg publicznych na terenie województwa dolnośląskiego zwiększyła się o 1150 km.

TABELA 19. Porównanie danych statystycznych dot. dróg publicznych na terenie województwa dolnośląskiego [2015-2019].

NAZWA	2015	2019	NAZWA	2015	2019
Długość autostrad i dróg ekspresowych [km]	286	425	Mosty i wiadukty na drogach wojewódzkich	492	534
Długość pozostałych dróg krajowych [km]	1 119	991	Mosty i wiadukty na drogach krajowych	770	1 086
Długość dróg wojewódzkich* [km]	2 402,4	2 479,6	Tunele i przejścia podziemne na drogach krajowych	14	25
Długość dróg powiatowych* [km]	8 106,6	8 046,7	Tunele i przejścia podziemne na drogach wojewódzkich	4	8
Długość dróg gminnych* [km]	7 485,8	8 608,2	Mosty i wiadukty na drogach powiatowych	1 760	1 758

⁶² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylające decyzję nr 661/2010/UE

⁶³ Umowa Europejska o głównych drogach ruchu międzynarodowego (AGR) sporządzona w Genewie dnia 15 listopada 1975 r.

NAZWA	2015	2019	NAZWA	2015	2019
Udział dróg o nawierzchni twardej ulepszonej	76,4%	79,1%	Tunele i przejścia podziemne na drogach powiatowych	9	9
Gęstość autostrad i dróg ekspresowych na 1000 km ² [km]	14,35	21,28	Mosty i wiadukty na drogach gminnych	1 863	1 920
			Tunele i przejścia podziemne na drogach gminnych	16	17

* drogi o nawierzchni twardej

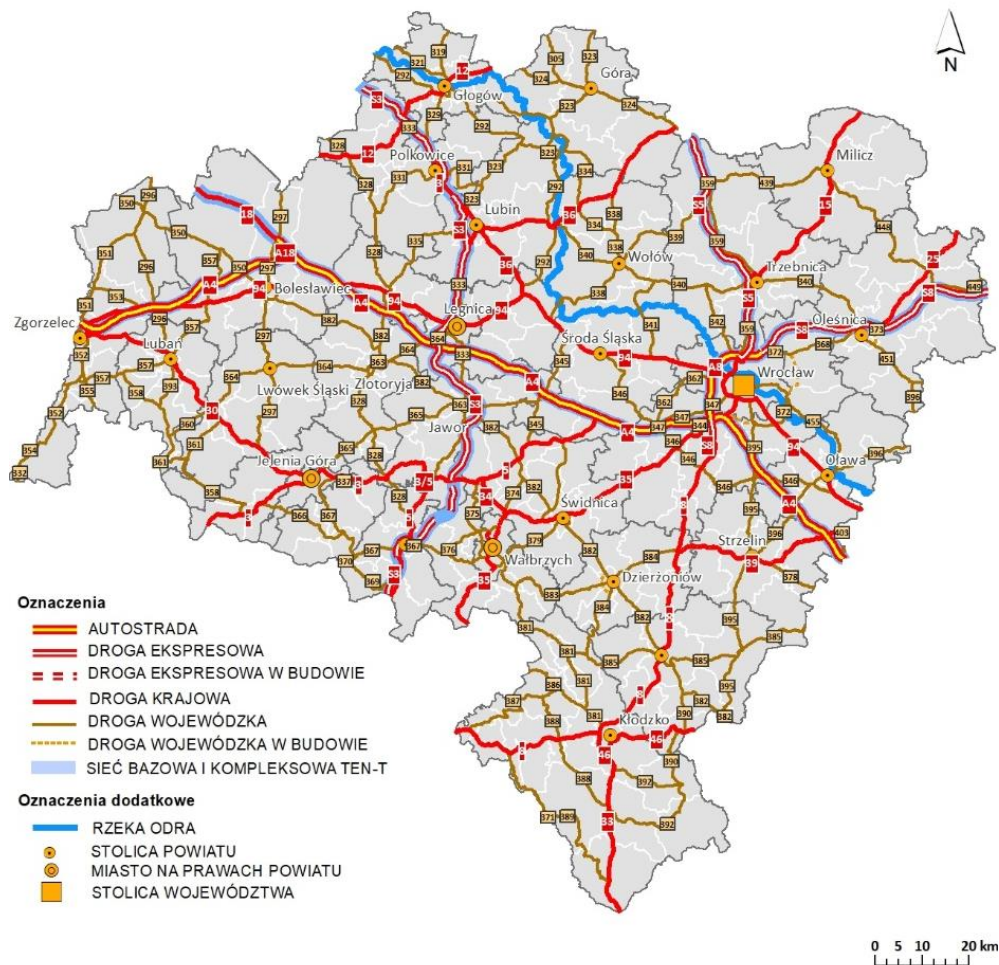
źródło: opracowanie na podstawie danych GUS.

8.2.1. Drogi krajowe

Podstawową sieć komunikacyjną na terenie Dolnego Śląska tworzy sieć dróg krajowych, zarządzanych przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad, których łączna długość z końcem 2019 roku wynosiła 1416 km, z czego 425 km stanowiły autostrady i drogi ekspresowe. Największe znaczenie dla ruchu tranzytowego mają drogi:

- autostrada A4 o przebiegu: (Drezno) granica państwa - Jędrzychowice - Krzyżowa - Legnica - Wrocław - Opole - Gliwice - Katowice - Kraków - Tarnów - Rzeszów - Korczowa - granica państwa (Lwów);
- autostrada A8 (Autostradowa Obwodnica Wrocławia) o przebiegu: A4 - węzeł Psie Pole;
- autostrada A18 o przebiegu: (Berlin) granica państwa - Olszyna - A4 (Krzyżowa);
- droga ekspresowa S3 o przebiegu: Świnoujście - Goleniów - A6 (Rzęśnia)... A6 (Szczecin) - Gorzów Wielkopolski - Zielona Góra - A4 (Legnica) - Bolków - Lubawka - granica państwa (Praga);
- droga ekspresowa S5 o przebiegu: S7 (Ostróda) - A1 (Nowe Marzy) - Bydgoszcz - A2 (Poznań Wschód)... A2 (Poznań Zachód) - Leszno - A8 (Wrocław);
- droga ekspresowa S8 o przebiegu: A8 (Wrocław)... A8 (Psie Pole) - Kępno - Sieradz - A1 (Łódź)... A1 (Piotrków Trybunalski) - Rawa Mazowiecka - S2 (Opacz)... S2 (Konotopa) - Warszawa - Ostrów Mazowiecka - Zambrów - S19 (Choroszcz).

MAPA 75. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich [2021].

Źródło: opracowanie własne.

Poza autostradami i drogami ekspresowymi do najistotniejszych dróg krajowych na terenie Dolnego Śląska zaliczyć należy następujące odcinki dróg krajowych: nr 3 Jakuszyce – Jelenia Góra – Bolków, nr 5 Bolków – Strzegom – Kostomłoty, nr 8 Kudowa Zdrój – Kłodzko – Wrocław, nr 30 Zgorzelec – Lubań – Gryfów Śląski – Jelenia Góra, nr 34 Świebodzice – Dobromierz, nr 35 Wałbrzych – Świdnica – Wrocław oraz nr 94 Zgorzelec – Bolesławiec – Krzywa – Chojnów – Legnica – Prochowice – Wrocław – Oława – Brzeg. Obecnie najważniejszymi inwestycjami realizowanymi w ciągach dróg krajowych na Dolnym Śląsku są droga ekspresowa S3 Bolków – Kamienna Góra – Lubawka oraz obwodnica Wałbrzycha w ciągu drogi krajowej nr 35.

Od 2015 roku na terenie województwa dolnośląskiego zrealizowano szereg inwestycji drogowych znacząco wpływających na poprawę dostępności transportowej regionu. Do najistotniejszych inwestycji drogowych na poziomie krajowym realizowanych od 2015 roku przez GDDKiA O/Wrocław zaliczyć należy budowę dróg ekspresowych S3 i S5 oraz obwodnic Kłodzka w ciągu DK 33/46 i Bolkowa w ciągu DK 3/5.

Z uwagi na słabą dostępność drogową południowej części województwa oraz problemy z wyczerpywaniem się przepustowości autostrady A4 na odc. Wrocław – Krzyżowa podkreślić należy ujęcie w aktualizacji Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.) oraz w projekcie Rządowego Programu Budowy Dróg Krajowych do 2030 r. (z perspektywą do 2033 r.) inwestycji polegających na budowie drogi S5 na odc. Sobótka (S8) – Bolków (S3), budowie drogi S8 na odc. Wrocław (Magnice) – Kłodzko, budowie drogi ekspresowej S8 odc. Kłodzko – Boboszów oraz rozbudowie/budowie autostrady A4 odc. Wrocław – Krzyżowa. Odcinek drogi ekspresowej S8 do Kłodzka oraz S5 zostały wprowadzone do rozporządzenia w sprawie sieci autostrad i dróg ekspresowych we wrześniu 2019 r., jako wynik prowadzonych przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad analiz potrzeb sieciowych oraz postulatów społecznych.

8.2.2. Drogi wojewódzkie

Podstawowy układ drogowy województwa dolnośląskiego uzupełnia sieć dróg wojewódzkich zarządzanych przez Dolnośląską Służbę Dróg i Kolei we Wrocławiu. Drogi wojewódzkie stanowią istotne powiązania ośrodków miejskich będących znaczącymi generatorami ruchu w regionie. W ostatnich latach Samorząd Województwa Dolnośląskiego przeprowadził szereg inwestycji poprawiających wewnętrzną dostępność drogową, głównie z zakresu przebudów istotnych ciągów drogowych, budowy obwodnic miejscowości oraz budowy nowych przepraw mostowych na rzece Odrze. W 2019 roku przez obszar województwa dolnośląskiego przebiegało blisko 2,5 tys. km dróg wojewódzkich, co lokowało region dolnośląski na 3. miejscu w kraju, po województwach mazowieckim i wielkopolskim.

Na poziomie wojewódzkim do najistotniejszych inwestycji drogowych zrealizowanych od 2015 roku przez DSDiK we Wrocławiu zaliczyć należy budowę południowo wschodniego obejścia Bolesławca, budowę obwodnicy Dzierżoniowa w ciągu DW 382 (od skrzyżowania z DW nr 383 ul. Jana Kilińskiego wraz z rondem do włączenia w DW 382 ul. Świdnicka), przebudowę ciągów drogowych stanowiących drogi dojazdowe do mostów na Odrze w miejscowościach Brzeg Dolny (w tym obwodnice Brzegu Dolnego i Miękinii) i Ciechanów (w tym obwodnice miejscowości Osetno, Nieszczyce, Brodowice, Luboszyce i Irządze), przebudowę drogi wojewódzkiej nr 297 na odcinku Bolesławiec – Lwówek Śląski oraz ulic Świdnickiej i Piłsudskiego w Nowej Rudzie będących łącznikiem pomiędzy Drogą Sudecką a centrum miasta oraz noworudzką podstrefą WSSE INVEST Park i drogą 385 do przejścia granicznego w Tłumaczowie. Ponadto w ramach programów Interreg Polska-Saksonia oraz Polska-Republika Czeska zmodernizowane zostały odcinki dróg wojewódzkich: nr 354 na odcinku Turosszów-Sieniawka, nr 352 na odcinku Zatonie – Bogatynia, nr 351 Pieńsk – Jędrzychowice wraz z ul. Bolesławiecką, nr 353 Pieńsk-Strzelno, ciąg dróg nr 385, 386 i 387 w ramach *Poprawy dostępności transportowej ziemi braumowskiej i regionu kłodzko – wałbrzyskiego*, ciąg dróg nr 358, 360 i 361 w ramach zadania *Od Zamku Frydland do Zamku Czocho*, nr 389 w ramach *Poprawy dostępności atrakcji turystycznych w południowej części Gór Bystrzyckich i Orlickich* oraz nr 392 w ramach *Poprawy dostępności do atrakcji turystycznych w obszarze Masywu Śnieżnika*.

Do najważniejszych realizowanych inwestycji w ciągach dróg wojewódzkich należą obecnie:

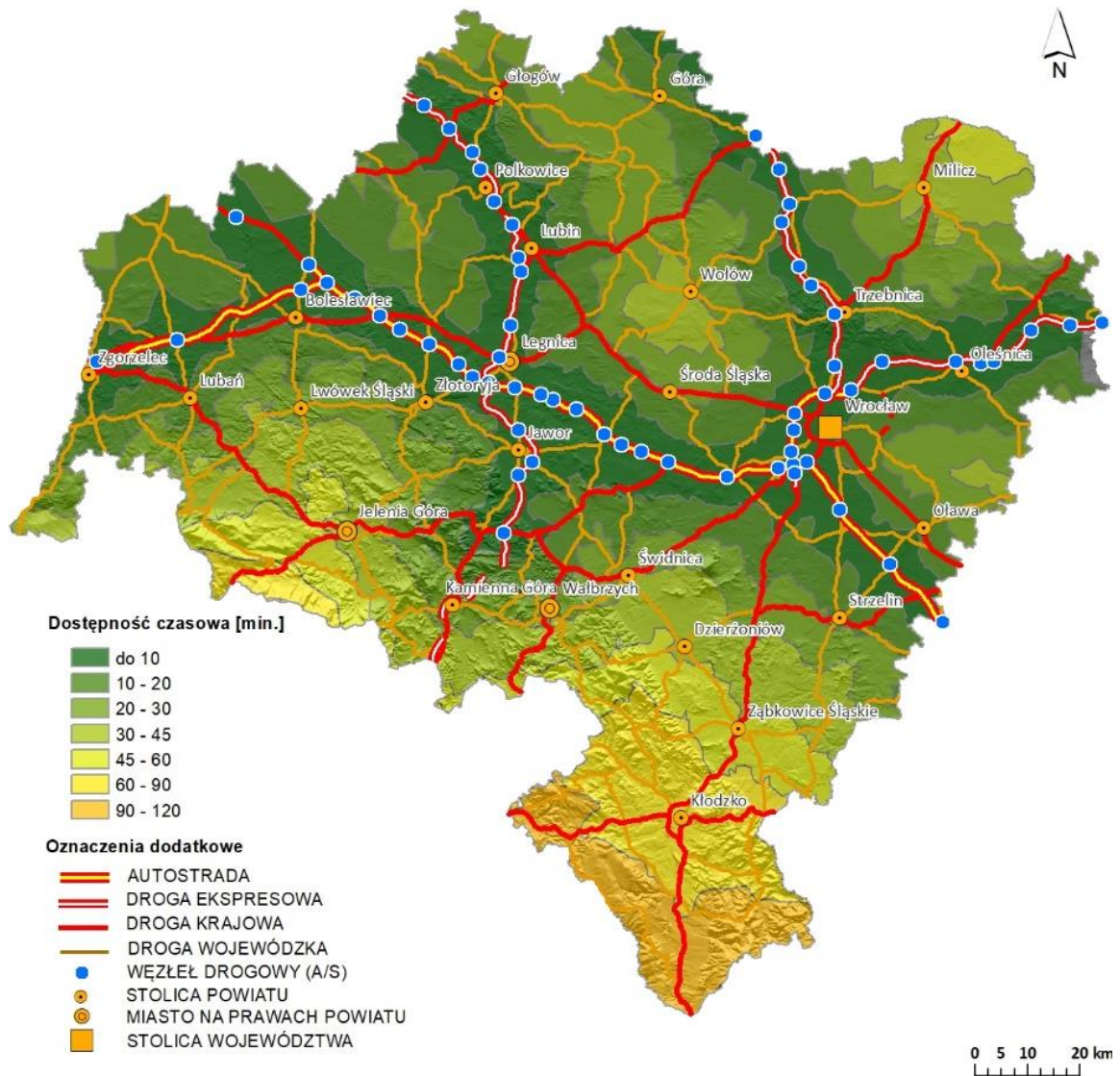
- budowa drogi wojewódzkiej od drogi wojewódzkiej nr 455 do drogi krajowej nr 98;
- budowa drogi wojewódzkiej od skrzyżowania z ul. Grota – Roweckiego do drogi wojewódzkiej nr 395 (do ronda Żerniki Wrocławskie) i do granicy Wrocławia (ul. Buforowa);
- realizacja projektu Trasa Sudecka – budowa obwodnicy Dzierżoniowa w ciągu drogi wojewódzkiej nr 382 (od skrzyżowania z drogą wojewódzką nr 383 ul. Jana Kilińskiego wraz z rondem do włączenia w drogę wojewódzką nr 382 ul. Świdnicka);

- modernizacja ul. Dobroszyckiej w ciągu drogi wojewódzkiej nr 340 od ul. Wojska Polskiego do węzła Dąbrowa drogi 58;
- realizacja projektu Trasa Sudecka – przebudowa drogi wojewódzkiej nr 379 od ronda ul. Uczniowskiej w m. Stary Julianów do ronda ul. Wałbrzyska w m. Świdnica;
- budowa drogi wojewódzkiej nr 451 – wschodniej obwodnicy Oleśnicy.

8.2.3. Czasowa dostępność do węzłów na autostradach i drogach ekspresowych

Znaczna część obszaru województwa dolnośląskiego znajduje się w strefie dobrej i bardzo dobrej dostępności czasowej do węzłów autostradowych i dróg ekspresowych, zapewniając możliwość dojazdu w czasie do 30 min. Gorzej pod tym względem wypada obszar Ziemi Kłodzkiej, z której potrzeba ok. 90-120 min., aby dotrzeć do najbliższego węzła oraz miejscowości położone w okolicy Kotliny Jeleniogórskiej, z której obecnie dostępność do węzłów wynosić może 60 min. W ramach przeprowadzonej symulacji oszacowano, także liczbę mieszkańców w dostępności do 30 min od węzłów autostradowych i dróg ekspresowych, w 2021 roku w dostępności do 30 min. znajdowało się ok. 2,15 mln mieszkańców co stanowi 77%. Po ukończeniu realizowanej obecnie drogi ekspresowej S3 na odc. Bolków – Kamienna Góra – Lubawka (odcinek realizacyjny Bolków – Kamienna Góra (16,1 km) – 2023 r. oraz Kamienna Góra – Lubawka (15,3 km) – 2021 r.) w dostępności do 30 min. znajdzie się ok. 2,21 mln osób, tj. 79% mieszkańców województwa.

MAPA 76. Symulacja dostępności czasowej do węzłów drogowych na autostradach i drogach ekspresowych [2021].

Źródło: opracowanie własne.

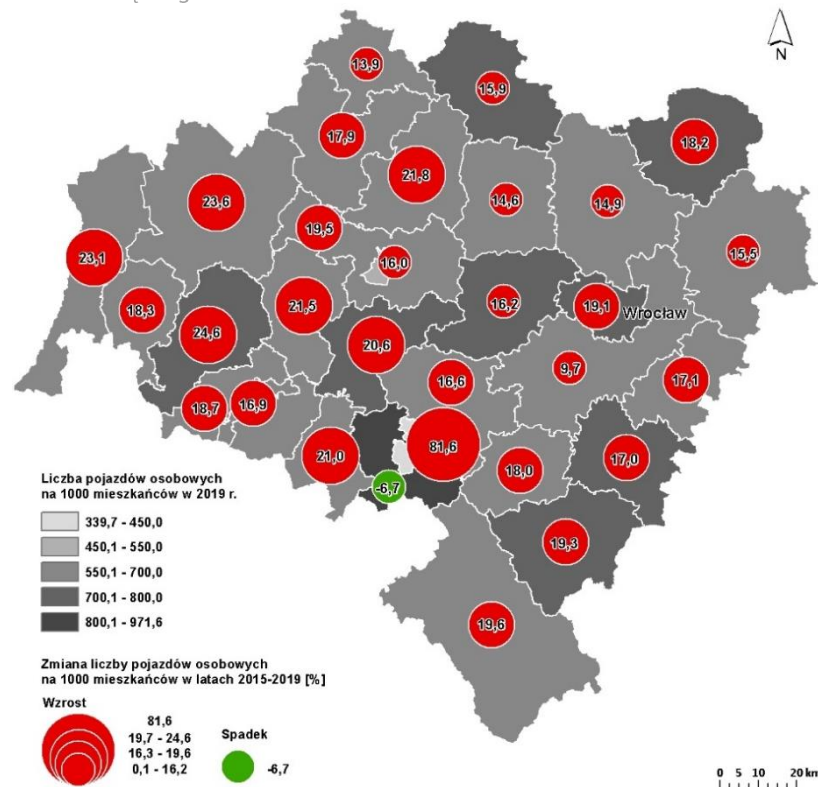
8.2.4. Natężenie ruchu

W związku z trwającą w 2020 roku pandemią i znacznymi spadkami natężenia ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich zdecydowano o przesunięciu części pomiarów Generalnego Pomiaru Ruchu 2020 (GPR 2020) na 2021 rok. Obecnie planowany termin publikacji wyników GPR 2020 to IV kwartał 2021 r., w związku z czym aktualne pozostają dane z GPR z 2015 r.

8.2.5. Analiza liczby pojazdów osobowych

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego w 2019 roku na 1000 mieszkańców Dolnego Śląska przypadało 655 samochodów osobowych. W porównaniu z rokiem 2015 roku nastąpił wzrost o 100 poj. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W podziale powiatowym największy przyrost procentowy (powyżej 20%) odnotowano w powiatach: lwóweckim, bolesławieckim, zgorzeleckim, lubińskim, złotoryjskim, kamiennogórskim oraz jaworskim. Szczególnie wysoka zmiana liczby pojazdów osobowych na 1000 mieszkańców w latach 2015-2019 sięgająca ponad 80% nastąpiła w mieście Wałbrzych. Jednak tak wysoki przyrost prawdopodobnie spowodowany jest odzyskaniem przez Wałbrzych prawa miasta na prawach powiatu. Potwierdzeniem tezy może być fakt, że jedyny procentowy spadek liczby pojazdów w województwie dolnośląskim nastąpił w powiecie wałbrzyskim.

MAPA 77. Liczba pojazdów osobowych [2019] i ich procentowy wzrost na 1000 mieszkańców [2015-2019] w powiatach województwa dolnośląskiego.

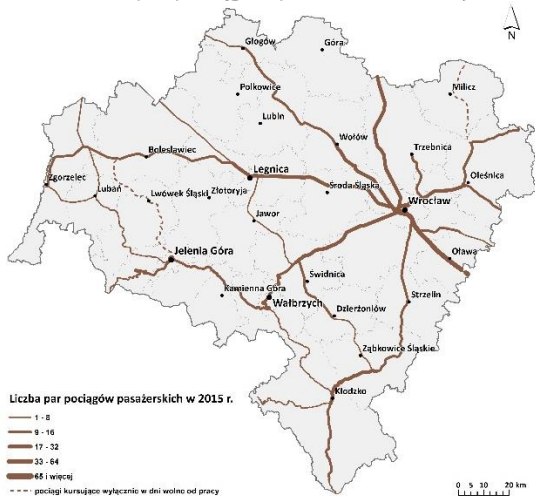

8.3. Transport zbiorowy

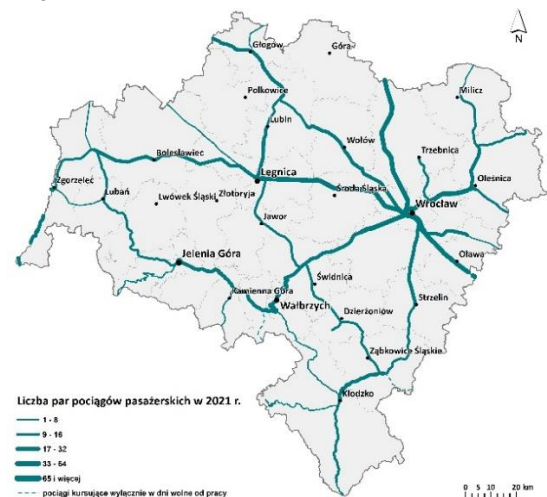
Transport zbiorowy jest formą mobilności szczególnie preferowaną ze względu na małą presję wywieraną na środowisko, niski globalny koszt transportu, dużą wydajność, małą terenochłonność oraz zapobieganie zjawisku wykluczenia transportowego. Województwo dolnośląskie, zgodnie z przyjętym Planem Transportowym⁶⁴, aktywnie rozbudowuje istniejącą sieć pasażerskich połączeń kolejowych, jednocześnie pozostawiając wolnemu rynkowi realizację połączeń transportem drogowym. Porównując ofertę połączeń kolejowych dostępnych dla mieszkańców województwa w 2015 i w 2021 roku dostrzega się wyraźną rozbudowę systemu.

⁶⁴ <https://umwd.dolnyslask.pl/plan-transportowy>

MAPA 78. Liczba par pociągów pasażerskich w województwie dolnośląskim [2015, 2021].

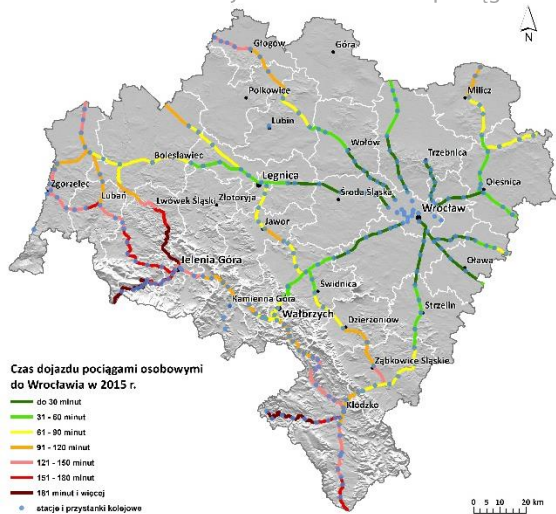

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dolnośląskiego Rozkładu Jazdy Pociągów wiosna 2015.

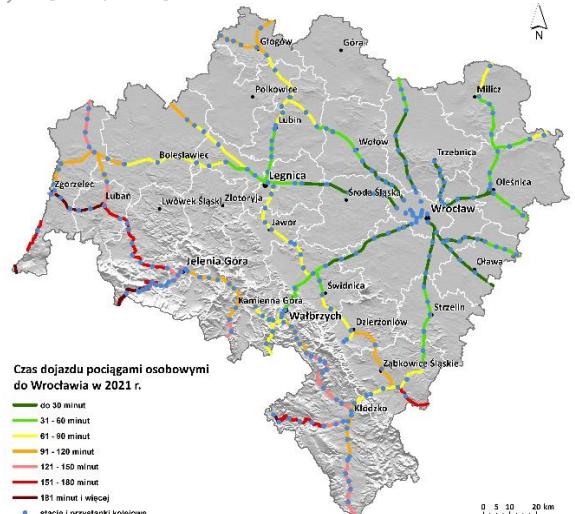

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dolnośląskiego Rozkładu Jazdy Pociągów lato 2021.

MAPA 79. Średni czas dojazdu do Wrocławia pociągami osobowymi [2015, 2021].

Źródło: opracowanie IRT na podstawie Dolnośląskiego Rozkładu Jazdy Pociągów wiosna 2015.

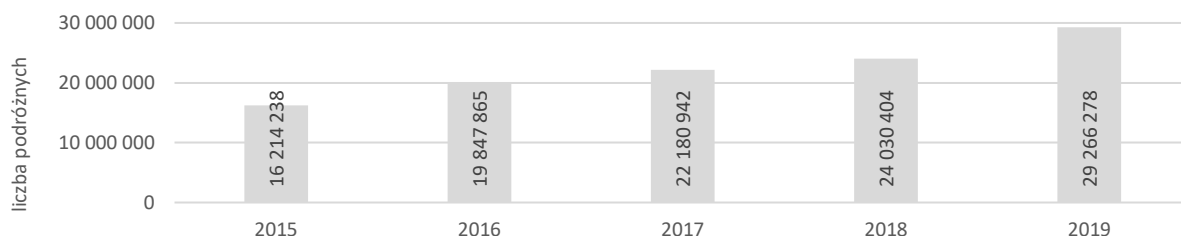
Źródło: opracowanie IRT na podstawie Dolnośląskiego Rozkładu Jazdy Pociągów lato 2021.

W wyniku podjętych prac remontowych poprawie uległy parametry linii kolejowych, co umożliwiło przywrócenie przewozów na trasach Głogów – Leszno, Grabowno Wielkie – Milicz – Krotoszyn, Legnica – Rudna oraz Bielawa – Dzierżoniów. Z kolei z uwagi na zły stan infrastruktury (ograniczenie prędkości do 10 km/h) w grudniu 2016 roku konieczne było natomiast zawieszenie ruchu pociągów pasażerskich na trasie Jelenia Góra – Lwówek Śląski – Zębrzydowa. Rozszerzono zakres ruchu transgranicznego – otwarte zostały połączenia Zgorzelec – Görlitz (co umożliwiło dojazdy także z Krzewiny Zgorzeleckiej), Sędziszów – Kamienna Góra – Kralovec (całoroczne) oraz Boguszów-Gorce – Mieroszów – Adršpach (sezonowe). Ponadto na granicy z województwem opolskim uruchomiono weekendowe połączenia Nysy z Kłodzkiem. Nadal zauważalny jest także trend wzrostowy liczby połączeń regionalnych, jak również aglomeracyjnych wokół Wrocławia (zwłaszcza na odcinku do Kątów Wrocławskich).

Działania rewitalizacyjne na sieci kolejowej umożliwiły poprawę jakości połączeń transportu zbiorowego poprzez skrócenie czasu podróży. Wzrost atrakcyjności podróży kolejowych w przypadku najdłuższych i najbardziej istotnych relacji w regionie osiąga się także poprzez rozbudowę sieci połączeń przyspieszonych (KD Sprinter). Ponadto, oprócz skracania bezwzględnego czasu przejazdu, poprawa warunków podróży realizowana jest również poprzez wprowadzenie zatrzymań na żądanie (np. w lokalizacjach turystycznych, gdzie wymiana pasażerów silnie zależy od panujących w danym momencie warunków pogodowych). Oprócz ograniczenia strat czasu ma to również znaczenie ekologiczne. Podkreślić należy również inicjatywy lokalne, wspierające wykorzystywanie transportu zbiorowego na

poziomie regionalnym. Należy do nich zaliczyć poprawę warunków dojazdu (budowa dróg rowerowych, autobusowe linie dowozowe, centra przesiadkowe) oraz integrację biletową, która w latach 2015-2021 została wdrożona m.in. w: aglomeracji wałbrzyskiej i dzierzoniowskiej, Legnicy, Bolesławcu, Kątach Wrocławskich, Strzelinie i Siechnicach. Powyższe działania w sposób istotny wpłynęły na wzrost liczby podróżnych w regionalnym ruchu pasażerskim. Liczba pasażerów odprawionych w 2019 roku przez Koleje Dolnośląskie oraz Przewozy Regionalne wyniosła ok. 29,3 mln i była wyższa względem 2015 roku o ponad 13 mln, co daje ponad 80% wzrost.

WYKRES 40. Liczba podróżnych odprawionych przez Koleje Dolnośląskie oraz Przewozy Regionalne [2015-2019].

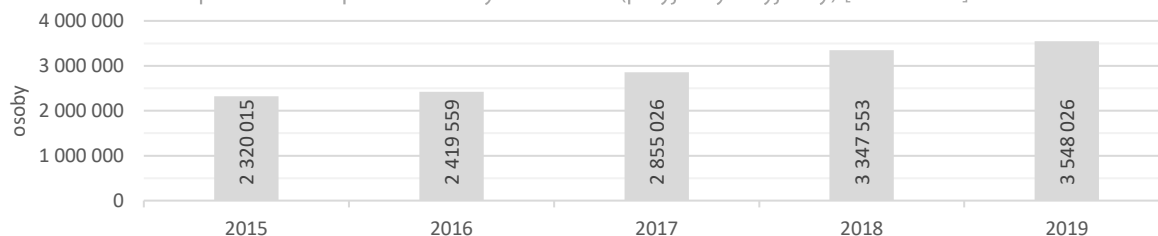

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dep. infrastruktury UMWD.

8.4. Transport lotniczy

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowany jest Port lotniczy Wrocław-Strachowice im. Mikołaja Kopernika będący jedynym międzynarodowym portem lotniczym w regionie. Obecnie wrocławskie lotnisko oferuje podróż w ponad 50 różnych kierunkach, do 21 krajów Europy, a ponad 1/4 lotów oferowanych z Wrocławia, to połączenia z europejskimi stolicami. Największym potencjałem charakteryzują się połączenia do: Warszawy, Monachium, Frankfurtu nad Menem, Londynu i Amsterdamu, istotne są również połączenia do Kopenhagi, Kijowa, Zurychu, Oslo czy Sztokholmu. Dodatkowo siatka połączeń rozszerzana w sezonie wakacyjnym o liczne połączenia czarterowe i turystyczne w takich kierunkach jak: Zanzibar, Tanzania, Egipt, czy też Cypr, Malta i Teneryfa. Od 2015 roku zauważalny jest ciągle wzrost liczby pasażerów korzystających z wrocławskiego lotniska, a w 2019 roku wartość ta wyniosła niemal 3,5 mln. W porównaniu z rokiem 2015 w 2019 zanotowano wzrost liczby pasażerów o ponad 50%.

WYKRES 41. Liczba pasażerów w porcie lotniczym Wrocław (przyjazdy i wyjazdy) [2015-2019].

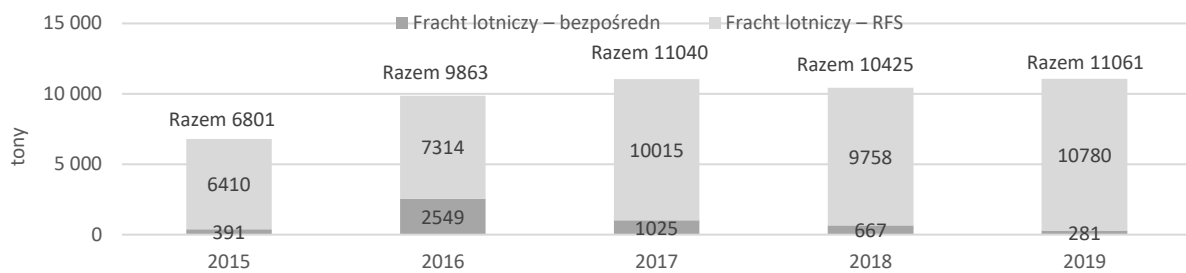

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Portu Lotniczego Wrocław.

W 2019 roku, port lotniczy we Wrocławiu plasował się na 5. pozycji w Polsce, pod względem liczby obsłużonych pasażerów, ustępując jedynie lotniskom w Warszawie, Krakowie, Gdańsku i Katowicach. Przy porcie lotniczym funkcjonuje, także terminal cargo, gdzie świadczone są usługi Bezpośredniego Frachtu Lotniczego będącego usługą transportową działającą w systemie lotnisko-lotnisko, gdzie przesyłki są nadawane i odbierane bezpośrednio w konkretnym terminalu oraz Frachtu RFS (Road Feeder Service) polegającego na transporcie zastępczym (najczęściej drogowym) z lotniska nadania do większego - hubowego portu lotniczego. Od 2016 roku zauważalny jest spadek łącznej masy towarów nadawanych we frachcie bezpośrednim i jednocześnie wzrost znaczenia frachtu RFS. Łączna masa towarów przechodzących przez strefę cargo, pierwszy raz przekroczyła 10 tys. ton w 2017 roku. W 2019 roku w terminalu cargo wrocławskiego lotniska, przetransportowano 11 061 ton towaru, z czego 281 t poprzez Bezpośredni Fracht Lotniczy, a 10 780 t z użyciem Frachtu Lotniczego RFS.

Poza międzynarodowym portem lotniczym we Wrocławiu, zgodnie z Rejestrem Lotnisk Cywilnych prowadzonym przez Urząd Lotnictwa Cywilnego, na terenie województwa dolnośląskiego zarejestrowanych jest jeszcze 21 lądowisk dla helikopterów – 6 użytku niepublicznego i 15 przyszpitalnych lądowisk użytku sanitarnego, a bazę lotniczą uzupełniają 8 prywatnych i 4 komunalne lądowiska samolotowe oraz łącznie 4 lotniska; 2 publiczne w Jeleniej Górze i Lubinie, 2 użytku wyłącznego w Jeżowie Sudeckim i Mirosławicach.

WYKRES 42. Masa towarów obsługiwanych w terminale cargo lotniska Wrocław-Strachowice (tony) [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Portu Lotniczego Wrocław.

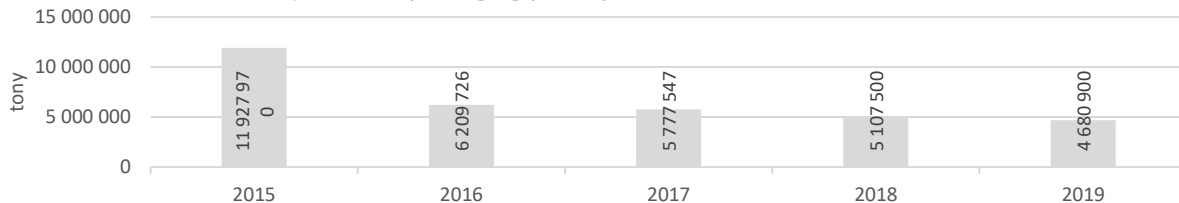
TRANSPORT LOTNICZY [2019]:

- Liczba pasażerów 3 548 026↑, w latach 2015-2019 wzrost liczby pasażerów o 5,9%,
- Masa towarów 11 061 t ↑ 6,1% (fracht bezpośredni: 386 t ↓ 57,9%, fracht RFS: 10 780 t ↑ 10,5%)

8.5. Transport wodny

Przez teren województwa dolnośląskiego przebiega Odrzańska Droga Wodna E 30 będąca szlakiem żeglugi śródlądowej o znaczeniu międzynarodowym zgodnie z Europejskim Porumieniem w sprawie Głównych Śródlądowych Dróg Wodnych o Znaczeniu Międzynarodowym (AGN)⁶⁵ – ratyfikowanym przez Prezydenta RP 23 stycznia 2017 roku. Jej powiązania z polską i europejską siecią dróg wodnych dają dostęp do portów, nabrzeży i pozostałych elementów infrastruktury towarzyszącej. Wiąże się ona z systemami polskich (poprzez Wartę – Noteć – Kanał Bydgoski – Wisłę) i europejskich (poprzez kanały Odra-Szprewa i Odra-Hawela) dróg wodnych oraz ich portami i nabrzeżami przeładunkowymi. Istotne jest połączenie rzeki z zespołem rzeczno-morskich portów Szczecin-Świnoujście. Niestety, w ostatnich latach zauważalny jest systematyczny spadek tonażu ładunków przewożonych żeglugą śródlądową. W roku 2019 w ujęciu krajowym odnotowano spadek o 8,4% przy jednoczesnym spadku pracy przewozowej o 31,7% z 96,8 mln t/km do 66,1 mln t/km względem 2018 roku. Wpływ na to miał spadek przewozów ładunków takich jak węgiel kamienny, brunatny, ropa naftowa i gaz ziemny.

WYKRES 43. Ilość ładunków przewożonych żeglugą śródlądowa w Polsce [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

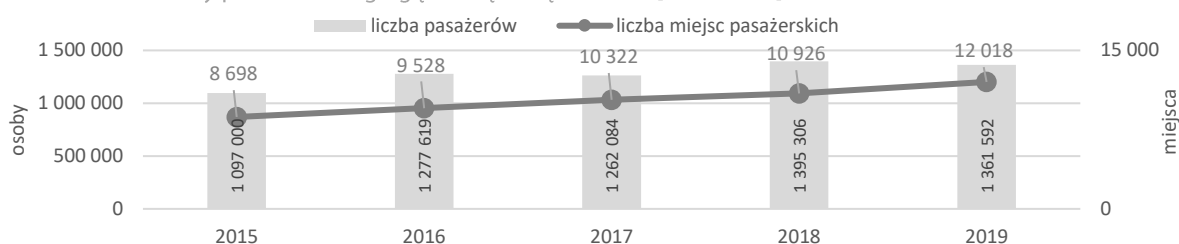
Otwarcie w 2018 roku stopnia wodnego Malczyce, nieznacznie poprawiło zagospodarowanie szlaków żeglownych pod względem parametrów technicznych, jednakże wieloletnie zaniedbania oraz fakt zamknięcia Portu Miejskiego we Wrocławiu – będącego dotychczas jedynym funkcjonującym portem śródlądowym na Dolnym Śląsku, wpływają negatywnie na znaczenie żeglugi śródlądowej jako faktycznej alternatywy transportowej w kraju czy regionie. Dalsze działania w kierunku poprawy stanu Odrzańskiej Drogi Wodnej obejmują zadania z zakresu rozpoczęcia prac projektowych nad budową stopnia wodnego Lubiąż oraz rozpisaniu postępowania przetargowego na wykonanie projektu budowlanego stopnia wodnego w Ścinawie, co w konsekwencji przyczynić się ma do poprawy ochrony przeciwpowodziowej, polepszenia warunków gruntowo-wodnych, a przede wszystkim podnieść klasyfikację szlaku żeglownego do klasy Va. Jednocześnie zwiększa się turystyczne znaczenie śródlądowych szlaków żeglownych. Od 2015 roku zaobserwować można ciągle wzrost łącznej liczby miejsc pasażerskich oraz delikatne wahania w przypadku liczby pasażerów korzystających z transportu wodnego.

ŻEGLUGA ŚRÓDLĄDOWA [2019]:

- Masa ładunków: 4 680 900 ↓ 8,4%
- Liczba pasażerów: 1 361 592 ↓ 2,4%
- Liczba miejsc pasażerskich: 12 018 ↑ 9,9%

⁶⁵ <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2019/sc3/ECE-TRANS-120r4efr.pdf>

WYKRES 44. Przewozy pasażerów żegluga śródlądową w Polsce [2015-2019].

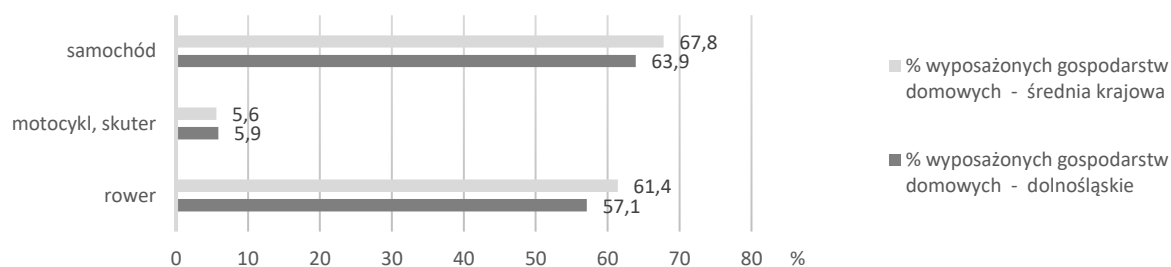

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

8.6. Mobilność rowerowa

Województwo dolnośląskie posiada doskonałe warunki dla rozwoju wszystkich możliwych form ruchu rowerowego. Na potencjał rowerowy regionu składają się zróżnicowane ukształtowanie terenu z przewagą obszarów nizinnych, gęsta sieć osadnicza silnie powiązana z siecią kolejową, walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe oraz łagodny klimat skutecznie wydłużający sezon rowerowy, a także położenie w granicach polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego pogranicza. O ile turystyka i rekreacja rowerowa na Dolnym Śląsku rozwija się od lat bardzo dynamicznie, o tyle rozwój systemu komunikacji rowerowej, jak dotąd, następuje w ograniczonym zakresie. Dzieje się tak pomimo rosnących potrzeb transportowych regionu oraz wzrostu społecznego zainteresowania rowerem, zarówno jako środkiem komunikacji, jak i wypoczynku. W skali kraju rower w dojazdach do pracy i szkoły wybiera 6% badanych, a możliwość jego wykorzystania bierze pod uwagę kolejne 20% ankietowanych⁶⁶. Wciąż dominuje indywidualny transport samochodowy, pomimo tego, że rower stanowi niemal równie popularny element wyposażenia gospodarstwa domowego co samochód.

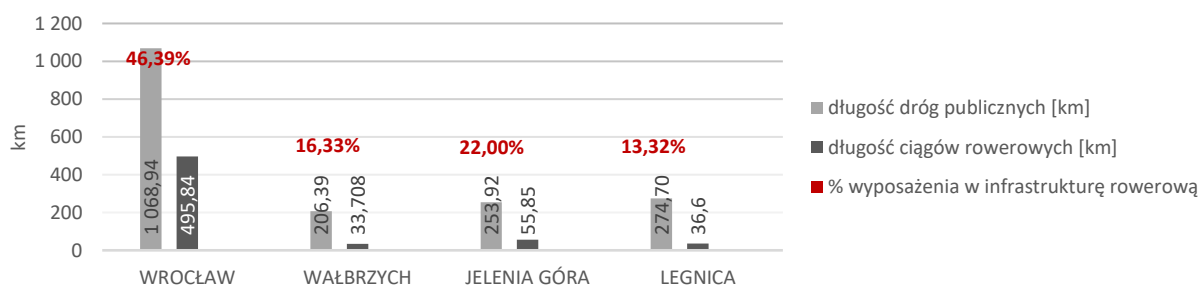
WYKRES 45. Gospodarstwa domowe wyposażone w wybrane narzędzia transportu w województwie dolnośląskim na tle średniej krajowej [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z GUS, Budżety gospodarstw domowych w 2019r., Warszawa 2020.

Warunki kształtujące obecnie ruch rowerowy można próbować określić na podstawie niepełnych w stosunku do całego regionu danych pochodzących z największych dolnośląskich miast – Wrocławia, Jeleniej Góry, Wałbrzycha i Legnicy. Według nich udogodnienia dla transportu rowerowego stanowią od kilkunastu do prawie 50% całej długości dróg publicznych w granicach miasta.

WYKRES 46. Wyposażenie największych miast województwa dolnośląskiego w infrastrukturę rowerową [2020].

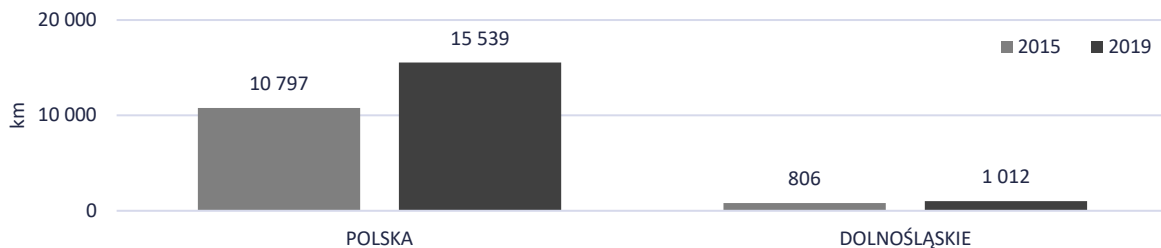

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z miast (grudzień 2020).

⁶⁶ Raport z badania na temat uwarunkowań do podejmowania transportowej aktywności fizycznej Polaków, TSN Polska 2015 r.

Zdecydowanie dolnośląskie statystyki podbija miasto Wrocław, które już od wielu lat konsekwentnie wdraża politykę rowerową, promując rower jako narzędzie codziennych dojazdów swoich mieszkańców. We Wrocławiu w 2016 roku udział ruchu rowerowego w strukturze miejskich podróży w skali całego miasta szacuje się na poziomie ok. 5-6%. Za względu na brak badań określających udział ruchu rowerowego w innych miastach Dolnego Śląska po 2014 roku nie jest możliwe oszacowanie jego wartości. Według danych GUS długości dróg dla rowerów w województwie dolnośląskim w 2019 roku (bez długości szlaków rowerowych) będących w zarządzie jednostek samorządu terytorialnego wynosiła niewiele ponad 1000 km, tym samym w stosunku do 2015 roku odnotowano nieznaczny wzrost.

WYKRES 47. Długość dróg dla rowerów ogółem w Polsce i w województwie dolnośląskim ogółem [2015, 2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powyższe wartości nie wskazują rzeczywistej długości tras rowerowych w regionie, należy też mieć na uwadze rozróżnienie pomiędzy infrastrukturą rowerową (w tym: drogi dla rowerów, pasy rowerowe, ciągi pieszo-rowerowe i inne udogodnienia), szlakami rowerowymi, czy trasami sportowymi – dokonując porównań i analiz. Obecny stan sieci powiązań rowerowych w województwie dolnośląskim jest trudny do pełnej ewaluacji z uwagi na dużą dynamikę inwestycyjną w tym zakresie. Warto podkreślić, że inwestycje w zakresie infrastruktury rowerowej dotyczą głównie turystyki rowerowej. Komunikacyjna infrastruktura rowerowa (trasy i węzły rowerowe) powstaje fragmentarycznie, koncentrując się zazwyczaj w miastach, wśród których, jak już wcześniej podkreślano, wyraźnie wyróżnia się Wrocław.

Samorząd województwa dolnośląskiego w 2014 roku podjął prace analityczne, planistyczne i narzędziowe nad Dolnośląską Polityką Rowerową (DPR), która obejmuje cztery produkty:

- **Dolnośląska Polityka Rowerowa - dokument kierunkowy** – dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Uchwałą Nr 3847/V/17 z dnia 31 maja 2017 r.,
- **Standardy projektowe i wykonawcze dla infrastruktury rowerowej województwa dolnośląskiego** – dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Uchwałą Nr 1987/V/16 z dnia 22 marca 2016 r., zaktualizowany Uchwałą ZWD Nr 4710/V/17W z dnia 28.12.2017 r. oraz ponownie zaktualizowany w dniu 20 kwietnia 2021 r. Uchwałą Zarządu Województwa Dolnośląskiego Nr 3597/VI/21. Wtedy to Standardy zyskały nowy element, tzw. Zielone Standardy - **Standardy projektowe i wykonawcze kształtowania oraz ochrony zieleni w otoczeniu tras rowerowych;**
- **Koncepcja sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego** – dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Uchwałą ZWD 5425/V/18 z dnia 29 maja 2018 r., określający przebiegi głównych tras rowerowych w regionie (obecnie (czerwiec 2021) prowadzona jest aktualizacja dokumentu). Integralną częścią opracowania jest *Koncepcja przebiegu Odrzańskiej Drogi Rowerowej (ODR)*, przyjęta przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr 2256/V/16 z dnia 2 czerwca 2016 r. Z racji tego, że dokument określa sieć długodystansowych tras rowerowych o charakterze zasadniczo turystycznym więcej informacji na ten temat znajduje się w pkt 5.3 – Szlaki kulturowe i turystyczne.
- **Strategia edukacji i promocji rowerowej dla województwa dolnośląskiego** – dokument określi zasady funkcjonowania systemu edukacji i promocji rowerowej w regionie.

Ponadto toczą się prace nad dokumentem pn. *Koncepcja transportu zeroemisyjnego w województwie dolnośląskim – mobilność rowerowa w codziennych dojazdach*, która określi sieć powiązań rowerowych możliwych do pokonania w codziennych podróżach. Tym samym na sieć rowerową województwa dolnośląskiego składać się będzie system mobilności rowerowej o charakterze komunikacyjnym i turystycznym.

8.7. Miejsca przekraczania granicy

Względem roku 2015 ilość drogowych i kolejowych miejsc przekraczania granicy na terenie województwa dolnośląskiego nie uległa zmianie.

8.8. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ jedna z najdłuższych i najgęstszych sieci autostrad i dróg ekspresowych w kraju, ▪ bardzo dobra dostępność dużych ośrodków miejskich do węzłów autostrad i dróg ekspresowych, ▪ jedna z najgęstszych w Polsce sieć linii kolejowych, ▪ nowoczesny tabor kolejowy, wysoki standard kolejowych przewozów pasażerskich oraz postępujące prace modernizacyjne na sieci, ▪ przejmowanie linii kolejowych przez samorząd województwa, umożliwiające likwidację wykluczenia komunikacyjnego na poziomie międzypowiatowym, ▪ dobrze rozwinięta siatka połączeń oraz stały wzrost liczby pasażerów korzystających z Międzynarodowego Portu Lotniczego we Wrocławiu, ▪ wzrost ogólnej masy towarów nadawanych w porcie lotniczym cargo, ▪ ratyfikowanie przez Polskę Porozumienia AGN obejmującego swoimi ustaleniami m.in. Odrzańską Drogę Wodną E30, ▪ otwarcie stopnia wodnego Malczyce, ▪ zwiększające się wykorzystanie Odry i jej nabrzeży w celach turystycznych, ▪ duży potencjał rowerowy regionu, ▪ Dolnośląska Polityka Rowerowa wdrażana w postaci regionalnych dokumentów rowerowych: <i>Koncepcji sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego oraz Standardów projektowych i wykonawczych dla infrastruktury rowerowej województwa dolnośląskiego</i>, ▪ rosnące zainteresowanie wykorzystaniem roweru zarówno w turystyce, rekreacji jak i w komunikacji, ▪ modelowe rozwiązania rowerowe w zakresie planowania, wdrażania i zarządzania rozwojem ruchu rowerowego we Wrocławiu, będące inspiracją dla pozostałych ośrodków miejskich w regionie.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ słaba dostępność do węzłów autostrad i dróg ekspresowych obszarów górskich, ▪ brak obwodnic wielu miejscowości, ▪ zagrożenie wyczerpania przepustowości na wielu odcinkach autostrady A4, ▪ niewystarczająca ilość przepraw mostowych przez rzekę Odrę, ▪ ograniczenie przewozu towarów wysokotonażowych na wielu drogowych przejściach granicznych, ▪ niezadowalająca długość zelektryfikowanych linii kolejowych, ▪ zagrożenie wyczerpania przepustowości Wrocławskiego Węzła Kolejowego (niewystarczająca liczba torów, wzrastający ruch), ▪ dezintegracja transportu regionalnego i komunikacji miejskiej we Wrocławiu, ▪ spadek masy towarów nadawanych we frachcie bezpośrednim w porcie lotniczym cargo, ▪ niedostateczne zagospodarowanie drogi żeglownej Odry powodujące marginalizację roli żeglugi w systemie transportowym, ▪ brak w regionie funkcjonującego portu rzeczno na Odrze, ▪ brak spójnego systemu zarządzania polityką rowerową na poszczególnych szczeblach administracji samorządowej, ▪ niski poziom bezpieczeństwa uczestników ruchu rowerowego, ▪ niewystarczający poziom integracji infrastruktury rowerowej z transportem zbiorowym.

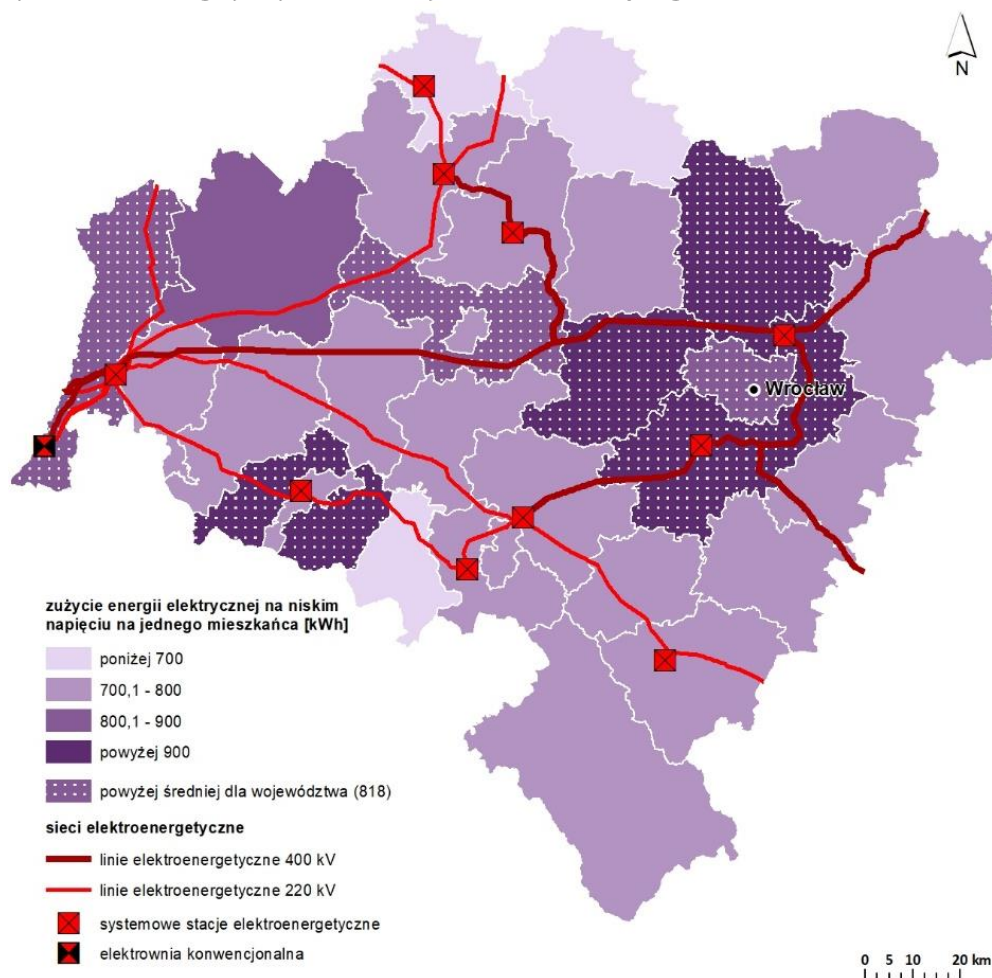
9. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

9.1. Elektroenergetyka

Zasadniczym źródłem zaopatrującym odbiorców województwa dolnośląskiego w energię elektryczną jest krajowy **system elektroenergetyczny**, którego elementy (stacje i linie o napięciu 400 kV i 220 kV) umożliwiają wyprowadzenie mocy z Elektrowni Turów (województwo dolnośląskie) i Elektrowni Opole (województwo opolskie) oraz współpracę systemu krajowego z systemem międzynarodowym (niemieckim). Na Dolnym Śląsku w 2019 roku zlokalizowanych było 10 systemowych stacji elektroenergetycznych, w tym 5 stacji o górnym napięciu 400 kV (Mikułowa, Czarna, Pasikowice, Wrocław Południe i Świebodzice) oraz 5 o górnym napięciu 220 kV.

Podstawowym **źródłem energii elektrycznej** na terenie województwa dolnośląskiego jest konwencjonalna elektrownia systemowa PGE GiEK S.A. Oddział Elektrownia Turów, zlokalizowana w gminie Bogatynia (u zbiegu granic Polski, Czech i Niemiec). Wytwarza ona energię elektryczną na skalę przemysłową w oparciu o węgiel brunatny, a także olej opałowy i współspalanie biomasy. Od maja 2021 roku w elektrowni Turów eksploatowany jest blok energetyczny o mocy 496 MW opalany paliwem konwencjonalnym, a łączna moc zainstalowana elektryczna wynosi 2059,4 MW. Energia elektryczna na skalę przemysłową wytwarzana jest również przez Zespół Elektrociepłowni Wrocławskich KOGENERACJA S.A., która w 2019 roku składała się z dwóch zakładów produkcyjnych: Elektrociepłowni Wrocław i Elektrociepłowni Czechnica, o łącznej mocy elektrycznej 414,9 MW i cieplnej 1155,9 MWt. Istotnym źródłem wytwarzania energii elektrycznej na Dolnym Śląsku są również elektrownie wykorzystujące odnawialne źródła energii, których liczba dynamicznie wzrasta, znajdując zastosowanie także w instalacjach indywidualnych. W elektrowniach systemowych jednak nadal wykorzystuje się przede wszystkim paliwa kopalne.

MAPA 80. System elektroenergetyczny na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i informacji z przedsiębiorstw energetycznych.

Produkcja energii elektrycznej

w województwie dolnośląskim w latach 2015-2017 utrzymywała zbliżony poziom do średniej dla województw, natomiast od 2018 roku wartość ta była zdecydowanie niższa. W 2019 roku produkcja energii elektrycznej na Dolnym Śląsku wynosiła 8,5 TWh (7. miejsce w kraju), co stanowiło 5,2% krajowej produkcji, i była o 21% niższa od poziomu produkcji energii elektrycznej w 2015 roku.

Zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku wynosiło 4937,31 kWh i od 2015 roku wzrosło o 6,9%. W latach 2015-2019 było ono stale wyższe od ogólnego zużycia energii elektrycznej w kraju, a w 2019 roku przekroczyło średnią dla Polski o 14,4%, plasując region na 5. miejscu w Polsce.

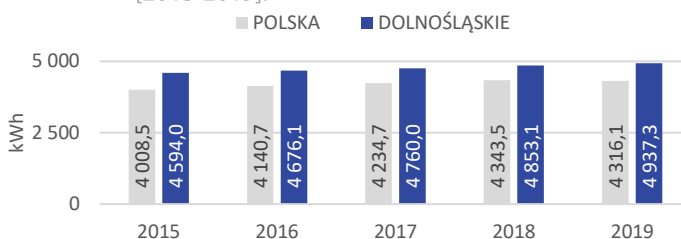
Liczba odbiorców energii elektrycznej w województwie dolnośląskim od 2015 roku wyraźnie wzrosła i w 2019 roku wynosiła 1,27 mln, co stanowiło 8,2% ogólnej liczby odbiorców w kraju. Pod tym względem region zajmował 5. miejsce w kraju.

WYKRES 48. Produkcja energii elektrycznej ogółem [2015-2019].

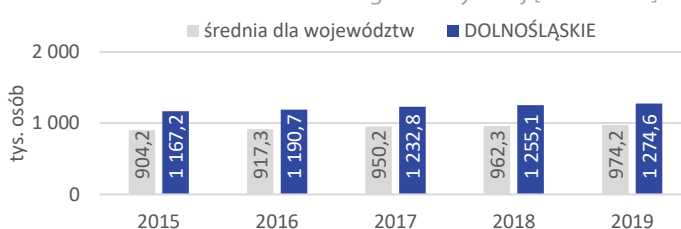
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 49. Zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 50. Liczba odbiorców energii elektrycznej [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

ELEKTROENERGETYKA:

Produkcja energii elektrycznej 2015/2019:

- Dolny Śląsk: 10,7 TWh / 8,5 TWh ↓
- Polska: 164,9 TWh / 164,0 TWh ↓

Liczba odbiorców energii elektrycznej [2019]:

- ogółem: 1 274 655
- w miastach i obszarach miejskich – 940 962 (73,8%)
- na wsiach i obszarach wiejskich – 333 693 (26,2%)

Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca 2015/2019:

- Dolny Śląsk: 4594,03 kWh / 4937,31 kWh ↑
- Polska: 4008,51 kWh / 4316,05 kWh ↑

Stosunek produkcji energii elektrycznej do zużycia energii elektrycznej 2015/2019:

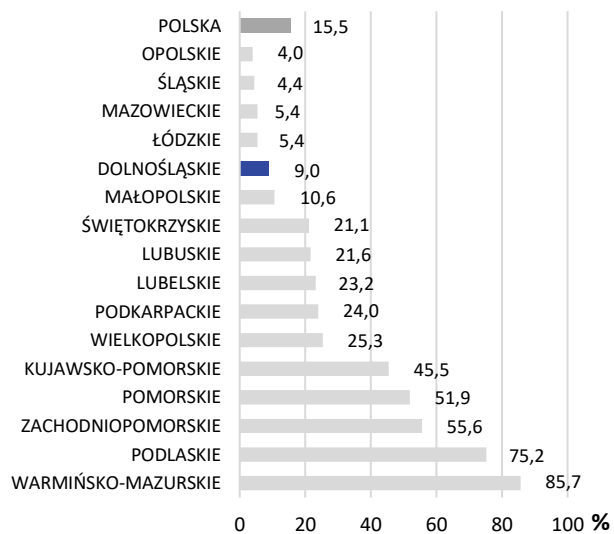
- Dolny Śląsk: 80,6% / 59,5% ↓
- Polska: 107,1% / 99,0% ↓

9.2. Odnawialne źródła energii

W województwie dolnośląskim w 2019 roku funkcjonowało 158 elektrowni opartych o **odnawialne źródła energii** o łącznej mocy 423,381 MW. W latach 2015-2019 najdynamiczniej rozwinął się rynek energetyki fotowoltaicznej. Liczba **farm fotowoltaicznych** wzrosła w tym czasie z kilku o mocy zainstalowanej 0,525 MW do 81 instalacji o łącznej mocy 48,979 MW zlokalizowanych w środkowej części województwa w pasie wschód-zachód. Na terenie Dolnego Śląska eksploatowanych było łącznie 100 instalacji **elektrowni wodnych** przepływowych, których łączna moc wynosiła 75,391 MW. Największa elektrownia wodna działała w powiecie lwóweckim na rzece Bóbr. W regionie funkcjonowała ponadto jedna elektrownia wytwarzająca energię z **biomasy** mieszanej o mocy 100 MW oraz 3 elektrownie realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biomasa). Do produkcji energii elektrycznej wykorzystywany jest również **biogaz**. Do końca 2019 roku wytwarzano energię z biogazu z oczyszczalni ścieków, biogazu składowiskowego, mieszanego oraz rolniczego w 31 instalacjach o łącznej mocy 22,651 MW.

W 2019 roku w województwie dolnośląskim **udział energii odnawialnej** w produkcji energii elektrycznej ogółem wyniósł 9,0% i nie przekraczał średniej dla Polski wynoszącej 15,5% oraz był znacznie niższy niż w województwach: warmińsko-mazurskim (85,7%), podlaskim (75,2%) i zachodniopomorskim (55,6%). Pomimo niskiego udziału energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej w stosunku do innych województw, od 2016 roku na Dolnym Śląsku sukcesywnie wzrasta ilość energii produkowanej w instalacjach wykorzystujących odnawialne źródła energii. W latach 2016-2019 w województwie dolnośląskim wzrost ten wyniósł 2,5 p.p., co było wartością wyższą od przyrostu krajowego (1,8 p.p.).

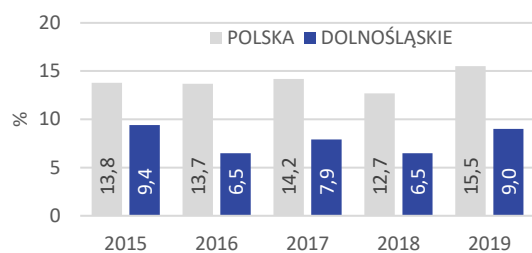
WYKRES 51. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w Polsce i województwach [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rodzaj instalacji wykorzystującej OZE [2019]:	Liczba	Moc [MW]
▪ wytwarzające z biogazu	31	22,651
▪ wytwarzające z biomasy	1	100,00
▪ elektrownia wodna przepływowa	100	75,391
▪ wytwarzające z promieniowania słonecznego	81	48,979
▪ elektrownia wiatrowa na lądzie	12	176,36

WYKRES 52. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

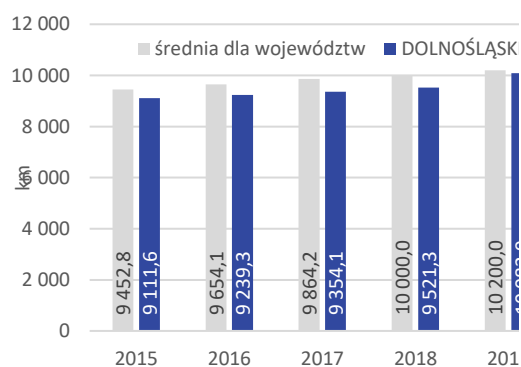
9.3. Sieć gazowa

Zaopatrzenie odbiorców **gazu** w województwie dolnośląskim odbywa się poprzez krajowy system przesyłowy z 3 źródeł:

- ze złóż krajowych zlokalizowanych w północnej części regionu i eksploatowanych przez Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. w Warszawie (28 złóż gazu ziemnego występujących na terenie województwa),
- import z Niemiec poprzez zlokalizowany w województwie węzeł Lasów przy granicy polsko-niemieckiej,
- z Podziemnego Magazynu Gazu Wierzchowice w powiecie milickim.

Długość **sieci gazowej** w regionie w 2019 roku wynosząca 10 082,9 km klasyfikowała województwo na 6. miejscu w kraju. W latach 2015-2019 nastąpił wzrost jej długości o ok. 10%. 2019 roku 61,1% mieszkańców województwa korzystało z **gazu ziemnego doprowadzanego sieciowo** przy utrzymującej się dużej dysproporcji pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. W miastach 80,9% (wskaźnik krajowy 71,4%) mieszkańców korzystało z gazu sieciowego, natomiast na wsiach jedynie 18,1% (wskaźnik krajowy 25,2%). Do końca 2019 roku w 10 miastach (8 gmin miejsko-wiejskich i 2 gminy miejskie) mieszkańcy nie korzystali z gazu sieciowego, były to: Bierutów, Bogatynia, Lubomierz, Prusice, Ścinawa, Świerzawa, Węglińiec, Wojcieszów, Zawidów i Złoty Stok.

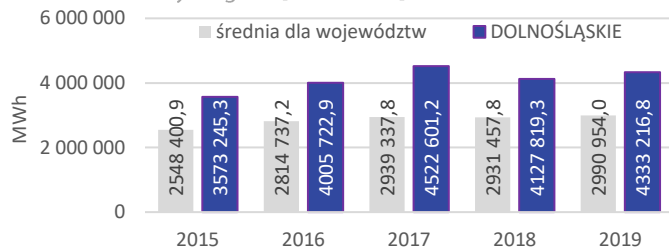
WYKRES 53. Długość sieci gazowej [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Poziom **zużycia gazu** w 2019 roku na Dolnym Śląsku wynosił 4 333 216, 8 MWh i był wyższy o 31% niż średnie zużycie gazu w Polsce i zakwalifikował region na 5. miejscu w kraju.

WYKRES 54. Zużycie gazu [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

ZAOPATRZENIE W GAZ:

Ludność korzystająca z sieci gazowej

2015/2019:

ogółem: 61,3% / 61,1% ↓

miasta: 82,1% / 80,9% ↓

obszary wiejskie: 14,7% / 18,1% ↑

Sieć gazowa:

2015: 9111,6 km

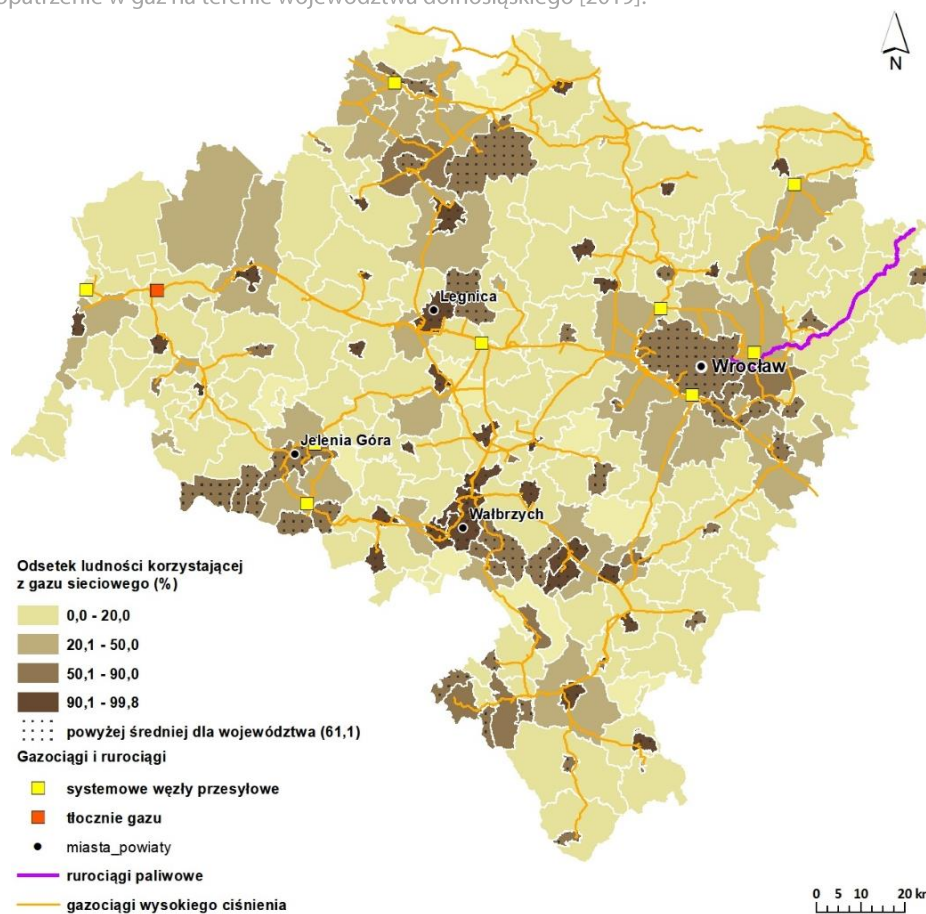
2019: 10 082,9 km ↑

Zużycie gazu:

2015: 3 573 245,3 MWh (8,8% zużycia krajowego)

2019: 4 333 216,8 MWh (9,1%) ↑

MAPA 81. Zaopatrzenie w gaz na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

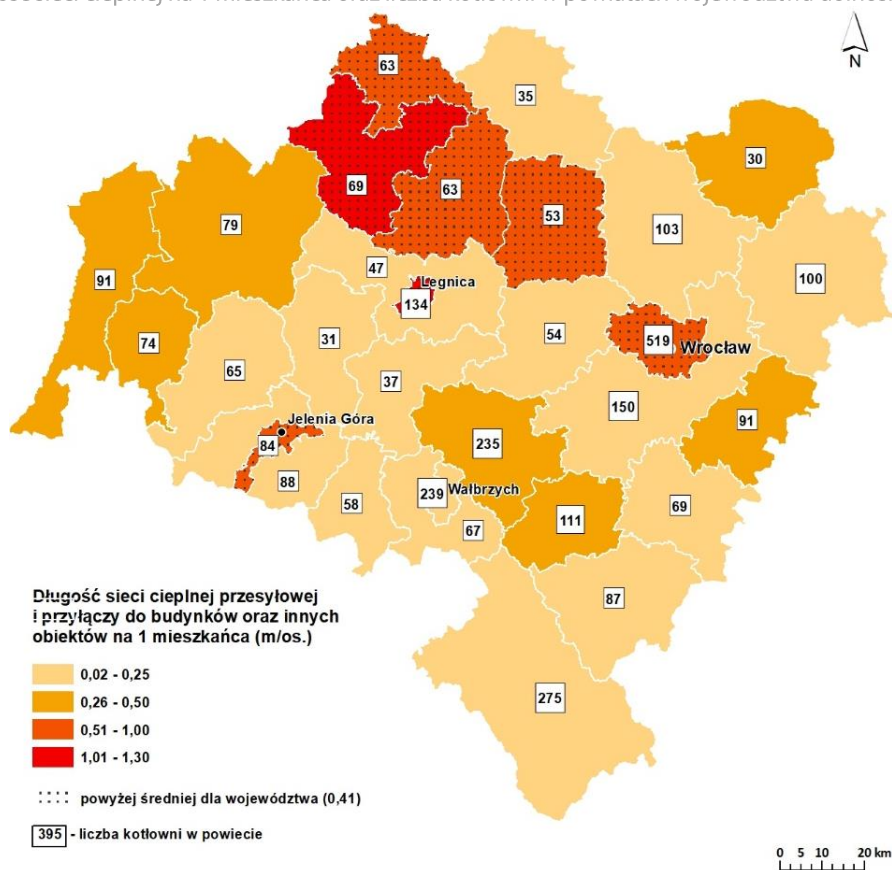

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i informacji z przedsiębiorstw energetycznych.

9.4. Sieć ciepłownicza

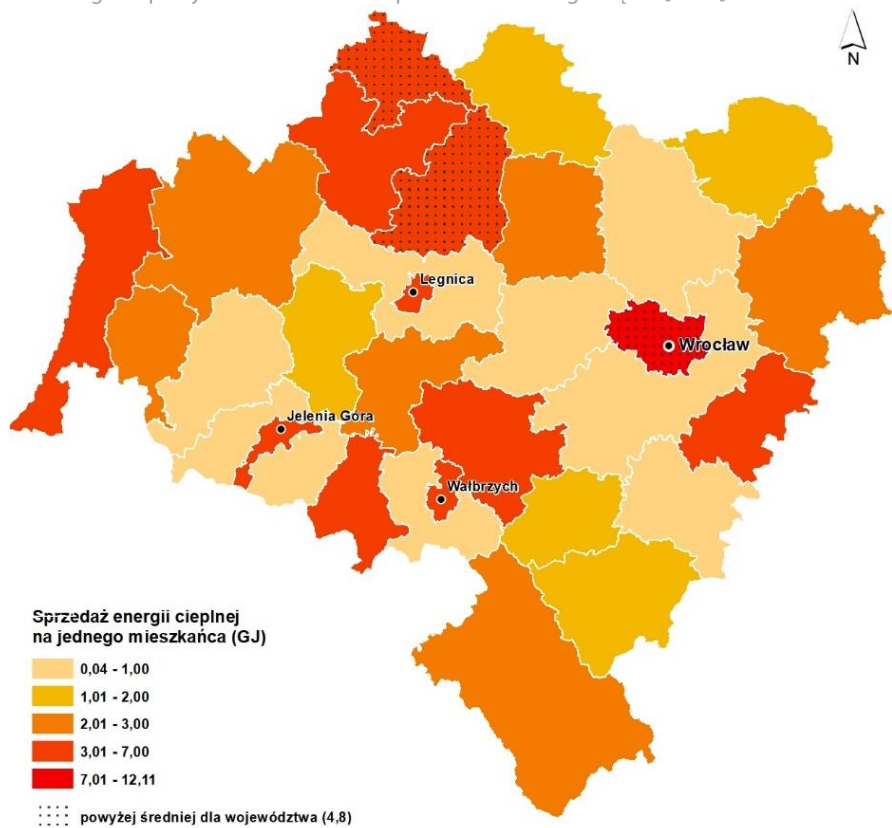
System ciepłowniczy na terenie województwa funkcjonuje w oparciu o potencjał źródeł wytwarzania ciepła oraz sieci ciepłowniczych. W 2019 roku w rozwinięte systemy zaopatrywania ciepła scentralizowanego wyposażonych było 30 miast na Dolnym Śląsku: Bogatynia, Bolesławiec, Brzeg Dolny, Chocianów, Chojnów, Dzierżoniów, Głogów, Jawor, Jelcz-Laskowice, Jelenia Góra, Kamienna Góra, Kłodzko, Legnica, Lubań, Lubin, Milicz, Nowa Ruda, Oleśnica, Oława, Polkowice, Ścinawa, Siechnice, Stronie Śląskie, Świdnica, Świebodzice, Wałbrzych, Wrocław, Ząbkowice Śląskie, Zgorzelec oraz Złotoryja. Dominującymi odbiorcami ciepła scentralizowanego były budynki mieszkalne wielorodzinne oraz obiekty użyteczności publicznej (oświaty, służby zdrowia, kultury, handlu, gastronomii, administracji, bankowości), a także obiekty przemysłowe itp.

MAPA 82. Długość sieci ciepłej na 1 mieszkańca oraz liczba kotłowni w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 83. Sprzedaż energii ciepłej na 1 mieszkańca w powiatach Dolnego Śląska [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W regionie, oprócz scentralizowanego systemu dostaw ciepła do odbiorców, działały lokalne kotłownie węglowe, gazowe, olejowe i na biomasę, których liczba w regionie od 2015 roku wzrosła o 45%, co nie odbiegało od średniej krajowej (42%). Natomiast długość **przesyłowej sieci ciepłej** oraz przyłączy do budynków i innych obiektów w przypadku województwa dolnośląskiego zmniejszyła się w okresie od 2015 do 2019 roku o 1,7%, w przeciwieństwie do tendencji występującej w kraju, gdzie długość wzrosła ogółem o 3%. Największa liczba kotłowni oraz najintensywniejszy rozwój sieci ciepłej na Dolnym Śląsku występowały na terenie Legnicko-Głogowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz Wrocławia.

Pomimo braku dynamicznego rozwoju systemów ciepłowniczych dane statystyczne wskazują, że w latach 2015-2019 **sprzedaż energii ciepłej** wzrosła o 10%, co było tendencją charakterystyczną dla całej Polski (średnia krajowa wynosiła 2,6%). W 2019 roku najwięcej energii ciepłej w regionie w przeliczeniu na mieszkańca sprzedane zostało we Wrocławiu, Legnicy, Jeleniej Górze i Wałbrzychu, a także w powiatach: głogowskim, lubińskim, oławskim, polkowickim oraz zgorzeleckim. Bezwzględnie dominującym rynkiem sprzedaży energii ciepłej były miasta (99,3% z ogólnej liczby sprzedanej energii ciepłej).

ZAOPATRZENIE W CIEPŁO:

Długość sieci ciepłej przesyłowej i przyłączy do budynków oraz innych obiektów 2015/2019:

- Dolny Śląsk: 1199,4 km / 1179,1 km ↓
- Polska: 15 903,8 km / 16 381,2 km ↑

Sprzedaż energii ciepłej 2015/2019:

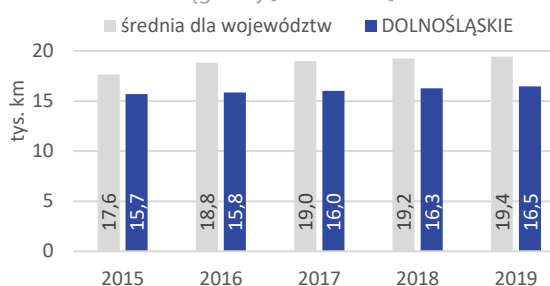
- Dolny Śląsk: 12 755 008 GJ / 14 027 582 GJ ↑
- Polska 186 328 944 GJ / 191 183 292 GJ ↑

9.5. Sieć wodociągowa

Źródłem wody dla zbiorowego zaopatrzenia miast i jednostek wiejskich województwa dolnośląskiego są wody podziemne i powierzchniowe. Z ujęć wód podziemnych zasilana jest większość wodociągów komunalnych na terenie województwa. Natomiast z ujęć wód powierzchniowych zaopatrywane są w wodę największe miasta tj. Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz częściowo Wałbrzych, a także inne jednostki miejskie i wiejskie, położone głównie na terenach górskich i podgórszych województwa.

W latach 2015-2019 w województwie dolnośląskim nastąpił rozwój **sieci wodociągowej**. Całkowita długość rozdzielczej sieci wodociągowej wzrosła na terenie Dolnego Śląska o 776 km (tj. o ok. 5%). W 2019 roku województwo dolnośląskie zajmowało 10. miejsce w Polsce pod względem całkowitej długości wodociągów oddanych do użytku, a z sieci wodociągowej korzystało 95% ogółu ludności województwa. Wszystkie miasta w województwie posiadały wodociągi komunalne, z których korzystało 97,6% ludności.

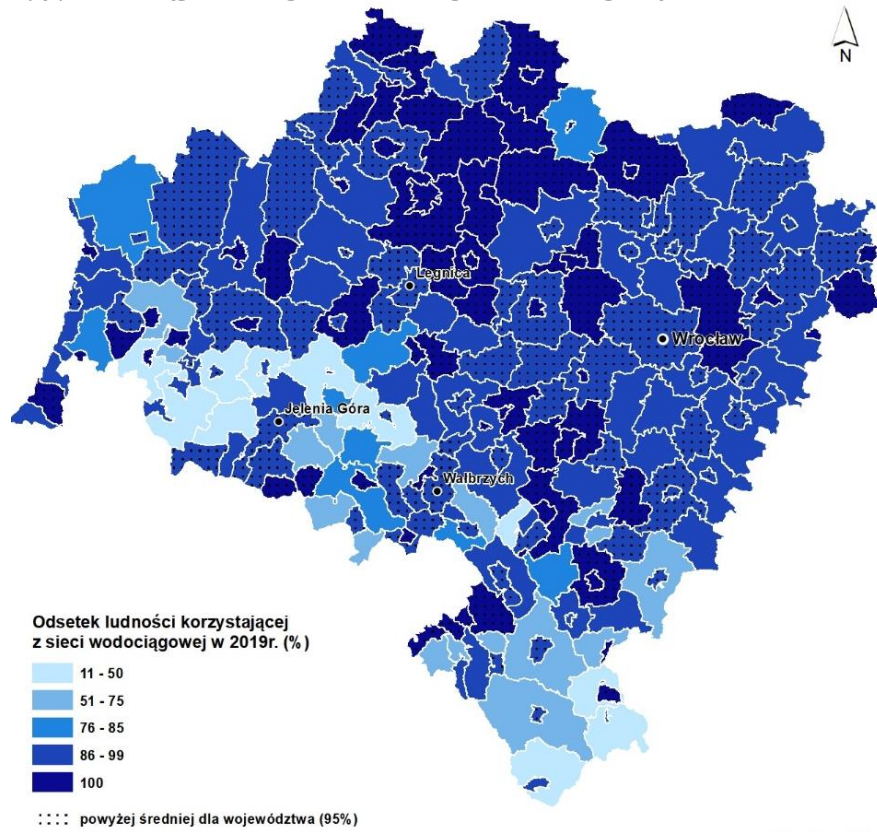
WYKRES 55. Długość czynnej rozdzielczej sieci wodociągowej [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

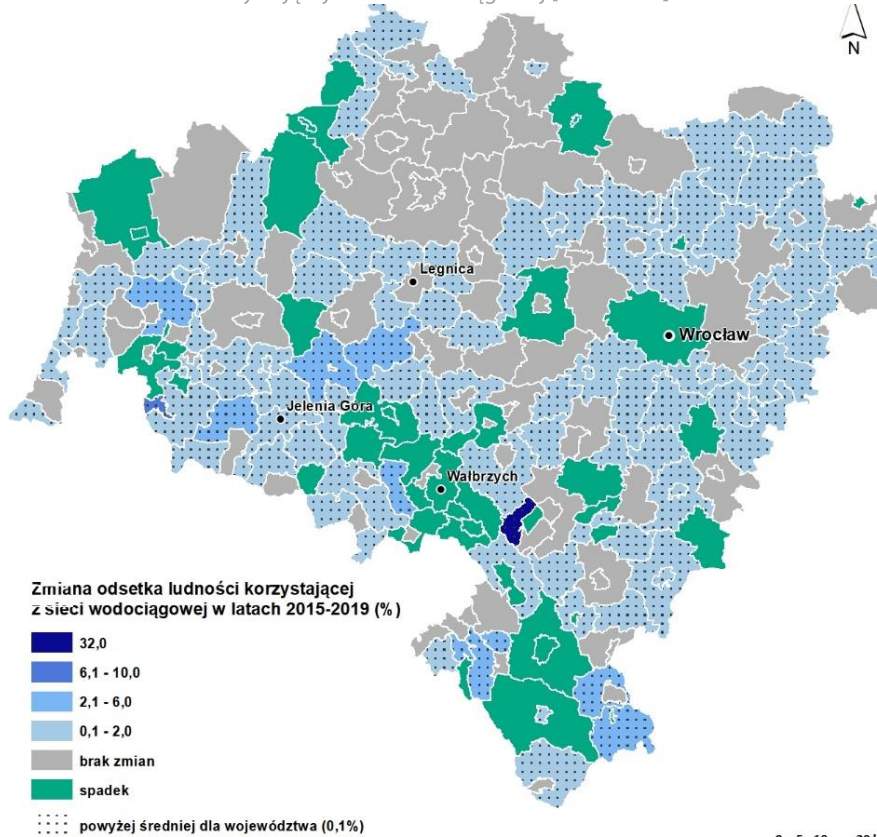
Na terenach wiejskich od 2015 roku nastąpił przyrost korzystających z sieci wodociągowej i w 2019 roku wynosił 89,2% ogółu ludności. Według danych UMWD dotyczących wyposażenia terenów wiejskich w sieci wodociągowe i kanalizacyjne, w 2019 roku **stopień wyposażenia wsi w sieć wodociągową** osiągnął 100% w 94 gminach, natomiast poniżej 50% w 10 gminach. W sumie zwodociągowanych było 2347 jednostek wiejskich w województwie. Stan zwodociągowania terenów wiejskich w województwie był bardzo wysoki, przy tym bardzo zróżnicowany. W 11 powiatach: bolesławieckim, górowskim, legnickim, lubińskim, milickim, oleśnickim, oławskim, średzkim, trzebnickim, wołowskim i wrocławskim wszystkie wsie były wyposażone w sieć wodociągową. Z kolei najslabiej zwodociągowane były tereny wiejskie w powiatach: kłodzkim 61% i lwóweckim 55%. Podkreślić należy, że powiaty położone w obszarach górskich, o wysokich walorach przyrodniczych i turystycznych, w południowej części województwa, zwłaszcza wzdłuż granicy polsko-czeskiej, są w mniejszym stopniu zwodociągowane, niż powiaty położone w centralnej i północnej części regionu.

MAPA 84. Korzystający z wodociągów w % ogółu ludności w gminach Dolnego Śląska [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 85. Zmiana odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2015-2019 obserwowano pozytywną spadkową tendencję w **zużyciu wody na 1 mieszkańca** województwa. Zmniejszenie ilości zużytej wody spowodowane było m.in. jej bardziej racjonalnym (oszczędnym) wykorzystaniem ze względu na wzrastającą cenę, jak również mniejszą liczbą awarii sieci. Zużycie wody na mieszkańca od 2015 do 2019 roku zmniejszyło się o 7,3 m³, co stanowiło spadek o 5,4%, lecz było zdecydowanie mniejsze niż spadek zużycia wody w Polsce w tym okresie, który wyniósł 12,2%. Należy jednak podkreślić, że zużycie wody na mieszkańca w województwie dolnośląskim było prawie dwukrotnie niższe niż w kraju.

ZAOPATRZENIE W WODĘ:

Długość rozdzielczej sieci wodociągowej [2019]:

- ogółem: 16 457,6 km
- miasta: 5729,6 km (35%)
- obszary wiejskie: 10 728,0 km (65%)

Ludność korzystająca z wodociągów 2015/2019:

- ogółem: 94,9% / 95,0% ↑
- miasta: 97,6% / 97,6% –
- obszary wiejskie: 88,8% / 89,2% ↑

Zużycie wody na 1 mieszkańca 2015/2019:

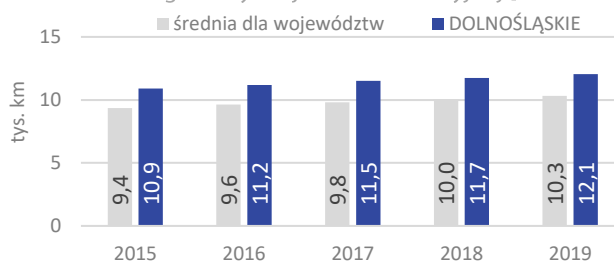
- Dolny Śląsk: 135,8 m³/128,5 m³ ↓ / Polska: 261,6 m³/229,7 m³ ↓

9.6. Sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków

W porównaniu do bardzo wysokiego stopnia zwodociągowania regionu, **stan gospodarki ściekowej** ocenić należy jako wyraźnie gorszy. Według danych statystycznych GUS różnica pomiędzy odsetkiem ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji w województwie dolnośląskim od 2015 roku sukcesywnie spada i w 2019 roku wynosiła 18,1%, przy czym w miastach wartość ta wynosiła 6,9%, natomiast na terenach wiejskich aż 42,2%. Dane dla Dolnego Śląska były zbliżone do danych dla Polski i klasyfikowały region na 5. miejscu w kraju.

W latach 2015-2019 w województwie dolnośląskim nastąpił rozwój **sieci kanalizacyjnej**, który można było zaobserwować również na terenie całej Polski. Długość sieci kanalizacyjnej w regionie wzrosła od 2015 roku o 10,4% i w 2019 roku wynosiła 12 051,5 km, a województwo dolnośląskie zajęło 6. miejsce w kraju pod względem długości czynnej sieci kanalizacyjnej oddanej do użytku.

WYKRES 56. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej [2015-2019].

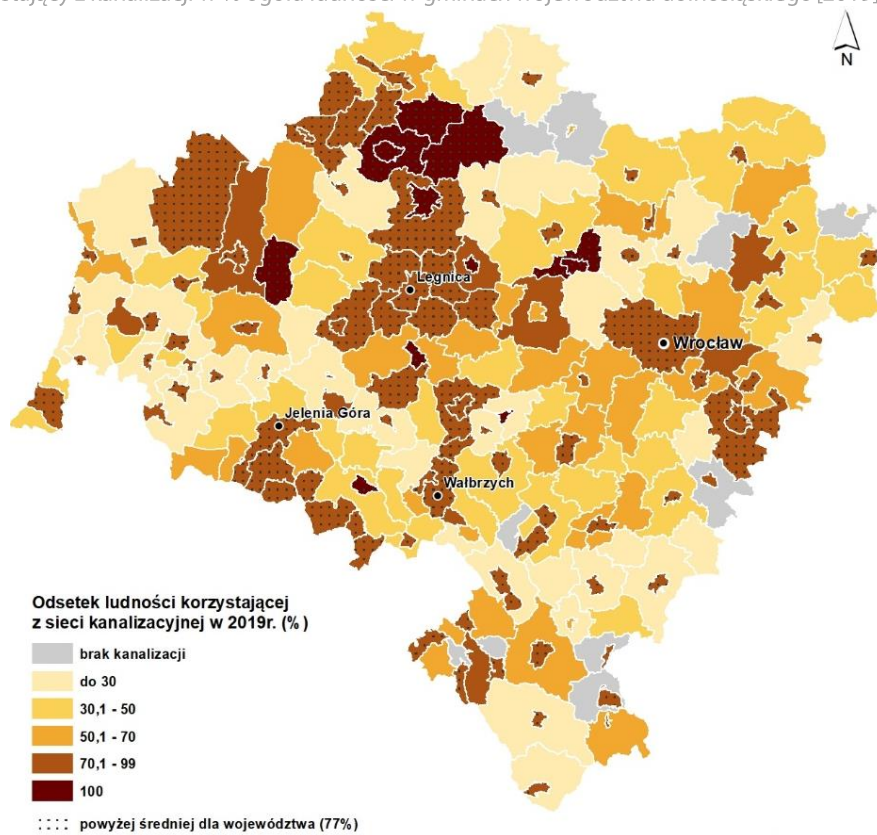
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według danych statystycznych GUS w 2019 roku średni **odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej** w województwie dolnośląskim wyniósł 76,9%, (w miastach 90,7%, natomiast na wsi zaledwie 47,0%). W latach 2015-2019 liczba ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej wzrosła jedynie o 1,6%, głównie na terenach wiejskich. Wskaźnik procentowy **stopnia wyposażenia terenów wiejskich w sieć kanalizacyjną** dla województwa dolnośląskiego w 2019 roku wyniósł 38% i był wyższy o 2,4 p.p. od wskaźnika z 2015 roku. Najlepiej skanalizowane wsie odnotowano w powiecie bolesławieckim (83%) oraz lubińskim (80%), a najslabiej w powiecie górowskim (10%) i trzebnickim (13%). Sieć kanalizacji sanitarnej na terenach wiejskich nie została dotychczas zrealizowana w 8 gminach na Dolnym Śląsku.

Według danych udostępnionych przez UMWD dotyczących wyposażenia terenów wiejskich w sieci wodociągowe i kanalizacyjne w 2019 roku jedynie w 9 gminach tereny wiejskie były w 100% wyposażone w kompleksową **sieć wodociągowo-kanalizacyjną**. Były to dwie gminy miejsko-wiejskie: Brzeg Dolny (pow. wołowski) i Polkowice (pow. polkowicki) oraz sześć gmin wiejskich: Warta Bolesławiecka (pow. bolesławiecki), Jerzmanowa (pow. głogowski), Kunice, Legnickie Pole (pow. legnicki), Rudna (pow. lubiński), Grębocice (pow. polkowicki) i Złotoryja (pow. złotoryjski).

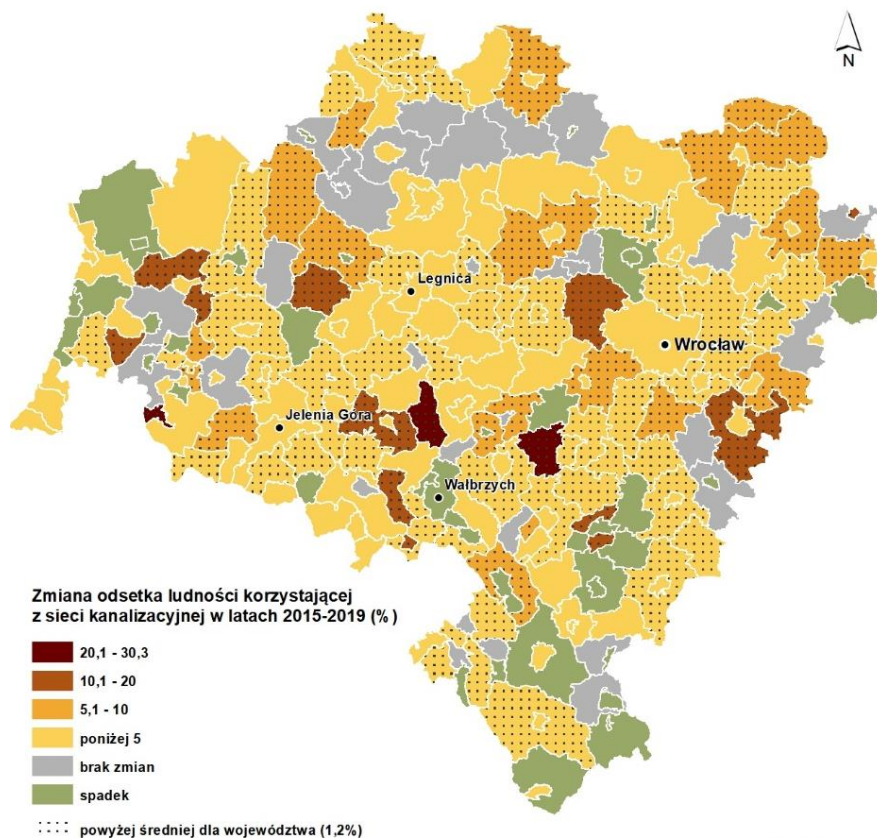
W 2019 roku na terenie województwa działało 227 **oczyszczalni komunalnych ścieków**, w tym 164 biologiczne i 63 z podwyższonym usuwaniem biogenów. Od 2013 roku we wszystkich miastach Dolnego Śląska ścieki odprowadzane są do komunalnych oczyszczalni ścieków. Niezależnie od oczyszczalni komunalnych na terenie Dolnego Śląska działało dodatkowo 66 oczyszczalni przemysłowych, w tym 10 mechanicznych, 17 chemicznych, 37 biologicznych i 2 biogenne. W 2019 roku w województwie dolnośląskim z oczyszczalni korzystało 81,9% mieszkańców (3. miejsce w kraju), z czego 96,4% w miastach i 50,5% na wsi.

MAPA 86. Korzystający z kanalizacji w % ogółu ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

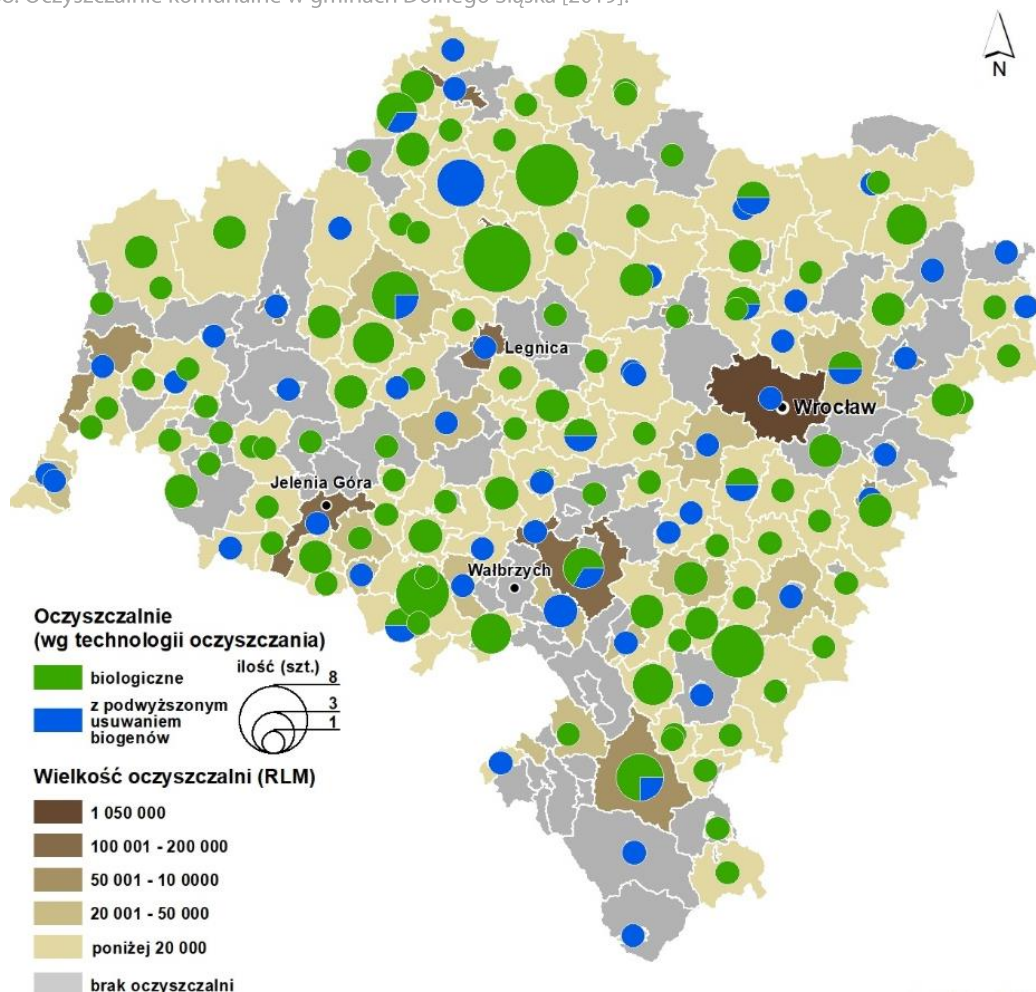
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 87. Zmiana odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 88. Oczyszczalnie komunalne w gminach Dolnego Śląska [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

OCZYSZCZANIE I ODPROWADZANIE ŚCIEKÓW

Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie [2019]:

- ogółem: 81,9% ludności województwa – 3. miejsce w kraju
- miasta: 96,4%,
- na wsiach i obszarach wiejskich: 50,5%

Sieć kanalizacyjna [2019]:

- ogółem: 12 051,5 km – 6. miejsce w kraju
- miasta: 5246,4 km (43,5%)
- obszary wiejskie: 6805,1 km (56,5%)

Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej 2015/2019:

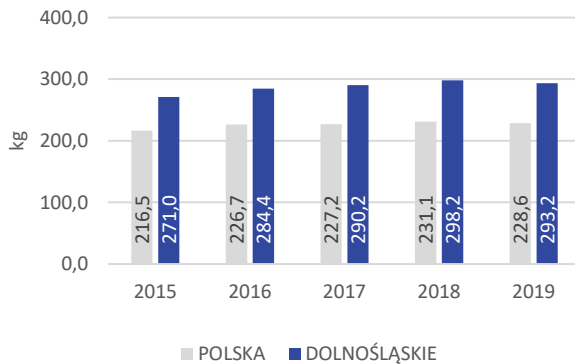
- ogółem: 75,7% /76,9% ↑
- miasta: 90,2% / 90,7% ↑
- obszary wiejskie: 43,2% /47,0% ↑

9.7. Gospodarka odpadami

Gospodarowanie odpadami komunalnymi na terenie województwa dolnośląskiego na poziomie regionalnym odbywa się na podstawie Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2016-2022 (WPGO 2016). W związku ze zmianami wprowadzonymi ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1579), które weszły w życie 6 września 2019 roku zlikwidowano podział na regiony gospodarki odpadami komunalnymi określonymi w wojewódzkich planach gospodarki odpadami. Regionalne instalacje przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) zostały zastąpione instalacjami komunalnymi oraz usunięto instalacje zastępcze. Z interpretacji danych statystycznych publikowanych przez GUS wynika, że prowadzony **system gospodarki odpadami** nie ma wpływu na ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów komunalnych, natomiast przyniósł oczekiwany efekt w zakresie wzrostu ich zagospodarowania.

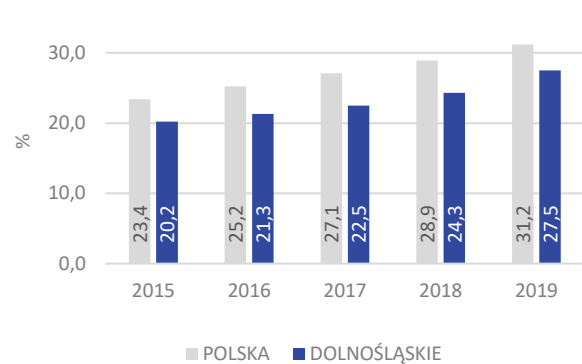
Ilość zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku na jednego mieszkańca na terenie Dolnego Śląska od 2015 roku wykazuje tendencję wzrostową. W latach 2015-2019 ilość odpadów zebranych w regionie zwiększyła się o 8,2%, natomiast w skali kraju nastąpił wzrost o 5,6%. Największa ilość zmieszanych odpadów przypadająca na mieszkańca zebrana została w 2019 roku w gminach Karpacz oraz Szklarska Poręba oraz w gminach o szczególnych walorach turystycznych i uzdrowiskowych (Duszniki-Zdrój), a także w aglomeracjach miejskich, w szczególności we Wrocławiu i Wałbrzychu oraz na terenach podmiejskich (gmina Siechnice), gdzie występuje silna suburbanizacja. W województwie dolnośląskim od 2015 roku systematycznie wzrasta natomiast **ilość odpadów zebranych selektywnie**, co jest spójne z tendencją dla całego kraju. W latach 2015-2019 nastąpił wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów, z wartości 20,2% do 27,5%, osiągając wartość zbliżoną do średniej dla Polski wynoszącej 31,2%.

WYKRES 57. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca [2015-2019].

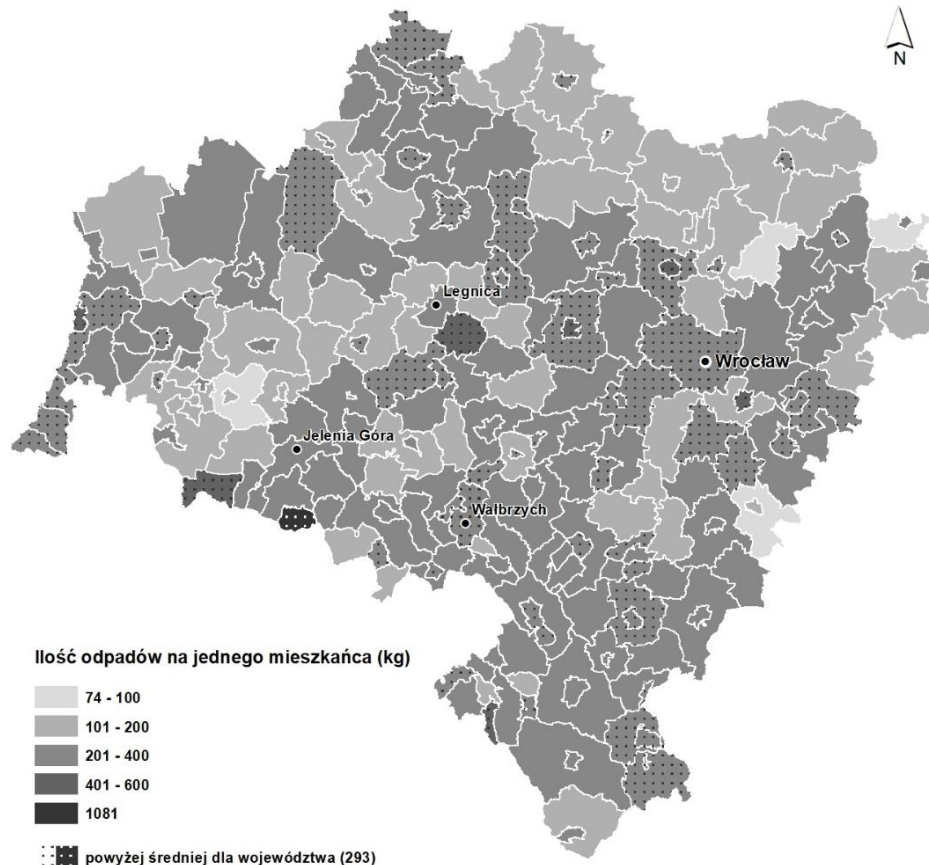
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 58. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów [2015-2019].

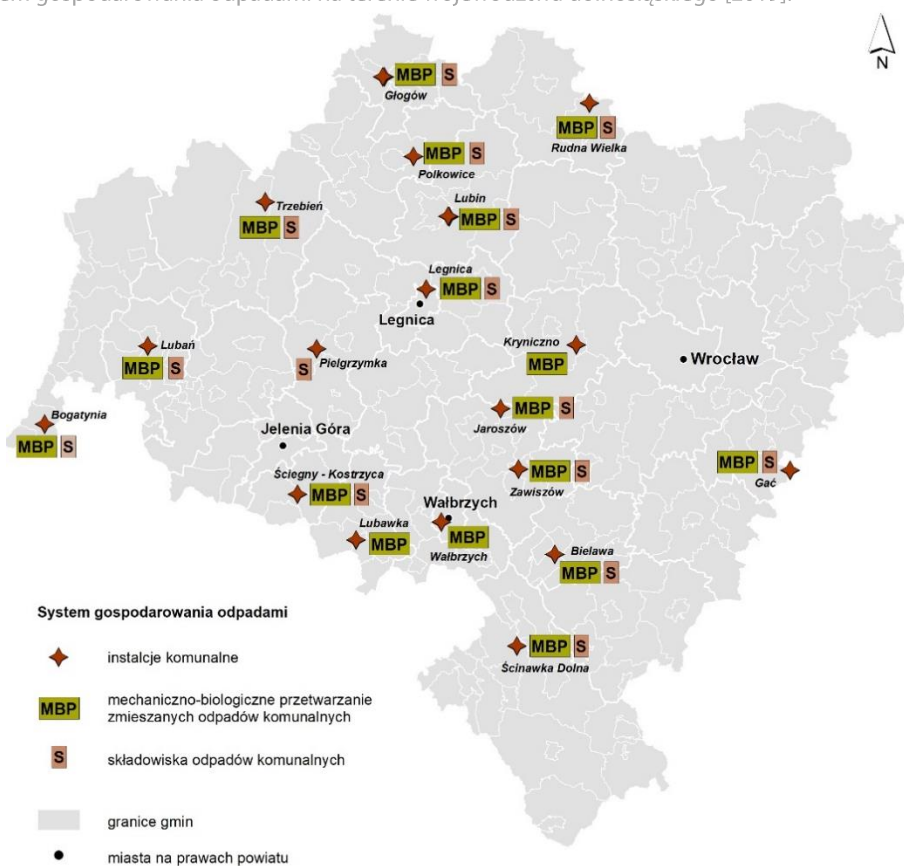
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 89. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca w gminach Dolnego Śląska [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

MAPA 90. System gospodarowania odpadami na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne.

9.8. Przesyłanie paliw płynnych

Na terenie województwa dolnośląskiego od 2011 roku użytkowany jest dalekosiężny rurociąg produktowy relacji Ostrów Wielkopolski – Wrocław. Połączenie służy do transportu produktów przerobu ropy naftowej do bazy paliwowej PKN ORLEN S.A. we Wrocławiu.

9.9. Telekomunikacja

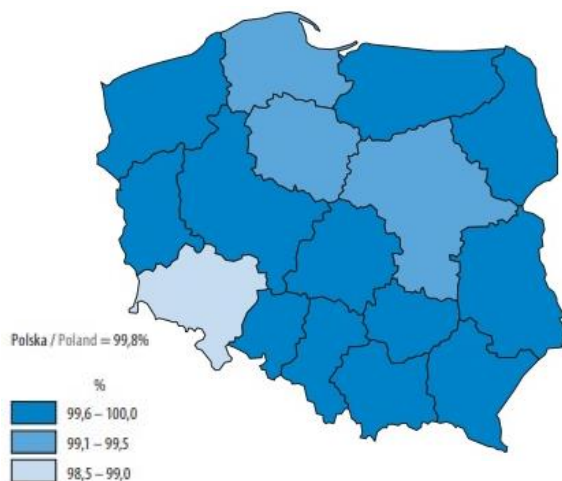
Dolnośląska Sieć Szerokopasmowa⁶⁷. Istotną inwestycją dla województwa dolnośląskiego jest zakończona w grudniu 2015 roku budowa części aktywnej Dolnośląskiej Sieci Szerokopasmowej (DSS), zrealizowanej w ramach projektu „Likwidacja obszarów wykluczenia informacyjnego i budowa dolnośląskiej sieci szkieletowej”. Wykonana sieć przechodzi na terenie województwa dolnośląskiego przez tereny wszystkich powiatów i 139 gmin. Struktura sieci umożliwia rozszerzenie jej zasięgu na wszystkie gminy województwa. DSS umożliwia wszystkim zainteresowanym przedsiębiorcom telekomunikacyjnym dostarczenie usług szerokopasmowych bezpośrednio odbiorcom końcowym, tj. mieszkańcom, firmom i instytucjom z terenu Dolnego Śląska. DSS daje dostęp do Internetu o prędkości minimum 30 megabitów, co zapewnia realizację jednego z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej.

Wykorzystanie ITC w administracji. W 2019 roku w województwie dolnośląskim udział jednostek administracji publicznej wykorzystujących technologię szerokopasmowego dostępu do Internetu poprzez stałe łącze mieścił się w przedziale 98,5-99,0% i był najniższy w kraju (średnia dla Polski - 99,8%). Wraz ze wzrostem dostępności i możliwości wykorzystania mobilnego dostępu do Internetu, pojawia się potrzeba wyposażenia pracowników w odpowiednie urządzenia. Na Dolnym Śląsku odsetek pracowników administracji publicznej wyposażonych w urządzenia przenośne z dostępem do Internetu mieścił się w przedziale 11-16,5%, i był niższy od średniej dla Polski, która wynosiła 22,0%. W 2019 roku w Polsce średnio 85,0% jednostek administracji publicznej posiadało stronę internetową spełniającą wymagania ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych,

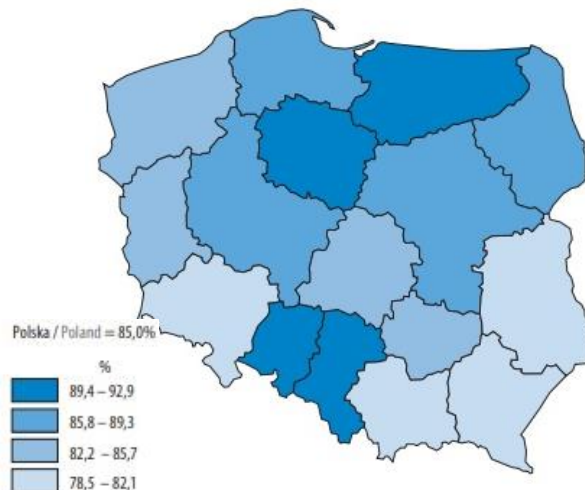
⁶⁷ Źródło: <http://www.dssoperator.pl/>

natomiast w województwie dolnośląskim odsetek ten był niższy i mieścił się w przedziale 78,5-82,1%. Na Dolnym Śląsku nastąpił natomiast wzrost, w stosunku do wcześniejszych lat (2017: 59,2%, 2018: 72,3%), wykorzystania systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentami w jednostkach administracji publicznej i w 2019 roku wyniósł on 80,4%, przy średniej w kraju na poziomie 76,7%.

MAPA 91. Jednostki administracji publicznej z szerokopasmowym dostępem do Internetu poprzez stałe łącze [2019].

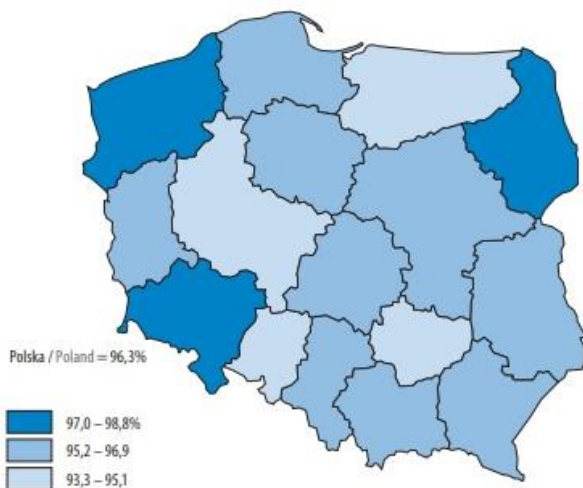
MAPA 92. Jednostki administracji publicznej, których główna strona internetowa spełniała wymagania ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych [2019].

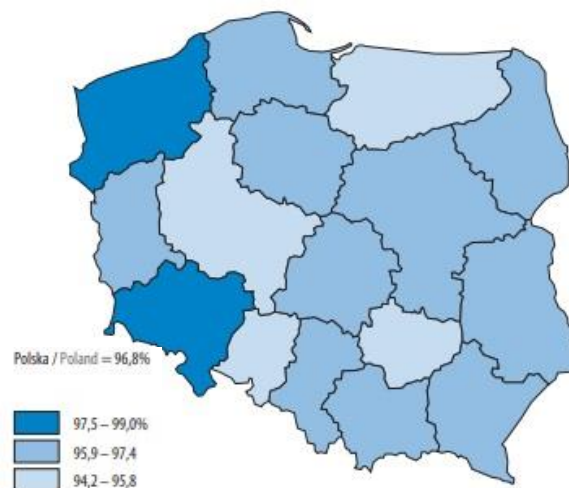
Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2020 r., GUS, Warszawa, Szczecin, 2020.

Wykorzystanie ITC w przedsiębiorstwach. Dolny Śląsk w 2019 roku znajdował się w grupie województw z najwyższym odsetkiem podmiotów gospodarczych posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu, który wyniósł 98,8%, przy średniej dla kraju na poziomie 96,3%.

MAPA 93. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu według województw [2019].

MAPA 94. Przedsiębiorstwa otrzymujące zamówienia przez sieci komputerowe [2019].

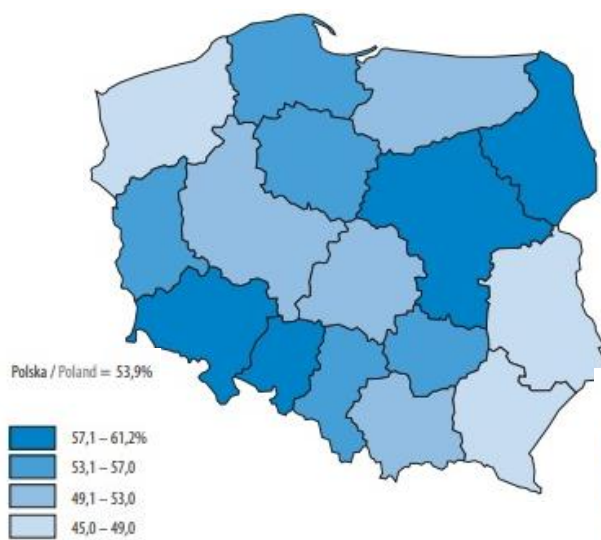
Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2013-2019, GUS, Warszawa, Szczecin, 2019.

W związku ze stale rosnącymi potrzebami przedsiębiorstw, w tym związanymi z możliwym najlepszym kontaktem z otoczeniem, istotny jest wskaźnik mówiący o odsetku zamówień otrzymywanych przez sieci komputerowe. W 2019 roku w województwie dolnośląskim odsetek ten wyniósł 18,9% (2018: 16,9%) i był wyższy od średniej krajowej wynoszącej 16,5%. Ponadto, Dolny Śląsk występuje w grupie województw z najwyższym odsetkiem przedsiębiorstw wyposażających swoich pracowników w urządzenia przenośne (np. komputery przenośne, smartfony) pozwalające na mobilny dostęp do Internetu i wyniósł on w 2019 roku 82% przy średniej w kraju – 78,3%.

Wykorzystanie ITC w gospodarstwach domowych.

W 2019 roku odsetek gospodarstw domowych z możliwością dostępu do Internetu przez stałe łącze szerokopasmowe w województwie dolnośląskim mieścił się w przedziale 96,1-97,5% i był wyższy niż średnio w Polsce (91,3%). Z roku na rok następuje zwiększenie liczby osób zamawiających lub kupujących przez Internet towary lub usługi do użytku prywatnego. W 2019 roku w województwie dolnośląskim odsetek takich osób znajdował się w przedziale 57,1-61,2% i był wyższy od średniej krajowej, która wynosiła 53,9%. Wraz ze wzrostem świadomości w dostępie do informacji wzrasta liczba osób korzystających z usług administracji publicznej (e-administracji). W 2019 roku w województwie dolnośląskim odsetek osób korzystających z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy znajdował się w przedziale 42,0-47,9% i był wyższy niż średnio w kraju (40,4%).

MAPA 96. Osoby zamawiające lub kupujące przez Internet towary lub usługi do użytku prywatnego w ciągu ostatnich 12 miesięcy [2019].

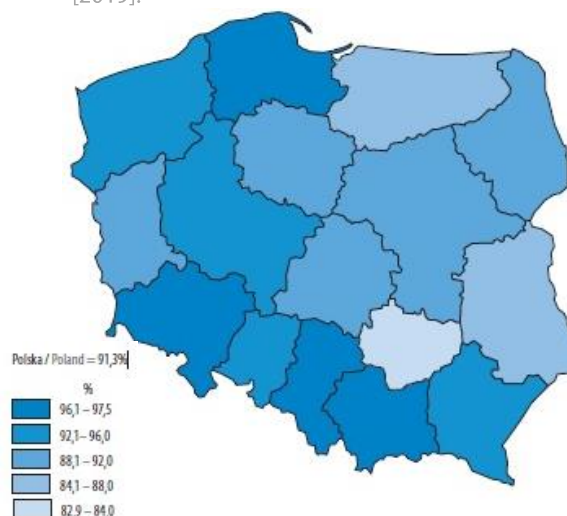

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015–2019, GUS, Warszawa, Szczecin, 2019.

9.10. Zagrożenia naturalne

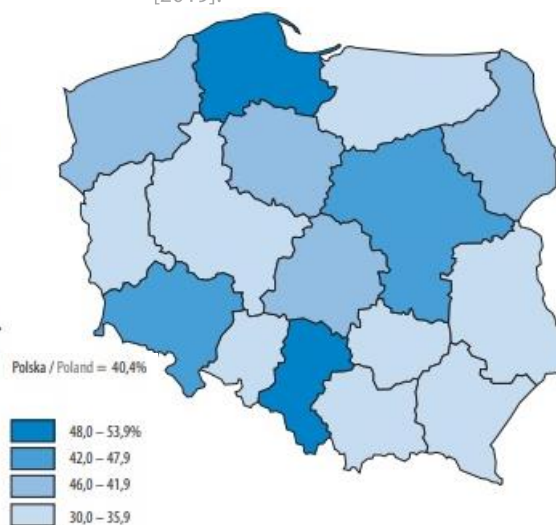
Do najczęstszych zagrożeń naturalnych występujących na terenie województwa dolnośląskiego należą przede wszystkim powodzie oraz susze. Intensywność ich występowania jest następstwem zarówno zmian klimatycznych, jak i działalności człowieka, co skutkuje coraz wyższymi kosztami szkód. Ze względu na tempo i stopień tych zmian, które są coraz bardziej odczuwalne dla ludzi i przyrody, istnieje pilna potrzeba dostosowania się do nich, również w zakresie działań przestrzennych. Warto zaznaczyć, że od dnia 1 stycznia 2018 r. marszałkowie województw nie posiadają już żadnych kompetencji w zakresie gospodarowania wodami, w tym małej retencji. Wszelkie zadania z tego zakresu zostały na mocy ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo Wodne (Dz.U. poz. 1566) przejęte przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

MAPA 95. Gospodarstwa domowe z możliwością dostępu do Internetu przez stałe łącze szerokopasmowe [2019].

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2020 r., GUS, Warszawa, Szczecin, 2020.

MAPA 97. Osoby korzystające z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy wg województw [2019].

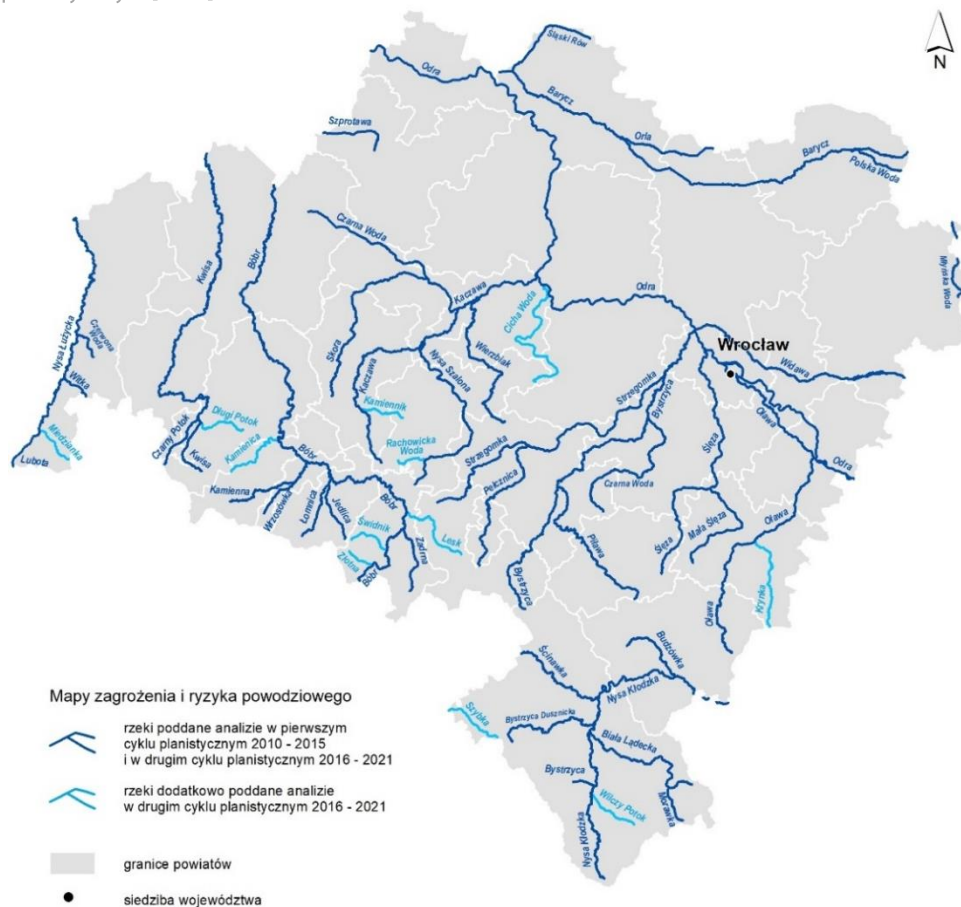

9.10.1. Zagrożenie powodziowe

Województwo dolnośląskie należy do obszarów o stosunkowo dużym zagrożeniu powodziowym. Największe zagrożenie skupia się w kilku rejonach zlewni Odry, tj. w dorzeczach: Nysy Kłodzkiej, Bystrzycy, Kwisy, Ślęzy i Nysy Szalonej. Wezbrania powodziowe w dorzeczu Odry występują zwykle w okresie letnim w następstwie nadzwyczajnie wysokich opadów w górskich regionach dorzecza. Przebieg Odry, przecinający tereny województwa na długości około 280 km, wymusza jego podział na trzy strefy reżimów powodziowych – nizinną, podgórską i górską:

- w strefie nizinnej do Odry uchodzą większe ciek, takie jak: Barycz, Widawa, Oława, Ślęza, Bystrzyca oraz Kaczawa, co stwarza specyficzną sytuację w dolinie rzeki i niebezpieczeństwo szczególnie na obszarze aglomeracji wrocławskiej,
- w strefach: górskiej i podgórskiej, obejmujących południową część dorzecza środkowej Odry – tj. zlewnię Nysy Kłodzkiej, Bobru, Kwisy i Nysy Łużyckiej, gdzie występuje szczególne zagrożenie występowaniem tzw. powodzi błyskawicznych (*flash flood*).

MAPA 98. Rzeki lub odcinki rzek w województwie dolnośląskim, dla których sporządzono MZP i MRP w I i II cyklu planistycznym [2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

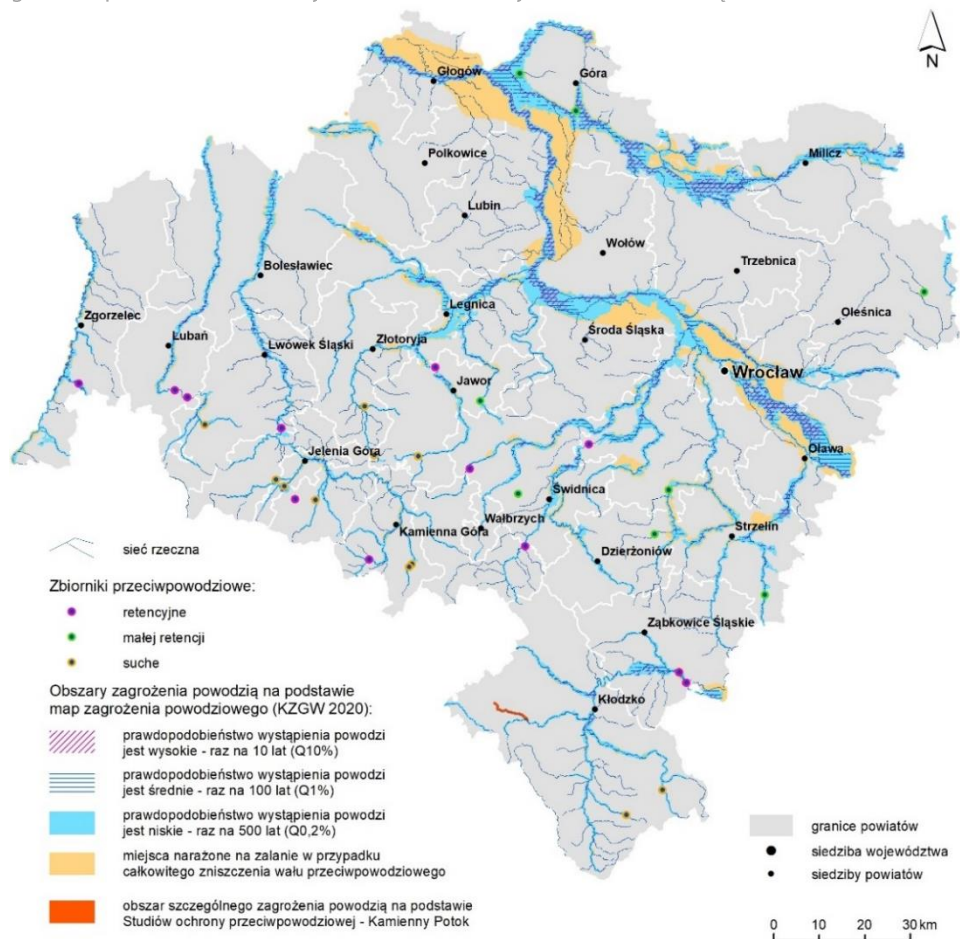
Aktualna ocena ryzyka powodziowego, stanowiąca podstawę dla planowania zagospodarowania przestrzennego na terenach zagrożonych powodzią, została przedstawiona na mapach zagrożenia powodziowego (MZP) i mapach ryzyka powodziowego (MRP), których aktualizacja weszła w II cykl planistyczny (2016-2021) i objęła swym zasięgiem następujące rzeki regionu: Odra, Barycz, Orla, Widawa, Oława, Ślęza, Mała Ślęza, Nysa Kłodzka, Biała Łądecka, Biała Głuchołaska, Bystrzyca Dusznicka, Budzówka, Ścinawka, Bystrzyca, Czarna Woda, Czerwona Woda, Czarna Mała, Czarna Wielka, Strzegomka, Nysa Szalona, Kaczawa, Skora, Czarna Woda, Bóbr, Kwisa, Szprotawa, Nysa Łużycka, Morawka, Czarny Potok, Lesk, Lubsza, Łomnica, Jedlica, Kamienna, Pełcznica, Piława, Polski Rów, Polska Woda, Wierzbiak, Witka, Wrzosówka, Zadrna (Mapa 98). Dla tych rzek na MZP wskazano:

- obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat ($Q = 0,2\%$),

- obszary szczególnego zagrożenia powodzią (obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat ($Q = 1\%$),
- obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat ($Q = 10\%$),
- obszary obejmujące tereny narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego (wyznaczone dla przepływu o prawdopodobieństwie wystąpienia 1%).

Sporządzone mapy zagrożenia powodziowego znoszą obszary wyznaczone w studiach ochrony przeciwpowodziowej, jednak nie wszystkie rzeki zostały wskazane do wykonania map w pierwszym i drugim cyklu planistycznym. Dla odcinków rzek, dla których nie wykonano map, zachowują ważność studia ochrony przeciwpowodziowej⁶⁸ – w województwie dolnośląskim dotyczy to Kamiennego Potoku. Granice obszarów szczególnego zagrożenia powodzią przedstawiono na mapie poniżej.

MAPA 99. Zagrożenie powodziowe i retencja zbiornikowa w województwie dolnośląskim [2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

Ochronę przed powodzią prowadzi się z uwzględnieniem map zagrożenia powodziowego, map ryzyka powodziowego oraz planów zarządzania ryzykiem powodziowym.

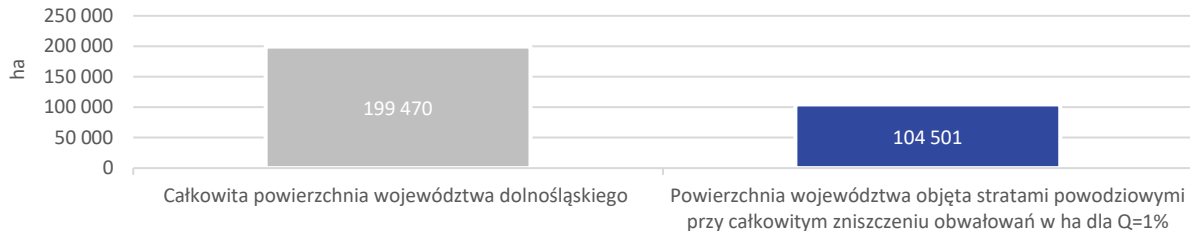
System ochrony przeciwpowodziowej w województwie tworzą, m.in.: wały przeciwpowodziowe, budowle hydrotechniczne, a także zbiorniki wodne i poldery. Na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku funkcjonowało 12 dużych⁶⁹, wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, wykorzystywanych również na cele przeciwpowodziowe oraz 5 polderów. Łączna pojemność retencyjna obiektów zbiornikowych na terenie województwa (zbiorniki, poldery, obiekty małej retencji) wynosiła ok. 513,6 mln m³. Najlepiej zabezpieczona przed zagrożeniem powodziowym, zredukowanym przez retencję zbiornikową, jest zlewnia Bystrzycy, a także zlewnia Bobru.

⁶⁸ Art. 549 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo Wodne z dnia 20 lipca 2017r. (Dz.U. z 2017 r. poz.1566 z późn. zm.).

⁶⁹ Powyżej 5 mln m³.

Ogólna długość wałów przeciwpowodziowych wszystkich rzek na terenie województwa w 2020 roku wynosiła 1332,6 km, w tym wałów rzeki Odry i polderów 380,0 km. Chronią one przed wezbrzeniami wód obszar 154 990 ha, co stanowi około 8% powierzchni całego województwa. W przypadku całkowitego zniszczenia wałów przeciwpowodziowych, straty powodziowe jakie mogą powstać obejmują obszar ok. 52,4% (w I cyklu planistycznym było ok. 38,7%) powierzchni województwa dolnośląskiego.

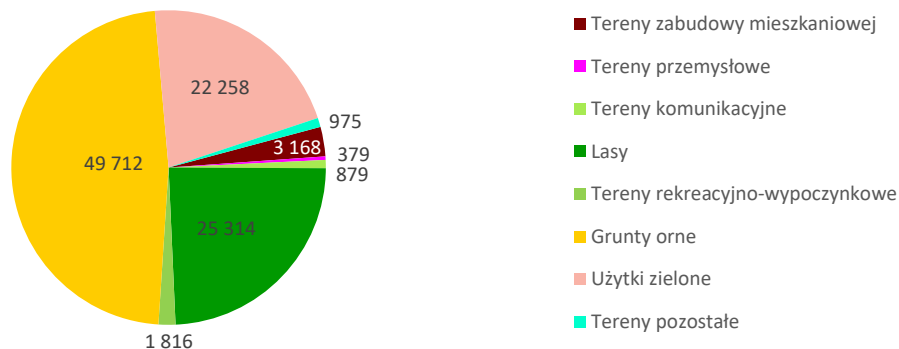
WYKRES 59. Powierzchnia województwa objęta stratami powodziowymi przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% [2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

Najbardziej zagrożonymi obszarami są grunty orne (ok. 24,9%), a także lasy (ok. 12,7%) i użytki zielone (ok. 11,2%). Tereny zabudowane (mieszkaniowe i przemysłowe) dotknięte stratami powodziowymi stanowią ok. 1,8% powierzchni województwa.

WYKRES 60. Straty powodziowe w województwie dolnośląskim wg pokrycia terenu przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% (ha) [2020].

Źródło: opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego, 2020.

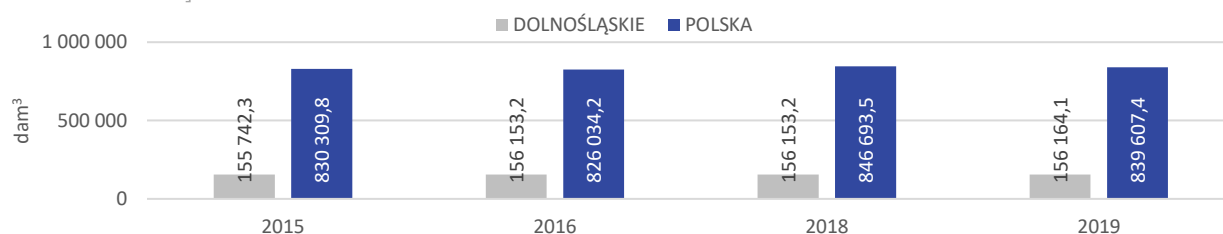
W ramach działań minimalizujących negatywne skutki powodzi w województwie dolnośląskim prowadzone są inwestycje przeciwpowodziowe, które wskazane zostały do realizacji w przyjętym Rozporządzeniu Rady Ministrów *Planie zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry* (Dz.U.2016 poz. 1967). Wśród technicznych inwestycji strategicznych wymienić należy m.in:

- budowę 5 suchych zbiorników w Kotlinie Jeleniogórskiej (Kamienica, Karpniki, Kostrzyca, Sędziszów, Stara Białka),
- budowę 4 suchych zbiorników w Kotlinie Kłodzkiej (Boboszów, Szalejów Górny, Roztoki Bystrzyckie, Krosnowice),
- budowę zbiornika Kamieniec Ząbkowicki w zlewni Nysy Kłodzkiej.

Warto podkreślić fakt, że inwestycje infrastrukturalne, służące ochronie przeciwpowodziowej stanowią inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, których przestrzenne rozmieszczenie jest przedstawione w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego* (Rozdział F). Ich transmisja na poziom lokalny odbywa się za pośrednictwem lokalnych dokumentów planistycznych (studia gmin, plany miejscowe). Inwestycje te mogą być również lokalizowane na podstawie decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Można więc przyjąć, że obowiązujące przepisy teoretycznie zapewniają możliwość egzekwowania zakazów i ograniczeń na obszarach narażonych na niebezpieczeństwo powodzi oraz dają podstawy do realizacji inwestycji z zakresu ochrony przeciwpowodziowej. Jednak, jak pokazuje doświadczenie nie zawsze jest to skuteczne narzędzie.

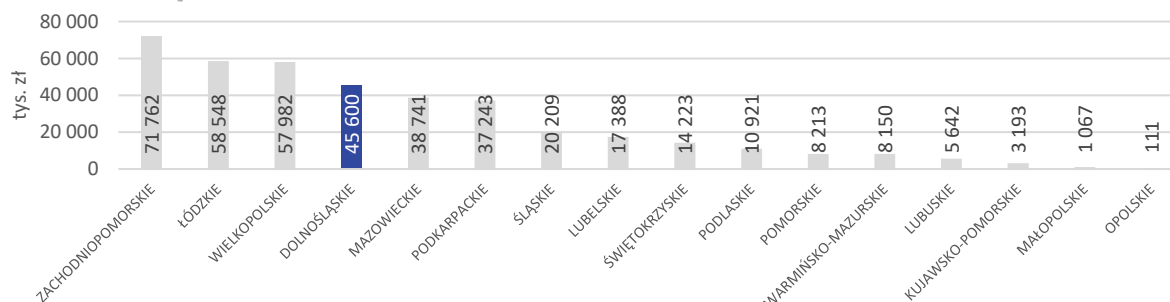
Szkody wywołane przez powódzie są w głównej mierze skutkiem wkraczania działalności człowieka na zalewowe tereny dolin rzecznych. Presja na inwestycje w atrakcyjnych dolinach rzecznych jak również powszechność stosowania rozwiązań nie sprzyjających retencjonowaniu wód w miejscach ich opadu przyczynia się m.in. do nasilenia zjawisk ekstremalnych (powodzi, suszy), spadku poziomu wód gruntowych, zwiększenia szybkości odprowadzania wody, co w konsekwencji prowadzi do pogorszenia naturalnych stosunków wodnych. Dlatego warto podkreślić rolę działań nietechnicznych w minimalizowaniu negatywnych skutków powodzi, w tym prewencji przestrzennej mającej na celu ograniczenie zabudowy na terenach zagrożonych, zapewnienie sprawnego systemu monitoringu i wczesnego ostrzegania mieszkańców terenów zagrożonych powodzią, prowadzenie działań zatrzymujących wody deszczowe w miejscu ich opadu związanych z małą retencją. Jednak tempo i skala prowadzonych inwestycji związanych z małą retencją wydaje się w obecnej sytuacji cywilizacyjnej głęboko niewystarczająca. Przyrost pojemności w okresie od 2015 do 2019 roku zanotowano na poziomie niespełna 422 dam³ (Wykres 63). W kontekście nakładów inwestycyjnych na budowę obiektów małej retencji stawia to co prawda województwo dolnośląskie aż na 4. miejscu w Polsce (Wykres 64), jednak uzmysławia jak dalece niewystarczająca jest skala przedsięwzięć w tym zakresie na poziomie kraju.

WYKRES 61. Pojemność małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem (dam³) [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 62. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem (tys. zł) [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na bezpieczeństwo powodziowe Dolnego Śląska ma także wpływ system zabezpieczeń powodziowych zlokalizowanych poza obszarem województwa, w górnej części dorzecza Odry. Inwestycją kluczową dla skutecznej ochrony przed powodzią regionu jest suchy zbiornik przeciwpowodziowy Racibórz (woj. śląskie). Otwarcie zbiornika nastąpiło w czerwcu 2020 roku.

9.10.2. Zagrożenie występowania zjawiska suszy

Susza⁷⁰ stanowi zjawisko ciągle o zasięgu regionalnym, objawiające się tymczasowym ograniczeniem dostępności wody. Definiowana jest ona także jako katastrofa naturalna⁷¹. Negatywne skutki tego zjawiska mogą osiągać różne rozmiary i oddziaływania:

- bezpośrednie – jak niedobór wody dla przemysłu czy ludności,
- pośrednie – jak podatność na pożary, zwiększona erozja, czy wzrost stężenia zanieczyszczeń w ciekach będących odbiornikami ścieków, spowodowany obniżeniem zasobów wody.

⁷⁰ Sprawozdanie z przeglądu europejskiej polityki w dziedzinie niedoboru wody i susz z dnia 14 listopada 2012 roku - KOM(2012).

⁷¹ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 o stanie klęski żywiołowej (tj. Dz.U. z 2014 poz. 333).

W dobie narastających skutków suszy, konieczne jest podjęcie szeregu działań wymuszających konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi. Działania te muszą być zwaloryzowane ze względu na przestrzenne zróżnicowanie zagrożenia występowania zjawiska suszy, a także jego złożoność. W administracji rządowej ochronę przed suszą prowadzi dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie, zgodnie z planami przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS) na obszarach dorzeczy oraz planami przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych, a także Lasy Państwowe, realizujące projekty służące retencjonowaniu wody na obszarach leśnych. Za zagadnienie związane z suszą w administracji samorządowej odpowiadały, do dnia 1 stycznia 2018 r., regionalne zarządy melioracji i urzędzeń wodnych, które odpowiedzialne były za organizowanie i sprawowanie nadzoru nad realizacją programów małej retencji wodnej. Od 2018 r. kompetencje te zostały przejęte przez Wody Polskie. Obecnie Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej (KZGW) opracowuje Plan przeciwdziałania skutkom suszy⁷³. Jego rolą jest zaproponowanie działań łagodzących i zapobiegawczych w celu ograniczenia negatywnego wpływu suszy na społeczeństwo, środowisko i gospodarkę. Zawierać będzie analizę możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych; propozycje budowy, rozbudowy lub przebudowy urzędzeń wodnych; propozycje niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji oraz katalog działań służących ograniczeniu skutków suszy.

9.11. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyższa od średniej dla województw w kraju: liczba odbiorców energii elektrycznej oraz zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca, ▪ sukcesywnie wzrastająca ilość energii produkowanej w instalacjach wykorzystujących odnawialne źródła energii od 2016 r., ▪ wzrastająca długość sieci gazowej i ludności korzystającej z sieci gazowej na terenach wiejskich ▪ wzrost sprzedaży energii ciepłej, ▪ postępujący rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz przyrost ludności korzystającej z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, ▪ stały spadek zużycia wody na 1 mieszkańca, ▪ wzrost udziału odpadów zebranych selektywnie w stosunku do ogółu odpadów, ▪ przeprowadzone inwestycje przeciwpowodziowe, w tym modernizacja Wrocławskiego Węzła Wodnego, ▪ wysoki wskaźnik wykorzystania e-administracji jako formy kontaktu z organami administracyjnymi przez przedsiębiorców i mieszkańców, ▪ najwyższe w kraju wykorzystanie Internetu w przedsiębiorstwach oraz odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu, ▪ wyższy od średniej w Polsce odsetek gospodarstw domowych z możliwością dostępu do Internetu przez stałe łącze szerokopasmowe. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niższa od średniej dla województw w kraju produkcja energii elektrycznej, ▪ utrzymujący się niski udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w stosunku do innych województw, ▪ utrzymująca się dysproporcja pomiędzy liczbą mieszkańców korzystających z gazu doprowadzanego sieciowo w miastach i obszarach wiejskich, ▪ zmniejszający się odsetek mieszkańców korzystających z gazu doprowadzanego sieciowo, ▪ utrzymujący się niski stopień wyposażenia w sieć wodociągową terenów wiejskich położonych na terenach podgórskich i górskich, ▪ utrzymująca się różnica odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w miastach i na terenach wiejskich, ▪ wzrost ilości zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku, ▪ duże zagrożenie występowania ekstremalnych zjawisk naturalnych (powódź, susza) ze względu na zachodzące zmiany klimatyczne, ▪ konflikty przestrzenne i środowiskowe związane z presją inwestycyjną na obszary zalewowe oraz realizacją inwestycji infrastrukturalnych na terenach cennych przyrodniczo lub w ich sąsiedztwie.

⁷³ <https://stopsuszy.pl/projekt-planu-przeciwdzialania-skutkom-suszy/>

10. STAN PLANISTYCZNY

Planowanie przestrzenne wskazuje możliwości optymalnego wykorzystania zróżnicowanych cech poszczególnych obszarów w celu osiągnięcia przedsięwzięć rozwojowych, ustala rozmieszczenie w przestrzeni i koordynuje w czasie działania rozwojowe i jednocześnie zachowuje te cechy terytorium, które wymagają ochrony i gwarantują tworzenie podstaw trwałego i zrównoważonego rozwoju.

10.1. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin

Dokument **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego** stanowi akt planowania przestrzennego, w którym samorząd analizuje stan zagospodarowania przestrzennego, ocenia poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i przyjmuje określoną wizję oraz cele rozwoju przestrzennego. Drogą do ich osiągnięcia jest przestrzeganie przyjętych zasad oraz ukierunkowanie koniecznych, pożądanych i dopuszczalnych zmian przestrzeni. Gwarancją realizacji polityki przestrzennej jest faktyczne zastosowanie przyjętych w studium ustaleń. Są one wiążące dla organów gminy przy opracowaniu planów miejscowych. Wymagana jest również ich zgodność z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

W analizowanym okresie 2015-2019 wszystkie gminy województwa dolnośląskiego posiadały obowiązujące studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, w swej pierwotnej wersji sporządzone w oparciu o wymagania ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku o zagospodarowaniu przestrzennym. Większość gmin, w tym wszystkie objęte intensywnymi działaniami inwestycyjnymi, dokonała w tym czasie całościowej lub częściowej aktualizacji studiów. Zauważalna jest również tendencja, iż gminy na obszarze których odbywa się duży ruch inwestycyjny częściej przystępują do częściowych zmian studium. W latach 2015-2019 przystąpiono do 346 **aktualizacji**, a aktywność samorządów dolnośląskich w tym zakresie utrzymywała się na stałym poziomie, czyli około 70 przystąpień w ciągu roku. Stały stosunek wszczętych procedur sporządzenia studium do procedur doprowadzonych do etapu uzgodnień, świadczy o tym, iż okres przeprowadzenia tej procedury trwa podobny czas wynoszący około 2 lat. Niewielka liczba **odmów** uzgodnień wydanych przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego (ZWD) jaka miała miejsce w analizowanym przedziale czasowym, pozwala stwierdzić, iż organy sporządzające studia, w większości przypadków, uwzględniały w zmienianych studiach gmin wiążące ustalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Obecnie trwają prace nad udostępnieniem w geoportalu dolnośląskim⁷⁴ danych agregowanych na poziomie gminnym w zakresie ustaleń, postulatów oraz inwestycji celu publicznego wskazanych w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, pozwalające w przyszłości na generowanie kompleksowych ustaleń planu województwa dla danej gminy.

TABELA 21. Projekty studiów gmin na Dolnym Śląsku [2015-2019].

Nazwa	2015	2016	2017	2018	2019
liczba przystąpień do sporządzenia studium	86	69	79	45	67
liczba uzgodnień ZWD projektów studium gmin	86	56	96	66	54

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IRT.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin:

- w województwie dolnośląskim wszystkie gminy posiadają dokument Studium,
- w latach 2015-2019 przystąpiono do **346** aktualizacji, a aktywność samorządów dolnośląskich w tym zakresie utrzymuje się na stałym poziomie, czyli około 70 przystąpień w ciągu roku

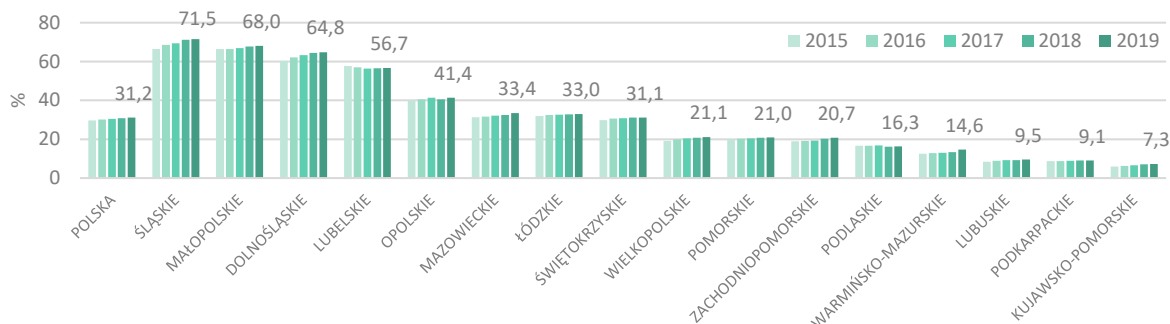
10.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp) jest aktem prawa miejscowego, w którym samorząd gminy ustala przeznaczenia terenu, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz sposób zagospodarowania i warunki zabudowy terenu z pełnym poszanowaniem ładunku przestrzennego. W województwie dolnośląskim w 2019 roku **powierzchnia gmin objęta planami miejscowymi** wynosiła 1,29 mln ha, co stanowiło 64,8% ogółu powierzchni województwa (w kraju pokrycie planami wynosiło 31,2%). Województwo dolnośląskie z ww. 64,8% udziałem znalazło się na 3. miejscu w kraju pod względem pokrycia powierzchni planami miejscowymi, po

⁷⁴ www.geoportal.dolnyslask.pl

województwie śląskim 71,5% i małopolskim 68,0%. Ogólny poziom pokrycia planami miejscowymi obszaru województwa należy więc uznać za wysoki.

WYKRES 63. Udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego do ogólnej powierzchni województw [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Obserwowane postępy prac planistycznych mierzonych **powierzchnią gmin pokrytych planami** w latach 2015-2018 wskazują na stały wzrost powierzchni objętej planami, na średnim poziomie 1,4% rocznie. Tendencja ta wyhamowała w 2019 roku, w którym odnotowano zaledwie 0,3%.

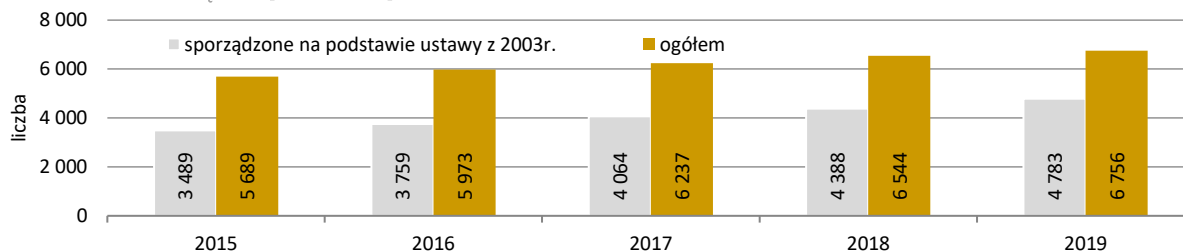
TABELA 22. Powierzchnia gmin objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Rok	2015	2016	2017	2018	2019
powierzchnia [mln ha]	1,20	1,23	1,26	1,28	1,29
procentowy udział w powierzchni ogółem [%]	60,3	62,1	63,3	64,5	64,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na koniec 2019 roku, na terenie gmin województwa, obowiązywało 6756 planów miejscowych, sporządzonych na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku o zagospodarowaniu przestrzennym oraz ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Z ogólnej liczby planów miejscowych 4 783 dokumentów było sporządzonych na mocy ustawy z 2003 roku (wobec 3489 w 2015 r., 3759 w 2016 r., 4064 w 2017 r., 4388 w 2018 r.). Plany objęły łączną powierzchnię 952 331 ha. Udział tych planów, po szesnastu latach obowiązywania ustawy z 2003 roku stanowił 73,64%.

WYKRES 64. Liczba obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w województwie dolnośląskim [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W odniesieniu do poszczególnych gmin **stopień pokrycia planami** jest zróżnicowany. W 2019 roku największe pokrycie – powyżej 95% – odnotowano w 70 gminach dolnośląskich, tj. w ponad 40% gmin w województwie. Na obszarze Dolnego Śląska nie występuje gmina, która nie posiadałaby żadnego planu miejscowego, natomiast gminy o najmniejszym udziale powierzchni planów, tj. około 1% powierzchni gminy, to: Mirsk (0,1%), Kotla (0,3%), Wąsosz (0,6%), Jemielno (0,7%), Krotoszyce (1,1%). Można zatem zakładać, że działalność inwestycyjna w tych gminach odbywa się na mocy decyzji administracyjnych. Około 24% gmin na Dolnym Śląsku objęta jest w całości

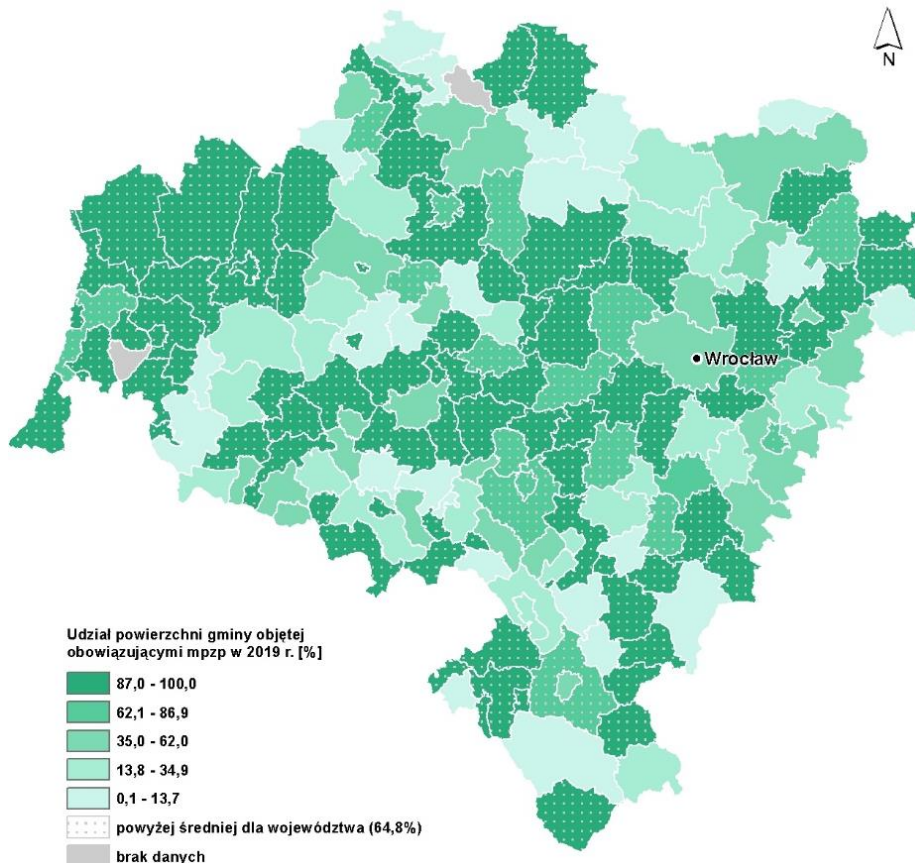
obowiązującymi planami miejscowymi, natomiast około 21% gmin posiada plany obejmujące mniej niż jedną czwartą ich powierzchni.

Przeciętna powierzchnia planu miejscowego w 2019 roku wynosiła 147 ha i zmniejszyła się o 38% od średniej powierzchni planów w latach 2010-2014, które wynosiły średnio 220 ha (średnia krajowa w 2019 roku wynosiła 175 ha). Statystyczna, przeciętna powierzchnia dolnośląskich planów jest zawyżana przez gminy posiadające plany o dużej powierzchni. Do gmin tych należą: Wleń (1 mpzp o pow. 8600 ha), Jeżów Sudecki (1 mpzp o pow. 9438 ha), Lubań (1 mpzp o pow. 14 215 ha), Ścinawa (2 mpzp o łącznej pow. 12 583 ha), Niechlów (3 mpzp o łącznej pow. 15 198 ha), Lubawka (3 mpzp o łącznej pow. 13 808 ha).

Natomiast do gmin o największej liczbie planów należą: Wrocław 453 mpzp (średnia pow. mpzp 37 ha), Kobierzyce 306 mpzp (średnia pow. mpzp 48 ha), Kąty Wrocławskie 251 mpzp (średnia pow. mpzp 70 ha), Kunice 153 mpzp (średnia pow. mpzp 7,9 ha), Czernica 152 mpzp (średnia pow. mpzp 42 ha). W latach 2015-2019 następujące gminy odnotowały największy wzrost liczby planów: Kobierzyce 81 nowych mpzp, Zagrodno 80 nowych mpzp, Wrocław 66 nowych mpzp, Kąty Wrocławskie 48 nowych mpzp. Utrzymuje się tendencja do zmniejszania się powierzchni sporządzanych miejscowych planów.

Na koniec 2019 roku w planach miejscowych łączna powierzchnia gruntów rolnych i leśnych, dla których zmieniono w planach przeznaczenie na cele nierolnicze i nieleśne wynosiła 54 255 ha (2015: 56 225 ha, 2016: 57 801 ha, 2017: 49 013 ha, 2018: 54 494 ha), co stanowiło odpowiednio 2,06% i 0,65% powierzchni województwa (średnia krajowa wyniosła odpowiednio 1,12% oraz 0,20% powierzchni kraju).

MAPA 101. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. oraz ustawy z 27 marca 2003 r. w gminach województwa dolnośląskiego [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

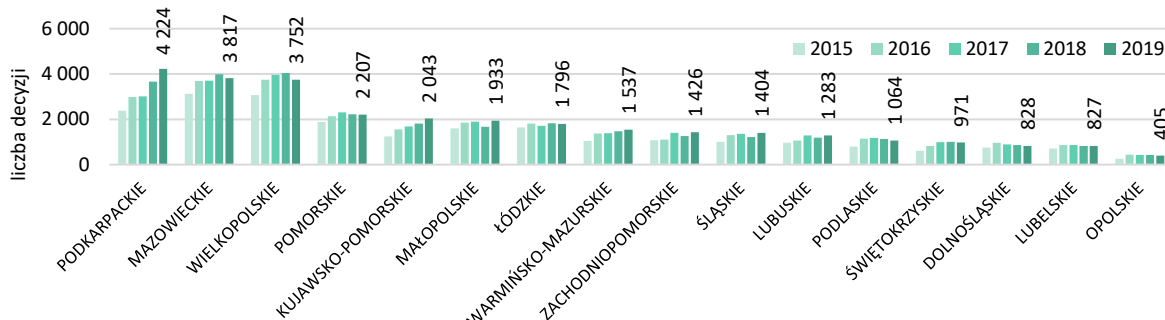
Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- powierzchnia gmin objęta mpzp wynosiła **1,29 mln ha**, tj. **64,8%** powierzchni województwa (3. miejsce wśród województw) przy średnim pokryciu planami w kraju na poziomie 31,2%.

10.3. Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu

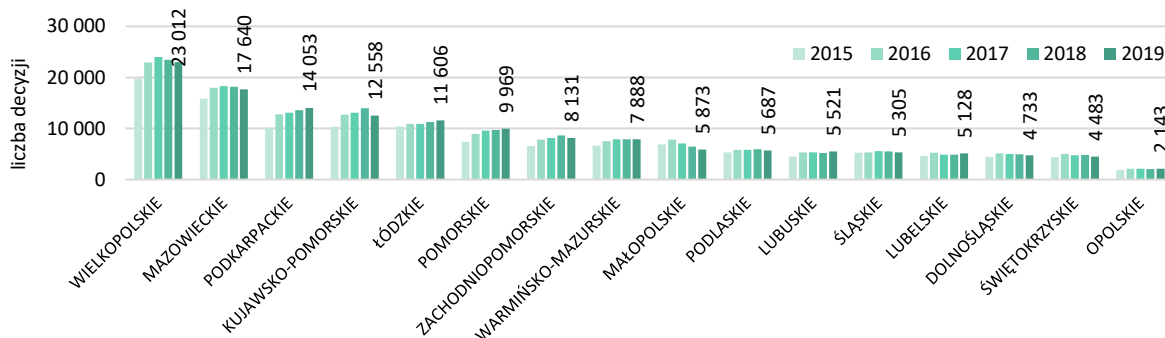
Na obszarach nieobjętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego działalność inwestycyjna opierała się na **decyzjach administracyjnych**. W przypadku inwestycji celu publicznego działalność ta prowadzona jest w oparciu o decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, natomiast w pozostałych przypadkach w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy. W województwie dolnośląskim w 2019 roku utrzymała się tendencja stosunkowo niskiego poziomu liczby wydawanych decyzji administracyjnych. Dotyczyło to zarówno decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (14. miejsce w kraju) jak i decyzji o ustaleniu warunków zabudowy (14. miejsce w kraju). W 2019 roku wydano 828 **decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego**, a ich liczba w stosunku do 2015 roku wzrosła o 10%. Natomiast liczba **decyzji o ustaleniu warunków zabudowy** (4457) wydanych w 2019 roku była o 6% większa od liczby tego rodzaju decyzji z 2015 roku.

WYKRES 65. Liczba wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego w województwach [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

WYKRES 66. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w województwach [2015-2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

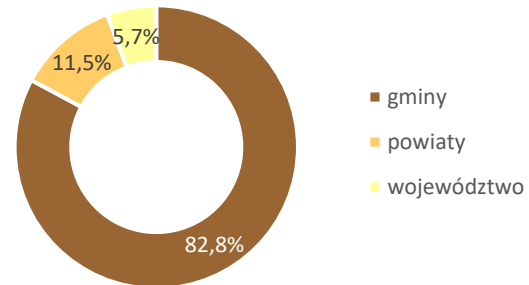
10.4. Ocena mocnych i słabych stron

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> posiadanie przez wszystkie gminy w województwie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, znaczna powierzchnia województwa objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (64,8% ogółu powierzchni województwa, 3. miejsce w kraju), relatywnie niski poziom wykorzystania decyzji o warunkach zabudowy jako narzędzia zarządzania rozwojem przestrzennym. 	<ul style="list-style-type: none"> utrzymująca się tendencja do sporządzania mpzp o stosunkowo małych powierzchniach.

11. FINANSE PUBLICZNE

Łączne **dochody ogółem** jednostek samorządu terytorialnego na Dolnym Śląsku wyniosły w 2019 roku 20,86 mld zł i były wyższe w stosunku do 2015 roku o 37,2%. W strukturze dochodów budżetowych największy udział miały gminy 82,8% (17,28 mld zł), powiaty 11,5% (2,40 mld zł), a budżet województwa stanowił 5,7% (1,18 mld zł). Średnie dochody ogółem na 1 mieszkańca wzrosły w ciągu ostatnich 4 lat również o 37% wynosząc odpowiednio 5238 zł w 2015 roku i 7195 zł w 2019 roku. W roku 2015 były one wyższe o 1,2% od średniej krajowej (5178 zł), a w 2019 roku niższe o 0,8% (7256 zł).

WYKRES 67. Udział dochodów ogółem z budżetów gmin, powiatów i województwa na terenie województwa dolnośląskiego [2019].

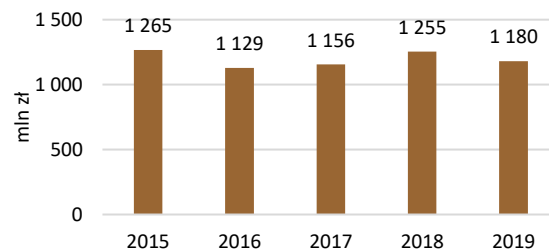
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Łączne **wydatki ogółem** jednostek samorządu terytorialnego w województwie dolnośląskim wzrosły o 35,1% z poziomu 15,34 mld zł w 2015 roku do 20,73 mld zł w 2019 roku. Struktura wydatków ogółem wg rodzaju jednostek administracyjnych była analogiczna jak w przypadku dochodów: gminy 83,5%, powiaty 11,1% i województwo 5,4%.

11.1. Budżet województwa

Dochody budżetu województwa dolnośląskiego w 2019 roku wyniosły 1,18 mld zł i były niższe o 6,7% w stosunku do roku 2015 (1,26 mld zł), co w liczbach bezwzględnych lokowało województwo na 7. miejscu, a pod względem dynamiki zmian już na 13. miejscu. Dochody własne stanowiły 70,0% (827,2 mln zł) dochodów ogółem, dotacje 24,4% (288,3 mln zł), a subwencje 5,5% (64,6 mln zł). Wydatki województwa w 2019 roku kształtowały się na poziomie 1,11 mld zł i były niższe w stosunku do 2015 roku o 14,3%. W wydatkach w przeliczeniu na 1 osobę (384 z/os) województwo dolnośląskie zajmowało przedostatnie miejsce w kraju, z wynikiem na poziomie 46% w stosunku do krajowego lidera – województwa podlaskiego (837 zł/os). Ponadto również wydatki inwestycyjne zmniejszyły się z 512 mln zł w 2015 roku do 314 mln zł (spadek aż o 38,6%). W 2019 roku także pod względem udziału wydatków inwestycyjnych, na poziomie 15,5%, województwo dolnośląskie zajęło ostatnie miejsce w kraju.

WYKRES 68. Dochody ogółem województwa dolnośląskiego [2015-2019].

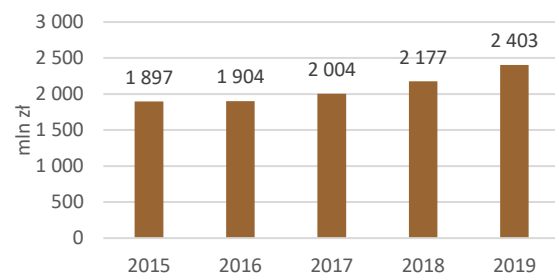

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

11.2. Budżety powiatów

Dochody budżetów powiatów (bez miast na prawach powiatu) w latach 2015-2019 stale wzrastały i w 2019 roku wyniosły ogółem 2,40 mld zł, tj. o 26,7% więcej niż w 2015 roku (1,89 mld zł). Najwyższe dochody osiągnął powiat kłodzki (211 mln zł), a najniższe powiat górowski (42 mln zł). Średnie dochody budżetowe powiatów na 1 mieszkańca w Polsce, w latach 2015 i 2019, wyniosły odpowiednio: 917 zł i 1189 zł. Dochody powiatów w województwie dolnośląskim były wyższe niż średnia krajowa i wyniosły odpowiednio: 962 zł i 1221 zł. W 2019 roku najwyższe dochody na osobę osiągnęły powiaty: milicki (1567 zł), ząbkowicki (1527 zł) i wołowski (1431 zł), a najniższe odnotowano w powiatach: wałbrzyskim (954 zł), dzierzoniowskim (976 zł) i trzebnickim (1063 zł). Wydatki powiatów w 2015 roku osiągnęły kwotę 1,87 mld zł, a w 2019 roku kwotę 2,29 mld zł, czyli zwiększyły się o 22,9%.

WYKRES 69. Dochody ogółem powiatów (bez miast na prawach powiatu) w województwie dolnośląskim [2015-2019].

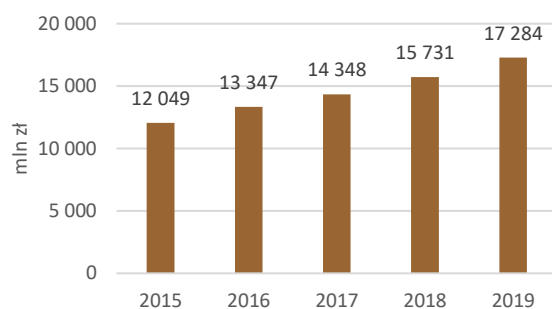
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

11.3. Budżety gmin

Dochody ogółem budżetów gmin w latach 2015-2019 stale wzrastały. Dochody ogółem w roku 2019 zamknęły się kwotą 17,28 mld zł i wzrosły w stosunku do 2015 o 43,4%. Średnie dochody budżetowe gmin na 1 mieszkańca w Polsce w latach 2015 i 2019 wyniosły odpowiednio: 4115 zł i 5969 zł. Dochody gmin w województwie dolnośląskim w analizowanym okresie były wyższe od średniej krajowej i wyniosły odpowiednio: 4147 zł i 5992 zł. Najwyższe dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca osiągnęły gminy: Kobierzyce (11 516 zł), Jerzmanowa (10 279 zł), Świeradów Zdrój (10 270 zł), natomiast najniższe gminy: Zawidów (4005 zł), Kowary (4079 zł) i Lubawka (4131 zł).

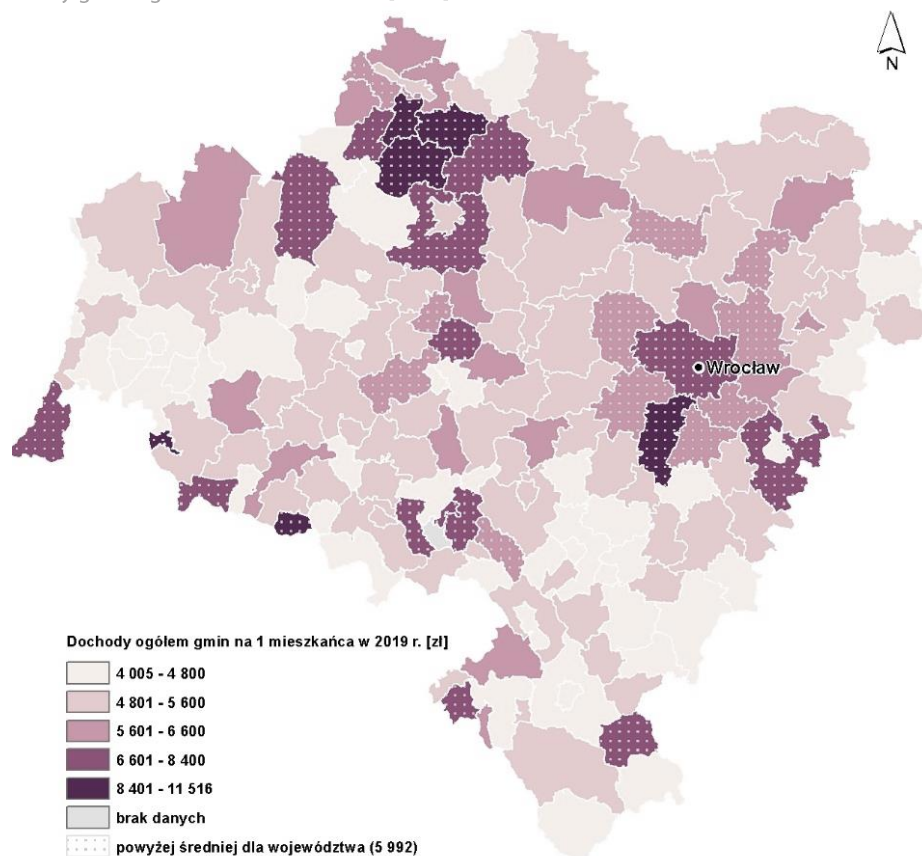
Najwyższe wydatki per capita w 2019 roku na Dolnym Śląsku odnotowano w gminach: Kobierzyce (12 157 zł), Polkowice (11 047 zł), Jerzmanowa (10 824 zł), a najniższe w gminach: Przeworno (4012 zł), Lubawka (3887 zł) i Zawidów (3802 zł). W 2015 roku wydatki gmin kształtowały się na poziomie 12,17 mld zł, a do 2019 roku wzrosły o 42,3% do poziomu 17,32 mld zł. Najwyższe wydatki poniesione zostały w zakresie oświaty (4,60 mld zł), wspomaganie rodziny (3,30 mld zł) i transportu (1,90 mld zł).

WYKRES 70. Dochody ogółem gmin z miastami na prawach powiatu w województwie dolnośląskim [2015-2019].

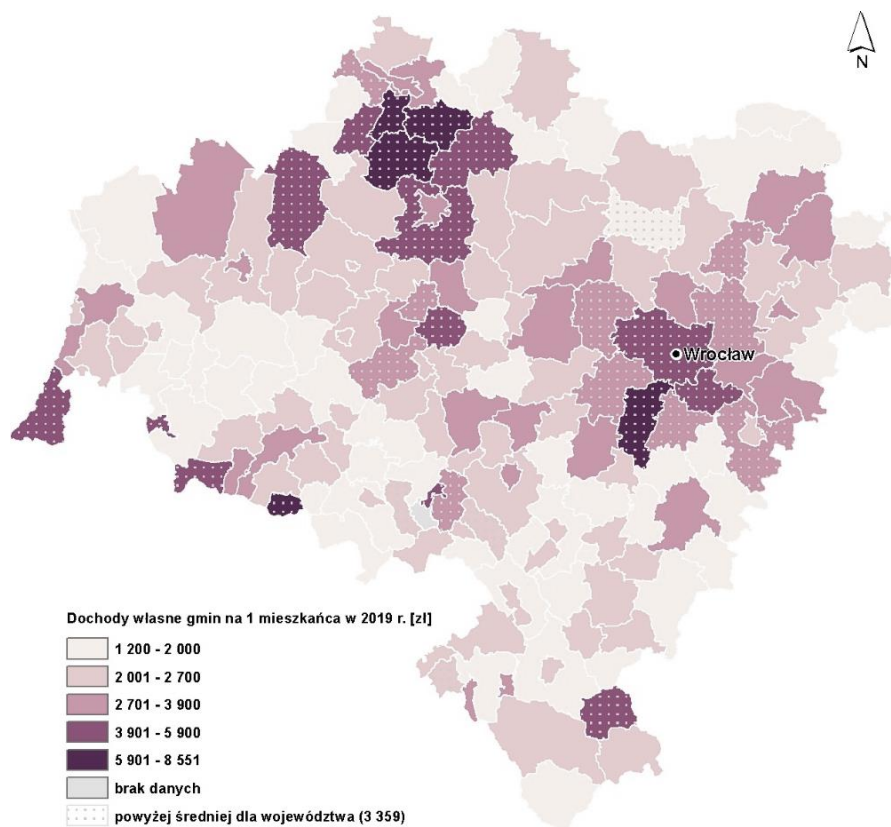
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

MAPA 102. Dochody gmin ogółem na 1 mieszkańca [2019].

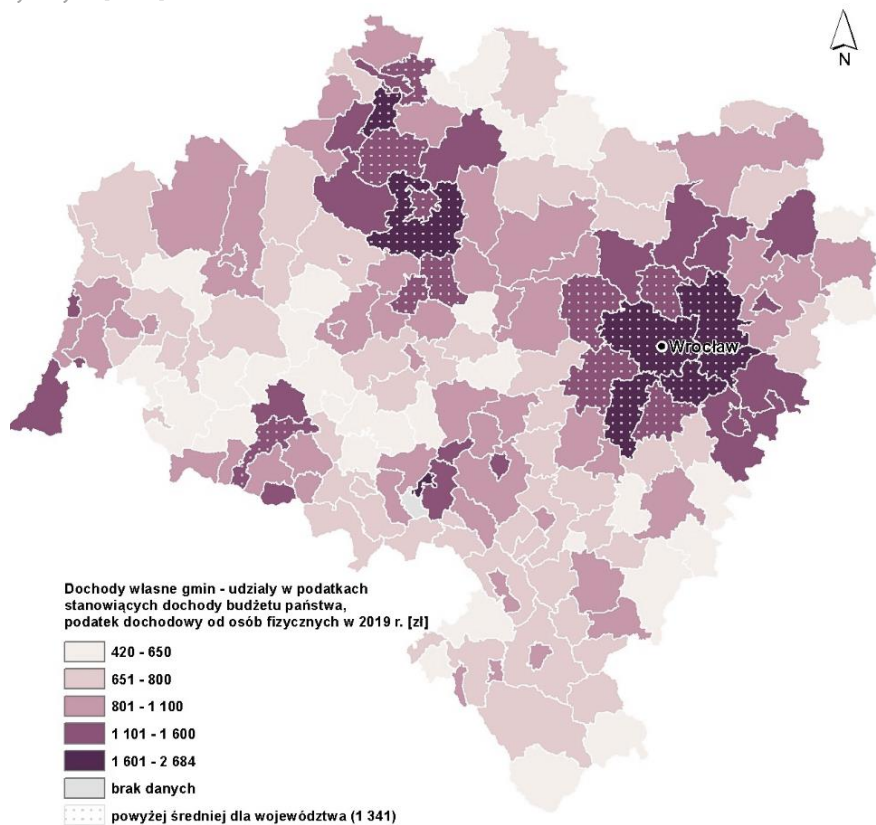
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

MAPA 103. Dochody własne gmin w województwie dolnośląskim [2019].

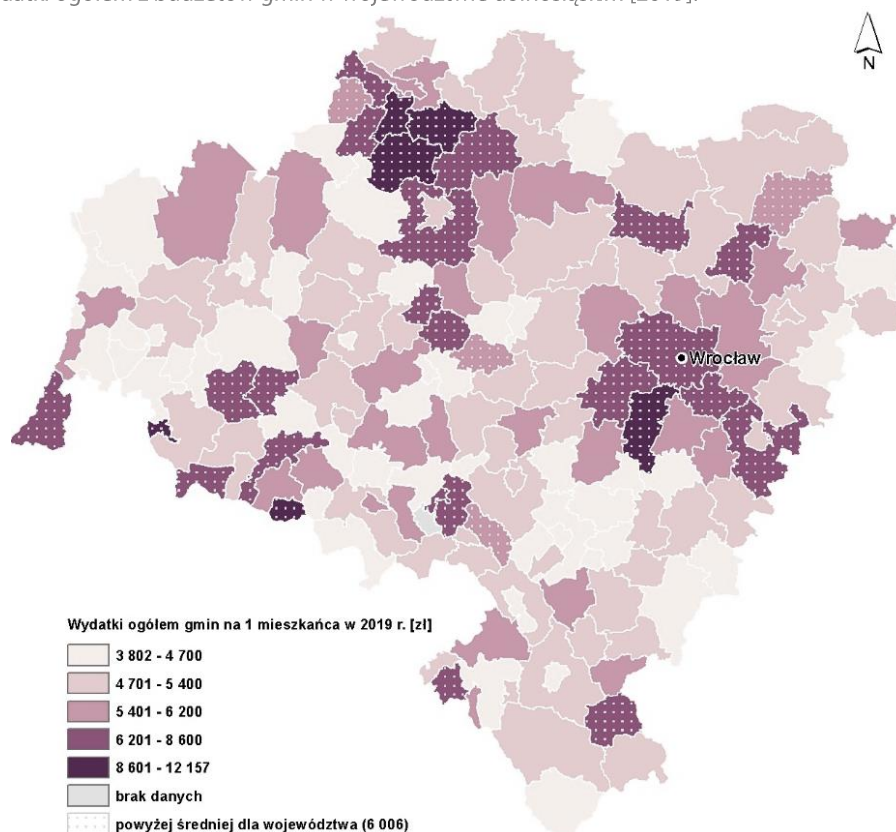
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

MAPA 104. Dochody własne gmin – udziały w podatkach stanowiących dochody państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

MAPA 105. Wydatki ogółem z budżetów gmin w województwie dolnośląskim [2019].

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

DOCHODY I WYDATKI SAMORZĄDÓW NA 1 MIESZKAŃCA W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM:

Średnie dochody na 1 mieszkańca 2015/2019 do budżetu:

- samorząd województwa 436 zł/407 zł ↓
- powiatów 962 zł/1221 zł ↑
- gmin (łącznie z miastami na prawach powiatu) 4147 zł/ 5969 zł ↑

Średnie wydatki na 1 mieszkańca 2015/2019 z budżetu:

- samorządu województwa 448 zł/384 zł ↓
- z budżetu powiatów 948 zł/1168 zł ↑
- z budżetu gmin (łącznie z miastami na prawach powiatu) 4191 zł/6006 zł ↑

11.4. Ocena mocnych i słabych stron

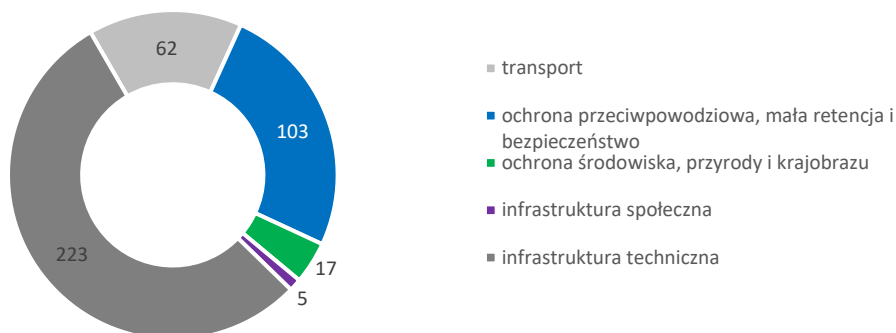
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wzrastające dochody ogółem gmin i powiatów. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zmienny poziom dochodów ogółem budżetu województwa, ▪ zmniejszający się poziom wydatków majątkowych inwestycyjnych z budżetu województwa.

12. INWESTYCJE CELU PUBLICZNEGO

Zgodnie z art. 2 ust. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741, 784, 922), przez **inwestycję celu publicznego** (ICP) należy rozumieć działania o znaczeniu lokalnym, ponadlokalnym, a także krajowym (obejmującym inwestycje międzynarodowe oraz ponadregionalne), oraz metropolitalnym, stanowiące realizację celów, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 oraz z 2021 r. poz. 11 i 234).

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się ponadlokalne inwestycje celu publicznego ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa, zgodnie z ich właściwością (art. 39 ust. 5 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD), przyjętym uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r., zawartych zostało łącznie 410 inwestycji, z których 358 (87,3%) miało status projektowanych, a 52 (12,7%) były w trakcie realizacji. Największa liczba inwestycji 223 (54,4%) dotyczyła infrastruktury technicznej, a następnie 103 (25,1%) ochrony przeciwpowodziowej, małej retencji i bezpieczeństwa, 62 (15,1%) transportu, 17 (4,1%) ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, a najmniej inwestycji pochodziło z dziedziny infrastruktury społecznej, zaledwie 5 (1,2%).

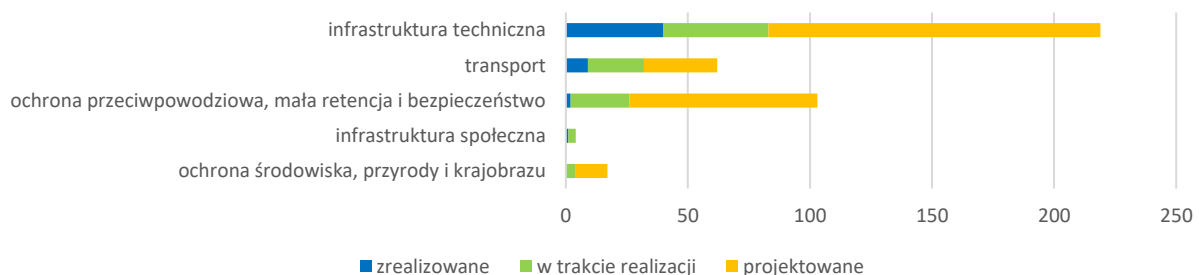
WYKRES 71. Liczba Inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym wynikających z Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego w podziale na dziedziny [czerwiec 2021].

Źródło: Ocena Inwestycji Celu Publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zamieszczonych w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, IRT, 2021.

W dokumentach krajowych przeważały inwestycje związane z infrastrukturą techniczną, głównie z Aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczalnia Ścieków Komunalnych oraz ochroną przeciwpowodziową, małą retencją i bezpieczeństwem. W dokumentach wojewódzkich dominowała infrastruktura techniczna, a inwestycje ustalone zostały w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami. W trakcie przeprowadzania Oceny 256 (62,4%) inwestycji pozostawało na etapie planowania, 97 (23,7%) inwestycji było w trakcie realizacji, 52 (12,7%) inwestycje zrealizowano.

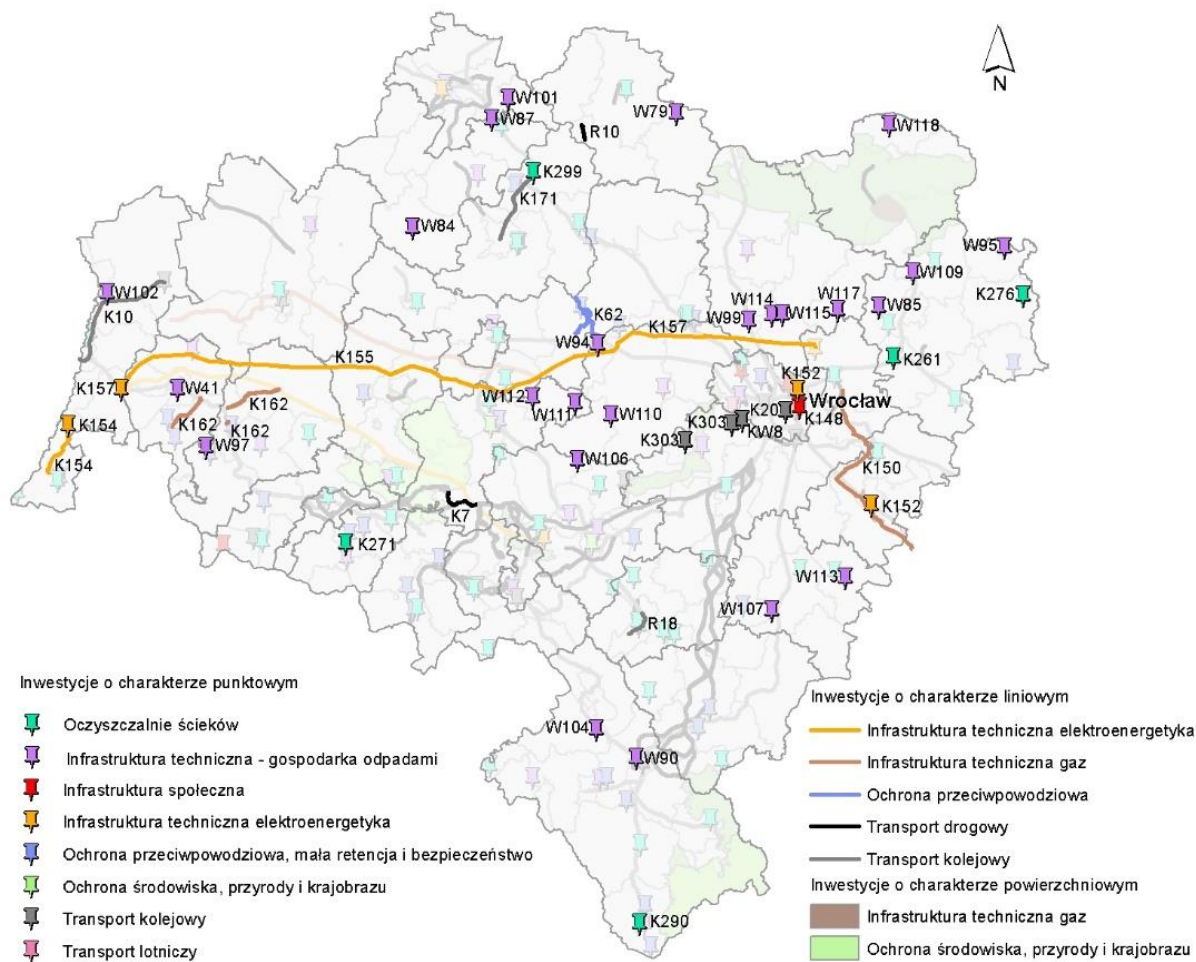
WYKRES 72. Liczba inwestycji celu publicznego wg stanu realizacji (szt.) [czerwiec 2021].

Źródło: Ocena realizacji Inwestycji Celu Publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zamieszczonych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, IRT, 2021.

Największa liczba zrealizowanych inwestycji dotyczyła infrastruktury technicznej (40 spośród 223 ogółem w infrastrukturze technicznej), najwięcej inwestycji w trakcie realizacji również dotyczyło tej dziedziny (43). W dziedzinie ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu nie zrealizowano ani jednej inwestycji spośród 17 zawartych w PZPWD, a 4 były w trakcie realizacji.

MAPA 106. Zrealizowane inwestycje celu publicznego o charakterze ponadlokalnym o ustalonej lokalizacji na mapie [czerwiec 2021].

Źródło: Ocena realizacji Inwestycji Celu Publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zamieszczonych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, IRT, 2021.

IV. OCENA AKTUALNOŚCI PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Przegląd zmian w zagospodarowaniu przestrzennym przedstawiony w niniejszym Raporcie, ocena aktualności zapisów Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (PZPWD)⁷⁵ i realizacji zawartych w nim inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, wskazują, że **cele i działania określone ww. planie pozostają aktualne:**

- Cel 1. Zapewnienie warunków zrównoważonego i równomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez funkcjonalne kształtowanie hierarchicznej sieci osadniczej gwarantującej dostęp do usług i rynku pracy.
- Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu
- Cel 3. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom przez struktury przestrzenne odporne na zmiany klimatu, zagrożenia naturalne i pochodzące z działalności człowieka.
- Cel 4. Dobra dostępność transportowa i sprawne systemy infrastruktury transportowej.

Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (ustawa zuzppr) wprowadziła w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (ustawa pzp) zmiany związane z pierwszym etapem wprowadzania zintegrowanego podejścia przy planowaniu rozwoju i porządkowania zagadnień oraz narzędzi zarządzania i realizacji polityki przestrzennej będących integralną częścią polityki rozwoju. Został zmieniony katalog zagadnień obligatoryjnych planu zagospodarowania przestrzennego województwa, określony w dotychczasowym art. 39 ust. 3 i ust 4 ustawy pzp. Uchylono przepisy dotyczące:

- granic i zasad zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym (art. 39 ust. 3 pkt 4),
- konieczności uwzględniania w planie województwa ustaleń koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (art. 39 ust. 4),
- konieczności uwzględniania w planie województwa programów określających zadania rządowe, służące realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym (art. 39 ust. 4).

Nowe regulacje wprowadziły obowiązek uwzględnia w planie województwa ustaleń średniookresowej strategii rozwoju kraju (art. 39 ust. 4) oraz uwarunkowań wynikających z diagnozy przygotowanej na potrzeby strategii rozwoju województwa (art. 39 ust. 4a). Ponadto przepis w art. 39 ust. 6 zniósł obowiązek sporządzania planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta wojewódzkiego i powiązanego z nim funkcjonalnie obszaru, wprowadzając fakultatywność sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta będącego siedzibą władz samorządu województwa lub wojewody i powiązanego z nim funkcjonalnie obszaru, jako części planu województwa. Zgodnie z art. 29 ust 1 ustawy zuzppr **obowiązujące plany województwa zachowują moc, co oznacza że pełnią one w systemie zagospodarowania przestrzennego taką samą funkcję i powodują takie same skutki prawne jak dotychczas.** Zatem wprowadzone zmiany ustawowe nie wpływają na realizację planu województwa.

Zgodnie z art. 39 ust 5 ustawy pzp w trakcie sporządzania projektu planu województwa samorząd województwa ma obowiązek umieścić w planie **inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym (ICP)**, które zostały ustalone we właściwych dokumentach. Od momentu przyjęcia PZPWD, Uchwałą Nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r., przyjęte zostały **nowe dokumenty określające inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym**, w tym m.in.:

- wieloletni program pod nazwą Program Budowy 100 Obwodnic na lata 2020-2030, przyjęty Uchwałą Nr 46/2021 Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 2021 r.;
- Rządowy program budowy lub modernizacji przystanków kolejowych na lata 2021-2025, przyjęty Uchwałą Nr 63/2021 Rady Ministrów z dnia 19 maja 2021 r.

Zapisy Programu 100 obwodnic zostały w większości ujęte w PZPWD jako postulaty, brak w nim jedynie obwodnicy Złotego Stoku. W zakresie Programu przystankowego PZPWD nie uwzględnia żadnej ze wskazanych lokalizacji, ze względu na brak ich precyzyjnego rozmieszczenia na etapie opracowywania PZPWD.

⁷⁵ Przyjętego Uchwałą Nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r. opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 czerwca 2020 r. pod poz. 4036.

Sporządzając projekt studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, należy, zgodnie z art. 11 pkt 4 ustawy pzp, uwzględnić ustalenia planu województwa, w tym ICP, o jakich mowa w art. 10 ust. 2 pkt 7 ustawy pzp. Wyżej wymienione ICP nie występują w obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego w związku z tym nie ma podstaw do badania zgodności na podstawie ww. przepisów. Zgodnie z art. 17 pkt 6 lit b) tiret pierwszy ustawy pzp projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (mpzp) uzgadnia się z wojewodą, zarządem województwa, zarządem powiatu w zakresie odpowiednich zadań rządowych i samorządowych. Uzgadnianie projektów mpzp dokonywane jest pod kątem braku kolizji z planowanymi przez samorząd województwa dolnośląskiego ICP. Zgodność pozostałych ICP badana jest przez wojewodę i zarząd powiatu w zakresie posiadanych kompetencji. Biorąc pod uwagę, iż regulacje prawne nie obligują samorządu województwa do bieżącej aktualizacji ICP w planie województwa, a większość z ICP realizowana jest na podstawie tzw. spec-ustaw, wyłączonych ze stosowania przepisów wynikających z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, również nie ma przesłanek do zmiany PZPWD.

Zgodnie z postanowieniami „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” następuje **zmiana systemu zarządzania rozwojem kraju**⁷⁶. Wprowadzane są zmiany przepisów mające na celu m.in. zintegrowanie planowania przestrzennego z planowaniem społeczno-gospodarczym. Jednym z założeń reformy systemu zarządzania rozwojem jest wprowadzenie obowiązku opracowania zintegrowanych strategii rozwoju województw w miejsce obecnych strategii rozwoju województwa i planów zagospodarowania przestrzennego województwa. Należy założyć, że do 2026 roku wprowadzony zostanie obowiązek sporządzenia nowych, zintegrowanych dokumentów, które zastąpią obecnie obowiązujące. Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy zuzppr aktualna Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego będzie mogła obowiązywać do 31 grudnia 2025 r. Nowa strategia będzie musiała spełniać wymogi art. 11 ust. 1c ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, a więc będzie określać m.in. elementy właściwe do określania w obowiązującym planie województwa, tj.:

- cele strategiczne w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym,
- kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych,
- oczekiwane rezultaty planowanych działań, w tym w wymiarze przestrzennym, oraz wskaźniki ich osiągnięcia,
- model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa,
- ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie.

W związku z powyższym, do czasu zakończenia reformy systemu zarządzania rozwojem kraju, w tym także systemu planowania przestrzennego podejmowanie prac nad zmianą planu województwa jest niewskazane.

⁷⁶ Zgodnie ze "Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)" w zakresie konsolidacji systemu zarządzania rozwojem Polski, etapowo wprowadzany jest system zintegrowanych strategii – krajowej, wojewódzkiej i lokalnej. Obecny stan prawny jest rozwiązaniem przejściowym i stanowi pierwszą część reformy systemu zarządzania rozwojem. Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw wprowadziła w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym zmiany związane z pierwszym etapem wprowadzania zintegrowanego podejścia przy planowaniu rozwoju i porządkowania zagadnień oraz narzędzi zarządzania i realizacji polityki przestrzennej będących integralną częścią polityki rozwoju. W związku z powyższym usunięto z katalogu dokumentów strategicznych koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju. Efektem tego jest uchylenie przepisów dotyczących zawartości i procedury sporządzania koncepcji, tj. art. 47, a także zmiana albo uchylenie innych przepisów odnoszących się do tego dokumentu, tj. art. 3 ust. 4, art. 9 ust. 2, art. 39 ust. 4, art. 41 ust. 1 pkt 6a oraz art. 46. Ponadto uchylono przepisy dotyczące programów określających zadania rządowe, służące realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym. Programy określające zadania rządowe, realizujące inwestycje celu publicznego, istniały od 2003 roku, jednak nie zostało wydane żadne rozporządzenie w sprawie ustanowienia takiego programu. Instytucja programów zadań rządowych została wykreślana z ustawy (art. 48 i art. 49). Zmiana w art. 10 ust. 2 pkt 7 oraz w art. 53 ust. 4 i 5a jest zmianą wynikową w związku z usunięciem programów zadań rządowych lub też zastąpieniem ich średniookresową strategią rozwoju kraju (art. 41 ust. 1 pkt 7). Zrezygnowano z wymogu przygotowywania ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego, wprowadzając w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym strategię rozwoju ponadlokalnego. W związku z powyższym uchylony został rozdział 2a. Likwidacja ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego, programów zadań rządowych oraz wprowadzenie strategii rozwoju ponadlokalnego i strategii rozwoju gminy stanowiły podstawę do zmiany przepisu art. 11 pkt 3, nakazującej uwzględnienie w pracach nad studium uwarunkowań i kierunków rozwoju gminy ustaleń, obok planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta wojewódzkiego i powiązanego z nim funkcjonalnie obszaru. Definicja obszaru funkcjonalnego została przeniesiona do art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (ustawa z.p.p.r.). W związku z wprowadzeniem w ustawie z.p.p.r. przepisów dot. przygotowywania diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej (art. 10a ust. 1), w ustawie z.p.p. wprowadzono przepisy zobowiązujące do uwzględniania uwarunkowań wynikających z ww. diagnozy w pracach nad dokumentami planistycznymi. W art. 39 ust. 4a zapewniono konieczność uwzględniania diagnozy w planie zagospodarowania przestrzennego województwa.

Źródła

- Banister D., Brechman J., 2000, *Transport Investment and Economic Development*, University College London Press, London.
- Bąkowski, A., Mażewska, M. (red.). (2014). *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce: Raport z badania 2014*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Blachowski J., Buczyńska A., (2020) Spatial and Multicriteria Analysis of Dimension Stones and Crushed Rocks Quarrying in the Context of Sustainable Regional Development: Case Study of Lower Silesia (Poland). *Sustainability*, 12(7), 3022; <https://doi.org/10.3390/su12073022>.
- Brezdeń P., Górecka S., Tomczak P., 2012, Edukacja i rynek pracy na Dolnym Śląsku w świetle zmian demograficznych, *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego*, 21, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Dominiak, J. (2013). Rola otoczenia biznesu w rozwoju regionalnym w Polsce. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 22, 44-64.
- Górecka S., Szymtkie R., 2020, *Prognoza demograficzna dla gmin województwa dolnośląskiego*, Instytut Rozwoju Terytorialnego, Wrocław.
- Guzik R., 2012, *Dostępność komunikacyjna wybranych miast Małopolski 2011-2020*, Ekspertyza zrealizowana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w ramach projektu systemowego „Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju”, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Hoyle B., Smith J., 1998, *Transport and development: conceptual frameworks*, [w:] Hoyle B., Knowles R. (red.) *Modern Transport Geography*, Wiley, Chichester, 13-40.
- Komornicki T., Śleszyński P., Rosik P., Pomianowski W., 2010, *Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej*, *Biuletyn KPZK PAN*, 241.
- Mayer M., Szymtkie R., 2014, *Kształtowanie się stref podmiejskich wokół miast średniej wielkości (studia przypadków z regionu południowo-zachodniego)*, [w:] Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (red.), *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Tom 2: Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 121-152.
- Szymtkie R., Tomczak P., 2018, *Procesy depopulacji na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego w latach 1995-2015*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(73), 98-116.
- Bilans zasobów eksploatacyjnych wód podziemnych w Polsce wg stanu na dzień 31 grudnia 2015-2019 r., Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Pergół S., Wierzbicka K., Warszawa, 2016-2020.
- Mapa stanu jednolitych części wód podziemnych (JCWPd) wg podziału na 172 obszary, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, <https://mjpgw.gios.gov.pl/mapa/mapa,172.html>.
- Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2018 r., Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019.
- Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2019 r., Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.
- *Gleby Dolnego Śląska: geneza, różnorodność i ochrona*; Polskie Towarzystwo Gleboznawcze, Oddział Wrocławski; Wrocław 2015.
- *Ocena jakości powietrza na terenie województwa dolnośląskiego w roku 2019*, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska – Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, maj 2020 r.
- *Ocena jakości wód podziemnych na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 roku*, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska – Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, maj 2020.
- *Ocena stanu akustycznego środowiska na terenie województwa dolnośląskiego w 2019 r.*, GIOŚ, Regionalny Wydz. Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, maj 2020 r.
- *Ocena stopnia zanieczyszczenia gleb w województwie dolnośląskim w 2018 roku. Obszary bezpośrednio zagrożone zanieczyszczeniami*;
- *Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego*, Zarząd Województwa Dolnośląskiego, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu, Wrocław, 2005.
- *Program ochrony powietrza dla stref w województwie dolnośląskim, w których w 2018 r. zostały przekroczone poziomy dopuszczalne i docelowe substancji w powietrzu wraz z planem działań krótkoterminowych*, Dz.Urz.Woj. Doln. z 2020r., poz. 4389.
- *Program ochrony środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego*, Dz.Urz. Woj. Doln. z 2019 r., poz. 6566.
- *Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno – gospodarczym województwa dolnośląskiego*, Instytut Rozwoju Terytorialnego, Wrocław, 2017.
- *Raport z oceny stanu jednolitych części wód podziemnych w dorzeczach – stan na rok 2019*, Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, listopad 2020.
- *Rejestr form ochrony przyrody*, RDOŚ Wrocław 06.2021 r. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska – Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska; Wrocław 2019.
- *Roczna ocena jakości powietrza w województwie dolnośląskim. Raport wojewódzki za rok 2019*, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska – Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska we Wrocławiu, 2020 r.
- *Stan środowiska w województwie dolnośląskim – Raport 2020*, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Departament Monitoringu Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska We Wrocławiu, Wrocław 2020.
- *Studium wydobywania i transportu surowców skalnych. Stan i perspektywy*. Edycja III, Instytut Rozwoju Terytorialnego, Wrocław 2021.
- *Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego 2030*, Instytut Rozwoju Terytorialnego, Wrocław, 2020.
- *Leśnictwo*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, 2017.
- *Ochrona środowiska w województwie dolnośląskim w 2019 r.*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław listopad 2020.
- *Rocznik Statystyczny Leśnictwa*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018,2019,2020.
- *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, 2017, 2018, 2019, 2020.
- *Bank Danych Lokalnych*, www.bdl.stat.gov.pl.
- *Centralna Baza Danych Geologicznych*, Surowce, Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, <http://geoportal.pgi.gov.pl/>.
- *Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, System MIDAS*, <http://geoportal.pgi.gov.pl/midas-web>,
- *Baza danych przestrzennych aktualizacji planów gospodarowania wodami (aPGW)*, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/599,baza-danych-przestrzennych-aktualizacji-planow-gospodarowania-wodami-apgw/resource/3978/table>.
- *Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych*, www.wroclaw.lasy.gov.pl.

Spis map

MAPA 1. Położenie na tle Europy Środkowej.....	16
MAPA 2. Korytarze sieci bazowej TEN-T na terenie UE.....	16
MAPA 3. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w PPS w regionach UE-27 (NUTS 2) [2019].....	17
MAPA 4. Wskaźnik stopy bezrobocia w regionach UE-27 (%) [2019].....	17
MAPA 5. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w gminach województwa dolnośląskiego [2019].....	18
MAPA 6. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego a dostępność transportowa do ośrodków miejskich w województwie dolnośląskim [2019].....	19
MAPA 7. Obszary chronione na terenie województwa dolnośląskiego [2019].....	22
MAPA 8. Lesistość gmin na terenie województwa dolnośląskiego [2019].....	24
MAPA 9. Zasoby leśne województwa dolnośląskiego.....	26
MAPA 10. Klasyfikacja rolniczej przydatności gleb [2017].....	28
MAPA 11. Przekroczenia dopuszczalnych zawartości zanieczyszczeń w punktach pomiarowych [2018].....	30
MAPA 12. Klasyfikacja stanu i potencjału ekologicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018].....	31
MAPA 13. Klasyfikacja stanu JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego.....	32
MAPA 14. Ocena stanu JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego za 2018 rok (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczny JCWP w województwie).....	33
MAPA 15. Klasyfikacja stanu chemicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego.....	33
MAPA 16. Jednolite części wód podziemnych w województwie dolnośląskim i ich stan chemiczny.....	37
MAPA 17. Jednolite części wód podziemnych w województwie dolnośląskim i ich stan ilościowy.....	38
MAPA 18. Występowanie udokumentowanych złóż surowców mineralnych w województwie dolnośląskim.....	39
MAPA 19. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych pyłu zawieszonego PM10 w województwie dolnośląskim w 2019 roku (źródło: IOŚ-PIB).....	43
MAPA 20. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych benzo(a)pirenu w pyłe PM10 w województwie dolnośląskim w 2019 roku opracowany z wykorzystaniem metody szacowania w oparciu o wyniki modelowania jakości powietrza dla roku 2019 wykonanego przez IOŚ-PIB.....	43
MAPA 21. Rozkład przestrzenny stężeń średniorocznych dwutlenku azotu w województwie dolnośląskim w 2019 roku opracowany z wykorzystaniem metody szacowania w oparciu o wyniki modelowania jakości powietrza dla roku 2019 wykonanego przez IOŚ-PIB.....	44
MAPA 22. Miejska sieć osadnicza w podziale administracyjnym oraz hierarchia miast województwa dolnośląskiego [2019].....	48
MAPA 23. Zmiana liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	49
MAPA 24. Średnioroczne saldo migracji na 1 tys. mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	50
Mapa 25. Miejskie obszary funkcjonalne [2019].....	51
MAPA 26. Zmiana powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych w powiatach w województwie dolnośląskim (%) [2014-2019].....	53
MAPA 27. Zmiana powierzchni użytków rolnych w powiatach w województwie dolnośląskim (%) [2014-2019].....	54
MAPA 28. Przestrzenne użytkowanie terenów zurbanizowanych w województwie dolnośląskim [2019].....	55
MAPA 29. Liczba ludności i gęstość zaludnienia w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].....	56
MAPA 30. Zmiana liczby ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	57
MAPA 31. Udział ludności w wieku produkcyjnym w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].....	58
MAPA 32. Współczynnik obciążeń demograficznych w gminach województwa dolnośląskiego [2019].....	59
MAPA 33. Współczynnik przyrostu naturalnego w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	60
MAPA 34. Współczynnik salda migracji w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	61
MAPA 35. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach Dolnego Śląska [2019].....	62
MAPA 36. Zmiana liczby mieszkań na 1000 mieszkańców w gminach w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	63
MAPA 37. Zasoby dziedzictwa kulturowego w województwie dolnośląskim [2020].....	66
MAPA 38. Koncepcja sieci głównych tras rowerowych województwa dolnośląskiego [2018].....	69
MAPA 39. Infrastruktura MTB na terenie województwa dolnośląskiego [2019].....	70
MAPA 40. Miejsca noclegowe całoroczne w powiatach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	71
MAPA 41. Turyści korzystający z obiektów noclegowych w powiatach województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	72
MAPA 42. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według regionów w kraju (ceny bieżące) – szacunki wstępne [2019].....	74
MAPA 45. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według podregionów (ceny bieżące) [2018].....	75
MAPA 46. Pracujący na 1000 ludności wg powiatów w województwie dolnośląskim [2019].....	76
MAPA 47. Zmiana liczby pracujących wg powiatów w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	76
MAPA 48. Pracujący wg sekcji w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].....	77
MAPA 50. Stopa bezrobocia i jej zmiana w powiatach w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	78
MAPA 51. Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem wg powiatów w województwie dolnośląskim [2019].....	79
MAPA 52. Bezrobotni zarejestrowani według wieku w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].....	80
MAPA 53. Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia w powiatach w województwie dolnośląskim [2019].....	80
MAPA 54. Poziom przedsiębiorczości wg gmin w województwie dolnośląskim [2019].....	81
MAPA 55. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej na terenie województwa dolnośląskiego [2012].....	83

MAPA 56. Udział powierzchni użytków rolnych (razem) w powierzchni ogółem w województwie dolnośląskim (%) [2019].	84
MAPA 57. Udział podmiotów usługowych w liczbie podmiotów gospodarczych ogółem (%) [2019].	88
MAPA 58. Wydobywanie kamieni łamanych i blocznych w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].	91
MAPA 59. Wydobywanie piasków i żwirów w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].	94
MAPA 60. Rozmieszczenie wybranych typów instytucji otoczenia biznesu (bez inkubatorów) w województwie dolnośląskim [2020].	97
MAPA 61. Rozmieszczenie inkubatorów przedsiębiorczości, technologicznych i akademickich w województwie dolnośląskim [2020].	98
MAPA 62. Oferty inwestycyjne Specjalnych Stref Ekonomicznych w województwie dolnośląskim [czerwiec 2021].	102
MAPA 63. Wartość eksportu na 1 mieszkańca wg województw (tys. euro) [2019].	103
MAPA 64. Wskaźnik koncentracji eksportu wg województw (tys. euro) [2019].	103
MAPA 65. Udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu (%) [2019].	103
MAPA 66. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według województw (zł) [2019].	104
MAPA 67. Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym według powiatów na dolnym Śląsku [2019].	105
MAPA 68. Liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w gminach województwa dolnośląskiego [2019].	106
MAPA 69. Zmiana liczby dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w gminach województwa Dolnośląskiego [2015-2019].	107
MAPA 70. Liczba dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w gminach województwa Dolnośląskiego [2018].	107
MAPA 71. Zmiana liczby dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na 1 miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w gminach województwa Dolnośląskiego [2015-2018].	108
MAPA 72. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 000 ludności w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].	110
MAPA 73. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].	112
MAPA 74. Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną w gminach województwa dolnośląskiego [2019].	113
MAPA 75. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2019].	113
MAPA 76. Zmiana liczby czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].	114
MAPA 77. Infrastruktura kolejowa i lotnicza, drogi wodne i porty w województwie dolnośląskim [2021].	117
MAPA 78. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich [2021].	119
MAPA 79. Symulacja dostępności czasowej do węzłów drogowych na autostradach i drogach ekspresowych [2021].	121
MAPA 80. Liczba pojazdów osobowych [2019] i ich procentowy wzrost na 1000 mieszkańców [2015-2019] w powiatach województwa dolnośląskiego.	122
MAPA 81. Liczba par pociągów pasażerskich w województwie dolnośląskim [2015, 2021].	123
MAPA 82. Średni czas dojazdu do Wrocławia pociągami osobowymi [2015, 2021].	123
MAPA 83. System elektroenergetyczny na terenie województwa dolnośląskiego [2019].	129
MAPA 84. Zaopatrzenie w gaz na terenie województwa dolnośląskiego [2019].	132
MAPA 85. Długość sieci ciepłej na 1 mieszkańca oraz liczba kotłowni w powiatach województwa dolnośląskiego [2019].	133
MAPA 86. Sprzedaż energii ciepłej na 1 mieszkańca w powiatach Dolnego Śląska [2019].	133
MAPA 87. Korzystający z wodociągów w % ogółu ludności w gminach Dolnego Śląska [2019].	135
MAPA 88. Zmiana odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej [2015-2019].	135
MAPA 89. Korzystający z kanalizacji w % ogółu ludności w gminach województwa dolnośląskiego [2019].	137
MAPA 90. Zmiana odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w gminach województwa dolnośląskiego [2015-2019].	137
MAPA 91. Oczyszczalnie komunalne w gminach Dolnego Śląska [2019].	138
MAPA 92. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca w gminach Dolnego Śląska [2019].	139
MAPA 93. System gospodarowania odpadami na terenie województwa dolnośląskiego [2019].	140
MAPA 94. Jednostki administracji publicznej z szerokopasmowym dostępem do Internetu poprzez stałe łącze [2019].	141
MAPA 95. Jednostki administracji publicznej, których główna strona internetowa spełniała wymagania ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych [2019].	141
MAPA 96. Przedsiębiorstwa posiadające dostęp do Internetu według województw [2019].	141
MAPA 97. Przedsiębiorstwa otrzymujące zamówienia przez sieci komputerowe [2019].	141
MAPA 98. Gospodarstwa domowe z możliwością dostępu do Internetu przez stałe łącze szerokopasmowe [2019].	142
MAPA 99. Osoby zamawiające lub kupujące przez Internet towary lub usługi do użytku prywatnego w ciągu ostatnich 12 miesięcy [2019].	142
MAPA 100. Osoby korzystające z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy wg województw [2019].	142
MAPA 101. Rzeki lub odcinki rzek w województwie dolnośląskim, dla których sporządzono MZP i MRP w I i II cyklu planistycznym [2020].	143
MAPA 102. Zagrożenie powodziowe i retencja zbiornikowa w województwie dolnośląskim [2020].	144
MAPA 103. Zagrożenie występowania zjawiskiem suszy w województwie dolnośląskim w podziale na gminy [2017].	147
MAPA 104. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. oraz ustawy z 27 marca 2003 r. w gminach województwa dolnośląskiego [2019].	151
MAPA 105. Dochody gmin ogółem na 1 mieszkańca [2019].	154

MAPA 106. Dochody własne gmin w województwie dolnośląskim [2019].	154
MAPA 107. Dochody własne gmin – udziały w podatkach stanowiących dochody państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych [2019].	155
MAPA 108. Wydatki ogółem z budżetów gmin w województwie dolnośląskim [2019].	156
MAPA 109. Zrealizowane inwestycje celu publicznego o charakterze ponadlokalnym o ustalonej lokalizacji na mapie [czerwiec 2021].	158

Spis tabel

TABELA 1. Struktura powierzchni lasów wg typów siedlisk [2019].	24
TABELA 2. Struktura powierzchni lasów wg składu gatunkowego [2019].	25
TABELA 3. Wiek drzewostanu [2019].	25
TABELA 4. Udział klas bonitacyjnych w powierzchni gruntów ornych i trwałych użytków zielonych [2014].	27
TABELA 5. Ogólna ocena jakości wód podziemnych w układzie pięter wodonośnych w województwie dolnośląskim [2019].	37
TABELA 6. Zasoby przemysłowe kamieni łamanych i blocznych na Dolnym Śląsku i w Polsce (tys. ton) [2018].	41
TABELA 7. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w województwie dolnośląskim [2016-2020].	66
TABELA 8. Długość szlaków turystycznych PTTK w województwie dolnośląskim (km) [2019].	68
TABELA 9. Wykaz tras MTB na terenie województwa dolnośląskiego [2019].	69
TABELA 10. Struktura bazy noclegowej województwa dolnośląskiego w odniesieniu do zasobów krajowych [2019].	71
TABELA 12. Struktura użytków rolnych w województwie dolnośląskim (%) [2019].	83
TABELA 13. Wydobycie rudy miedzi, miedzi metalicznej i srebra w województwie dolnośląskim (100% wydobycia krajowego) [2010-2019].	90
TABELA 14. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych w Polsce i w województwie dolnośląskim (tys. ton) [2018].	90
TABELA 15. Wydobycie kamieni łamanych i blocznych z największych zakładów górniczych w województwie dolnośląskim [2018].	92
TABELA 16. Wydobycie piasków i żwirów z największych zakładów górniczych w województwie dolnośląskim [2018, 2019].	94
TABELA 17. Wydobycie wybranych surowców skalnych w województwie dolnośląskim oraz udział w produkcji krajowej [2010-2019].	95
TABELA 18. Specjalne Strefy Ekonomiczne na Dolnym Śląsku zgodnie z Ustawą z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych [stan na 31.12.2015, 2020].	101
TABELA 19. Porównanie danych statystycznych dot. dróg publicznych na terenie województwa dolnośląskiego [2015- 2019].	118
TABELA 20. Udział procentowy obszarów zagrożonych występowaniem czterech typów susz w zlewniach bilansowych (%)...	147
TABELA 21. Projekty studiów gmin na Dolnym Śląsku [2015-2019].	149
TABELA 22. Powierzchnia gmin objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w województwie dolnośląskim [2015-2019].	150

Spis wykresów

WYKRES 1. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem Polski i województw [2015, 2019].	21
WYKRES 2. Powierzchnia lasów oraz jej zmiany w województwie dolnośląskim [2015-2019].	23
WYKRES 3. Struktura własności lasów w województwie dolnośląskim [2019].	25
WYKRES 4. Pozyskanie drewna w Polsce i w województwie dolnośląskim [2015-2019].	26
WYKRES 5. Liczebność głównych gatunków łownych w województwie dolnośląskim [2015, 2019].	27
WYKRES 6. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w powierzchni gruntów ornych [2015].	28
WYKRES 7. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w powierzchni trwałych użytków zielonych.	29
WYKRES 8. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze [2015-2019].	29
WYKRES 9. Grunty zdewastowane i zdegradowane w województwie dolnośląskim [2015-2019].	29
WYKRES 10. Grunty zrehabilitowane w województwie dolnośląskim [2015-2019].	29
WYKRES 11. Klasyfikacja stanu i potencjału ekologicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018] (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczby JCWP o danym statusie w województwie).	31
WYKRES 12. Klasyfikacja stanu chemicznego JCWP rzecznych województwa dolnośląskiego [2018] (rozkład procentowy odniesiono do całkowitej liczby JCWP w województwie).	32
WYKRES 13. Zmiany ładunków w ściekach odprowadzanych do wód lub ziemi w województwie dolnośląskim [2016-2020].	34
WYKRES 14. Główne użytkowe poziomy wodonośne oraz Główne Zbiorniki Wód Podziemnych w województwie dolnośląskim.	35
WYKRES 15. Zasoby eksploatacyjne zwykłych wód podziemnych w województwie dolnośląskim [2015-2019].	35
WYKRES 16. Udział zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych w podziale na wiek utworów wodonośnych.	36
WYKRES 17. Struktura zużycia wody w województwie dolnośląskim [2019].	36
WYKRES 18. Liczba osób narażonych na hałas przekraczający dopuszczalne poziomy [2019].	45
WYKRES 19. Powierzchnia terenów narażonych na hałas przekraczający dopuszczalne poziomy [2019].	45
WYKRES 20. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Polsce i w województwie dolnośląskim [2015-2019].	62
WYKRES 21. Struktura kategorii zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego [2020].	64
WYKRES 22. Liczba kuracjuszy stacjonarnych w uzdrowiskach w województwach w kraju [2019].	67
WYKRES 25. Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia i wieku w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie dolnośląskim (%) [2019].	79

WYKRES 26. Podmioty gospodarcze wg sektorów ekonomicznych i sekcji PKD 2007 [2019].....	82
WYKRES 27. Plony wybranych ziemiopłodów z 1 ha użytków rolnych w województwie dolnośląskim [2019].	85
WYKRES 28. Struktura globalnej produkcji rolniczej w województwie dolnośląskim (%) [2018].....	85
WYKRES 29. Produkcja/spżycie wybranych artykułów żywnościowych na 1 mieszkańca w województwie dolnośląskim [2019].	86
WYKRES 30. Liczba podmiotów przetwórstwa przemysłowego (sekcja C) i budownictwa (sekcja F) w powiatach w województwie dolnośląskim (z wyłączeniem Wrocławia) [2019].....	86
WYKRES 31. Wysokość produkcji sprzedanej przemysłu (mln zł) w województwie dolnośląskim wg wielkości zatrudnienia podmiotów gospodarczych [2019].....	87
WYKRES 32. Wydobywanie węgla brunatnego w Polsce i w województwie dolnośląskim [1990-2019].....	89
WYKRES 33. Wydobywanie gazu ziemnego w województwie dolnośląskim [2019].	89
WYKRES 34. Wydobywanie kamieni łamanych i blocznych w powiatach województwa dolnośląskiego [2015, 2019].....	92
WYKRES 35. Wydobywanie skał magmowych i metamorficznych w województwie dolnośląskim [1998-2019].	92
WYKRES 36. Zmiana wydobywania kamieni łamanych i blocznych w województwie dolnośląskim [1998-2019].....	92
WYKRES 37. Wydobywanie piasków i żwirów w powiatach województwa dolnośląskiego [2015, 2019].....	93
WYKRES 38. Jednostki aktywne badawczo prowadzące działalność B+R w regionach [2015, 2019].	99
WYKRES 39. Wartość nakładów wewnętrznych ogółem na działalność B+R w województwach w kraju [2015, 2019].....	100
WYKRES 40. Wartość nakładów wewnętrznych na B+R ogółem w województwach w kraju [2015-2019].....	100
WYKRES 42. Wartość eksportu w województwach w kraju (w mld euro) [2015, 2019].....	103
WYKRES 43. Liczba podróży odprawionych przez Koleje Dolnośląskie oraz Przewozy Regionalne [2015-2019].....	124
WYKRES 44. Liczba pasażerów w porcie lotniczym Wrocław (przyjazdy i wyjazdy) [2015-2019].	124
WYKRES 45. Masa towarów obsłużonych w terminale cargo lotniska Wrocław-Strachowice (tony) [2015-2019].	125
WYKRES 46. Ilość ładunków przewożonych żeglugą śródlądową w Polsce [2015-2019].	125
WYKRES 47. Przewozy pasażerów żeglugą śródlądową w Polsce [2015-2019].	126
WYKRES 48. Gospodarstwa domowe wyposażone w wybrane narzędzia transportu w województwie dolnośląskim na tle średniej krajowej [2019].	126
WYKRES 49. Wyposażenie największych miast województwa dolnośląskiego w infrastrukturę rowerową [2020].	126
WYKRES 50. Długość dróg dla rowerów ogółem w Polsce i w województwie dolnośląskim ogółem [2015, 2019].....	127
WYKRES 51. Produkcja energii elektrycznej ogółem [2015-2019].....	130
WYKRES 52. Zużycie energii elektrycznej ogółem na 1 mieszkańca [2015-2019].....	130
WYKRES 53. Liczba odbiorców energii elektrycznej [2015-2019].	130
WYKRES 54. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w Polsce i województwach [2019].....	131
WYKRES 55. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem [2015-2019].	131
WYKRES 56. Długość sieci gazowej [2015-2019].	131
WYKRES 57. Zużycie gazu [2015-2019].	132
WYKRES 58. Długość czynnej rozdzielczej sieci wodociągowej [2015-2019].....	134
WYKRES 59. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej [2015-2019].	136
WYKRES 60. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca [2015-2019].....	139
WYKRES 61. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów [2015-2019].....	139
WYKRES 62. Powierzchnia województwa objęta stratami powodziowymi przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% [2020].....	145
WYKRES 63. Straty powodziowe w województwie dolnośląskim wg pokrycia terenu przy całkowitym zniszczeniu obwałowań w ha dla Q=1% (ha) [2020].	145
WYKRES 64. Pojemność małej retencji wodnej w województwie dolnośląskim na tle kraju ogółem (dam ³) [2015-2019].....	146
WYKRES 65. Suma nakładów inwestycyjnych na wykonanie obiektów małej retencji wodnej ogółem (tys. zł) [2015-2019].	146
WYKRES 66. Udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego do ogólnej powierzchni województwa [2015-2019].....	150
WYKRES 67. Liczba obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	150
WYKRES 68. Liczba wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego w województwach [2015-2019].	152
WYKRES 69. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy w województwach [2015-2019].....	152
WYKRES 70. Udział dochodów ogółem z budżetów gmin, powiatów i województwa na terenie województwa dolnośląskiego [2019].....	153
WYKRES 71. Dochody ogółem województwa dolnośląskiego [2015-2019].....	153
WYKRES 72. Dochody ogółem powiatów (bez miast na prawach powiatu) w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	153
WYKRES 73. Dochody ogółem gmin z miastami na prawach powiatu) w województwie dolnośląskim [2015-2019].....	154
WYKRES 74. Liczba inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym wynikających z Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego w podziale na dziedziny [czerwiec 2021].....	157
WYKRES 75. Liczba inwestycji celu publicznego wg stanu realizacji (szt.) [czerwiec 2021].....	157